DTU Bibliotek

Denne fil er downloadet fra

Danmarks Tekniske Kulturarv

www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

178

Denne Bog
tilhører
Industriforeningen
i
Kjøbenhavn

332 Wil

1912.

~~277~~

Wulff, N. H.

PENGE

1912.

NIC. HERTEL WULFF

PENGE

EN POPULÆR FREMSTILLING
AF PENGENES TILBLIVELSE OG VIRKEN
I NUTIDENS SAMFUND

KØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI
1912

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

INDHOLD

Side

I. PENGENES OPRINDELSE OG VIRKEMAADE 7

Indledning. — Tuskhandel. — Visse Brugsgenstande antager Karakter af Penge. — Forskellige Slags „Penge".

II. MØNTVÆSEN OG MØNTFREMSTILLING 21

Mønternes Fremkomst. — Mønter og Møntvæsen i Oldtiden. — Møntvæsenet i Middelalderen. — Den store Forfaldsperiode i Mønternes Historie. — Hovedmønt, Skillemønt og Guldbarrer. — Møntvæsenets Udvikling i Norden. — Møntfremstilling og nordiske Mønter. — Falskmøntneri. — Møntbetegnelser. — Ejendommelige Møntformer.

III. GULD OG SØLV 59

Guldets og Sølvets Egenskaber. — Hvor findes Guldet? — Guldudvinding. — Guldmineaktier. — Guldmagerkunsten. — Guld- og Sølvproduktionen. — Guldforbruget. — Møntfod og Møntunioner.

IV. PAPIRSPENGE OG PENGESURROGATER 86

Kreditmidler og Papirspenge. — Stats-Papirspenge, Stats-Kreditbeviser og Stats-Veksler. — Banksedler. — Pengesedlers Fremstilling og Tilintetgørelse. — Veksler. — Checks. — Hvorledes rejser man med sine Penge. — Verdens Penge. — Kan Penge undværes.

V. BANKER 139

Hvorledes arbejder en moderne Bank. — Bankvirksomhed i ældre Tid. — De seddeludstedende Banker og Diskontoen. — De almindelige private Banker.

VI. ANDRE PENGEINSTITUTTER 206

Sparekasser og Sparebanker. — Postsparekasser og Postgiro- og Postchecksystemer. — Kreditforeninger, Hypotekforeninger og Hypotekbanker.

VII. BØRSER 224

Markeder, Messer og Børser. — Hvem gaar paa Børsen? — Børshandelen og Kursnoteringer. — Terminshandel og Børsspekulationer.

VIII. PRISSVINGNINGER OG KAPITALOPSAMLING 240

Tilbud og Efterspørgsel. — Periodiske Prissvingninger. — Kriser. — Gode og daarlige Tider. — Hvorledes bestemmes Prisniveauet. Pengefyrster og Kæmpeformuer.

I. PENGENES OPRINDELSE OG VIRKEMAADE

Indledning. — Tuskhandel. — Visse Brugsgenstande antager Karakter af Penge. — Forskellige Slags »Penge«.

Vor Tid er Samfærdselens Tid. Paa Kryds og paa Tværs — over Land og Vand — har Færdselsveje og Rejseruter lagt et Net over Jorden, et Net, hvis Masker bliver mindre og mindre for hver Dag, der gaar. Afstand er for den praktiske Forretningsmand snart blevet et Begreb, han ikke regner med. Hvor der aabner sig en Mulighed for at forøge Omsætningen, vil man ikke betænke sig paa at skabe de nødvendige Forbindelsesled. Hverken Urskove eller Bjærgkæder formaar nu at standse Ingeniøren, der skal aabne Adgangen til et nyt Marked, og ad hver ny Transportvej ledes nye Strømme af Varer fra Land til Land. I nøjeste Forbindelse med denne voksende Vareudveksling staar den stedse stigende Arbejdsdeling, hvorved selv den ubetydeligste Tings Fremstilling former sig som en endeløs Række af Virksomheder, ofte fjærnede langt fra hverandre i Henseende til Tid og Rum. De økonomiske Fordele ved Arbejdsdelingen har allerede længe været erkendte. Allerede for halvandet Hundrede Aar siden var man klar over, at medens en Mand højst kunde frembringe 20 Knappenaale om Dagen, naar han var ene om det, vilde der, naar Arbejdet fordeltes paa 10 Mand, kunne frembringes ikke 10, men 2—300 Gange saa mange i samme Tid. Og siden er den tekniske Deling af Arbejdet, saa vel som dets Fordeling mellem Landene indbyrdes, skredet endnu videre frem, end man den Gang kunde ane.

Men hvilken uhyre Omsætning hører der ikke til for at bringe alt paa rette Plads og tilfredsstille alle Fordringer, naar Arbejdet saaledes udstykkes. Hvor forskellige Verdener mødes der ikke ved de simpleste Foreteelser. Vil jeg ryge en Cigar, skærer jeg

Spidsen af med en Kniv lavet i Tyskland eller England, Tændstikken er maaske fremstillet af finsk Træ paa en amerikansk Maskine, Tobakken er fra Holland, dyrket paa en eller anden fjærntliggende Ø, fra Japan er mit Askebæger o. s. v. Saa at sige hver eneste Ting vi bruger er gaaet igennem en Række af Hænder. Paa Steder, hvor Handsker fremstilles i Masseproduktion, gaar saaledes den enkelte Handske gennem henved 200 forskellige Menneskers Hænder. Den, der skal bruge et Par Handsker, maa give hver af disse 200 Mennesker Vederlag for deres — forsvindende ringe Andel — i Fremstillingen af dette Par; ja han maa i Virkeligheden være med at lønne endnu mangfoldige andre Mennesker — ikke blot dem, der har fremskaffet og beredt Raamaterialet, transporteret dette og de færdige Handsker o. s. v., men ogsaa dem, der har bygget Handskefabrikken og lavet Maskinerne til den; strængt taget kunde vi fortsætte i det uendelige. Modtageren af Handskerne behøver imidlertid slet ikke at beskæftige sig med disse Hundreder eller Tusinder for ham ganske fremmede Mennesker, der har arbejdet for ham; han behøver blot at aflevere nogle Mønter, f. Eks. et Par Kronestykker, i Handskebutikken; Omsætningens Mekanik, der virker støt og roligt, har allerede sørget for, at alt er saaledes i Orden, at Mønterne kan sætte Forbrugeren i sikker Besiddelse af Handskerne, og ingen, som har Del i deres Fremstilling, kan komme og kræve Løn af ham. Men Pengene er det nødvendige Mellemled. Uden dem vilde det være umuligt for den enkelte at finde sig til Rette i Nutidens Samfund og skaffe sig netop de Goder, han har Brug for.

I vore Dage søger man ganske vist, som vi senere skal se, i videre og videre Omfang at hjælpe sig uden direkte Anvendelse af rede Penge; men selv om Udviklingen nu fører frem mod en Indskrænkning af Pengenes Brug i Omsætningen, er det dog tvivlsomt, om de nogensinde vil kunne undværes, og i hvert Fald vil vi aldrig kunne vende tilbage til de Former for Handel og Omsætning, som brugtes før Pengenes Fremkomst.

Tuskhandel. I den Udveksling af Genstand mod Genstand, to Mennesker tilfældigt kan udføre ledede af Øjeblikkets Lyst eller Trang, har vi den første Oprindelse til al Omsætning. Saadant Bytte kunde naturligvis finde Sted selv under de mest primitive Forhold. Ogsaa efter at der havde dannet sig Samfund, hvor Omsætningen fik en mere bevidst og regelmæssig Karakter, saa at den kunde

fortjene at kaldes Handel, foregik denne imidlertid til at begynde med ved direkte Ombytning af Brugsgenstande uden Anvendelse af særlige Byttemidler. I vore Dage finder vi denne primitive Omsætningsform — Tuskhandelen eller Byttehandelen — hos Naturfolkene, og fra Oldtiden kender vi den baade gennem gamle Skrifter og gamle Billeder.

Blandt andet faar man af Inskriptioner (Hieroglyfer) og Afbildninger i de ægyptiske Gravkamre en Række interessante Oplysninger om, hvorledes man handlede, og hvad man handlede med. Fig. 1 er en Gengivelse af en saadan Afbildning. I Feltet

Fig. 1. Byttehandel i det gamle Ægypten.

nederst til højre ses en Ægypter, der knæler ved Siden af sin Kurv, i hvilken han har Korn og Løg, medens der ved Siden af staar to andre Ægyptere, der søger at faa en Handel i Gang. Den ene rækker et Halsbaand frem til Bytte, den anden møder med en Vifte og en trekantet Blæsebælg. Øverst ses en knælende Parfumehandler, der med den ene Haand allerede har taget fat i et Halsbaand, medens han med den anden er i Færd med at række Skaalen med den vellugtende Olie frem til Genydelse.

En ganske særegen Form for Tuskhandel er den saakaldte »stumme Handel«, der dog vistnok nærmest har fundet Sted, hvor et lidt mere kultiveret Folk har handlet med et lavere staaende. Der berettes saaledes om de gamle Kartageniensere at de under denne Form handlede med Folkeslagene i Nordafrika. Naar

Købmændene kom til en fremmed Kyst anvendte de følgende Fremgangsmaade: De gik i Land med en Del Varer, som de stablede op paa Strandbredden, og her antændte de, for at vække de Indfødtes Opmærksomhed, store Baal, hvorefter de trak sig tilbage til deres Skib. Kaldte hid ved den flammende Ild og deres naturlige Nysgerrighed nærmer de Indfødte sig nu til de udstillede Varer, tager dem i Øjesyn og anbringer saa deres Varer ved Siden af, hvorefter de trækker sig tilbage. Saa nærmer Købmændene sig atter for at se, om det er et passende Ækvivalent, der bydes dem for deres falbudte Varer; skønnes det at være tilstrækkeligt, tager de de Indfødtes Varer og fjærner sig med dem; i modsat Fald trækker de sig atter uden Varer tilbage til Skibet og venter til der er budt dem tilstrækkeligt. Fremgangsmaader af lignende Art finder man forøvrigt Eksempler paa helt op mod vor Tid. Det fortælles saaledes, at hos nogle Indianerstammer i Amerika kan en Mand med smukke Døtre en skønne Dag finde et Stykke Vildt tilligemed en Kæde af Muslingeskaller (der som nedenfor omtalt mange Steder bruges som Penge) udenfor sin Dør. Dette er Formen for et stumt Frieri til en af Døtrene, og finder Faderen nu Vildtet friskt og godt og Kæden tilstrækkelig tung, gaar han ind paa Handelen og drager ud for at finde Frieren. —

Det er let at indse, at Tuskhandelen er forbundet med store Ulemper for de handlende Parter. Nogle af de Vanskeligheder det kan volde, at Betalingen erlægges i Varer, træder tydeligt frem i et Brev fra en berømt fransk Sangerinde, der i 1860erne foretog en Rejse paa Sydhavsøerne. Hun skriver blandt andet: »I Gaar har Kong Makea for tredie Gang personlig overværet vor Koncert. Vor Koncertsal var et stort Skur, i hvilket man i lang Tid havde opbevaret tørret Fisk. Af Mangel paa Penge betalte Kongen med Flasker af Kokosnødder. Iøvrigt har jeg for en Duet af Norma og for en Arie af Lucia m. m. som min Andel i Betalingen modtaget 3 Svin, 44 Høns, 500 Kokosnødder, 1200 Annanas, 100 Maal Bananer, 120 Græskar og 1500 Oranger. Men hvad skal jeg gøre med saadanne Indtægter. I Paris's Haller vilde det vel være 4000 Frcs. værd, hvad der jo ikke er saa galt for at synge 5 Gange. Det bliver nu sagt, at der i Morgen ankommer en Spekulant fra Naboøen Mangéa for at byde os klingende Mønt for det; men imidlertid giver vi vore Svin Græskar at æde, Hønsene fortærer Bananerne og Orangerne, saaledes at

jeg for at beholde den animalske Del af mine Indtægter maa ofre den vegetabilske Del.«

Visse Brugsgenstande antager Karakter af Penge. Hovedvanskeligheden ved den simple Tuskhandel bestaar deri, at man for at faa en Omsætning i Stand, maa finde en Person, der baade er i Besiddelse af den Ting, man ønsker, og samtidig just har Trang til den Genstand, man vil afhænde; og Tuskhandel vil dog trods alt være den eneste mulige Form for Handel selv op i vore Tider, hvor Folkeslag, der ikke kender hinanden nærmere, søger at handle sammen. Men indenfor et enkelt begrændset Samfund vil der efterhaanden udvikle sig andre Former for Samhandel, hvorved Ulemperne mindskes eller fjærnes.

Naar i de ældste Tider to Mennesker handlede sammen og derved søgte at faa ombyttet deres Varer direkte med hinanden, er det let at forstaa, at de ofte har haft Vanskelighed ved at faa bestemt Værdien af de enkelte Varer. Lad os som Eksempel tage de to foran omtalte Ægyptere, af hvilke den ene er i Besiddelse af smaa Skaale med Parfume, den anden af et Halsbaand. Naturligvis har hver af dem prist sin egen Vares fortræffelige Egenskaber; men tillige har de rimeligvis taget deres Tilflugt til en Sammenligning med en Vare, som de begge har kendt fra det daglige Liv. Hvad vilde være mere naturligt end, at Manden med Halsbaandet efter at have rost de store og smukke Perler endte med en Forsikring om, at et saadant Smykke mindst var sine 12 Maal Korn værd, og at den anden, svarer, at en enkelt Skaal af hans Parfume ikke kan faas for 14 Maal Korn. Maaske enes de om, at Parfumehandleren skal tage lidt Olie ud af Skaalen, og nu gaar Handelen i Orden. Men fra saaledes at maale Værdien af Varer, hvorom der handles, med en tredie, der ikke er til Stede, er der ikke noget langt Skridt til at indføre selve »Værdimaals-Varen« i Omsætningen. Det kunde ogsaa tænkes, at Manden med Halsbaandet ikke havde særlig Lyst til Parfumen, men nok kunde ønske Ting, Parfumehandleren ikke har at sælge, medens denne paa sin Side viser stor Iver efter at faa Halsbaandet og saa sluttelig byder de 12 Maal Korn for det. Da Korn nu er en Vare, som enhver har Brug for, vil Sælgeren af Halsbaandet ikke betænke sig paa at tage dette, selv om han ikke i Øjeblikket trænger til det, og Kornet er saaledes ikke alene blevet Værdimaalet, men ogsaa det Middel, hvorved Omsætningen finder Sted. Naar man som Omsætningsmiddel

særlig vælger Varer, der kan bevare deres Værdi nogenlunde uforandret, bliver disse Varer tillige et Middel, hvorved man kan opspare og hengemme. Saadanne Varer kommer nemlig, hvad Værdien angaar, til at svare til de Genstande, man gerne vil af med, da man ikke har umiddelbar Brug for dem, og fordi de daarlig kan holde sig (letfordærvelige Levnedsmidler); men de er netop ikke i Besiddelse af de afhændede Varers individuelle — ofte uheldige Egenskaber. Saadanne Ting, som paa en Gang kan tjene som Værdimaal, Omsætningsmiddel og Opsparingsmiddel er just, hvad vi almindeligvis kalder Penge.

Forskellige Slags »Penge«. Der kan i Virkeligheden næppe være Tvivl om, at de første Omsætningsmidler har været ganske almindelige Næringsmidler, idet disse jo til alle Tider har været eftertragtet af alle. Da mange Næringsmidler imidlertid vanskeligt kan holde sig, vælger man naturligvis de mere holdbare Former for disse som f. Eks. Korn (i Landene ved Eufrat og Tigris), tørret Fisk (f. Eks. paa Island, hvor man endnu for en lille Kobbermønt har Betegnelsen »Fisk«), tørret Frugt, Kakaobønner (Meksiko), The (Kina), Ris (Korea, Japan), Tobak (Virginien og Maryland) o. s. fr. Hos Folkeslag, der særlig har levet af Kvægavl, har selve det levende Kvæg været brugt som Ombytningsmiddel. Paa mangfoldige Maader fører Studiet af Pengenes Oprindelse tilbage just hertil. I selve Pengenes Benævnelse eller i Udtryk, der staar i Forbindelse med Penge, træffer man Betegnelsen for Kvæg. Det latinske Ord *pecunia*, der betyder Penge, afledes saaledes af *pecus*, Kvæg, og Ordet Kapital er afledet af det latinske Ord *capita*, der betyder Hoveder, idet man talte en Mands »Høveder« for at bestemme hans Formue; og endelig finder man Afbildninger af Okser paa adskillige af de første Former for Mønter (se Fig. 2). Det er ikke blot i Beretninger fra den græske Oldtid, at man finder Oksen brugt som Værdimaal, hvor der er Tale om at nævne enten en Mands Rigdom, at fastsætte Præmier eller Skadeserstatninger, saaledes f. Eks. i Homers Iliade, hvor en god Kedel sættes lig med en Okse, en smuk Trefod til tolv Oksers, en Kvinde, der er flink til almindeligt Arbejde, til fire Oksers Værdi, og hvor Løsesummen for en fanget Kongesøn angives til 100 Okser, men ogsaa blandt de nordiske Folkeslag træffer vi paa dette Værdimaal, efter hvilket

saavel enkelte Genstande som hele Formuer og endogsaa Bøder blev fastsatte. I Norge var saaledes den Enhed man regnede med en Ko paa mindst 5 og højst 8 Vintre, paa Island en Ko paa mindst 3 og højst 10 Vintre, idet man altid gik ud fra, at Koen var »velbeholden paa Horn og Hale paa Øjne og Yver«. Det maa dog antages, at Beregninger i »Kugilde« (Betegnelsen for Kvægpenge) ikke altid er blevet udredet i gaaende eller levende Køer; Kvæget har rimeligvis mere været brugt som Værdimaal end som Byttemiddel.

Ret almindeligt har det ogsaa været, at *Mennesket* selv er blevet brugt som Værdimaal. Saavel mandlige som kvindelige Slaver benyttedes, baade hos Oldtidens Folkeslag og hos Naturfolkene i vor Tid, til at betegne Tingenes indbyrdes Værdiforhold med. Hos enkelte Indianerstammer i Sydamerika bruges unge og ugifte Kvinder som fast Værdimaal, idet alle salgbare Ting vurderes i Forhold til en giftefærdig Jomfru. At en Fader fristes til en ikke altid lige fin Spekulation i sine giftefærdige Døtre bliver herefter forstaaeligt.

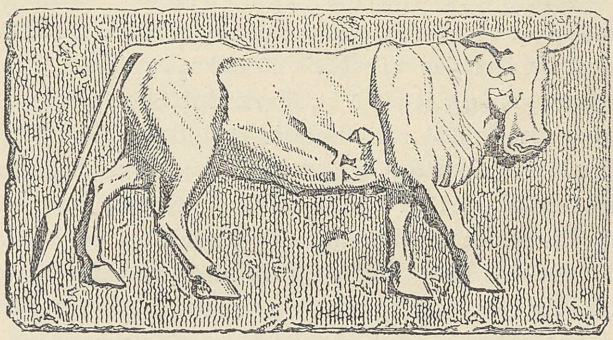

Fig. 2. En romersk Kobbermønt med Billede af en Okse.

Hos mange Folkeslag er Dyrehuder blevet benyttet som Penge. I Telemarken var en Hud Værdienhed, efter hvilken man afgjorde samtlige Priser og Afgifter. I Vestrusland betjente man sig indtil Aar 1400 af »kuna« en Slags Skindpenge, der har sit Navn efter den som Hovedmønt brugte sorte Maar, og som nævnes utallige Gange i den af Storfyrsterne Jaroslav og Wladimir nedskrevne Lovbog. Skindet af det sibiriske Egern, som afgav det meget skattede Graaværk, tjente da som Underafdeling af denne »kuna«, der atter i et bestemt Antal blev regnet lig med en vis Vægt i fint Sølv »Griwna«. Det bestemte Antal Skind kunde dog ikke altid holde denne Værdi, saa at man i Handel og Vandel kom til at sondre mellem »Griwna kuny« og »Griwna i Sølv«. Som Skillemønt anvendte man Snuden af Maaren, der kaldtes »mordki«

og smaa Lapper af Graaværk »lobki«. Det antages at disse Skindstykker blev stemplet af den russiske Regering og indløst i Regeringens Magasiner med hele Skind, der deponeredes der, for at de ikke skulde slides for meget ved Omløbet.

I Forbindelse med Skindpengene skal her nævnes forskellige Former for Tøjpenge. Hos de nordvestlige Germaner blev Vadmel i Middelalderen ikke alene brugt som Værdimaal men ogsaa som Byttemiddel. Der blev betalt efter Alenmaal, saaledes at Metal- og Tøjpenge var sat i et fast Værdiforhold til hinanden. Et bestemt Antal Alen blev sat lig med en vis Vægt i umøntet Sølv (en Unze), saaledes at en Sum, der var udtrykt i »Pfennigunzer« eller »Pfennigmark« kunde betales i Tøjpenge og omvendt, naar da ikke den effektive Betaling i Forvejen var fastsat i et af dem. Paa Island gjaldt i det 12te Aarhundrede i den almindelige Varetarif 20 Seksalens Unzer (et stort Hundrede) for en »Kugilde« eller $^1/_3$ Mark fint Sølv. Linned har i nogle Egne af Sverrig tjent som Betalingsmiddel helt ind i det 14de Aarhundrede og ligeledes mellem Nordslaverne har Linnedpenge været almindelig brugt. Den jødiske Rejsende Ibrahim ibn Jacob, der i Middelalderen berejste Tyskland og de tilgrænsende slaviske Lande, beretter, at man i Bøhmen lavede lette smaa Tørklæder, der lignede Net, og som egentlig ikke duede til noget, og brugte dem til Penge, samt at man havde bragt saadanne smaa Tørklæder i et fast Værdiforhold til Metalpenge, saa at man med dem kunde købe de kostbareste Sager, Hvede, Slaver, Heste, Guld og Sølv. Ogsaa fra andre Verdensdele kendes Tøjpenge. Det fortælles, at da Portugiserne for 400 Aar siden kom til Kongeriget Kongo, bestod der en Pengesort af et fint vævet Plantestof, hvoraf en vis bestemt Størrelse blev kaldt »makuta«, og efter hvilken man udregnede alle Værdier ved Guinea Kysten. Portugiserne antog straks dette Værdimaal og Omsætningsmiddel og begyndte at stemple det og derved angive dets Værdi. Paa forskellige Steder i det indre Afrika er endnu store, hvide, skjortelignende Klædningsstykker, ofte forsynet med fine Silkebroderier, i Brug som »Penge«, ligesom mere eller mindre fint forarbejdede Tøjstrimler og Tøjstykker benyttes i Handel og Vandel baade her i Asien og Amerika.

Forinden vi gaar over til Metallerne, der med den stigende Kultur efterhaanden fortrænger alle andre Stoffer som Møntstof, skal vi omtale forskellige andre ejendommelige Former for »Penge« særlig hos Naturfolk. En mægtig Betydning som Bytte-

middel har visse Arter af Konkylier og Muslingeskaller, Sneglehuse og lignende haft gennem lange Tider. Ikke alene paa Øerne i det store og stille Ocean, hvor man har haft let Adgang til at finde forskellige smukke Arter af disse Skaller, men ogsaa andre Steder, f. Eks. i det indre af Amerika, ja selv paa Steder, hvor Muslinger og Konkylier ikke oprindelig fandtes, men maatte indføres, har de været brugt. Hos de nordamerikanske Indianere var, helt ind i det 17. Aarhundrede, en Pengesort lavet af Muslingeskaller i Brug — de saakaldte »Wampum«. Disse blev lavet af en Musling (mercenaria), der var purpurfarvet i Randen, men iøvrigt hvid. Den farvede Del dannede en særlig Sort »Purpurpengene« eller »den røde Wampum«, den hvide Del, der kun var halvt saameget værd »den hvide Wampum«. Imidlertid forfalskede de kanadiske Pelshandlere i Tidens Løb disse Wampum, saa at de tabte deres Værdi. Skalpengene blev ofte gennemboret, syet paa Bælter eller trukket paa et Straa. Disse Wampum har dog aldrig opnaaet en saa stor Betydning som Ombytningsmiddel som visse Arter af smaa Konkylier, der under den fælles Betegnelse »Kauri« (se Fig. 3, Nr. 2) er blevet benyttet i store Dele af Afrika saavel til Fremstilling af Smykker som ogsaa til Værdimaal og Omsætningsmiddel. Brugen af dem gaar tilbage til ældgammel Tid. Selv i de forhistoriske Grave i Nordeuropa er man stødt paa dem, og endnu den Dag i Dag bruges de rundt om i Afrika, saa næppe nogen Rejsende i denne Verdensdel vil have undgaaet at træffe paa dem ved en eller anden Lejlighed. Naturligvis er Værdien af disse Kauripenge, baade naar man tager Hensyn til de forskellige Tider og til de forskellige Steder, hvor de forekommer, særdeles svingende. I Tidens Løb er deres Værdi sunket saameget, at det ikke er ualmindeligt, at man giver 20—30 Tusind ud for en enkelt Genstand. Tyske Rejsende anslaar Værdien af 4—5000 Kauri til 3—4 Kr. I Midten af forrige Aarhundrede førte særlig Hamburger Købmænd disse Konkylier i hele Skibsladninger fra Østkysten af Afrika til Vestkysten og gjorde glimrende Forretninger dermed, indtil Værdien ogsaa her efterhaanden faldt.

At smaa runde Konkylier eller afslebne Muslingeskaller er brugt som Penge vil dog maaske ikke undre saa meget, som at man sine Steder har haft Penge af Sten. Stenpenge er særlig blevet brugt paa forskellige af Sydhavsøerne, f. Eks. paa de smaa Palau Øer (den vestlige Afdeling af Karolinerne) og kendes her

under tre forskellige Former. Nogle bestaar af en sammenbrændt Jordart, andre af en Art Emaille og atter andre af Glas. De enkelte Stykker er formet i regelmæssige Figurer og afslebet i helt smukke Former. Der er den Ejendommelighed ved denne Pengesort, at den ikke kan forøges, da det dertil egnede Materiale ikke længere kan fremskaffes. De først omtalte, der er lavet af brændt Jord, staar i meget høj Værdi og kan ikke erhverves af Europæere, mange Stykker tilhører overhovedet ikke den enkelte Ind-

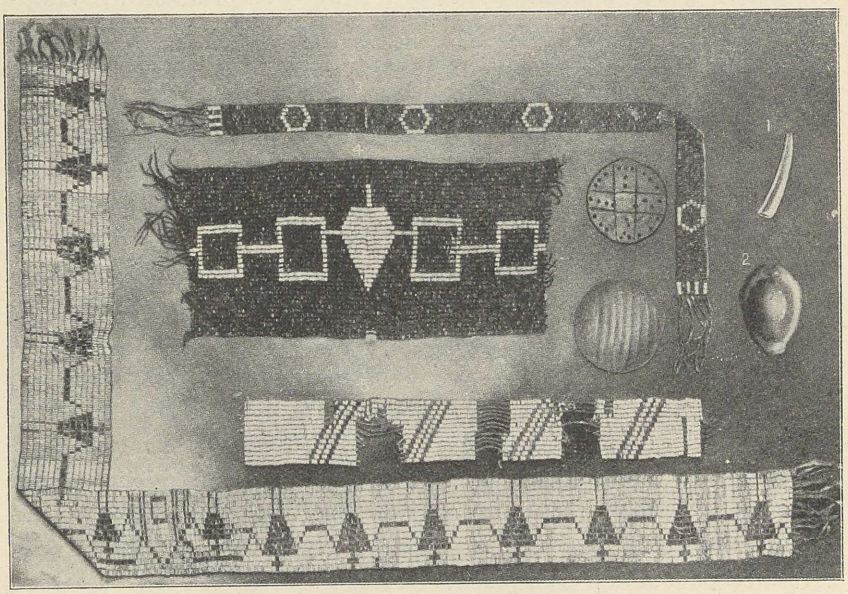

Fig. 3. Skalpenge (1 og 2) og Wampumbælter (3, 4, 5 og 6).

bygger, men er at betragte som en Slags Statspenge og opbevares meget omhyggeligt. De, der er lavet af Emaille, har en efter deres Størrelse, Farve og Slibning forskellig Værdi. Medens de første kan ansættes — i hvert Fald for enkelte Stykkers Vedkommende — til en Værdi af 10—15000 Kr., repræsenterer de sidste en Værdi af 50—100 Kr. Da disse Stenpenge paa Grund af deres høje Værdi ikke egner sig til den daglige Omsætning, benytter man som en Slags Skillemønt Glas af forskellig Farve slebet til Prismer og Kugler. Det vides ikke, hvorledes Øerne er kommet i Besiddelse af disse Glaspenge. Umuligt er det ikke, at en eller anden venetiansk Købmand ved en ulykkelig Hændelse er kommen til disse Øer og saaledes har givet Anledning til Grundlæggelsen af et helt Pengesystem.

Paa en anden af de vestkarolinske Øer, Jap, findes en Art Stenpenge lavet af Aragonit i Stykker, hvis Størrelse varierer fra en Møllesten til en almindelig Mønt. De sidste bruges som Skillemønt. Naar de »stenrige« Høvdinge flytter med deres Formuer, stikker de en Stok ind i hver enkelt af disse Hovedmønter og triller af Sted med dem. Iøvrigt er det ikke ualmindeligt, at man her — som andetsteds i Verden — ønsker at dokumentere sin Velstand over for Omverdenen, og paa disse Øer viser man ingen falsk Beskedenhed, men opstiller ligefrem sine Penge i lange Rader foran sit Hus, saaledes som Fig. 4 viser det.

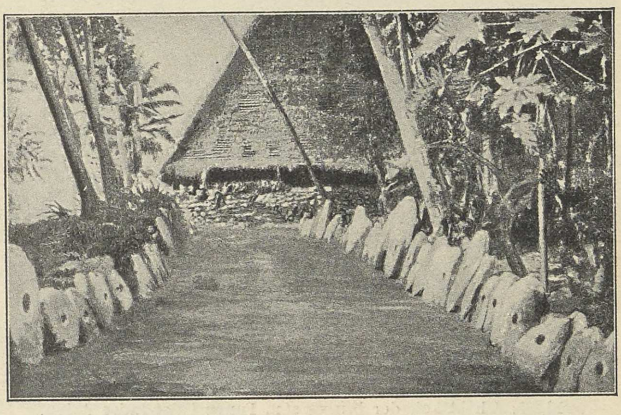

Fig. 4. Stenpenge paa Karolinerne.

I Forbindelse med Stenpengene skal omtales de i det indre Afrika brugte Saltpenge, der af de arabiske Slavehandlere i stor Mængde er blevet brudt i Saharas Stensaltlejer i Stykker af 3 Fods Længde og en Fods Bredde og anvendt som Betalingsmiddel i store Dele af Afrika.

I det indre Asien har, som allerede tidligere nævnt, Thepenge været ret almindelige. De blev fremstillet paa den Maade, at man sammenpressede Thestøv eller Theblade til Kager, der havde Form som smaa Briketter. Den her, som Fig. 5 afbildede Form, er omtrent 8 Kr. værd og bærer saavel russisk som kinesisk Præg; iøvrigt er Værdien skiftende efter den Art The, de er lavet af og de Egne, hvor de cirkulerer, idet det gaar her som overalt, at Pengene har en større Værdi, naar de trænger ind i Egne, hvor de er mere sjældne.

Af alle disse Eksempler fremgaar det, at hvad der til de forskellige Tider og paa forskellige Steder er brugt til Penge, er Ting, der er almindelig efterspurgt indenfor en større eller mindre Kreds, enten det nu er paa Grund af deres Betydning som

Næringsmiddel eller Brugsgenstand, eller paa Grund af deres Evne til at oplive og adsprede ved stærke Farver, mærkelige Former eller lignende. Ogsaa i Metalpengenes Historie træder det Forhold klart frem, at man oprindelig har brugt visse almindelige Brugsgenstande af Metal og først senere er gaaet over til særlige, for Omsætningen mere egnede Former.

Af den oldgræske Literatur fremgaar det, at Øksehoveder har været almindelig brugt, idet dog Øksehovedets Form efterhaanden har fjærnet sig fra den almindelige Økses og optræder ligefrem som Øksebarrer. Det fortælles f. Eks. i Homers Iliade, hvorledes der ved Væddekampene som Præmier for Bueskytter udsattes »Økser og Halvøkser af det sorte Jern«. Halvøkser troede man længe var Betegnelsen for Økser med een Eg, men adskillige nye Fund har godtgjort, at man her staar overfor et egentligt Pengesystem. Det er særlig Kreta, der er Udgangspunkt for dette Møntsystem, som derfra har bredt sig ud over de omliggende Lande, og ejendommeligt er det at se, at den almindelige Vægt af de store Halvbarrer (30—35 Kilo), nøjagtig svarer til Vægten af en babylonisk Sølvtalent. Paa ægyptiske Billeder, der stammer fra Tiden omkring 1550 f. Kr., ser man »Folk fra Havet i Nord«, der paa Skuldrene bærer disse Øksebarrer, som ofte var gennemhullede saaledes, at de var til at bære i en Læderrem (Fig. 8).

Fig. 5. Thebriket, der bruges som Penge i det indre Asien.

Foruden disse Øksebarrer kendes fra Oldtiden en anden ejendommelig Form for »Metalpenge« nemlig Jernspid. Oldtidsforfatteren Plutark fortæller, at man bruger saadanne Jernspid »Obeliskoi« som Mønter. Han afleder Navnet paa den græske Mønt Obol af Ordet Obelos, der betyder et Spid, særlig et Stegespid, og Navnet paa den seks Gange større Mønt »Drakme« af Ordet

»Draks«, der betyder en »Haandfuld«. At der gaar seks Oboler paa en Drakme skulde skyldes den Omstændighed, at seks Spid akkurat dannede en Haandfuld.

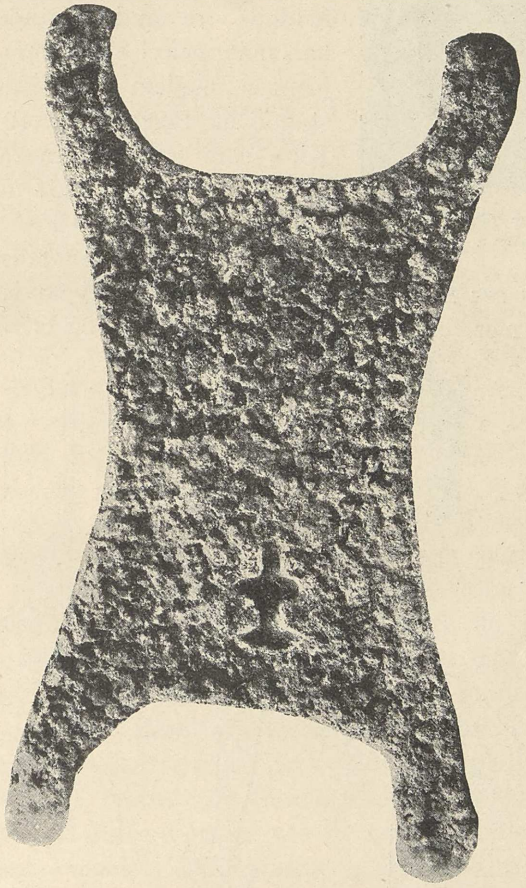

Fig. 6. En Øksebarre.

Fig. 7. Et Bundt Jærnspid.

Ved Udgravningen af et græsk Tempel har man fundet et stort Bundt Jernspid, der holdtes sammen ved to Jernbaand, medens Enderne af Spiddene var indfattet i en Blymasse. Spiddene, der var lige lange, $1{,}_2$ Meter, forefandtes i et Antal af 180 — altsaa 30 Haandfulde — vejede godt og vel 72½ Kilogram, hvilket netop udgør en særlig Vægtenhed, som den græske Konge Fejdon indførte, og der synes altsaa at foreligge en særdeles god

Overensstemmelse imellem disse ældgamle Mønt- og Vægtsystemer. (Angaaende disse Forhold henvises iøvrigt til en Artikel af Dr. phil. Fred. Poulsen i Tidsskrift for Industri Aarg. 1908).

Fig. 8. Mænd fra Kreta bringer Ægypterkongen Tribut bl. a. i Øksebarrer.

Ogsaa ved Eksempler hentede fra andre Lande, kan man paavise Sammenhængen mellem Brugsgenstande og Penge. Saavel i Kina som i visse Egne af Afrika har man haft og har til Dels endnu Omsætningsmidler, der har Form af Spader. Paa Fig. 9 ser man hvorledes Formen efterhaanden kommer til at afvige mere og mere fra den oprindelige og bliver mere egnet til Omsætning. Men endnu den Dag i Dag skal det være almindeligt at arabiske Slavehandlere lader Spader paa en halv Fods Længde fremstille i store Mængder for at anvende dem ved Handler med Stammer i det indre af Afrika.

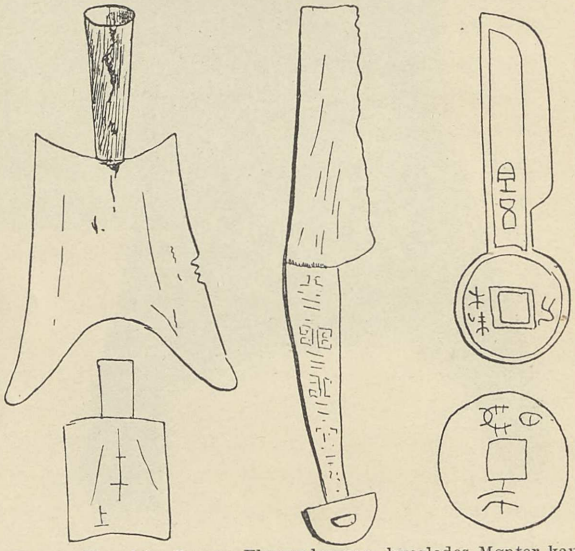

Fig. 9. Kinesiske Penge: Eksempler paa, hvorledes Mønter kan udvikles af Brugsgenstande som Spader, Sværd o. l.

Sideordnet med Jærnet vil man træffe de mere ædle Metaller, men disses Betydning for Pengenes Udvikling omtales i det følgende.

II. MØNTVÆSEN OG MØNTFREMSTILLING

Mønternes Fremkomst. — Mønter og Møntvæsen i Oldtiden. — Møntvæsenet i Middelalderen. — Den store Forfaldsperiode i Mønternes Historie. — Hovedmønt, Skillemønt og Guldbarrer. — Møntvæsenets Udvikling i Norden. — Møntfremstilling og nordiske Møntbestemmelser. — Falskmøntneri. — Møntbetegnelser. — Ejendommelige Møntformer.

Mønternes Fremkomst. Efter at Kvæg, Saltbarrer, Skind eller andre Varer var kommet i almindelig Brug som Byttemiddel og Værdimaal eller med andre Ord var blevet til Penge, kom de naturligvis i Folks Bevidsthed til at staa i en særlig Belysning. Foruden deres oprindelige Værdi som Brugsgenstande — deres Brugsværdi — faar de en Værdi bestemt ved det man kan opnaa ved at bytte dem bort — deres Bytteværdi — og denne sidste kunde være enten større eller mindre end den første. Den Mand, der for en eller anden Ting fik tilbudt 10 Maal Korn, vilde maaske straks synes, at det var en daarlig Betaling, fordi han ingen Brug havde for Korn; men i næste Øjeblik ser han alle de Ting for sig, som han kan købe ved Hjælp af Kornet og det faar derved en forøget Værdi for ham. Men Kornet taber naturligvis ikke derfor sin Karakter som en virkelig Vare.

Selv efter at man har taget Metallerne i Omsætningens Tjeneste — først de mindre og senere de mere værdifulde, er der sikkert gaaet meget lang Tid, inden Penge og Varer kom til at staa overfor hinanden som to helt forskellige Ting; thi det var jo netop i Form af Brugsgenstande, at Metallerne gled ind i Omsætningen. Formuer, der i Oldtiden ophobedes i Fyrsternes Skatkamre, bestod for Størstedelen af Drikkekar, Økser, Smykker o. l. I disse Former var de ædle Metaller, hvor det drejede sig om Præmier, Belønninger og lignende, selvfølgelig meget anvendelige, men ogsaa som almindelige Omsætningsmidler havde de trods visse Mangler, som f. Eks. Udelelighed, mange iøjnefaldende Fordele fremfor de tidligere brugte. Saa længe de benyttede Omsætningsmidler var Kvæg, tørret Fisk el. lign. maatte man ofte være udsat for at blive skuffet, idet man som Regel maatte holde sig til Antallet af Genstandene og var ude af Stand til nøjere at undersøge selve Kvaliteten. Selv om de til Omsætning anvendte Køer, som det foran er omtalt, skulde være velbeholdne paa »Horn og Øjne«, vilde man dog altid være udsat

for ret stor Vilkaarlighed med Hensyn til en Mængde andre Egenskaber, der i ikke mindre Grad end de rent ydre maatte være bestemmende for Værdien. Ved Overgangen til Metallerne afhjælpes denne Mangel, thi baade Guld og Sølv, Kobber og Jern er meget ensartede Stoffer, saaledes at man her i langt højere Grad kan tage efter ydre Egenskaber.

Paa Overgangen mellem Smykker og egentlige Omsætningsmidler staar efter alt at dømme Ringene, der enten fremstilledes som ganske simple, runde, men aabne Ringe eller i Spiralforme. Baade hos Fønikerne og Ægypterne, Goterne og Kelterne var det almindeligt, at Guld og Bronce udsmeltedes i tykke Traade og derefter omdannedes til spiralformede Arm- eller Fingerringe. En Handel kunde da afsluttes paa den Maade, at Køberen tog en saadan Ring af sin Arm og eventuelt afhuggede saa langt et Stykke af Ringen, som Sælgeren vilde regne for tilstrækkelig Betaling. At bære sine Penge paa den Maade i Form af Ringe paa Armene, undertiden ogsaa paa Benene, havde iøvrigt den Fordel, at man saa kunde føre sin Formue med sig paa en ret bekvem Maade og samtidig havde et Værn i den. Paa Fig. 10 ses en saadan spiralformet Guldring, af hvilken der aabenbart er brækket et Stykke. Mangfoldige Steder i Nordens ældste Historie nævnes disse Ringe. Vi hører hvorledes Fridthjof, da han kommer i Havsnød bryder sin berømte Armring og giver hver af sine Kammerater et Stykke, for at de ikke skal komme tomhændede til Dødsgudinden.

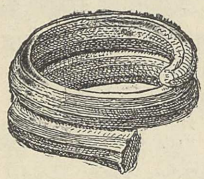

Fig. 10. Spiralformet afbrækket Guldring fra Oldtiden.

Naturligvis var det ikke nogen meget nøjagtig Bestemmelse af Guldmængder, man fik paa denne eller lignende Maader. Kun ved V e j n i n g kunde man faa sikre Resultater og derved kunde man tillige opnaa den Fordel at afpasse Vederlaget i Størrelse meget nøje efter den Genstand, man købte, hvad der jo ikke var saa let, saalænge Metallerne omsattes i Form af Spid, Økser, Spader, Smykker el. lign. Maaske var det netop til Vejning af det kostbare Stof, Guldet, de første Vægte blev lavet. I hvert Fald var det efter al Rimelighed til Afvejning af Guld, man først fik Brug for fine Vægte og smaa Lodder. Som Lodder til Afvejning af smaa Guldmængder benyttede man i ældre Tider Frugtkærner eller Korn, og vi har endnu Minder herom i Ordet K a r a t som stammer fra arabisk og betegner Kærnen af Johannesbrødet,

og i det engelske Ord Grain, der nu ligesom Karat bruges som Betegnelse for Finhed, men oprindelig var det som Vægtlod benyttede Bygkorn.

Det var imidlertid meget besværligt, at man altid i Handel og Vandel skulde dele, afveje og maaske tilmed undersøge Finheden af det Ædelmetal, der skulde bruges til Betaling. Det praktiske Livs Krav medførte derfor naturligt, at Fyrster eller Storhandlere ofte lod fremstille større og mindre Guld- eller Sølvstykker af ganske bestemt Finhed og Vægt, saa at man let kunde aftælle i Stedet for at afveje den fornødne Værdi.

Fig. 11. Lydisk Elektronmønt.

Idet saadanne Metalstykker tillige forsynedes med et eller andet Mærke — et Præg, hvorved Udstederen paatog sig et Ansvar for Stykkets Vægt og Finhed — var man ad disse ganske naturlige Veje naaet frem til den betydningsfulde Nydannelse i Pengenes Udvikling, som betegnes med Ordet Mønter. Først med dem begyndte for Alvor Pengenes Udsondring som noget for sig, forskelligt fra alle andre Varer, en Udsondring, som har været meget nyttig og frugtbringende, men ogsaa medført Farer og Ulemper, fordi man let over Prægets mystiske Magt helt glemte, at Pengene dog til syvende og sidst selv var en Vare, og at Præget kun havde Betydning som Garanti for dennes Godhed. Selve Ordet Mønt (lat. moneta) skal stamme derfra, at det første romerske Møntværksted laa ved den beskyttende Jonos (Juno moneta) Tempel paa Capitolium.

Mønter og Møntvæsen i Oldtiden. Medens Fremstillingen af Mønter i vore Dage er en Virksomhed, der kræver den allerstørste Nøjagtighed og Paapasselighed og kun lader sig udføre af Folk, der har en ganske speciel Uddannelse i denne Henseende, bærer de første Mønter Vidnesbyrd om en ikke meget indviklet men ganske praktisk Fremgangsmaade. Man bibragte f. Eks. en lille Klump Metal et Slag med en Hammer, hvis Hoved var riflet i Slagfladen, saaledes at Mønten paa den ene Side fik et tilsvarende Præg, medens den paa den anden Side fik et Mærke af Ambolten. Paa Fig. 11 ses en saadan Mønt, der stammer fra Lydien og er fremstillet af Elektron, der var en i Oldtiden meget brugt Blanding af Guld og Sølv. Men efterhaanden som man bliver

mere kyndig til at behandle Metallerne, udvikles Interessen i den Grad for at gøre Mønterne saa smukke som muligt, at man uden Overdrivelse kan sige, at adskillige af de i Oldtiden fremstillede Mønter er hele Kunstværker, der giver et ganske godt Billede af de skiftende Tiders Kultur. Udviklingen gaar naturligvis ganske langsomt frem. Først giver man sig i Lag med den ene Side af Mønten, der bliver prydet med et lille Billede, medens den anden stadig beholder Mærket af Ambolten, hvilke fordybede Mærker snart optræder med en saadan Ensartethed i Tegningen (flere eller færre med hinanden forbundne Kvadrater), at de maa være brugt som specielle Mønttegn. Fig. 12 viser en Mønt fra Ægina, hvor der kun paa den ene Side er afbildet en Skildpadde, og paa Fig. 13 ser man den i Oldtiden saa kendte persiske Dareik, opkaldt saaledes efter det Billede af en knælende Bueskytte, der ses paa den ene Side.

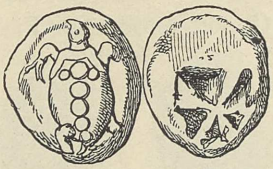

Fig. 12. Mønt fra Ægina.

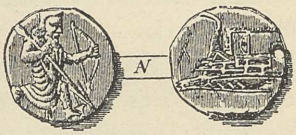

Fig. 13. Persisk Gulddareik.

Naar man senere gaar over til ogsaa at pryde den anden Side med et Billede, er det gerne paa den Maade, at man sætter det samme Billede paa begge Sider. Forsiden bærer da Billedet i fremhævet Form, Bagsiden som et fordybet Præg. Og endelig naar man til at sætte forskellige Billeder paa Møntens to Sider.

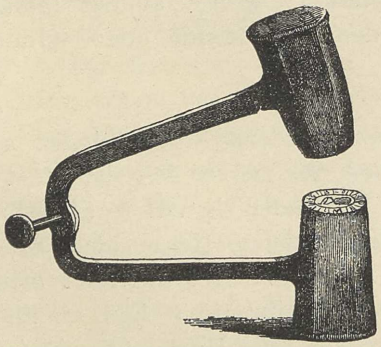

Fig. 14. Gammelt Møntprægestempel fra Antiochia.

Redskaberne hertil var, som Fig. 14 viser, meget simple om end der nu frembragtes en Forbindelse mellem Hammeren, der naturligvis stadig førtes med Haanden, og Ambolten.

Ved Valget af Billederne har man aabenbart taget et skyldigt Hensyn til Guderne og Kongerne; men man kan dog ogsaa træffe paa Mønter, hvis Præg leder Tanken direkte hen paa deres oprindelige Afstamning. I den som Fig. 15 afbildede Mønt fra Metapont ses saaledes et særdeles

nydeligt Kornaks medens den Side 13 afbildede Mønt gengiver Billedet af en Ko, et Dyr der jo genfindes paa en overordentlig stor Mængde af de ældste Mønter. Den her afbildede Mønt fra Metapont bærer ligesom mangfoldige af Mønterne fra de nederitalienske græske Kolonier paa Bagsiden et til Forsiden svarende Billede, men i fordybet Præg. At det som ofte antaget skulde være det samme Stempel, der med et Slag har formet begge Sider (se Brakteaterne) maa anses for udelukket, dertil er Mønterne for tykke og Billederne for forskellige. I den danske Mønt- og Medaillesamling findes en ypperlig Samling af disse ældgamle Mønter.

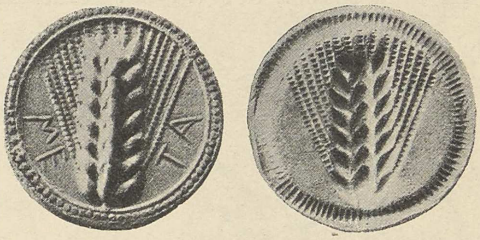

Fig. 15. Mønt fra Metapont med ophøjet Præg paa Forsiden, fordybet paa Bagsiden.

Fra den oldgræske Litteratur har man iøvrigt Udtryk om Penge, f. Eks. hvor der tales om Bestikkelser, der leder Tanken hen paa deres Billede eller Oprindelse, saaledes i følgende Linier af Æskylos' »Agamemnon«.

> Jeg tier om det andet, thi over Tungen min
> der gik en mægtig Okse.

Langt senere i Tiden findes i Østrig en Mønt med Billedet af et Egern, der muligvis kan opfattes som en Hentydning til tidligere benyttede Penge af Egernskind.

Oprindelig er saa godt som alle Metallerne blevet benyttede, men efterhaanden fortrænger Sølvet de andre og i det 6. Aarhundrede f. Chr. var den af Solon i Athen indførte Sølvmøntfod blevet anerkendt, ikke alene i Grækenland, men i en Mængde andre Lande, Alexander den Store lod vel fremstille en Del Guldmønter, muligvis efter persisk Mønster, men de fik ikke videre Indpas i Middelhavslandene. Den mest almindelige græske Sølvmønt var Tetradrachmen, hvis Værdi kan ansættes til c. 2½ Kr. Det var iøvrigt ikke almindeligt at angive Værdien paa Mønten hverken ved Tal eller Bogstaver. Man holdt sig gerne til Præget (Billedet), som altsaa var en Garanti for Møntens Godhed, men ved Valget af Billedet kunde man dog ogsaa undertiden faa sagt, hvad man vilde. Saaledes kendes Mønter af 1 Drachmes Værdi præget med Billedet af 1 Hest, medens Dobbeldrachmen havde et Tospand og 4-Drachmen et Firspand. Lige-

ledes kendes Hel- og Halvdrachmer, der bærer Billedet af henholdsvis en hel og en halv Ulv. I Rom begyndte man først langt senere selv at slaa Mønt, idet man i lang Tid hjalp sig med de græske Mønter, som man supplerede med Kobbermønter. Den mest kendte af disse hed As, og indeholdt ved Siden af Kobberet en Tilsætning af Tin, den vejede oprindelig omtrent et Pund. Paa Figur 16 er afbildet en saadan As, hvis Værdi kan ansættes til c. 50 Øre. Paa den ene Side ses et Gudehoved, paa den anden en Skibssnabel, der var det romerske Vaaben.

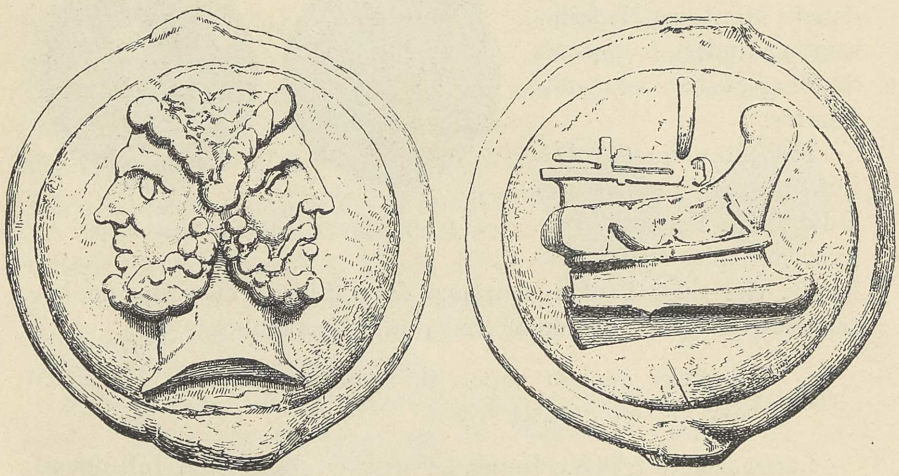

Fig. 16. En romersk As.

Omkring Aar 270 f. Chr. fremkom i Rom Sølvdenaren. Faa Mønter har maaske spillet saa stor en Rolle som denne Denar. Den kom senere i Tiden til Frankrig og Tyskland, hvor den var almindeligt Omsætningsmiddel omkring Karl den stores Tid.

Dette Forhold, at Folkeslag, som staar forholdsvis lavt i Kultur antager en Mønt af fremmed Oprindelse som gangbart Omsætningsmiddel, har man forøvrigt talrige Eksempler paa baade fra gammel og ny Tid. I store Dele af det nordlige og østlige Afrika særlig i Abbessinien er saaledes den eneste gangbare større Mønt, den i 1780 i Østrig prægede Maria-Theresiadaler. Som Fig. 17 viser bærer Kejserinden et Diadem paa Skulderen og en Krone paa Hovedet, og saa stor Respekt skal de indfødte have for dette Kejserindens Billede, at de paa ingen Maade vil have de Mønter, der ved Beskadigelse eller paa anden Maade har mistet

en af Takkerne i disse to Smykker. Endnu den Dag i Dag bliver der lavet store Mængder af disse Mønter i Wien og sendt til Afrika, men vel at mærke stadig med Aarstallet 1780. Da Englænderne i sin Tid foretog deres Tog mod Kong Theodor af Abessinien, maatte de i Wien lade udmønte flere Millioner nye Maria-Theresiadalere, der gik fuldstændig ind i Omsætningen paa Bestemmelsesstedet, medens de samtidig hermed indførte indiske Rupis meget snart forsvandt igen.

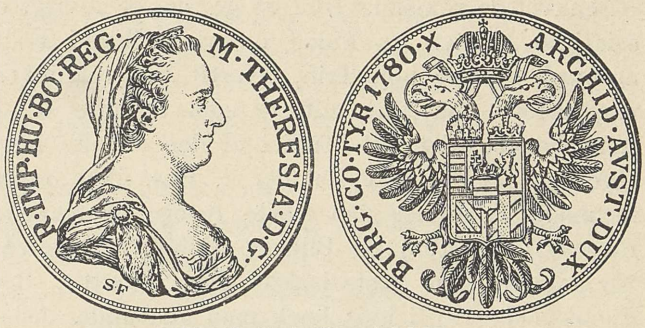

Fig. 17. Maria Theresiadaler.

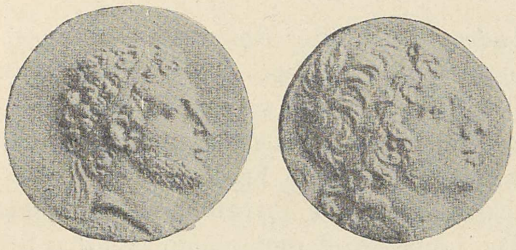

Fig. 18 og 19. Mønter med Billede af Makedonerkongen Perseus og af Kong Mithridates.

Med Kejsertiden i Rom gaar man over til Guldmøntfod saaledes at en Gulddenar kommer til at svare til 10 Sølvdenarer. Tallet paa de i den romerske Kejsertid udmøntede forskellige Guldmønter er ganske overordentligt stort, idet Udmøntningen aabenbart for enhver ny tiltraadt Regent har staaet som en Handling, hvorved han i særlig Grad kunde demonstrere sin Suverænitet. Ja, man faar det Indtryk, at Mønterne undertiden har givet Plads for en Slags Reklame; paa Mønter fra Pergamon, Efesos og Smyrna læser man f. Eks. »de første i Asien«, »de første i Asien i Skønhed og Størrelse«, eller »under Severus er Verden lykkelig«.

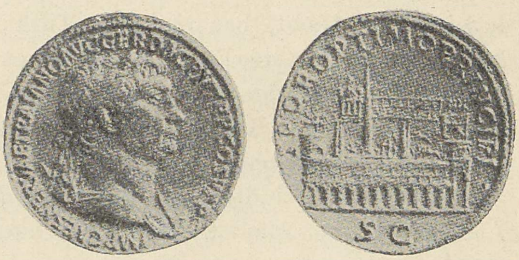

Fig. 20. Mønt med Billede af Kejser Trajan.

Ogsaa Bysantinerne antog det romerske Møntsystem, der gennem dem naaede til Araberne.

Saavel de romerske som de græske og iøvrigt ogsaa adskillige asiatiske Mønter fra Tiden omkring Christi Fødsel bærer Vidnesbyrd om det høje Trin, hvortil Mønteknikken efterhaanden var naaet. Saa fint udførte som de ofte er, kan man ligefrem benytte dem til Studiet af den enkelte Regents Karakter. Hvor stor en Forskel er der f. Eks. ikke mellem de næsten forfinede Træk hos den sidste Konge af Makedonien, Fig. 18, Perseus (179—168) og Billedet af Mithridates VI († 63 f. Chr.), Konge over det vestasiatiske Rige Pontus, Roms uforsonlige Fjende (Fig. 19), i hvis Træk man genkender Asiateren. I en karakteristisk Modsætning hertil staar Billedet af den romerske Kejser Trajan, der ses paa den som Fig. 20 afbildede Broncemønt, der paa Aversen bærer et Billede af den store Cirkus.

Møntvæsenet i Middelalderen. I de efter Romerrigets Sammenbrud og den store Folkevandring grundlagte Stater finder man som en Arv fra den stolte Romertid helt velordnede Møntsystemer. Kendskabet til disse Tiders Møntforhold er naturligvis ikke stort, men det synes som om der f. Eks. i Frankrig under Merovingerne har været fri Udmøntning for Private, idet disse dog maatte lade deres Metaller udmønte af omrejsende Møntmestre.

Men allerede fra den Tid har man dog ogsaa Eksempler paa, at man glider hen imod en stor Misére i Mønternes Historie, hvor gode og fuldvægtige Mønter saa godt som ikke var til at opdrive. Det vides f. Eks. at Vestgothernes Konge Alarik d. II (fra 484—507) i sin Nød kort før Krigen med Klodoveg, i hvilken han blev besejret og dræbt, har taget sin Tilflugt til at lave Guldmønter, hvis Indhold var stærkt blandet med et mindre ædelt Metal. Paa samme Maade er det ofte gaaet under Longobardernes Konger, og ogsaa Frankernes Konger maatte forlade Dydens Vej og gribe til Møntforfalskninger.

En lysere Tid indtraadte dog under Karolingerne, der omkring Aar 900 overtog Møntvæsenet i den sørgeligste Tilstand. Af yderste Evne bestræbte de sig for at bringe ordnede Tilstande til Veje, og hævdede i dette Øjemed med haard Haand Udmøntningsretten for Kronen. Møntvæsenet blev under dem paa mange Punkter drevet efter helt samfundsmæssige Synspunkter. Man stillede Krav om at Pengene baade var lødige og fuldvægtige,

og denne Fordring blev stillet ikke alene til Guldmønter men ogsaa til Sølvmønter. Tillige hævdede man klart og bestemt Mønternes Karakter som lovligt Betalingsmiddel, idet det var befalet at tage dem alle Steder som god Betaling efter deres Paalydende. Der var sat stræng Straf for at forfalske Mønterne, og Embedsmændene havde at paase, at Udmøntningen foregik efter de foreskrevne Regler.

Efter Karolingernes Tid kom nu en Periode paa 3—400 Aar, hvor Møntvæsenet i alle de daværende civiliserede Lande fuldstændig forfaldt. En væsentlig Grund til den almindelige Forringelse af Mønternes Værdi maa vistnok søges i den Omstændighed, at Europas Produktion af ædle Metaller var overordentlig ringe, og nogen rationel Bjærgværksdrift kunde der paa den Tid næppe være Tale om.

For den menige Mand kom disse Forhold ikke til at spille saa stor en Rolle, da Naturaløkonomien endnu var den overvejende, saaledes at man f. Eks. kunde betale sine Skatter og Afgifter in natura. Han bevarede Forestillingen om, at Retten til at præge Mønterne var forbeholdt Kongerne, og at det ikke kunde betragtes som noget særlig urimeligt, at de søgte at faa det mest mulige ud af denne Indtægtskilde. For de Handlende maa Tilstanden derimod have været ganske utaalelig; thi ikke alene havde de forskellige Lande og de mange Smaastater indenfor disse deres forskellige Møntsystemer, men indenfor det enkelte Land var det meget almindeligt, at Retten til at præge Mønt var overladt til flere forskellige Byer eller til Biskopper og Fyrster og den, der erhvervede sig Udmøntningsretten, gik ofte over til et nyt — mere indbringende — System, uden at sørge for at faa de tidligere cirkulerende Mønter inddragne. Disse i Forvejen ret indviklede Forhold forværredes yderligere derved, at der efterhaanden kom Sølv af forskellig Lødighed i Omløb, ligesom Guld forekom mere eller mindre blandet.

I Handelsbyerne, hvor Mønter fra forskellige Lande og Byer stadig blandedes, saa man sig derfor nødsaget til at finde en Enhed, hvormed man kunde maale alle disse forskellige Penge, saa at sige finde en Generalnævner, hvori de allesammen kunde gaa op, ganske som da man i Byttehandelens Tider søgte at finde et fælles Værdimaal. Man indførte derfor i Tyskland og i de Lande, der hentede deres Møntkundskaber derfra, M a r k e n (mærket Barre), der indeholdt en vis bestemt Vægt omtrent 234 gram

lødigt Sølv, hvorved man forstod Sølv af den fineste Slags, der ikke, i hvert Fald med Forsæt var blandet med noget andet Metal. Da det netop her ved denne Mark ikke drejede sig om at faa dens Købeevne fastslaaet ved et eller andet imponerende Ydre, hvilket jo havde vist sig ikke at være nogen Garanti for Møntværdien, gav man den et fra de almindelige Mønter stærkt afvigende Udseende. Den som Fig. 21 afbildede Mark er en flad Sølvkage, der vejer 228 gr. og stammer fra Byen Pynitz i Pommern, hvis Vaaben den bærer.

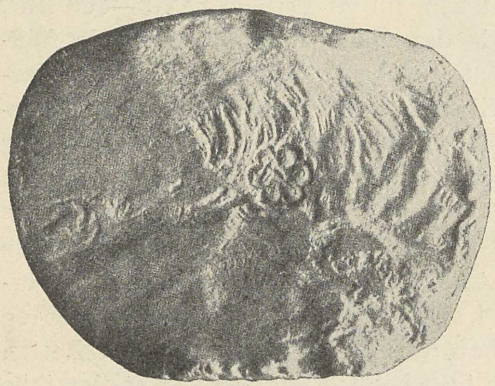

Fig. 21. En Mark fra Slutningen af det 13. Aarhundrede

I Tidens Løb sker der imidlertid den Ændring i Forholdet, at man vel bevarer den fuldvægtige Mark i fint Sølv som Regneenhed, men giver sig til at slaa Mønter, der kunde »coursere« i den daglige Omsætning — Mark courant — og som havde et langt ringere Værdiindhold end den oprindelige Mark.

Den store Forfaldsperiode i Mønternes Historie. Ved Slutningen af Middelalderen og Begyndelsen af den nyere Tid stiger Pengeforvirringen til sit Højdepunkt. Gode og daarlige Mønter skifter uafladeligt, men altid fortrænger de daarlige de bedre. Kampen om at komme i Besiddelse af Pengene hidser i voldsom Grad Sindene. Det var nu i og for sig heller ikke saa underligt, thi efter Amerikas Opdagelse gled i nogle Aar en stadig Sølvstrøm over Europa og satte Bevægelse i alle Forhold. Den Mand, der kom i Besiddelse af klingende Mønt, stod mere uafhængig og følte sig med Rette mægtigere end den, hvis Formue stod i daarlig dyrket Jord, og som fik sine Indtægter in natura. Det gjaldt derfor om at komme i Besiddelse af dette Magtmiddel — Pengene.

Ikke alene søgte man at skabe selve Møntstoffet Sølv og naturligvis særlig Guld, men man greb til andre Udveje, der viste sig mere fremkommelige. Fra gammel Tid var Møntretten som sagt forbeholdt Fyrsterne, en Anskuelse, der særlig klart kom frem i en Ordonans, som Philipp VI af Frankrig i 1346 udstedte

og hvori det hedder: »Os alene tilhører nu og for alle Tider Fremstillingen, Udbyttet og hele Ordningen af Pengevæsenet, ligesom det tilkommer os at bestemme, ganske som det os behager, hvilke Mønter der skal fremstilles og hvor gode de skal være.«

Gennem Møntsystemernes Forfaldsperiode søger Fyrsterne da ogsaa at gøre sig denne Ret indbringende. Den almindelige Fremgangsmaade — den for Handelen og Samfærdselen mest forkaste-

Fig. 22. Gammelt Spottebillede over Møntslagningsgalskaben.

lige Maade — var at gøre Mønterne mere og mere undervægtige, medens man stadig gav dem det samme Præg, idet mange havde den Opfattelse, at det var den, der udstedte Mønterne, der vilkaarlig ved at paatrykke dem deres Værdi kunde bestemme og opretholde deres Værd.

I Handel og Vandel bredte der sig efterhaanden en Mistillid til Pengene, der var i høj Grad hæmmende for den økonomiske Udvikling. Men ikke mindre uheldigt var det, at denne Omskiften i Møntsystemet skabte en Mulighed for at spekulere i selve de daarlige Penge, saa at den almindelige Befolkning i det 16de og 17de Aarhundrede fik en ren Mani for at tjene Penge paa Penge. Dybest naaede man i den Periode, der er opkaldt efter de saa-

kaldte »Kipper« og »Wipper«, Folk, hvis Levebrød det ligefrem var at beskære (kippen) de fuldvægtige Mønter eller at indsmelte dem, for efter at have vejet (wippen) dem, atter at lade præge daarligere Mønter deraf. En Tid lang blev denne Forretning drevet i det skjulte, men efter Aar 1600 begyndte man at gaa ganske aabenlyst til Værks.

Et Lyspunkt var det, da de bøhmiske Grever af Schlick i 1519 omsatte det rige Udbytte af Erzgebirges Sølvminer i klingende Mønt og satte de i Joachimsthal udmøntede Joachimsdalere i Omløb. »D a l e r e n« blev baade i Tyskland — lige til

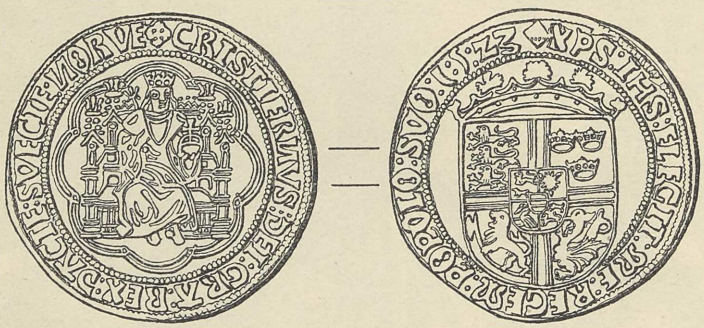

Fig. 23. Dansk Joachimsthaler fra Kristian II's Tid.

1873 da Marksystemet indføres — og mange andre Lande den Mønt, der herefter fortrinsvis blev udmøntet. Men ogsaa denne maatte gennemgaa sin Fornedrelsestid. I Tiden under og efter Trediveaarskrigen gik Sølvindholdet saaledes ned til 50 ja 25 pCt. af den oprindelige Mængde, for tilsidst helt at blive fortrængt af Kobberet. I Skildringer fra den Tid fortælles, hvordan Pander, Kæder og Rør, ja alt hvad der var af Kobber efterhaanden kom i Smeltediglen. Havde en gammel Kirke et Kobbertag, maatte den aflevere det til Mønter, og »de, der var blevet døbt i den, solgte nu dens Tag uden nogen Skrupel.« Folk har været grebet af en ligefrem Pengefeber ligesom man senere blev besat af en Guldfeber. Hvorledes Pengefeberen raser, ser man af en Skildring som følgende: »Lægerne forlader de Syge og tænker mere paa Aager end paa Hypokrat og Galenus. Juristerne glemmer deres Akter, lader haant om deres Praksis, kaster sig over Aager og lader dem læse over Bartholus og Baldus, som har Lyst. Ganske paa samme Maade gør de andre Lærde, de studere mere Regnekunsten end Retorik

og Philosofi. Købmændene og Handelsfolkene driver den meste Tid Forretning med den lille Vare, der er mærket med Møntstemplet.«

Det ejendommelige ved den hele Situation var, som en fremragende Finansmand, Gresham, der skal have grundlagt den londonske Børs, allerede i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede rigtig paaviste, at det ikke kunde nytte, man søgte at forbedre Tilstanden ved at indføre bedre Mønter, det vil sige, Mønter,

Fig. 24. Pengedjævelen. (Efter et gammelt tysk Billede.)

der virkelig havde den Værdi, de lød paa. Thi, sagde han, de daarlige Mønter vil altid fortrænge de gode; naar nemlig en god og en daarlig Mønt, der lyder paa det samme Beløb, skal være lige lovlige Betalingsmidler, er det jo indlysende, at man vil bruge den daarlige Mønt til at opkøbe den gode med og indsmelte denne for at udvinde den større Metalmængde.

De, der havde Møntudstedelsesretten, søgte som sagt at faa det mest mulige ud af den, hvilket for Landsherrens Vedkommende ogsaa kunde ske paa den Maade, at han bortforpagtede eller solgte Retten til at slaa Mønt til sine Biskopper eller Vasaller eller til Byerne. De, der overtog den for Landsherren gjorde det naturligvis heller ikke for det Godes Skyld, men søgte f. Eks. at kræve store Afgifter — Slagskat — naar de, der skulde bruge

Mønt, forlangte Metal udmøntet. Medens denne Slagskat i vore Dage er en ren Ubetydelighed (jfr. Side 44), var en Skat af 10—15 pCt. ret almindelig, ja man har haft Eksempler paa, at den kunde gaa helt op til 50 pCt.

Det vilde føre for vidt at gøre nærmere Rede for, hvorledes man i de enkelte Lande efterhaanden kommer ind i ordnede Forhold igen, og da Fremgangsmaaden er den samme næsten overalt, skal der henvises til Omtalen af det danske og norske Pengevæsen. En Omstændighed, der i høj Grad bidrog til at standse Udmøntning af slet Mønt var, at man i Papirspenge fandt et langt lettere Middel til at lave Penge, men først efter at man ogsaa har udnyttet dette Hjælpemiddel til sidste Mulighed og i mange Stater gennemgaaet Statsbankerottens haarde men nødvendige Kur, ser man lysere Tider i Møde.

Hovedmønt, Skillemønt og Guldbarrer. I Reglen tænker man nu til Dags slet ikke over, at Pengenes Værdi som oftest ikke svarer til Værdien af det Stof, de er lavet af. Det betragtes i det daglige Liv, som ganske ligegyldigt, om man f. Eks. betaler med en Tikroneseddel, en Guldtikrone eller 10 Kr. i Skillemønt, idet man i Almindelighed blot holder sig til Pengesedlens eller Pengestykkets paalydende Værdi (Præget); men hvis man tror, at dette er det eneste afgørende for Pengenes Værdi, gør man sig skyldig i den samme Fejltagelse som den, der blev begaaet for nogle Aarhundreder siden og den Gang havde de alvorligste Følger for al sund Handel. Selv om der officielt er blevet tillagt en Papirspengeseddel, et Guldstykke og en vis Samling Sølv eller Kobbermønter samme Værdi, kan der ikke være Tvivl om, at det Stof, de er lavet af, i et givet Øjeblik kan komme til at spille en meget stor Rolle.

Dersom det ikke var saadan, kunde man jo tænke sig, at en Stat en skønne Dag fandt paa at berige sig ved at lave en Mængde Pengesedler, men gjorde den det, og det er, som vi siden skal se, forsøgt adskillige Gange, vilde man hurtig opdage, at det ikke var meget bevendt med den Rigdom. Den Værdi, som en Pengeseddel har, beror jo udelukkende paa den Tillid man har til Udstederen, mens Guld er og bliver Guld, efterspurgt til meget andet end Penge.

I alle moderne Stater vil man derfor ogsaa finde, at der er en enkelt Slags Mønter — Hovedmønter — hvis Værdi ikke er

gjort afhængig af dens Præg, men af dens Indhold af et eller andet Metal, der har en almindelig, paa Verdensmarkedet anerkendt Værdi. At det ved dette Valg gælder om at finde et Stof, hvis Værdi er saa uforanderlig som mulig, og som er i Besiddelse af Egenskaber, der i det hele gør den egnet til at fungere som Penge, er naturligt, og det skal i et følgende Kapitel vises, hvorfor man netop af disse Grunde er naaet til i de fleste Lande at fremstille Hovedmønterne af Guld.

Naar man først har baseret sit Møntsystem paa en saadan Hovedmønt, hvis Værdi staar i nøje Forbindelse med Møntens Stofværdi, er der ikke noget i Vejen for, at man til Brug for Omsætningen kan indføre andre Slags Mønter — Skillemønter — der fremstilles af et andet Metal end Hovedmønten, og hvis Værdi er sat i et bestemt Forhold til denne. I de nordiske Lande har vi jo saaledes foruden Guld-Tyve- og -Tikroner, der er Hovedmønter, Sølv- og Kobber-Skillemønter, der staar i simple Delingsforhold til Hovedmønterne. Nytten heraf er umiddelbart indlysende; det vilde bl. a. være i høj Grad upraktisk at udmønte Guldmønter i saa ringe Størrelse som Tiendedelen af en Tikrone, endsige en Tusindedel deraf.

At Skillemønternes Værdi slet ikke svarer til deres Metalindhold, saaledes som det efterhaanden er blevet Tilfældet med de nordiske Sølvmønter, betyder i denne Forbindelse mindre, saa længe det er muligt at faa ombyttet sine Skillemønter imod Hovedmønter. Ved et andet Forhold kommer Forskellen imellem de forskellige Slags Penge derimod tydelig frem, nemlig naar man skal betale til Udlandet. Medens det — bortset fra de Tilfælde, hvor der findes særlige Møntunioner — er saa godt som umuligt at betale uden for et Lands Grændser med Skillemønt, fordi det er vanskeligt at afgøre, hvor stor Værdien af dem egentlig er, vil det ikke være forbundet med nogen større Vanskelighed at betale med Guld i fremmede Lande, idet man gaar ud fra, at Guldmønterne overalt har en Værdi, der er meget nær ved den Værdi som et tilsvarende Kvantum Guld har. Nu ved enhver, at det dog har sine Vanskeligheder at betale i fremmede Lande selv med Guldmønter, fordi det ukendte Præg vil vanskeliggøre en fortsat Cirkulation, og man nødes derfor, naar man skal have et internationalt Betalingsmiddel, til ogsaa at borteliminere Præget, saaledes at den paagældende Mønt ikke fremtræder

som hjemmehørende i noget bestemt Land, men kun henholder sig til sin egen Værdi (Metalværdi).

Et saadant Betalingsmiddel har man i Guldbarrerne (Fig. 25). Ved en Barre forstaar man et aflangt klodsformet Stykke Guld eller Sølv af en vis Finhed og Vægt, forsynet med Angivelse af det Firma, der har fremstillet den og sat den i Omløb, og tillige med et Nummer. Med hver enkelt Barre følger en Prøveseddel, der indeholder nærmere Oplysninger om dens Finhed og Vægt.

Medens Guldbarrer i Almindelighed fremstilles i en Størrelse

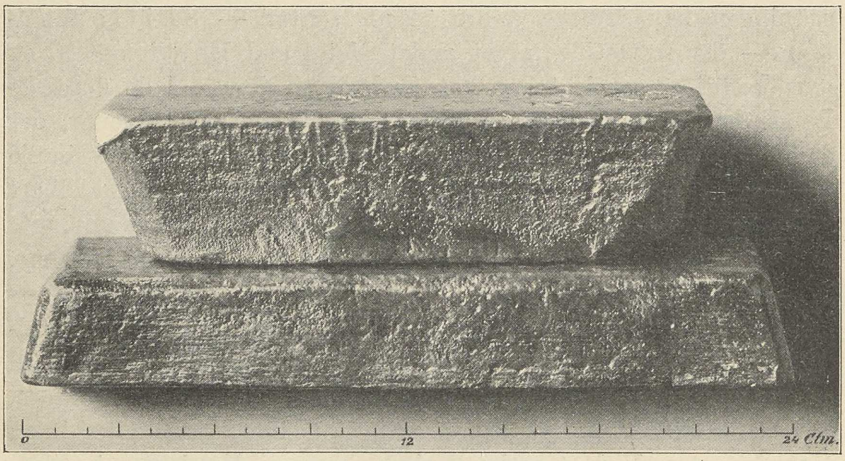

Fig. 25. Guldbarrer af Vægt 12,6 Kg. og Værdi ca. 31.000 Kr. Stykket (jfr. Fig. 51 Side 75).

af 12½ kg. udsmeltes Sølvbarrer som oftest i en Størrelse af mellem 30—35 Kilogram. I Almindelighed forekommer Guld ikke helt ublandet, men med en lille Iblanding af et eller andet Metal. I London er Finheden for en Unze standard $^{11}/_{12}$ for Guld og $^{37}/_{40}$ for Sølv.

Det samme Afhængighedsforhold, hvori Skillemønterne staar til Hovedmønterne, kan man til en vis Grad genfinde for de i et Land forekommende Banksedlers Vedkommende. Naar en af vore Tikronesedler, der aabenbart har en Værdi langt fra dens Stofværdi, ikke desto mindre gaar lige saa godt som klingende Mønt, beror det paa, at man har sikker Tillid til, at den til enhver Tid vil blive indløst imod Guld. Brister denne Tillid, er der ingen Grænser for, hvor langt dens Værdi kan synke. Alle de Forhold, der staar i Forbindelse med Udstedelsen af Banksedler,

vil imidlertid blive omtalt i Afsnittet om Banksedler og Pengesurrogater.

Møntvæsenets Udvikling i Norden. Saa langt tilbage som til det første og andet Aarhundrede kan Tilstedeværelsen af Mønter spores i Norden. Det var dog naturligvis ikke egne Mønter men de almindelige romerske Denarer særlig fra Kejserne Trajans, Hadrians og nærmeste Efterfølgeres Tid. I de følgende Par Aarhundreder synes Forbindelsen med de sydlige Lande ikke at have tilført Landet nævneværdige Møntmængder, hvorimod der i Tiden omkring Romerrigets Fald atter maa have fundet en ikke ubetydelig Tilførsel Sted, dog ikke som før af Sølvdenarer men af Guldsolidi. Fra Folkevandringens Ophør til det 8. og 9. Aarhundrede maa man regne med, at Samkvemmet med Nabolandene har været saare ringe og under alle Omstændigheder ikke afsat sig noget Spor i Møntvæsenet. Kommer man derimod op til den historiske Tids Begyndelse er det øjensynligt, at Norden ad højst forskellige Veje og paa meget forskellig Vis har draget betydelige Mængder af de ædle Metaller til sig. Gennem fredeligt Handelssamkvem med de i Rusland boende Folk og ved hjemvendte Væringers medbragte Sold er man kommet i Besiddelse af ikke ubetydelige Mængder af saavel arabiske som byzantinske Mønter. En Tilførsel, der dog ikke har været for noget at regne i Forhold til de Rigdomme, man erhvervede sig ved Hjælp af andre og mere voldsomme Midler.

Der tænkes her paa de Togter, som Sørøverne foretog over til England og ned til Nordsølandenes Kyster. Til at begynde med havde Normannernes Færd været rent barbarisk, de hærgede og plyndrede Byerne og brandskattede Befolkningen; men senere har de forstaaet at drage Fordel af den Rædsel, som deres blotte Tilsynekomst fremkaldte og har uden Sværdslag kunnet hjemføre de Goder, de ønskede, som Guld og Sølv, kostbare Tøjer, berusende Drikke o. s. v. De vendte ret regelmæssigt tilbage og lod sig købe bort for uhyre Summer, Danegæld. Det vides f. Eks. at Karl den Skaldede Aar 845 maatte købe Vikingerne bort fra Frankrig for 7000 Pund Sølv, hvilket i vore Penge svarer til c. 3,1 Mill. Kr., i 866 købes Normannerne bort fra Paris for 4000 Pund Sølv og i 883 sluttede Amiens ligefrem en Overenskomst med dem, hvorved de skulde holde sig borte i 12 Aar og saa fremdeles. Ogsaa England maatte udrede store Summer undertiden ind-

til 48 000 Pund for et enkelt Aar. Alt i alt regner man at der i Danegæld og andre Skattepaalæg er tilført Norden c. 400 000 Pund Sølv til en Værdi af over 180 Mill. Kr., hvoraf rigeligt den største Del er gaaet til Danmark.

Fig. 26 og 27. Danske Mønter fra det 9. Aarhundrede.

I Udlandet lærte man at slaa Mønt, og hjemme udmøntedes da en Del af de opsamlede Rigdomme, idet man til at begynde med efterlignede de fremmede Mønters Præg, særlig de nederlandske (Mønten Fig. 26 har saaledes Præget efter en Mønt fra Dorestad i Frisland).

Fra Svend Tveskægs Tid har vi de første særlige danske Mønter, møntede af den engelske Møntmester Godvind, hvis Navn ogsaa findes paa de første norske Mønter fra Olaf Trygvason (995). Dog har Udmøntningen under de her nævnte Konger kun været ringe, da man endnu har kunnet hjælpe sig med den engelske Danegæld og først under Knud d. Store og Olaf d. Hellige kan der derfor tales om et ordnet Møntvæsen. At det engelske Møntvæsen ogsaa under Knud den Store kom til at sætte sig Spor i Norden er naturligt, men ellers søgte man i den følgende Tid sine Forbilleder i de tyske Systemer. Grundlaget blev saaledes Marken, der som foran skildret var en vis Vægt af fint, 16-lødigt Sølv, idet dog Størrelsen varierede noget de forskellige Steder i Tyskland. Den mest kendte var den kølneske Mark, der i Overensstemmelse med den lübske vejede c. 234 gram. De udmøntede Marker fik imidlertid en betydelig mindre Værdi end den oprindelige kølneske Mark, der nærmest kom til at tjene som Regningsenhed. Paa det Tidspunkt da man i Danmark og Norge begyndte at udmønte de første Marker, maa der derfor straks skelnes mellem en Mark Sølv i Vægt og en Mark Sølv i Penge.

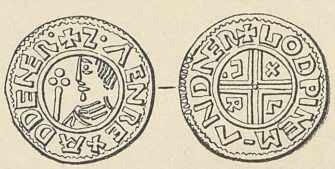

Fig. 28. Svend Tveskægs Mønt.

Men da ogsaa her i Landet baade Biskopper og Stæder havde Lov til at slaa Mønt, blev Sølvindholdet stadig ringere, indtil endelig Christian III og Frederik II. gjorde et alvorligt Forsøg paa at bringe Forholdet i Orden igen og indskrænkede den almindelige

Udmøntningsret. Under Chr. II var der blevet udmøntet nogle ganske ejendommelige smaa firkantede Mønter, der kaldtes Klippinge, fordi de efter at være prægede blev klippet ud af Møntfladen, hvorved selve Præget iøvrigt ofte beskadigedes.

For Norges Vedkommende menes det, at en Mark fin skulde have været lig med 215 gram Sølv. I begge Lande har dog Marken været delt i otte Ører og disse igen i 3 Ørtuger, der atter deltes i 10 Pfenninge, saaledes at der altsaa gik 240 Pfenninge paa en Mark. En Pfenning skulde derefter i Danmark have været 15 Øre værd i vore nuværende Penge, i Norge 13 Øre og 1 Øre Sølv i Danmark lidt over 4½ Kr., i Norge 4 Kr. værd.

I Begyndelsen af det 16. Aarhundrede udkom der nogle Forordninger om det dansk-norsk Monarkis Møntvæsen, hvorved der skete en Tilslutning til det lübske Møntsystem, som derefter kom til at danne Grundlaget for Norges og Danmarks Møntvæsen lige indtil 1873. Der skulde efter dette System udmøntes større Sølvmønter, som først kaldtes Gylden, senere Rigsdalere, endvidere Mark, Skilling og Hvid. Paa en Mark fin skulde der gaa 9 Dalere, og den udmøntede Mark blev en Underafdeling af Daleren, idet der paa en saadan skulde gaa 3 Mark à 16 Skilling à 3 Hvid, saaledes at den cirkulerende Mark blev reduceret til $^1/_{30}$ af en Mark Sølv.

Fig. 29. Klipping fra Chr. II.

Medens de større Mønter, særlig Dalerne, kun sjældent udmøntedes i virkelig Skikkelse (in Specie) og derfor holdt sig nogenlunde i deres oprindelige Værdi, kom der efterhaanden til at gaa først 4 og under Christian IV endelig 6 Mark paa en Daler. Det er bekendt, at Pengeforholdene under Christian IV ikke var i den bedste Orden og dette giver sig bl. a. Udtryk deri, at der stadig udkom nye Møntforordninger, hvorved Mønternes Vægt og Finhed bestandig forandredes, men iøvrigt maa det indrømmes, at adskillige af hans Mønter er baade store og smukke.

Fra 1621 har man ikke mindre end tre forskellige Inddelinger af Speciedaleren, eller som den nu ogsaa almindeligvis kaldtes Rigsdaleren. Ved en af dem skulde Daleren ligesom i Tyskland deles i 4 Orth, ved en anden i 4 Rigsmarker à 20 Skilling og endelig ved en tredie i 6 Sletmarker à 16 Skilling, og saa var der endda i 1619 blevet indført et helt nyt Møntsystem, den saakaldte Kronemøntfod, som ikke alene skulde gaa ved Siden af de andre Sy-

stemer, men i fuld Overensstemmelse med Speciemøntfoden. Ved den lovbefalede Overensstemmelse imellem Speciemøntfoden og Kronemøntfoden skete der nu imidlertid den Fejltagelse, at man tillagde Kronen i Forhold til Daleren en Værdi, der ikke svarede til Kronens virkelige Metalindhold. Paa en Mark fin skulde der som nævnt gaa 9 Dalere, og i Følge Forordningen om Kronemønten skulde der gaa $7^1/_5$ Kr. paa 1 Mark fin, hvorefter Forholdet altsaa maatte blive, at 1 Krone blev lig $1¼$ Daler; men ved Forordningen var det sagt, at 1 Krone skulde cirkulere lig med $1½$ Daler. Man kunde spørge om dette i og for sig ikke kunde være ganske ligegyldigt, naar man blot holdt sig til det Forhold imellem Kronen og Daleren, der var bestemt ved Loven. Men Tilfældet er for saa vidt interessant som det viser, at man ikke ganske vilkaarlig ved kongelige Love og Forordninger kan bryde det økonomiske Livs Love. Følgen blev nemlig, at Kronen fortrængte Daleren af Omsætningen. Thi naar man for 1 Krone kunde gøre Fordring paa $1½$ Daler, medens den i Virkeligheden kun var $1¼$ Daler værd, vilde man naturligvis stadig søge at faa ombyttet sine Kroner for Dalere og gemme disse eller smelte dem om.

Ved Fredslutningen i Lübeck 1629 bringes der noget mere Orden til Veje igen, men man beholder dog stadig Udmøntningen baade af Dalere og Kroner. Den halve Krone kaldtes Sletdaler. Ved Christian V's Møntforordning af 1671 blev Speciedaleren i Sølv fastsat saaledes, at der af 1 Mark kølnsk fint Sølv skulde udmøntes $9¼$ Speciedalere. Speciedaleren udmøntedes imidlertid næsten slet ikke, hvorimod der, som antydet, cirkulerede store Mængder af Kronemønter. Under flere af de foregaaende og følgende Konger udmøntedes adskillige smukke Guldmønter, for det meste med meget »international« Betegnelse saasom Portugaløsere, Dukater, Gylden, Guldkroner (Dubloner, Dobbeltkroner), Rosenobler o. s. v.

I Danmark indførtes saa i 1694 og i Norge 1695 den saakaldte Courantfod, der sattes lig med den lübsk-hamburgske, saaledes at der nu af en kølnsk Mark fint Sølv udmøntedes $11^1/_3$ Daler Courant. 1 Daler-Courant deltes efter dansk Regning i 6 Mark à 16 Skilling, men efter norsk Regning i 4 Orth à 24 Skilling. Ved denne Lejlighed tillagde man Courantdaleren en for høj Værdi og nu var det denne, der drev baade Speciedaleren og Kronen ud af Omsætningen. Der udmøntedes iøvrigt ikke saa

megen Courantmønt, da man nu kastede sig over Udstedelsen af Papirspenge.

Under Christian VII gjorde man et Forsøg paa at bringe Orden i Møntvæsenet igen; man forsøgte at vende tilbage til Speciedaleren, men Reformen gennemførtes kun (1788) for Hertugdømmerne, der derved forskaanedes for den kommende Tids fortvivlede Pengeforhold. For Kongeriget søgte man ganske vist (1794) at ordne Forholdene paa lignende Maade. 100 Speciedalere sattes lig med 125 Rigsdaler-Courant i Stedet for 122½. I vore nuværende Penge betød denne Forandring blot, at en Rigsdaler-Courant, som før 1794 havde været 3 Kr. 26 Øre, herefter — og indtil 1813 — blev 3 Kr. 20 Øre. Ved Statsbankerotten 5. Jan. 1813 opgav man nu Courantmønten og gik over til Rigsbankmønten. Rigsbankdaleren deltes i 6 Mark à 16 Skilling og sattes lig med ½ Specie (18½ paa Marken fin). Rigsdaleren Courant, der indtil da havde været 3 Kr. 20 Øre værd, fik herved en Værdi af 2 Kr. Værdipapirer, der ere udstedte før 1813, maa altsaa ikke regnes til 3 Kr. 20 Øre pr. Rigsdaler, men kun til 2 Kr., naar de omsættes i moderne Penge. Ved Loven af 14. Juni 1816 blev i Norge Rigsbankdaleren afløst som Møntenhed af Speciedaleren (9¼ paa Marken fin). Selv efter at man i 1873 var gaaet over til Guldmøntfod gjaldt i Norge stadig Speciedaleren som Møntenhed indtil man i 1875 gik over til Kroneenhed.

Alle de — ofte meget detaillerede Bestemmelser om Mønternes Størrelse, Finhed og Vægt m. m., der er nødvendige for at skabe den nødvendige Sikkerhed i Møntcirkulationen, er nutildags samlet i særlige Love. Ved den danske og norske Møntlov henholdsvis af 23. Maj 1873 og 4. Juni 1873 gik man fra det tidligere omtalte Dalersystem, der hvilede paa Sølvmøntfoden, over til Guldmøntfoden. Der blev i 1871 nedsat en fælles norsk, dansk og svensk Kommission med den Opgave at faa udarbejdet et Forslag til et fælles Møntsystem bygget paa Guldmøntfoden, og man sluttede sig for Regningsenhedens Vedkommende nærmest til den i Sverrig efter 1855 gældende Rigsdaler Rigsmønt, hvoraf der gik 4 paa en Speciedaler og som allerede den Gang deltes i 100 Øre.

Møntfremstilling og nordiske Møntbestemmelser. De Metaller, der bruges mest til Mønter, er som bekendt Guld, Sølv og Kobber; men, særlig for Skillemønters Vedkommende, er det ogsaa al-

mindeligt at træffe baade Nikkel og Messing. I Rusland var man i nogle Aar inde paa at præge Mønter af Platin, men det viste sig snart, at dette Metal var for dyrt.

Det første Møntmesteren maa drage Omsorg for, naar han skal slaa Mønt, er, at tilvejebringe Metal af netop den Finhed, Loven fordrer. De Guld- eller Sølvbarrer, han indkøber, eller det Metal han indvinder ved at indsmelte slidte og beskadigede Mønter opfylder sjældent denne Betingelse. Man maa dog ikke tro, at Mønten skal laves af det renest mulige Metal. Saa godt som alle Landes Møntlove indeholder Bestemmelser om, at Mønterne skal fremstilles ved en Legering (Blanding) af ædle og mindre ædle Metaller, men for at faa netop den Blanding, som Møntloven paabyder, maa Møntmesteren først se at faa Metallerne indsmeltede i saa ren en Tilstand som vel muligt for saa efterhaanden at tilsætte saa meget af et andet Metal, at man faar den lovbefalede Legering. Naar man er kommet ind paa at blande Metallerne, selv hvor det drejer sig om Fremstilling af Landets Hovedmønt, har Grunden maaske nok oprindelig været den, at

Fig. 30. Fra den kgl. Mønt i London: Sølvbarrer undersøges og vejes, inden de modtages.

man deri saa en Besparelse af det ædle Metal, og som det foran er vist, var det jo i lang Tid Kærnepunktet i al Møntpolitik at faa saa mange Mønter som muligt ud af det mindst mulige Metal. Nutildags maa Grunden snarere søges deri, at de ædle Metaller i ren Tilstand anses for at være for bløde og derfor altfor modtagelige for Slid.

I de tre nordiske Riger bliver der udmøntet 248 Stykker Tikroner eller 124 Stykker Tyvekroner af 1 Kilogram fint Guld — i Norge og Sverrig udmøntes tillige Femkroner. Disse Mønter kaldes som før nævnt Hovedmønter, hvilket vil sige, at de dels er udmøntet i det Metal, der danner Grundlaget for Møntsystemet, og dels er de egentlige Penge i Landet, de Penge med hvilke man til enhver Tid kan betale i et hvilket som helst Omfang, og som af enhver kan forlanges udmøntet mod Indlevering af det behørige Kvantum Guld. Møntguldet skal i de nævnte Lande indeholde 90 Vægtdele fint Guld og 10 Vægtdele Kobber. Saafremt Guldmønterne skulde fremstilles alene af fint Guld vilde en Tyvekrone komme til at veje c. 8,064 gr., men, da der tilsættes Kobber i det angivne Forhold, bliver en Tyvekrones Vægt herefter c. 8,906 gr. Dens Diameter er 23 Millimeter, medens Tikrone-Stykkets Diameter er 18 Millimeter.

Vægten af det i en Mønt indeholdte fine Guld eller Sølv kaldtes i Almindelighed tidligere Korn, et Udtryk der sikkert stammer derfra, at man som Vægtlod ved de første Guldvægte anvendte Korn. Ved Finhed forstaar man Forholdet mellem Vægten af det fine Metal og Møntens Bruttovægt, der tidligere kaldtes »Schrot«. Finheden angives nu oftest i 1000 Dele, saaledes at en Finhed af 900 er det samme som $^{9}/_{10}$, en Finhed af $916^{2}/_{3}$ det samme som $^{11}/_{12}$ o. s. v. Den lovbestemte Finhed er i de fleste evropæiske Stater 900, men $916^{2}/_{3}$ benyttes dog i England, Portugal, Brasilien og Tyrkiet. Med Hensyn til Skillemønterne er Forholdet følgende. Sølv-Skillemønter i Skandinavien udpræges af Sølv, der er legeret med Kobber, saaledes at et Stykke, der repræsenterer en Værdi af 2 Kr. (Diameter 31 Millimeter) skal have et Indhold af 12 gr. fint Sølv medens Bruttovægten skal være 15 gr., et Stykke, der har en Værdi af 1 Krone (Diameter 25 Millimeter) et Indhold af fint Sølv paa 6 gr. og en Bruttovægt paa $7,_{5}$. Halvtredsøren, hvis Størrelse er 22 Millimeter skal have et Sølvindhold af 3 gr. og ialt veje 5 gr. Efter Loven kan der udmøntes 40-Øre-Stykker, men der er hidtil ikke gjort Brug

af Bestemmelsen. En 25-Øre, hvis Diameter skal være 17 Millimeter indeholder $1,_{452}$ gr. fint Sølv til en Bruttovægt af $2,_{42}$ gr. og endelig skal en 10-Øre, hvis Diameter skal være 15 Millimeter indeholde $0,_{58}$ gr. fint Sølv til en Bruttovægt af $1,_{45}$ gr. Man vil altsaa se, at efterhaanden som Mønten bliver mindre aftager den i Finhed, idet der i Tokronen er 80 pCt. fint Sølv, medens der i en 10-Øre kun er 40 pCt.

Vore mindre Skillemønter der er lavede af Bronce, bestaar af 95 Vægtdele Kobber, 4 Vægtdele Tin og 1 Vægtdel Zink. Deres Størrelse skal være saaledes, at et 5-Øre-Stykke har en Diameter af 17 Millimeter og en Vægt svarende til, at der af 1 Kilogram Bronce kan udpræges 125 Stykker. En 2-Øre skal i Diameter være 21 Millimeter med en Vægt svarende til 250 Stk. af 1 Kilogram Bronce. Endelig skal der af 1 Kilogram Bronce udmøntes 500 Stk. 1-Ører med en Diameter af 16 Millimeter.

Da disse Forhold er fast bestemte i Møntloven, vil man let se, at Møntfabrikationen giver Staten et højst forskelligt Udbytte, alt efter som det Metal, hvoraf Mønterne skal præges er dyrt eller billigt.

Den enkelte Hovedmønt vil altid holde sig meget nær til dens Indholds virkelige Værdi, idet det jo overalt staar Borgerne frit for selv at foranledige, at der bliver slaaet Hovedmønt. Saafremt man tænkte sig, at Guldet som Vare pludselig faldt betydeligt, det kunde jo f. Eks. tænkes at man fandt nye Guldlande, vilde Følgen sikkert blive den, at der til den kgl. Mønt indleveredes store Mængder af Guld i Barrer til Udmøntning. Dette vilde for det første medføre et Fald i Tikronens egen Købeevne, idet de almindelige Varepriser vilde stige som Følge af den ved den større Pengerigelighed fremkaldte Efterspørgsel, og dernæst vilde Prisen paa Raaguldet hurtig gaa op, dels paa Grund af den særlige Efterspørgsel efter det som Møntmetal, og dels paa Grund af den almindelige Opgang i Prisniveauet.

I vore Dage beregner Staten sig ikke særlig Fortjeneste ved at slaa Hovedmønt saaledes som Tilfældet var i gamle Dage, hvor der krævedes Slagskatter, der som tidligere nævnt kunde være meget høje. Den, der indleverer Guld i Mønten for at faa det udmøntet, kommer i Danmark og Norge kun til at svare en Afgift af ¼ pCt. af det udmøntede Beløbs Værdi for Tyvekroner, ⅓ pCt. for Møntning af Tikroner; men denne Afgift er i Virkeligheden saa ringe, at den kun lige dækker de særlige Omkostnin-

ger, der for Møntens Vedkommende er forbundet med en saadan Guldudmøntning. For Finansaaret 1910—11 beløb Slagskatten sig kun til c. 9100 Kr. og Udgiften ved Guldudmøntningen til c. 6 400 Kr.

Da det naturligvis ikke kan forlanges, at Mønten skal sætte hele det store Maskineri i Gang, blot fordi man forlanger nogle faa Stykker udmøntede, er der truffet den Bestemmelse, at man maa indlevere Guld for mindst ½ Mill. Kr., eller ogsaa maa man vente til en Lejlighed, hvor der alligevel vil blive udmøntet. I Danmark reguleres Guldudmøntningen af Nationalbanken, i Norge af Norges Bank, hvilke Banker med visse Aars Mellemrum under Hensyn til Forbruget af Guldmønt foranlediger, at der fra Møntens Side bliver præget Guld. I Finansaaret 1910—11 udmøntedes i Norge c. 303 000 Guldmønter til en Værdi af godt $5,_5$ Mill. Kr., i Danmark udmøntedes c. 183 000 Stk. til en Værdi af c. $3,_7$ Mill. Kr. I August og September 1911 lod Nationalbanken atter udmønte c. $3,_5$ Mill. Kr.

For Skillemønterne gælder følgende Regler. Ingen er forpligtet til at modtage i en enkelt Betaling et højere Beløb end 20 Kr. i En- og Tokronestykker, 5 Kr. i mindre Sølvmønt og 1 Krone i Broncemønt. Det er Bestemmelser som man i det daglige Liv sjældent gør Brug af, men en og anden vil maaske dog paa en ubehagelig Maade og paa et højst ubelejligt Tidspunkt, have lært denne Regel at kende.

Da Sølvets Pris, som nærmere udviklet i et følgende Kapitel, i Tidens Løb er sunket ganske betydeligt, vil man indse, at Udmøntningen af Skillemønt for Statens Vedkommende er forbundet med en ikke ringe Fortjeneste. Da man derfor kunde frygte, at Staten under vanskelige financielle Forhold skulde øse af denne Indtægtskilde, har man i selve Møntloven søgt at aflede denne Fristelse, idet der er truffet den Bestemmelse, at enhver Betaling for Skatter og Afgifter til Stat og Kommune kan ske i En- og Tokronestykker. Skulde der altsaa i en Periode blive slaaet for mange Skillemønter, flere end den almindelige Omsætning har Brug for, vil disse hurtigt vende tilbage til Statens egen Kasse, hvorfra de atter vanskelig vil komme ud paa Grund af den tidligere nævnte Bestemmelse om, at ingen er pligtig til at modtage mere end visse Kvanta.

Da det vil være umuligt for Møntmesteren at give Mønterne en Størrelse, der med matematisk Nøjagtighed svarer til den i

Loven fastsatte, er der truffet Bestemmelser om, hvor store Afvigelserne maa være fra den Vægt og Finhed som de egentlig burde have. Denne Afvigelse, Remediet, er for Tyvekronestykkets Vægt ansat til 1½ pro mille, for Tikronestykkets til 2 pro mille, for Tokronestykkets til 3 pro mille, og for Enkronestykkets til 5 pro mille. Desuden er det bestemt, for at ikke et større Parti Mønter under et skal komme til at afvige fra den Vægt, som hele Partiet burde have, at ved Udmøntning af Guld maa Afvigelserne i Vægt for hvert Parti paa 10 Kilogram ikke overstige 5 gram. Hvad selve Prægningen angaar, er den naturligvis undergaaet store Forandringer i Tidens Løb. Endnu langt ind i det 16. Aarhundrede brugtes almindeligvis den Fremgangsmaade, at det ene Stempel anbragtes paa et fast Underlag (en Ambolt), mens det andet enten førtes helt frit eller sad i en Slags Hammer, der faldt ned paa Mønten (se Fig. 14 S. 24 og Fig. 31).

Fig. 31. Kejser Maximilian besøger et Møntværksted.

Fabrikationen gik kun langsomt for sig og ofte fik den et mindre heldigt Resultat, idet det øverste Stempel, der blev ført med Haandkraft ofte under Prægningen forskød sig lidt. Fremstillingen af Mønter overdroges i ældre Tid som oftest til en Guldsmed, hvilket i og for sig var ret naturligt, da det galdt om, at finde Folk, der forstod sig paa Bedømmelsen af de ædle Metaller. Om selve den hellige Biskop Elegius († 659), der var Møntmester i Paris og Versailles, fortælles det, at han ogsaa var Guldsmed — og lige fremragende i alle sine tre Stillinger. Datidens Munke var jo meget kyndige paa mangfoldige Omraader, og den her nævnte hellige Mand havde staaet i Guldsmedelære ikke saa faa Aar af sin Ungdom.

Nutildags foregaar Udmøntningen naturligvis under Anvendelse af en udviklet Teknik og særlige dertil indrettede Maskiner.

Naar Metallet, der smeltes i Digler, har faaet den passende Finhed, føres Diglen ofte hængende i en Kæde hen til Formene. Disse bestaar af Jernstykker af ¾ Meters Længde og formede saaledes, at der, naar de stilles sammen Kant mod Kant fremkommer et firkantet Rum imellem dem, hvori det flydende Metal hældes. Saaledes frembringes en firkantet Stang, der kaldes en Ten. Fig. 32 viser hvorledes Støbningen af Tenene foregaar i den kgl. Mønt i London. Formene er stillede paa Enden i en lille Vogn, saa at de let lader sig transportere. — I Danmark benyttes en mere besværlig Fremgangsmaade, hvorved der anvendes lukkede Forme. — Tenene har her en Længde af 40 cm., en Bredde af 46 mm. og en Tykkelse af 7—8 mm.

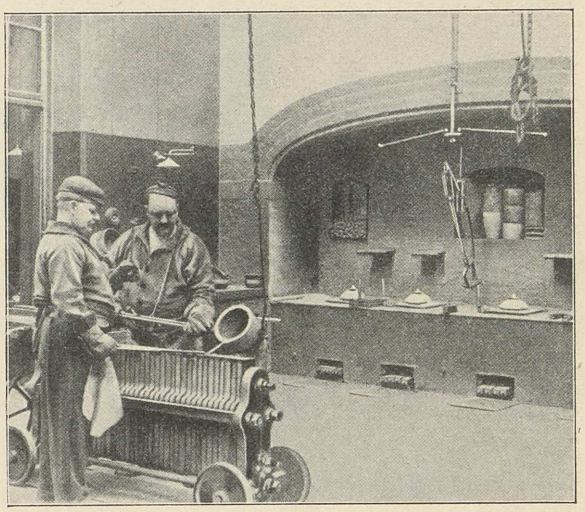

Fig. 32. Fra Guldsmelteriet i den londonske Mønt.

Forinden man gaar videre udtager man nu gærne et Par Tene for at undersøge, om de nu ogsaa holder den Finhed, de skal have. Er Prøven tilfredsstillende, gaar Tenene adskillige Gange mellem to Valser, saaledes at der frembringes et langt Metalbaand, der har Møntens Tykkelse og en Bredde svarende til Møntens Diameter taget 1 eller 2 Gange. En saadan Valsning ses paa Fig. 33. Under Valsningen, hvorved f. Eks. en Guldten bliver til et syv til otte Gange saa langt Baand, underkastes Metallet et voldsomt Pres og bliver derved saa hedt, at man ikke kan tage paa det med de bare Hænder. Modtageren maa derfor være forsynet med tykke Handsker. Metalbaandet gaar herefter igennem en ny Maskine, der hugger smaa runde Plader af den paagældende Mønts Størrelse ud deraf, og nu foregaar for de større Mønters Vedkommende Justeringen af hvert enkelt Møntstykke, hvilket dog kan ske ved Hjælp af automatiske Justervægte. De Møntplader, som ved Justeringen viser sig at være for lette, maa

naturligvis kasseres, de, der ligger indenfor det i den paagældende Møntlov fastsatte Remedium, kan passere, medens de, der er for tunge som oftest affiles. I den londonske Mønt vandrer dog samtlige afvigende Stykker tilbage til Smeltediglen.

Naturligvis vil det være uoverkommeligt at justere de smaa Skillemønter og Broncemønter en for en, og man anvender derfor som oftest den Fremgangsmaade, at optælle saa mange Mønter, som skulle gaa paa et Kilogram og undersøge, om den samlede Mængde har den rette Vægt.

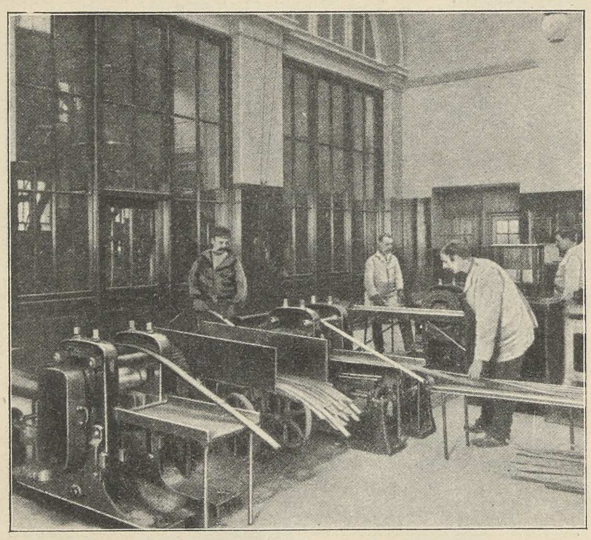

Fig. 33. Guldudvalsning i den londonske Mønt.

Efter Justeringen kommer Møntpladerne ind i en Randmaskine, hvor de presses imellem to Skinner af Staal saa haardt, at Randen bliver ophøjet. Saafremt Randen paa Mønten skal forsynes med Indskrift, saaledes som det er Tilfældet i nogle Lande, bliver denne ved samme Lejlighed presset ind i Randen. Forinden Møntstykket gaar ind i den sidste Maskine, Prægemaskinen, underkastes det en »Bejdsning«, der foregaar derved, at Møntpladerne skylles mellem hverandre i en svagere eller stærkere Opløsning af Svovlsyre. I de tre nordiske Riger gælder herom følgende Regler. For Guldstykkernes Vedkommende gøres Syren saa svag, at den ikke angriber selve Mønten, men kun bidrager til at fjærne Kulpartikler, Snavs o. l.; for Sølvstykkernes Vedkommende gøres den derimod saa stærk, at den fuldstændig forandrer Møntens Udseende. Mønten er nemlig paa dette Stadium slet ikke sølvlignende men derimod ganske sort. Naar Sølvtenene skal udvalses, er de i Modsætning til Guldtenene saa haarde, at det bliver nødvendigt først at gløde dem og derefter hurtigt kaste dem i koldt Vand, hvorved Sølvet i Modsæt-

ning til f. Eks. Jern bliver meget smidigt. Men medens Sølvtenen gløder, indgaar Kobberet en Forbindelse med Luftens Ilt og bliver ganske sort. Ved Bejdsningen kaldes imidlertid Sølvet atter frem, idet det sorte Kobber fjærnes fra Overfladen. Bejdsningens Indflydelse træder ret tydeligt frem i Forskellen mellem nye og gamle Sølvmønter, de nye Sølvmønter ser ud, som om de kun indeholdt fint Sølv, medens man paa de slidte Mønter ganske tydeligt ser det iblandede Kobber. Ogsaa for Guldmønternes Vedkommende søger man i nogle Lande ved Bejdsning af fjærne Kobberet, der giver dem et rødligt Udseende.

Selve Præget frembringes ved to graverede Staalstempler, der med stor Kraft presses mod hinanden. Da de i Almindelighed er forskellige, frembringes der altsaa herved to forskellige Overflader paa Mønten, og man skelner derfor gerne mellem Møntens Avers (Forsiden) og dens Revers (Bagsiden). Den første bærer i Reglen Billedet af den regerende Fyrste, hvor der da findes en saadan, den anden enten Statens Vaaben eller et Billede, der paa en eller anden Maade henpeger paa vedkommende Lands Næringsveje. Desuden skal enhver Mønt udvise, i hvilket Land (Danmark, Norge), i hvilket Møntværksted og i hvilket Aar, den er præget. Ofte finder man tillige et eller to Bogstaver, hvilket i Reglen er en Betegnelse for den Møntmester, der har forestaaet Prægningen. Det københavnske Møntmærke er et Hjerte, Kongsbergs to korslagte Hamre og Stockholms et St. Eriks Hoved. Paa tyske Mønter betyder A Berlin, D München, E Dresden, J Hamburg.

Prægemaskinen er i Almindelighed forsynet med et automatisk Tælleapparat, der ved at angive Tallet paa Stempelslagene tillige angiver Antallet af Mønter, der har passeret Maskinen. Paa det underste Stempel er der anbragt en riflet Ring, forsaavidt Møntens Kant skal have et tilsvarende Udseende.

I Danmark og Norge er Guldmønterne og de større Sølvmønter prægede i riflet Ring, 25-Ørerne og 10-Ørerne samt Broncemønterne derimod i glat Ring. Naar Mønterne fremstilles med en ophøjet Rand, har Hensigten vel nok oprindelig været den, at Præget derved skulde skaanes mod Slid, men iøvrigt vilde det være meget vanskeligt at samle Mønterne i de nu saa kendte Ruller, hvis Præget sprang frem over Randen. Desuden gør den ophøjede Rand med dens Indskrift eller Riller det lettere at opdage, om Møntens Rand skulde være bleven beklippet eller paa anden Maade be-

skadiget. Det er overladt til Kongen personlig nærmere at bestemme Møntens Præg og Paaskrift.

Da saavel Hovedmønterne som Skillemønterne i Tidens Løb ved at gaa fra Haand til Haand slides en hel Del, er der i Møntloven truffet Bestemmelse om, indenfor hvilken Grænse Sliddet maa holde sig, for at Mønten dog skal kunne gælde for lovligt Betalingsmiddel. Naar Guldmønterne ved Slid har mistet over ½ pCt. af den Vægt, som de skulde holde, ophører de at være lovligt Betalingsmiddel Mand og Mand imellem, men vedbliver at være gyldige som Betaling til Statskassen. Ved den danske Statskasse modtages svenske eller norske Guldmønter dog kun, forsaavidt de ikke ved Slid har tabt over 2 pCt. i Vægt, og paa samme Maade forholder man sig i Norge og Sverrig overfor Danmark og hinanden indbyrdes. Skillemønterne ophører først at være lovligt Betalingsmiddel overfor Statskassen, naar de er saa slidte, at det ikke mere med Sikkerhed kan ses for hvilket Lands Regning, de er prægede; Mand og Mand imellem gælder de dog kun, saalænge Præget ved Slid ikke er blevet utydeligt. Mønter, der ikke længere er lovligt Betalingsmiddel overfor enhver, maa selvfølgelig ikke atter sættes i Omløb af Finanshovedkassen, hvilket ogsaa gælder Sølvmønter, der har tabt 4 pCt. eller derover af deres rette Vægt.

I Danmark sørger Nationalbanken og dennes Filialer for at disse Bestemmelser overholdes. Den opsamlede Skillemønt oversendes med nogle Maaneders Mellemrum til Mønten, der indsmelter den. For Finansaaret 1912—13 er det anslaaet at de inddragne Skillemønters Paalydende Værdi vil være 110 000 Kr., medens Værdien af det indvundne Metal antages at beløbe sig til kun 40 000 Kr., saa her kommer altsaa Tabet ved Udmøntningen. De kgl. Amtstuer, der egentlig har Forpligtelse til at tilbageholde de her betegnede Mønter og indsende dem til Finanshovedkassen, saa vel som denne selv, kan ikke overholde disse Bestemmelser. Forpligtelse til at vaage over Møntvæsenet kan Regeringen ad Overenskomstens Vej søge udvidet til andre private Banker eller Institutter, som har en saa stor Omsætning, at det maa anses for at være hensigtsmæssigt at paalægge dem denne Forpligtelse. Det er ikke ualmindeligt at større Banker, der har Interesse af at faa saa fuldvægtige Mønter som muligt, selv udfører denne Kontrol for Hovedmønternes Vedkommende — de seddeludstedende Banker kan naturligvis slet ikke undlade det — ved at

lade alt det Guld, der indkommer i Banken, passere en Vægt, der er saaledes indrettet, at den straks viser de Møntstykker, der er vejet og fundet for lette, se Fig. 34.

Da det kan ske, at ens Penge mister deres Købeevne fordi de er blevet gjort til Genstand for Beskadigelse, uden at man selv har foraarsaget det, f. Eks. ved en Ildebrand, er der truffet Bestemmelse om, at Finansministeren kan give Erstatning for Mønter, der har lidt voldsom eller ulovlig Beskadigelse og iøvrigt ogsaa for falske Mønter, dog kun forsaavidt der er Grund til at antage, at Ihændehaveren af disse har været i god Tro og ikke tilsidesat almindelig Forsigtighed ved Modtagelsen. Det hænder

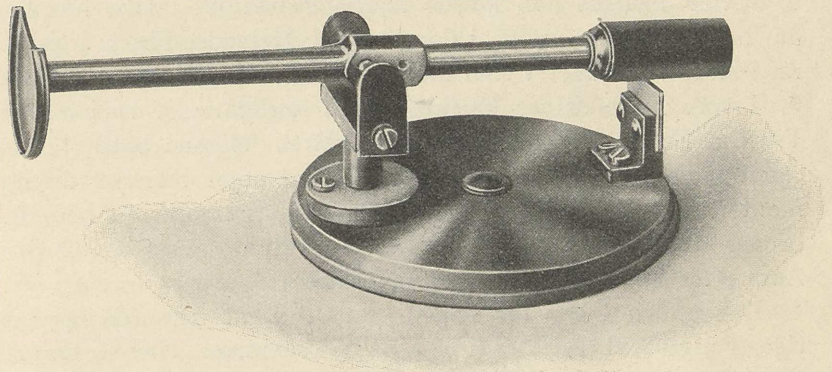

Fig. 34. Møntvægt til Undersøgelse af Guldmønter.
(Mønten lægges paa tilvenstre; den vipper Loddet op og falder af, hvis den er fuldvægtig.)

derfor ikke sjældent, at der til den kgl. Mønt ankommer en lille Tingest, der udgives for at have været en eller anden Sølvmønt, og da gælder det for Møntmesteren at finde ud af, hvilket Møntstykke den lille sammensmeltede Masse, kan have været. Naar dette efter en omhyggelig og ofte meget besværlig Undersøgelse er konstateret, bliver Beløbet udbetalt Ihændehaveren.

Falskmøntneri. Naar man ser hen til den Magt, der altid har ligget i Besiddelsen af Penge, kan det ikke undre, at der til alle Tider har været Folk, der ikke har kunnet staa for den Fristelse, selv at lave Penge. I Middelalderen og i de første Aarhundreder af den nyere Tid var det jo som foran skildret næsten blevet en Selvfølge, at de, der havde faaet Møntretten i Hænde, søgte at faa det mest mulige ud af den ved at gøre Mønterne mindre vægtige, end de efter deres Paalydende skulde være. Som egentligt

Falskneri kunde dette jo ikke opfattes, naar det skete efter Møntherrens Ordre, men at Falskneri trivedes frodigt blandt Privatfolk, har man blandt andet et Vidnesbyrd om i de mange forskellige ofte yderst raffinerede Straffe, der har været foreskrevet for denne Art af Forbrydelser. Somme Steder skulde Falskmøntnerne koges i Olie, en Straf, der dog efter en mildere Praksis kunde omsættes til, at vedkommende blev brændt paa Baalet. At der efter Tidens Opfattelse ikke heller i den kommende Tilværelse vilde blive set med milde Øjne paa Falskmøntneren, fremgaar blandt andet af Dantes Skildring af, hvorledes det gaar Møntmesteren Adam von Bresci, der henfalder til evig Fordømmelse, fordi han medens han levede havde fremstillet falske Florinere. Ja, han anbringes endog i den ottende Helvedes-Kreds i Selskab med store »Bedragere« som Muhamed, Sinon og Bertran de Born.

I vore Dage drives Falskmøntneri særlig under to forskellige Former. Den ene Form, den som i Almindelighed betragtes som egentlig Falskmøntneri, gaar ud paa, at man eftergør de ægte Mønter. Der foreligger altsaa en Forbrydelse, selv om man ikke bruger ringere Stof. Straffen herfor er efter dansk Ret 2 til 12 Aars efter norsk Ret 3 til 9 Aars Strafarbejde.

Den anden Form for Falskneri er den, at man forringer rigtige Pengestykkers Værdi enten ved kemiske eller mekaniske Processer, idet det mest mulige Møntstof borttages paa en saadan Maade, at det ikke mærkes. Undertiden erstatter man ligefrem det borttagne Metal med et mindre værdifuldt. Fremstilling af Guld- og Sølvmønter af en daarligere Legering eller Anbringelse af en ægte Metalplade omkring en uægte Kærne af Messing eller Kobber, er Fremgangsmaader, der begge er blevet brugt i allernyeste Tid. Derimod er man i vore Dage mindre udsat for at faa Mønter, der er forfalskede, som det almindeligt fandt Sted i Middelalderen, ved Beklipning eller Affiling. For at forfalske de cirkulerende Mønter, er Straffen i Danmark 6 Aars Strafarbejde, i Norge Strafarbejde i indtil 3 Aar eller Fængsel.

Ikke ualmindelig er den Fremgangsmaade, at lægge Guldstykkerne i Kongevand, saalænge til man faar udvandet ganske fine Gulddele af Mønten. Da Kongevandet angriber Mønten lige meget paa hele dens Overflade, vil Præget endda blive ret godt bevaret. I Amerika skal det være brugt ad mekanisk Vej at fjerne den ægte Kærne i Mønten, idet man søger at skaane selve Møntfladen. Tykke Guldstykker bliver gennemborede i Randen, og ved

Hjælp af sindrige Maskiner berøves de deres Indhold, eller de bliver ligefrem spaltede og udhulede paa Indersiden og saa atter sammenføjede. Da den bortfjærnede Guldmængde i begge Tilfælde bliver erstattet med et tilnærmelsesvis lige saa vægtigt Metal, vil en saadan Forfalskning vanskelig blive opdaget uden ved en Gennemboring af selve Mønten.

Medens der i Almindelighed ikke kan være nogen stor Fordel ved ligefrem at eftergøre Hovedmønter, idet disses Værdi, som tidligere nævnt, holder sig meget nær ved det Stof, som de indeholder, forholder det sig ganske anderledes med Skillemønterne. Disse fremstilles ofte af Sparsommelighedshensyn af et Stof, der har en langt ringere Værdi end deres Paalydende, og Faren bliver naturligvis derfor betydelig større for Forfalskning. Da Danmark og Norge i 1873 gik over til det nuværende Møntsystem blev Tikronen i Guld gjort delelig med 5 Tokronestykker eller med 10 Enkronestykker, idet disse Stykkers Sølvværdi netop svarede til Guldværdien af Tikronen, men senere er som bekendt Sølvet faldet saameget i Værdi, at en Tokrone kun indeholder for c. 80—90 Øre Sølv og en Enkrone kun for c. 40—45 Øre Sølv.

En ganske særlig Forretning er det blevet, at fremstille ikke gangbare Mønter, som for Samlere ofte har en Værdi, der langt overgaar Møntens Værdi som gangbar Mønt. Bedrageriet kommer her mere til at dreje sig om Møntens Alder, end om dens Indhold. Der er i denne Retning efterhaanden blevet udviklet en hel Industri. I allernyeste Tid har man paa Døren til en romersk Kunstners Bolig kunnet læse Indskriften: »Kunstanstalt for Eftergørelse af gamle Mønter.« Den paagældende fremstillede Stempler til gamle romerske Mønter, der bogstavelig ikke var til at skelne fra de ægte.

Forøvrigt skal det bemærkes, at det ikke blot er forbudt at eftergøre og forfalske Mønter og Pengesedler, hvilken Forbrydelse er lige stor, hvad enten de bliver udgivet eller ikke, men det er ogsaa strafbart at udgive Penge, naar man har Vished for eller blot Formodning om, at de er eftergjorte eller forfalskede, selv om man ellers slet ikke kan siges at have været meddelagtig i Falskmøntneriet. Straffen herfor er Forbedringshusarbejde i indtil 2 Aar. Har man selv modtaget Pengene som ægte, straffes man med Fængsel eller Bøder. Ligeledes er det forbudt at forfærdige og indføre eller bringe i Omløb saadanne Genstande, (Reklamesedler, Regnepenge), som ved deres Form og hele Udseende

frembyder en væsentlig Lighed med Mønter eller Pengesedler, selv om det ikke har været Hensigten at bringe de nævnte Genstande ud i Omsætningen, som om de var ægte Penge eller ægte Pengesedler, og der saaledes af den Grund ikke foreligger Forfalskning. Derimod vil der intet være til Hinder for, at der kan gives Adgang til at benytte særlige Omsætningsmidler, under Forhold, hvor man ikke behøver at frygte en Forveksling med rigtige Penge, selv om de har Form af Mønter, naar de adskiller sig stærkt fra de rigtige Penge og kun er bestemt til at cirkulere indenfor et begrænset Omraade. Som Eksempel paa saadanne Betalingsmidler kan fra ældre Tid nævnes de Penge, som særlig de store engelske og hollandske Handelskompagnier satte i Omløb; eller — ganske vist mere som en Kuriositet — de Tegn, som Raadsherrerne i Køln i sin Tid fik, naar de deltog i Møderne. De bar Indskriften »bibite cum laetitia« (drik med Velbehag) og indbragte Ihændehaveren ved Henvendelse i Raadhuskælderen en god Pokal Vin, hvad der dog maaske ikke altid har medvirket til Fremme af et beslutningsdygtigt Raad. Som Modsætning hertil i mere end en Retning, kan fra et mere hjemligt Omraade nævnes de saakaldte »Ladegaards-Specier« eller fra en mere fjerntliggende Egn, de i de grønlandske Minedistrikter cirkulerende Pengetegn. Disses Ydre afviger stærkt fra de almindelige Penge, og tager man dem i Haanden, vil man yderligere mærke Forskellen, idet de er fremstillet af Aluminium. For en 5—600 Kr. vil man af denne Slags Penge let kunde faa fremstillet en »Kapital« paa c. 100 000 Kr.

Møntbetegnelser. At Sproget ikke har været karrigt paa Udtryk for Penge ved enhver, og maaske kunde det ogsaa give Anledning til interessante sproghistoriske Udviklinger, om man underkastede enkelte af Pengenes mange Kælenavne en nærmere Prøvelse. Det vilde imidlertid føre for vidt her, medens der for de mere officielle Betegnelser skal meddeles en Antydning af den Vekselvirkning, der er mellem Sprogets mere almindelige Betegnelser og de mere specielle Møntnavne. Det mest almindelige er maaske nok, at Betegnelsen for Vægten er gaaet over i Møntbenævnelsen. Det er f. Eks. Tilfældet med Ordet Talent, der ligefrem betød Vægt, ligesom Mark jo havde sin Oprindelse fra en vis — mærket — Vægt af fint Sølv. For et Pund Sterlings Vedkommende er Oprindelsen »Sterling« mere tvivlsom, det er

muligt at Ordet stammer derfra, at den hanseatiske Denar, der var en af de første Mønter, der kom til England, var forsynet med en Stjerne (Star), men udelukket er det ikke, at Sterling skal føres tilbage til det gamle Ord »easterling« d. v. s. Mønt fra Østen, idet de første Møntmestre i England skulde være kommet fra Holland og Tyskland.

Fig. 35. Dukat.

Betegnelser for Lande og Byer genfindes i Møntnavne som »Guinea«, idet Guldet til de første Guldmønter, der blev præget i England, var hentet fra Guinea, eller »Daler«, der føres tilbage til Joachimsthal i Bøhmen, hvor de berømte Joachimsthalere blev slaaede. Florineren har sit Navn af Hjemstedet, Florens (eller maaske efter den Blomst, hvormed den er præget), Helleren efter Byen Hallein. At selve Møntens Ydre, dens Præg, har givet den Navn, kan ikke undre og kan paavises saalangt tilbage som til nogle af de første Mønter, de gamle Dareiker, der just havde deres Navn af den Bueskytte de bar som Billede. Den spøgefulde Spartanerkonges Beretning om, at han blev fordrevet fra Asien ved Hjælp af 30000 »Bueskytter« er ikke til at misforstaa. Fra vor egen Tid kan nævnes Kronen. Paa den anden Side er Møntbetegnelsen gaaet over i den almene Sprogbrug i en stor Mængde Forbindelser og Vendinger. Her skal blot til Slut nævnes Ordet »Døjt«, der stammer fra den hollandske Møntbetegnelse Dubbeltje (tysk Deut).

Ejendommelige Møntformer. Naar man ser hen til det lange Tidsrum i hvilket Mønterne har været i Brug — flere Tusinde Aar — er det ganske ejendommeligt, at det er den samme Møntform, der altid har været den typiske — den cirkelrunde Plade af nogle Millimeters Tykkelse. Selv om man nu ikke kan være af samme Mening som den nationaløkonomiske Professor, der mente, at Pengene var runde for at de bedre kunde »rulle«, er der dog Grunde nok til, at man har bevaret Cirkelformen som den mest hensigtsmæssige. Cirklen er af en saa stor og iøjnefaldende Regelmæssighed, at der vanskeligt vil kunne gøres Forandringer i dens Form, uden at det straks bliver opdaget. Den runde Mønt slides utvivlsomt mindre end f. Eks. en firkantet, og gælder det om at pakke Mønter sammen i Ruller, vil det gaa

lettere med helt runde Mønter end med kantede, der vel iøvrigt ogsaa slider mere paa de Genstande, i hvilke de opbevares. Afvigelser fra den almindelige runde Mønt er det dog ikke vanskeligt at paapege saavel i de europæiske Landes ældre Mønthistorie, som særlig i asiatiske Stater, hvor man maaske snarere kunde sige, at Former, der afviger fra den runde, er de hyppigst forekommende. Allerede i Middelalderen kom man i Europa ind paa mærkelige Møntformer, hvilket maaske den Gang og ogsaa senere i Tiden kunde skyldes den Mangel paa ædelt Metal der ofte har gjort sig gældende. Saaledes spillede de saakaldte Brakteater en lang Tid en stor Rolle. Ved Brakteat, der kommer af det latinske Ord braktea = tynd Plade af Sølv, forstaar man Mønter, der er lavet af Sølvblik eller Guldblik. De forekom en Mængde Steder i Middelalderen, udstedtes af Byer eller Fyrster og afviger saa meget i Udseende fra almindelige Mønter, at det i lang Tid mentes, at man aldeles ikke kunde henregne dem til Penge. Hvorfra de stammer, og hvad Hensigten har været med dem, er man endnu ikke helt klar over, men det kan næppe omtvistes, at de til visse Tider har været brugt i hvert Tilfælde som et Supplement til de cirkulerende Penge, og til en vis Grad erstattet Skillemønter, hvilke ikke var meget kendt i Middelalderen. Deres Udseende afviger fra de almindelige Mønters derved, at begge Sider paa Mønten viser det samme Præg, men, da Mønten er fremstillet af meget tyndt Metal, gaar Præget lige igennem den, saaledes at det viser sig ophøjet paa den ene Side og fordybet paa den anden. Deres Værdi maa aabenbart have været betydelig ringere end de fuldvægtige Mønters; for at gøre dem lettere anvendelige til Skillemønt er de imidlertid blevet fremstillet saaledes, at man let af deres Kant kunde afklippe Stykker uden at beskadige selve Billedet (Fig. 36), eller man har tværs over Billedet anbragt en ophøjet Streg efter hvilken Mønten let lod sig dele.

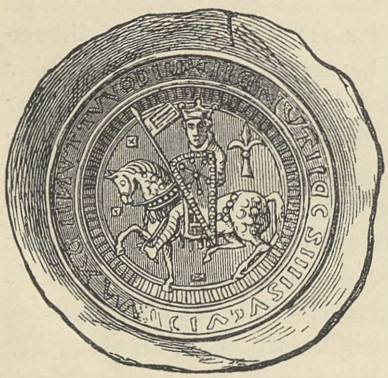

Fig. 36. Tysk Sølvbrakteat fra Slutningen af det 12. Aarh.

Disse Brakteater har været kendt ikke alene i Tyskland men ogsaa i Skandinavien. I Danmark træffer man nogle af de ældste

fra Svend Grathes, Knud V og Vald. d. Stores Tid. De her nævnte Brakteater maa ikke forveksles med de særlig fra Nordens Oldtid kendte Guldbrakteater. Disse bestaar ligeledes af en rund ganske tynd Plade, men er forsynet med en Øsken, saa at de utvivlsomt har været anvendt som Smykker. De er i Reglen paa Størrelse som en En- eller Tokrone, men findes dog ogsaa adskillig større, idet Billedet er omgivet med en temmelig bred Ramme. Antagelig er disse ældgamle Brakteater, hvor Billedet i Almindelighed fremstiller et Menneskehoved i Profil ovenover et meget fantastisk Billede af et Dyr, Efterligninger af byzantinske Guldmønter.

Fig. 37. Svensk Plademønt fra 1757.

Fra Midten af det syttende til Midten af det attende Aarhundrede blev der i Sverrig slaaet en Mængde af den saakaldte Plademønt; som Fig. 37 viser, var det firkantede Plader, stemplet i alle fire Hjørner for at vanskeliggøre Beskæring. Trods Præget ½ Daler Sølvmønt var den ikke fremstillet af Sølv men af Kobber. Men man har aabenbart haft til Hensigt at yde fuld Valuta i Kobber, idet man ikke tog i Betænkning, at Mønten derved næsten ikke blev til at haandtere. Allerede Daleren var en Kobberplade med Side saa stor som denne Bogs Bredde og med en Vægt af ¾ kg., og med 10-Daleren, der ogsaa blev udmøntet, var man oppe paa omtrent 20 kg. Det vil under disse Forhold ikke undre, at man efter Markeder ofte kunde se Folk trille afsted med deres Penge paa en Trillebør. I Tiden 1715—19, de strænge Krigsaar under den store nordiske Krig, blev der iøvrigt slaaet nogle endnu ret almindeligt forekommende »Nøddalere«, Kobbermønter paa Størrelse som en Femøre men med Præg af 1 Daler Sølvmønt.

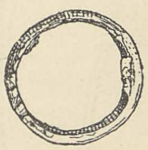
Fig. 38. Ringformet Mønt fra Sumatra.

I vore Dage maa man som sagt udenfor Europa for at finde særligt mærkelige Former, i hvilken Henseende man i Asien kan gøre interessante Iagttagelser. Naar man her saavel i Kina som Siam og i en Mængde andre Stater endnu støder paa de underligste Mønter, har det vistnok nærmest sin Forklaring i disse Landes

uhyre Konservatisme paa dette som paa saa mange andre Omraader. De Penge, disse Folk har, er ikke alene i Formen lig de Mønter, man her havde i Oldtiden, men det er i mange Tilfælde selve de ældgamle Mønter, der endnu er i Brug. Paa Fig. 38 ses saaledes en ringformet Mønt, der ganske svarer til de Ringpenge, der blev brugt mangfoldige Steder i Oldtiden. Den her afbildede stammer fra en lille Stat paa Sumatra. I Siam, hvis Møntenhed hedder Tikal, findes som Fig. 39 viser Mønter, der meget nærmer sig til Kugleformen,

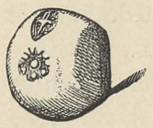

Fig. 39. En gammel Tikal.

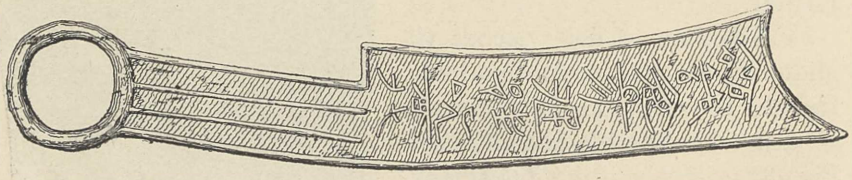

Fig. 40. Sværdformet Mønt fra Kina.

medens Kina som ogsaa tidligere berørt er kendt for sine gamle Spade- og Sværdpenge (Fig. 40 og 41). Her finder man iøvrigt foruden den almindelige runde Form ogsaa firkantet formede Mønter, hvoraf mange som bekendt er forsynet med et firkantet Hul i Midten. Antagelig har Hensigten hermed været den at gøre dem lettere at transportere ved at trække dem paa Snore, men Ideen kunde for Resten tænkes overført paa vore Mønter, der ofte er noget vanskelige at sondre fra hverandre. I Tyskland maatte man saaledes nylig inddrage 25-Pfennigen (Nikkel), der forsøgsvis var sat i Omløb, fordi den stadig blev forvekslet med Marken. De nyeste Skillemønter i Belgien ere iøvrigt blevne forsynede med et lille rundt Hul i Midten, hvilket i høj Grad bidrager til at skelne dem fra andre Mønter. At der stadig gør sig Bestræbelser gældende for at komme over til andre mere pyntelige Former fremgaar bl. a. af Fig. 42—45, der gengiver nogle af

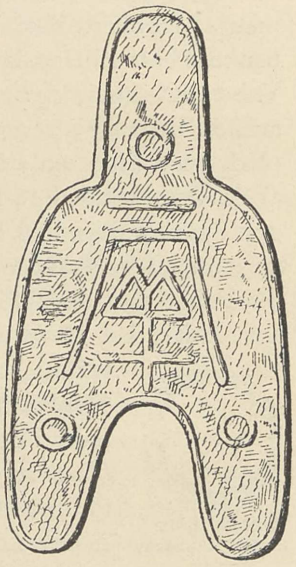

Fig. 41. En kinesisk Mønt.

Kunstneren G. Heilmann for nogle Aar siden tegnede Udkast til nye Møntformer. At de meget let lader sig adskille fra andre Mønter og fra hinanden indbyrdes, lader sig ikke bestride, men det bliver vel alligevel et Spørgsmaal, om de hermed kan opveje de andre ovenfor nævnte Fordele, der knytter sig til den runde Form.

Fig. 42—45. Forslag til nye Møntformer.

III. GULD OG SØLV

Guldets og Sølvets Egenskaber. — Hvor findes Guldet? — Guldudvinding. — Guldmineaktier. — Guldmagerkunsten. — Guld- og Sølvproduktionen. — Guldforbruget. — Møntfod og Møntunioner.

Guldets og Sølvets Egenskaber. Naar Guld og Sølv har erobret Stillingen som de ypperste Pengestoffer, skyldes dette en Række Egenskaber, som udmærker dem fremfor alle andre Varer.

Allerede ved deres Udseende vil disse Metaller tiltrække sig Opmærksomheden. Deres Skønhed har tidlig gjort dem eftertragtede og givet dem en Værdi af anden Art end den praktiske Brugsværdi.

De er endvidere i Besiddelse af en usædvanlig Holdbarhed. Ganske særlig gælder dette om Guldet. Medens Næringsmidler i Almindelighed hurtigt fordærves, Tøjstoffer let ødelægges af Møl eller skørnes af Sol og Luft, og Jærn og de fleste andre Metaller angribes af fugtig Luft, holder Guldet Stand mod næsten alle ydre Paavirkninger og kan bevare sig uforandret gennem Aartusinder.

Denne Holdbarhed er naturligvis af stor Betydning for Guldets og Sølvets Anvendelse som Omsætningsmiddel og endnu større Rolle spiller denne Egenskab, hvor det drejer sig om Opsparing af Formue.

Baade for Omsætningen i det daglige Liv, for Medføring af Penge paa Rejser og for Kapitalomsætning er det tillige af megen Betydning, at de nævnte Metaller findes i saa begrænset Mængde, at et forholdsvis ringe Kvantum af dem kommer til at repræsentere en forholdsvis høj Værdi. Da f. Eks. et Parti Hvede vejer c. 5500 Gange saa meget som Guld af samme Værdi, vilde det aabenbart være langt vanskeligere at medføre eller opbevare sin Kapital i Hvede end i Guld. Hosstaaende Figurer giver en anskuelig Fremstilling af den Forskel, der i denne Henseende er mellem Guld og Sølv og paa den ene Side en saa primitiv Form for Penge som Kvæget, paa den anden Side de Værdipapirer, som i vore Dage i stedse større Omfang træder i Guldets Sted. Øverst ses en Kvæghjord paa 2—300 Stykker, der efter hjemlige Beregninger repræsenterer en Formue paa 50 000 Kr. Om man end kan sige, at en Formue i denne Form temmelig let lader sig transportere, fordi den bevæger sig selv, vil man hurtig erkende Manglerne ved dens Opbevaring — særlig i Forhold til den Form for Kapitalopsamling, der giver sig Udtryk i Sølvbarrer. Her vil antagelig tre Heste være tilstrækkelige til Transporten, idet de tilsammen kan bære 18 Sølvbarrer à 33 Kilogram, hvilket giver en Værdi af 50 000 Kr. Men endnu bekvemmere bliver det for den Guldgraver, der ses paa det følgende Billede bærende en Guldklump af en Vægt paa 20 Kilogram, hvilket ligeledes svarer til c. 50 000 Kr. Klumpen indeholder omtrent lige saa meget Guld som 5000 Tikronestykker. Billedet giver tillige en Forestilling om, hvor overordentlig lidt Guldet fylder i Forhold til sin Vægt; skønt Klumpen udgør en meget tung Byrde, er den meget lille at se til; de 20 kg. kunde omtrent rummes i en Liter (et Pottemaal). Paa det fjerde Billede ses en Forretningsmand i Færd med at

1. En Kvæghjord paa 2—300 Stykker, repræsenterende 50 000 Kr., efter hjemlige Priser.

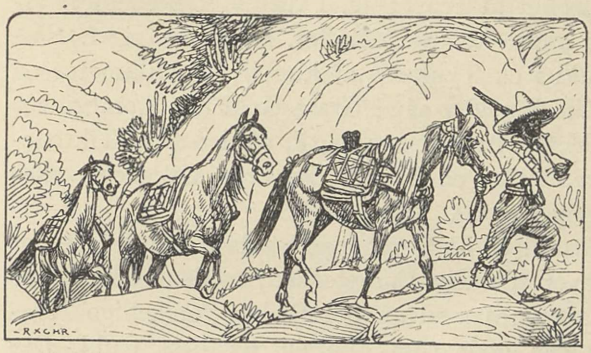

2. Hestene bærer 18 Sølvbarrer à 33 Kg. af samlet Værdi 50 000 Kr.

3. En Guldklump, som vejer 20 Kg. og er ca. 50 000 Kr. værd.

4. En Formue paa 50 000 Kr. i 100 500-Kronesedler.

En Formue paa 50 000 Kr.: 1) i Kvæg, 2) i Sølv, 3) i Guld, 4) i Pengesedler og 5) i et af Nutidens »Pengesurrogater«.

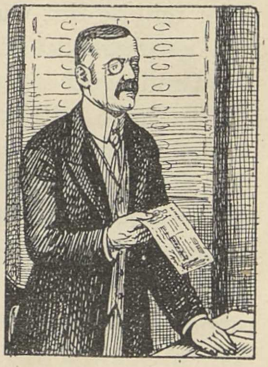

5. En Formue paa 50 000 Kr. i en enkelt Bank-Anvisning.

Fig. 46. De 5 Tegninger anskueliggør den gennem Tiderne stigende Lethed, hvormed en Formue kan opbevares og transporteres.

anbringe 100 Femhundredekronesedler i sin Lommebog, der ganske vist svulmer ret betydeligt op ved dette Indhold. Allerlettest vil man derfor disponere over sin Formue ved at anbringe den f. Eks. i en Bank og i sin Lommebog blot have en enkelt Check paa 50 000 Kr., trukket paa den paagældende Bank. Den Vanskelighed, der er forbundet med Kapitalopsamling i et Land, hvor Pengesystemet hviler paa et uædelt Metal, er blevet benyttet af den spartanske Lovgiver Lykurg, der ved at gøre Jernet til Møntfod, mente at kunne forhindre en altfor stor Opsamling af Formue paa en enkelt Haand.

Af Vigtighed for et Stofs Anvendelse til Penge er det endvidere, at det ikke er saa skørt, at det let springer for Slag eller Stød, men derimod er i Besiddelse af en vis Smidighed, saa at det ikke er for vanskeligt at bearbejde. I denne Henseende overgaar Guld langt alle andre kendte Metaller. Det lader sig f. Eks. udhamre til Pladeguld i en Tykkelse af kun $^1/_{10000}$ Millimeter og kan strækkes i den Grad, at der af et Gram Guld kan frembringes en Traad paa 2000 Meter, hvilket svarer til, at der af et Tikronestykke vil kunne fremstilles en Traad, der er 8 Kilometer eller over 1 dansk Mil lang.

Endelig er der Grund til at fremhæve, at de ædle Metaller er i Besiddelse af en overordentlig Ensartethed; medens der for de allerfleste Varer maa regnes med en hel Række forskellige Kvaliteter, kender man saa godt som kun én Kvalitet Guld. Det kan naturligvis forekomme i mange forskellige Blandinger med andre Metaller, saaledes at man af den Grund kan tale om mere eller mindre fint Guld, men af det rene fine Guld kendes der paa Verdensmarkedet kun en Slags. Dette gør, at Guld i ganske særlig Grad egner sig til Værdimaal hele Verden over.

Tidligere udtrykte man gerne Guldets Finhed i Karat, saaledes, at det fineste Guld blev sat til 24 Karat eller 288 Gren. Det fineste Sølv blev udtrykt i 16 Lod eller 288 Gren. Nutildags angives Finheden, som tidligere nævnt i Tusindedele, idet Finheden af det kemisk rensede Metal sættes til $^{1000}/_{1000}$. Efterhaanden er Metoderne til at rense Guldet steget saa meget, at det ikke er ualmindeligt, at der fremstilles Barrer med en Finhed af 999,9. Til en Guldlegering af 18 Karat $= {}^{18}/_{24} = 216$ Gren, (hvilket altsaa er en Legering, der indeholder 18 Dele rent Guld og 6 Dele fremmed Metal), eller en Sølvlegering paa 12 Lod $= {}^{12}/_{16} = 216$ Gren, svarer saaledes en Finhed af $^{760}/_{1000}$. Til bedre Ting anvendes i

Almindelighed 14 og 18 Karats Guld, det sidste kaldes Kroneguld, til billigere Ting 6 Karats (Joujou Guld). Da Hovedmønterne f. Eks. i Danmark holder en Finhed af $^{900}/_{1000}$, bliver Møntguldet altsaa af $21,_6$ Karats Finhed.

Prøven, hvorved Guldets Finhed bestemmes, udføres i Almindelighed ved »Afdrivning«. Guldet sammensmeltes med Sølv og Bly og underkastes en Iltningsproces, hvorved Blyet og det i Guldet indeholdte Kobber »drives af« som Ilte, medens Sølvet bagefter udskilles paa anden Maade. Guldprøven kan ogsaa foregaa ved en kemisk Analyse, idet man først opløser Legeringen i Kongevand. I mange Tilfælde nøjes man med de saakaldte Probernaale og en Probersten. Probernaalene er fremstillet i forskellige Legeringer fra Karat til Karat. Med det Stykke Guld, der skal prøves, stryger man nogle Gange hen over Proberstenen, der er en sort, svagt fedtet Kiselskifersten, og udtager saa den Probernaal, hvis Streg paa Stenen stemmer bedst overens med det afstrøgne Gulds Farve. Nu prøver man Stregerne med Prøvesyre, der er blandet af 98 Dele Salpetersyre 2 Dele Saltsyre og 25 Dele Vand. Saafremt man har valgt den rette Probernaal til Sammenligningen, maa Stregerne, ogsaa efter at de er blevet vædet med Prøvesyren, ligne hinanden. Da det ikke sjældent hænder, at et Guldstykkes Overflade er af en anden ofte finere Beskaffenhed end dets Indre, maa man for at være sikker i sin Prøve paase, at man ikke holder sig til Guldstykkets Overflade alene.

Hvor findes Guldet? Guld er et af de Metaller, der forekommer allermest udbredt i Naturen. Det findes i det meste Sand eller opløst i Vand i Floder og Have, her dog i en overordentlig fortyndet Mængde. I Havvand findes antagelig c. $0,_{006}$ gr. Guld (og $0,_{0019}$ gr. Sølv) pr. Kubikmeter (1000 kg. Vand). Ikke desto mindre vilde alt Guld i Havet antagelig veje c. 8 Billioner kg. Deraf kunde dannes en Tærning med Side c. 7—8 Km., altsaa et firkantet Guldbjærg ikke meget lavere end Jordens højeste Bjærg. Det vilde blive over 10 Mill. Kr. til hvert Menneske paa Jorden. Efter en tilsvarende Beregning skulde der i Skagerak indeholdes for 100 Milliarder Kr. Guld eller mere. Naturligvis har der været fremsat mange Projekter til at udvinde en Del af disse svimlende Rigdomme. F. Eks. fortaltes det for nogle Aar siden, at et tysk Firma havde fremstillet et »Guldfilter«, som ved at trækkes gennem Havet efter et Skib vilde optage Guld af Van-

det; men det er gaaet med denne Plan, som det er gaaet med de andre: der er hurtigt blevet Tavshed om den. Hvorledes man end gaar frem, vil Udgifterne ved Udvindingen paa Grund af den store Fortyndingsgrad langt overstige Værdien af det indvundne Guld.

Praktisk Betydning har Guldets Forekomst kun, hvor det findes langt mindre sparsomt. I helt ren Tilstand forefindes det sjældent. For det meste er det blandet med fra 1 pCt. til henimod 50 pCt. Sølv, Kobber eller Jærn, og tillige er Metallet i Reglen kun til Stede i mindre Mængder mellem store Masser af Stenarter.

I Almindelighed optræder Guldet enten som Bjærgguld i den faste Sten, hvilket maa betragtes som dets oprindelige Leje, og i saa Fald enten i Gange og Leier af Kvarts eller ret vilkaarligt indsprængt i Klippen, eller det forekommer, som man kalder det, paa sit sekundære Lejested, idet en Flod paa sin Vej igennem Klipperne i Tidens Løb har ført større og mindre Sten med sig, knust dem mod hinanden og delvis skilt Stenpartiklerne fra Guldpartiklerne, der er langt mere vægtfyldige, og derfor lettere synker til Bunds. Saaledes findes Guldet mellem Slam og Sand, hvoraf det atter udvindes som fine Korn ved en Slemningsproces, hvorfor det kaldes Vadskeguld. De guldholdige Gruslag findes undertiden sammenpresset til en fast Fjældmasse, det saakaldte Konglomerat, og her vil det altsaa kunne udvindes omtrent under de samme Former, som naar det findes i sit oprindelige Leje i Fjældet. Som Eksempel paa en saadan Forekomst kan nævnes Verdens største nu drevne Guldmine »Witwatersrand« i Transvaal, der er beregnet at indeholde for indtil 35000 Millioner Kroner Guld.

Guldudvinding. Naar Guld forekommer i det løse Sand, kan det undertiden findes i saa store Klumper, at det umiddelbart kan udskilles med Haanden. Paa den Maade skal den største Guldklump, der hidtil er funden, være fremdraget, den vejede c. 1300 Kilogram og indbragte sin Besidder en Formue paa henimod 5 Mill. Kroner. At finde Stykker paa en Hasselnøds eller en knyttet Haands Størrelse er ikke ualmindeligt, og selv Klumper paa 70—100 Kilo hører hverken i Avstralien eller i Kalifornien til Sjældenhederne.

For de allermindste Guldpartiklers Vedkommende bliver den umiddelbare Adskillelse ikke mulig, og man maa her anvende

Udvadskningsmetoden. Ved denne Fremgangsmaade gaar der i Almindelighed alt for meget Guld til Spilde ofte indtil 50 pCt., men da den ikke kræver mange Apparater, bliver de dermed forbundne Omkostninger som oftest saa smaa, at den dog giver en ikke ringe Fortjeneste. I Syd-Amerika skal der endnu undertiden blive anvendt et særdeles simpelt Apparat, der kaldes Batea, bestaaende af en ganske almindelig Skaal eller udhulet Græskar, der fyldes med det Materiale, i hvilket man mener, der er Guld. Skaalen svinges rundt i rindende Vand, og Sand-

Fig. 47. Guldvaskning.

kornene, der er de letteste, flyder da over Randen tillige med det bortslemmede Ler, medens Guldkornene samler sig paa Bunden. Paa den Maade skal der daglig kunne forarbejdes indtil 400 Kilogram Materiale. En mere rationel Fremgangsmaade er det at anvende den saakaldte Vugge. Det er en aflang Kasse, der er stillet op paa to ulige tykke Ruller eller paa ganske almindelige Gænger. Bunden i Kassen dannes af et groft Klæde. Ovenpaa Kassen er anbragt et Sold, hvorpaa Materialet fyldes. Nu bevæges Vuggen frem og tilbage, samtidig med at der fyldes Vand paa. Stenene og Gruset bliver liggende paa Soldet, medens Leret og Sandet sammen med de fine Guldkorn føres med og gør Vandet ganske uklart. Naar Vandet flyder ned over Vuggens skraatstillede Bund og ud af dens gennemhullede Endestykke,

vil Guldet glide nærmest Bunden og blive opfanget af de paa denne opstillede Tværlister af Klæde. En saadan Vugge kan behandle indtil 1500 kg. Materiale om Dagen. Dette System er efterhaanden bleven udviklet særlig i Kalifornien til den saakaldte Sluse, der har en Længde paa 100—300 Meter, og hvorpaa der daglig skal kunne forarbejdes indtil 18000 kg. Sand. For Enden af Slusen er anbragt en Beholder, hvor det udvadskede Metal træder i Forbindelse med Kvægsølv, ved hvis Hjælp det udvindes. Om denne Fremgangsmaade se iøvrigt senere hen.

En særlig Fremgangsmaade, hvorved der paa en Gang udføres en Løsrivning af de guldførende Jordlag og en delvis Udvaskning af Guldet, er den saakaldte hydrauliske Metode, der allerede i meget gammel Tid skal være benyttet af Spanierne og i 1852 blev taget i Brug i Kalifornien. Den bestaar deri, at man sender Vandstraaler under stærkt Pres (indtil en 4—5 Atmosfærers Tryk) mod Jordlagene.

Man regnede for nogle Aar siden, at 88 pCt. af hele Guldproduktionen skyldtes Vadskeguld og kun c. 12 pCt. Bjærgguld. I de senere Aar har man dog mere og mere forladt de her skildrede Udvindingsmetoder, idet man i højere Grad er gaaet over til at udvinde de ædle Metaller ved mere regelmæssig Bjærgværksdrift.

For at udvinde Guldet af de brudte Sten, maa de knuses ved mekaniske Hjælpemidler i særlig dertil indrettede Værksteder. Af den knuste Masse uddroges Guldet tidligere ved Hjælp af Kvægsølv, idet Guld har den Egenskab. at det forbinder sig, amalgamerer sig, med Kvægsølv. For atter at udvinde Guldet af Blandingen blev denne presset i stærke Tøj- eller Skindposer, hvorved det overflødige Kvægsølv gik bort. Posens Indhold, der herefter bestod af en grødagtig Amalgam, blev opvarmet til Kvægsølvets Kogepunkt, hvorved Kvægsølvet svandt, medens Guldet blev tilbage. Da Kvægsølv dels er meget kostbart og dets Dampe meget giftige, skete Ophedningen i lukkede Ovne med et Laag, der holdtes afkølet med Vand, for at Kvægsølvdampene kunde fortætte sig. Knusningsprocessen foregik paa særlige Stampeværksteder, hvor Stenene blev knust imellem meget haarde Stenkværne, der blev drevet af Muldyr. For Sydafrikas Vedkommende gjordes Omkostningerne saaledes op, at det alt i alt kom til at koste 22 Kr. at bearbejde 1 Ton guldholdig Sten, idet de c. 18 Kr. medgik til selve Knusningsprocessen og de øvrige 4 Kr. til Udvinding ved Hjælp af Kvægsølv. For at dække alle Omkostninger

maatte 1 Ton Sten saaledes indeholde mindst 10 gr. Guld à c. 2½ Kr. Indeholdt Stenmassen ikke dette, arbejdedes der i den paagældende Mine med Underskud; men allerede ved 15 eller 20 gr. Guld i en Ton Sten, vilde Minen kunne begynde at give et godt Udbytte. Ved den her skildrede Fremgangsmaade opnaar man ikke at udvinde alt det Guld, der virkelig forekommer i en saadan Ton knuste Sten, men kun de 50—90 pCt.

Nutildags er man de fleste Steder gaaet over til en anden Udvindingsmetode, ved hvilken ikke mindre end de 99 pCt. af Guldet skal kunne udvindes af Stenen. Dette sker ved Hjælp af Cyankalium, der endnu bedre end Kvægsølv forener sig med Guld. Ved denne Fremgangsmaade, der kun koster 2½ Mark pr. Ton, skal man kunne naa til at udvinde det sidste Guldstøv af de allerede ved Kvægsølvet udpinte Sandbjærge, der endnu indeholde omtrent $1,_5$—2 gr. Guld pr. Ton.

Guldmineaktier. Den Guldindustri, der i vore Dage betyder noget, er naturligvis for længst gaaet over til store Aktieselskaber, der arbejder med alle den moderne Tekniks Hjælpemidler. Naar man betænker, hvilken Magt Guld til alle Tider har haft over Menneskenes Sind, og man ser hen til hvor megen Spekulation og Svindel, der finder Sted i ganske almindelige Aktier, kan det ikke undre, at særlig Guldmineaktier i vore Dage gøres til Genstand for en overordentlig stærk Spekulation. I denne blander der sig en ikke ringe Mængde Svindel, der trives saa meget bedre, fordi det næsten er umuligt for udenforstaaende at danne sig et Skøn over, hvorvidt denne eller hin Mine virkelig er saa værdifuld, som den skildres i de udsendte Prospekter. Usikkerheden forøges naturligvis derved, at det meget ofte hænder, at en Mine, der til at begynde med giver et forholdsvis ringe Udbytte, pludselig viser sig at være meget mere guldholdig end oprindelig beregnet og omvendt. For nogle Aar siden skrev det store engelske Finansorgan »Economist«, at af de 500 Mineselskaber i Australien var ikke mindre end de 450 værdiløse, 30—40 gav et middelmaadigt Udbytte, og kun 10 kunde siges at være gode.

Handel med Mineaktier drives særlig i London og Paris, medens den kun indirekte finder Sted i Berlin, idet Terminshandel med saadanne Aktier delvis er forbudt paa Berlinerbørsen. Naar man i Danmark og Norge spekulerer i Mineaktier, sker det paa de fremmede Børser ved Hjælp af Mellemmænd.

Hvor vanskeligt det er at danne sig et Skøn over, om en Mine er god eller daarlig, vil man yderligere forstaa, naar man ser hen til de mangfoldige Maader, paa hvilke man søger at bedrage ogsaa de Folk, der udsendes for at tage et kritisk Skøn over, hvorvidt det paagældende Jordlag, som man ønsker at gøre til Genstand for regelmæssig Minedrift, virkelig er guldholdigt. I et fransk Fagtidsskrift blev for nogen Tid siden offentliggjort en Artikel, hvoraf man faar et Indblik heri. Det er ikke ualmindeligt, at man fylder en Patron med Guldstøv og affyrer den paa Stenen. De smaa Guldplader lejrer sig da paa den mest naturlige Maade paa Kvartsen og frembringer det Indtryk, at Stenen er meget guldholdig. Sandrige Egne oversprøjtes undertiden med en Guldopløsning, eller det hænder, at det til Klippesprængninger benyttede Dynamit forud er præpareret med Guldstøv. Sædvanligvis bliver der paa selve Stedet udtaget noget Kvarts; dette stødes i en Morter, og ved en Udvadskning faar man saa Guldindholdet konstateret. Det er nu ikke ualmindeligt, at Morteren i Forvejen er præpareret, det vil sige indgnedet med Guldstøv. Under Slemningsprocessen skal det forekomme, at Arbejderne holder Guldpulveret skjult under sine Negle og under Arbejdet indblander det i Prøven. Ja selv de til nøjere Undersøgelse bestemte Prøver, som afsendes i forseglede Poser, bliver undertiden forfalskede paa den Maade, at der med en Morfinsprøjte indsprøjtes dem en Opløsning af Klorguld.

Fig. 48. Alkymistisk Symbol paa Guldet.

Guldmagerkunsten. Endnu stærkere end i vore Dage fremtraadte i fordums Tider Guldet som selve Rigdommens og Magtens Symbol, omstraalet af en mystisk Glans, og da det eftertragtede Metal kun forekom saa sparsomt i Naturen og var saa vanskeligt at erhverve, drømte man om at naa dette Maal ad en Genvej ved at forvandle uædle Metaller til Guld. Tanken om en saadan Metalforvandling var i og for sig ikke urimelig; at der i Naturen foregaar Metalforvandlinger — omend overordent-

lig langsomt — kan nu endogsaa betragtes som godtgjort gennem de seneste Aars Undersøgelser over det mærkelige Stof Radium. Men den kom i Middelalderen til at spille en urimelig stor Rolle. De uædle Metallers Forvandling til Guld blev mange Aarhundreder igennem det store altoverskyggende Hovedformaal for den kemiske Videnskab — Alkymien. Og da virkelige Iagttagelser og Forsøg ikke vilde lede til Maalet, hengav man sig til højst fantastiske Spekulationer over Problemets Løsning. Man mente, der fandtes et hemmelighedsfuldt Stof — »den røde Tinktur«, »den store Elixir« eller »de Vises Sten«, som kunde fremkalde den ønskede Forvandling, og mange troede, at de havde fundet denne Sammensætning eller i alt Fald var paa Vej dertil.

Fig. 49. En Guldmager bliver pint, for at han skal røbe Guldets Hemmelighed. (Efter et gammelt Træsnit.)

En af Middelalderens berømteste Alkymister, Raimundus Lullus (c. 1300) siger om dette Stof, at det er rødt som Rubinen, gennemsigtigt som Krystallen, smidigt som Vokset og skørt som Glasset. En ringe Mængde af det kunde forvandle store Mængder af Kviksølv til Guld. »Om Havet var af Kviksølv, vilde jeg forvandle det til Guld«, siger han.

Falske Rygter om Guldmagere, der havde vundet store Rigdomme ved deres Kunst eller i hvert Fald forvandlet et mindre Mængde uædelt Metal til Guld, holdt Troen paa Forvandlingens Mulighed vedlige, og talrige Fyrster tog Alkymister i deres Tje-

neste i det Haab ad denne Vej at forbedre deres Finanser. Naturligvis var mange af disse Guldmagere Bedragere, der anvendte Fif af lignende Art, som dem, der i vore Dage benyttes ved Guldminesvindlen. Men hvad enten det var Svindlere eller Mænd, som virkelig mente at være paa Vej mod det store Maal, blev deres Stilling vanskelig, efterhaanden som Tiden gik, uden at deres Beskytteres Forventninger opfyldtes. Ofte skete det, at en Fyrste tabte Taalmodigheden og lod sin Alkymist lægge paa Pinebænken for saaledes at presse Guldets Hemmelighed ud af ham (Fig. 49), men denne særlige Metode til »Guldudvinding« gav aldrig noget Udbytte; thi hvor intet er, har selv Kejseren tabt sin Ret. Adskillige Alkymister kom til at dingle i Galgen, der til dette særlige Brug undertiden var forgyldt.

Endnu saa sent som i det 17. Aarhundrede var Troen paa Guldmagerkunsten meget udbredt, om man nu end havde sat sine Fordringer og Forventninger betydeligt ned. Den bekendte Kemiker Glauber kendte en Fremgangsmaade, ved hvilken man af 100 Gulddukater kunde faa én til, og han tilbød mod en passende Godtgørelse Christian IV's Kemiker, Kaspar Herbach, at lære ham Metoden. Kongen erklærede imidlertid, at han i Stedet for en Metode til at lave én Dukat af 100 hellere vilde have Anvisning paa, hvorledes man skulde lave hundrede af én. — Under Frederik III fik Italieneren Borri, som havde Ord for at kende Guldmagerkunsten, igennem flere Aar rigt Underhold i Danmark, og om han end havde andre Hverv som at udøve Lægekunsten og at undersøge de norske Sølvertser m. m. har dog rimeligvis Haabet om, at han kunde fremstille Guld, haft stor Andel i den Interesse, Kongen nærede for ham.

Selv i vore Dage kan Troen paa Guldmagerkunsten blusse op hist og her. For ikke mange Aar siden vandt saaledes det Rygte Udbredelse, at en Amerikaner havde fundet en Metode til at lave Guld af Sølv og var gaaet i Kompagni med Edison om Udnyttelse af Opfindelsen.

Tænker man sig, at det virkelig lykkedes, at finde et Middel til Fremstilling af Guld i ubegrænsede Mængder med ringe Omkostninger, saa kan man vel gaa ud fra, at Metodens Opfindere for en Tid kunde vinde stor Rigdom og Magt derved, men for Menneskeheden som Helhed vilde der sikkert ikke oprinde nogen »Guldalder«. Der vilde ikke blive Mad til flere Munde eller Arbejde til flere Hænder, selv om Guldet blev saa almindeligt som

Sten eller Jærn, og utvivlsomt vilde en stor økonomisk Forvirring blive den umiddelbare Følge af, at det Metal, som danner Grundlaget for Ordningen af Nutidens Pengevæsen, saaledes pludselig mistede sin Værdi. Muligheden for at naa til en Ordning uden Guldet vil senere blive berørt.

Guld- og Sølvproduktionen. Som allerede tidligere nævnt har Guldet været kendt langt tilbage i Oldtiden. Da der jo ikke den Gang kunde være Tale om nogen rationel Bjærgværksdrift baseret paa indgaaende kemiske Undersøgelser af de bearbejdede Jordlag, er Guldets Tilsynekomst paa Verdensmarkedet blevet afhængig af Opdagelsen af guldførende Alluviallag (Betegnelsen for de Jordlag, hvor Guld forekommer paa sekundært Stadium). Fundet af en guldholdig Flodseng har da pludselig bidraget til at forøge Guldmængden, hvorefter der rimeligvis atter er gaaet lang Tid, i hvilken der ikke er blevet fremstillet noget videre Guld. Da Jordens forskellige Egne nu i vore Dage efterhaanden er blevet gennemsøgt paa Kryds og Tværs, er der ikke nogen stor Sandsynlighed for, at man vil komme saa let til Guld mere, men man vil være henvist til den mere kostbare og besværlige Minedrift.

Efter Amerikas Opdagelse forøgedes saavel Guld- som Sølvmængden i en overordentlig Grad i Europa, hvilket for Guldets Vedkommende, foruden de direkte røvede i Amerika opsamlede Skatte, tillige skyldtes det Opsving, der gennem Spanierne kom i Meksikos Guldproduktion. Men efterhaanden er disse Kilder blevet udtømt.

Under Indtryk af den Betydning, det havde for Landene at komme i Besiddelse af de ædle Metaller, kom der i det 16. og 17. Aarhundrede et stort Opsving ogsaa i Europas Metaludvinding. Ja, saa vidt gik man, at adskillige Forfattere, naturligvis med Urette, hævdede, at man stod sig ved at drive Minerne, selv om de gav Underskud, idet man gjorde gældende, at enhver nok saa lille Nyfrembringelse betød en Vinding.

I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede var Aarsproduktionen af Guld sunket til et rent Minimum og et mindre Opsving i de sibiriske Guldsandslejer i 1830 bringer ikke nogen større Forandring heri; men saa kommer endelig i 1848 den store Begivenhed, der sætter den civiliserede Verden i den voldsomste Bevægelse, Opdagelsen af Alluvialguldlejerne i Kalifornien. Allerede

før den Tid havde Kalifornien været nævnt blandt de guldførende Lande og havde i 1847 leveret Guld til en Værdi af 3,$_4$ Mill. Kr. Aaret efter er Produktionen imidlertid pludselig oppe paa over 38 Mill. Kr., i 1849 er den 151 Mill. Kr. og 1853 246 Mill. Kr. Tilstrømningen blev paa Grund af den om sig gribende Guldfeber i disse Aar ganske voldsom, og Udvadskningen tog et mægtigt Opsving; men trods dette kan man allerede i 1855 begynde at mærke en Nedgang i Produktionen.

Omtrent samtidig med Opdagelsen af Guldlejerne i Kalifornien opdagedes der pludselig en hel ny Guldstrækning i Australien. Det Opsving som Verdensproduktionen i disse Aar tog, ses bedst deraf, at medens der i 1831—40 var produceret 20 000 kg. Guld om Aaret, blev der i Perioden 1850—60 produceret ikke mindre end 200 000 kg. Guld aarlig. Hvad denne Produktion betød for hele det økonomiske Liv, vil blive nærmere belyst paa andet Sted.

De senere opdagede Guldlejer i Syd-Afrika (1883), til hvilke man oprindelig ikke stillede særlig store Forventninger, har i den sidste halve Snes Aar vist sig at være saa givtige, at det just er disse Miner i Forbindelse med de i 1897 gjorte nye Fund i Kalifornien, der har gjort Ende paa Diskussionen om, hvorvidt der i det hele findes Guld nok i Verden til ogsaa for Fremtiden at bestride den almindelige Omsætning.

Guldproduktionen i Transvaal begyndte i 1885 og endnu i 1887 var man ikke naaet op paa mere end 3000 kg. Ti Aar senere var Produktionen derimod steget til 28 000 kg., saaledes at den samlede Verdensproduktion, der siden Midten af Halvtredserne havde været i stadig Tilbagegang, nu atter tager Fart. I 1906 er Transvaals Produktion helt oppe paa 204 000 kg. eller rundt regnet $^1/_3$ af alt det Guld, der produceres i Verden.

Men Amerika skulde endnu engang tiltrække sig Verdens Opmærksomhed ved sit Guld. I 1896 fandt Mac Cormack i Egnen mellem Jukanflodens to Bifloder Klondyke og Indian River usædvanlig righoldige Guldlejer. Ved den første af disse Bifloder blev i Løbet af 14 Dage udstukket over 200 Parceller hver paa 156 Meters Længde strækkende sig over hele Dalen. Samme Aar kaldte Rygtet en Mængde Guldgravere til fra de nærliggende Distrikter; men det var først efter, at det første Guld var bragt frem til San Francisco, at Guldfeberen for anden Gang tog paa at rase. I 1897 kom c. 7000 Mennesker til Klondyke, men allerede

Aaret efter var Tilstrømningen over 30 000. En Række Byer rejste sig paa Steder, hvor man skulde tro det umuligt for Mennesker at bo, den vigtigste af dem, Dawson City, maa nu tælle sine Indbyggere i Titusindvis.

Guldet findes i de saakaldte »Reder«, saaledes at man kan søge dagevis uden at finde noget og saa pludselig i et enkelt Øjeblik finde saa meget, at man har nok at leve af Resten af sit Liv. En Geolog, der for et Par Aar siden berejste de Egne, fik da han spurgte en Guldgraver ud om de Regler, man arbejdede efter for at finde Guldet, det Svar: »Gold is where you find it«.*) Disse Strækninger ere meget utilgængelige; man naar dertil enten ad Vejene syd fra gennem Passer over Kystbjærgene, der er højere end Alperne, eller, naar Jukon-Floden da kan passeres for Is, ad Flodvejen vestfra. Langt den største Tid af Aaret er Jordbunden frossen (Temperaturen er ofte 30° under Frysepunktet), saa at man maa optø den ved Kulild eller ophedede Sten. Men Resultaterne af de næsten overmenneskelige Anstrængelser, man gjorde sig, lod sig snart paavise i Verdensproduktionen. Denne der 1896 havde udgjort godt 300 000 kg. var i 1899 steget med c. 160 000 kg., se iøvrigt Tabellen Side 84.

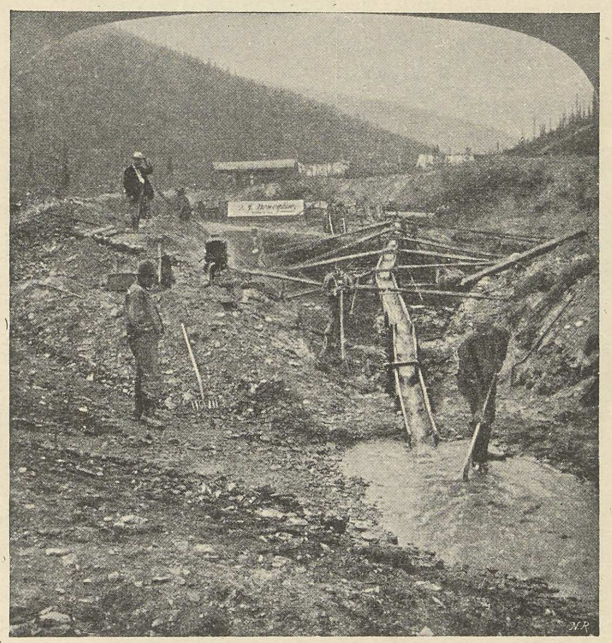

Fig. 50. Guldudvaskning i Klondyke.

For Nord-Amerikas Vedkommende kan man sige, at næsten enhver Stat indenfor Unionen har sin Guldproduktion; rigest er dog Kolerado og Kalifornien, der tilsammen frembringer de 42 pCt., men i ret store Mængder forefindes Guldet desuden i Staterne Alaska, New Hampshire og Syd Dakota. For en halv Snes

*) Guldet er, hvor De finder det.

Aar siden kom der et pludseligt Opsving i Kanadas Guldproduktion, der i Aaret 1900 naaede op til 42 000 kg. Denne er imidlertid atter i Tilbagegang og udgør nu kun c. Trediedelen deraf. I Meksiko er Produktionen derimod mere ligelig og kan regnes til c. 35 000 kg. aarlig. De allerfleste af de sydamerikanske Stater leverer ligeledes Guld, dog i ret ubetydelige Mængder. I Australien er — ved Siden af de gamle Guldlande, Victoria, Sydaustralien, Tasmanien og New Zeeland — særlig Vestaustralien blevet berømt ved sine Coolgardi Guldmarker.

I Asien er det Forindien, der er Hovedleverandør, og her naaede man i 1909 op paa en Produktion af 16 000 kg. Endelig leverer Japan c. 5500 kg.

Af de europæiske Lande er det særlig Rusland og Finland, der forsyner Markedet med Guld, nemlig med henimod 50 000 kg. om Aaret. I Østrig-Ungarn er Produktionen i de sidste Aar c. 4000 kg., medens man i det tyske Rige kun naar op til et aarligt Gennemsnit af c. 100 kg. Ikke desto mindre finder man næsten overalt i Tyskland Guldspor, bl. a. i Flodsandet, hvor Guldet dog findes i overmaade smaa Mængder; Rhinsandet regnes saaledes at indeholde $0,_{00000012}$ pCt. Mest er der paa Strækningen mellem Basel og Mainz; efter Sigende skal de sidste 6 gr. »Rhinguld« være blevet udvundet i 1899.

For 1910 kan Aarets hele Verdensproduktion sættes til lidt over 700 000 Kilogram af Værdi c. 1750 Mill. Kr. Skulde hele denne Guldmængde befordres med et Tog, saa maatte dette bestaa af 50—60 Godsvogne af den i Danmark almindelige Lasteevne 12 500 kg. Samledes alt Guldet i en enkelt Tærning, vilde dennes Sidelængde dog kun være $3,_3$ Meter (lidt over 5 Alen).

Hvad Sølvproduktionen angaar, er denne c. 10 Gange saa stor som Guldproduktionen. Meksiko og de forenede Stater kæmper her om Førerstillingen, dog synes det som om Meksiko har Overtaget. I Aaret 1909 blev der her frembragt $2,_3$ Mill. kg. medens de forenede Stater kun naaede $1,_7$ Mill. kg. Ogsaa Australien bidrager til Produktionen af Sølv med c. ½ Mill. kg. om Aaret. Adskillige af de sydamerikanske Stater Chile, Peru, Bolivia m. fl. har paa dette Omraade allerede i Aarhundreder været bekendte. Asien er temmelig fattig paa Sølv; det Land, der leverer det meste, er Japan, hvor Produktionen naar op til 133 000 kg. aarlig.

Hvad angaar Produktionen af ædle Metaller i Danmark og Norge vil der kun være Grund til at nævne Sølvproduktionen i det sidste af de nævnte Lande. Ganske vist er der fundet Guld

forskellige Steder i Norge, saaledes ved Eidsvold, ved Svartdal i Telemarken og ved Karasjok i Finmarken, hvor der i alluviale Sandlejer udvindes et Par Kilo om Aaret, men Fortjenesten er kun ringe. For Sølvets Vedkommende maa dets Forekomst nærmest betragtes som begrænset til Kongsberg, hvor ogsaa den kgl. Mønt er beliggende. Andetsteds er vel ogsaa fundet Sølv f. Eks. i Svenningsdalen i Nordland, men det er uden Betydning. Det kongsbergske Sølvværk kan nu snart se tilbage paa en 300-aarig Virksomhed, idet det med nogle faa Aars Afbrydelse har været drevet siden 1623. Der udvindes for Tiden c. 8000 kg. om Aaret; alt i alt vil Produktionen siden dets Oprettelse kunne regnes til c. 1000 000 kg. fint Sølv. I Samuelsgruben, der anses for den rigeste af Gruberne, menes der at staa Sølv for flere Millioner Kroner. Under Christian IV blev der fundet Guld paa Hisø ved Arendal, hvoraf der blev slaaet en Medalje med Indskriften: »Fra Norge kommer Guld, men lidet«.

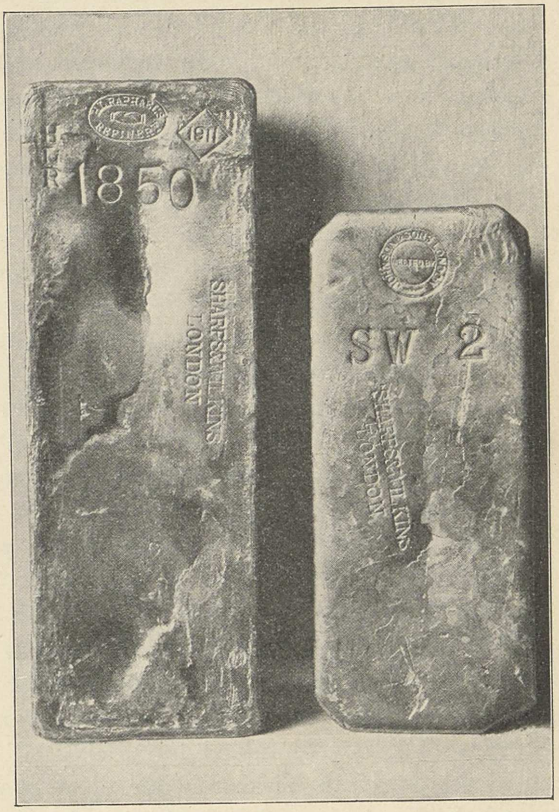

Fig. 51. To Guldbarrer (de samme som er afbildet S. 36), øverst ses H. L. Raphaels Firmamærke og længere nede Navnet paa en Mellemhandler.

Hvorledes Produktionen af de ædle Metaller forholder sig til Produktionen af andre Metaller, vil fremgaa deraf, at alene Nord-Amerikas, Englands og Tysklands Jærnproduktion tilsammen andrager 50 Mill. Tons. Den samlede Kobberproduktion i Verden kan antagelig sættes til 700000 Tons.

Naar det tages i Betragtning, at ¾ af alt det Guld, der fremstilles i Verden, kommer fra Lande med engelsktalende Befolkning, vil allerede dette i nogen Grad forklare det Forhold, at Raaguldet næsten udelukkende gaar til London, til Trods for de Anstrængelser, der særlig under Boerkrigen blev gjort for at drage i hvert Fald en vis Del af det til Frankrig eller Tyskland. Til yderligere Forklaring af den Stilling, det londonske Marked indtager i denne Verdenshandel, tjener ogsaa den udmærkede og hurtige Forbindelse, der ad Søvejen er mellem London og adskillige af de vigtigste Guldlande. I London er Handelen iøvrigt i Hænderne paa en meget gammel Organisation af Guldraffinaderier (Renseanstalter), der med et stadigt aftagende Medlemsantal efterhaanden har taget Monopol paa Guldhandelen. Næsten alt Raaguld begynder saaledes med at gaa gennem Hænderne paa en 3—4 Firmaer, som forvandler Guldstøvet eller Guldkornene, hvis Finhed jo ofte er yderst forskellig, til et homogent Metal, idet de for Støbningen og de øvrige Processer tager en ikke helt ubetydelig Afgift, c. 9 Kr. pr. kg. De mest kendte af disse Firmaer ere A. Rotschild, Johnson Mattey & Co. og H. L. Raphael (se Fig. 51). Det er fra disse Værksteder, at Guldet styrer sin Gang imod dets to store Verdensmaal — Pengene og Industrien.

Guldforbruget. Det industrielle Forbrug af Guld varierer naturligvis fra Aar til Aar og stiger og falder sammen med de gode og daarlige Tider. Det er overordentlig vanskeligt at anslaa dets Størrelse blot nogenlunde rigtigt, dels fordi det her drejer sig om en Række private Virksomheder, der ikke er undergivet nogen som helst Kontrol, og dels fordi disse Industrier ofte selv slet ikke regner de Mængder af Guld, som de bruger, for saa betydningsfulde, at de fører særligt Regnskab derover. Naar hertil kommer, at Guld jo ikke forsvinder, selv om det skifter Form, vil man ikke altid være klar over, om Forbruget angaar nyproduceret Guld, eller det blot er ældre Guld, der bliver omformet. De Oplysninger, man har Brug for i denne Henseende, plejer man gerne at søge igennem de enkelte Huse, der besørger denne Handel. Der er foruden de allerede nævnte engelske Huse for Frankrigs Vedkommende Comptoir Lyon-Allemand, hvis aarlige Salg andrager over 20 000 kg. I Tyskland findes der betydelige Forretninger i ædelt Metal, særlig dog Sølv, i Frankfurt og Hamburg.

Samler man Forbruget for de Lande, i hvilke man kan gøre sig noget Begreb om det, naar man til en samlet Sum til industrielle Øjemed af c. 200 000 kg. eller mellem ¼ og ⅓ af den aarlige Produktion.

For Kinas Vedkommende nævnes ofte et ganske ejendommeligt Forbrug, som muligvis alt i alt er af et meget betydeligt Omfang. Det fortælles, at Kineserne, ved visse særlig vigtige Begivenheder i deres Liv, afbrænder et lille Guldblad af 2 cm² Størrelse. Selv om det ikke betyder ret meget for den enkelte Kineser, vil dog et Forbrug af nogle Kroner for hver enkelt i blot nogle faa Aar kunne absorbere en meget betydelig Guldmængde.

Vender man sig nu til Guldets Anvendelse til Mønt-Metal, møder der en den Ejendommelighed, at man ved at opgøre hvor meget Guld, der bliver udmøntet i et enkelt Aar i de forskellige civiliserede Lande ret ofte kommer til det Resultat, at Guldudmøntningen er større end den samlede Guldproduktion i det enkelte Aar, hvilket viser, at der maa være taget store Mængder af det paa Markedet allerede tilstedeværende Guld med i Brug. I Virkeligheden kan der ikke være Tale om at der til Mønt- og Barreforbruget gaar mere end imellem 60—70 pCt. af Aarets Produktion.

Møntfod og Møntunioner. Ved Møntfod forstaas i Almindelighed det Metal, hvori et Lands Hovedmønt udmøntes. Da Hovedmønterne i Danmark og Norge siden 1873 udmøntes i Guld, har vi altsaa her Guldmøntfod. Undertiden ser man ogsaa Møntfod forklaret saaledes, at der derved forstaas den Mængde af det til Hovedmønt benyttede Metal, der udgør Møntenheden. Da Enheden i Danmark og Norge som bekendt er 1 Kr., og det til Hovedmønt benyttede Metal er Guld, bliver Møntfoden efter denne Opfattelse altsaa at forstaa, som den Mængde Guld, der har 1 Krones Værdi. For Danmarks og Norges Vedkommende bliver Møntfoden efter dette $0{,}_{403}$ gr. Guld, i Frankrig er den $0{,}_{29}$ og i Tyskland $0{,}_{358}$ gr. Guld, nemlig henholdsvis Guldindholdet af en Franc og en Mark.

Fordelen ved at udtrykke Møntfoden paa denne Maade er aabenbart den, at man derigennem baade angiver det Metal, hvori Hovedmønten udmøntes, og giver Oplysning om, hvorvidt Landet har en »svær eller let Møntfod« — om man ved Valget af Enheden er gaaet ned til et Pengebeløb, der nogenlunde svarer til de hyppigste og mest almindelige Omsætninger.

Ved Enkeltmøntfod forstaar man den Ordning, at der kun benyttes et enkelt Metal til Hovedmønter. Ved Dobbeltmøntfod — Bimetallisme — forstaas derimod en saadan Ordning, at der til Møntning af Hovedmønt benyttes to Metaller, som oftest Guld og Sølv, og at der af Lovgivningen er fastsat et ganske bestemt Værdiforhold imellem dem. Naar de to Metaller derimod cirkulerer, uden at der er fastsat et saadant Forhold imellem dem, taler man om parallel Møntfod.

Medens man i ældre Tid udmøntede saavel Guld- som Sølvmønter, og begge betragtedes som lovlige Betalingsmidler, saaledes at de fleste Lande enten havde parallel Møntfod eller dobbelt Møntfod, er man nu saa godt som overalt gaaet over til enkelt Møntfod.

For den internationale Handel og Samfærdsel er det af stor Betydning, at de forskellige Lande har samme Metal som Møntfod. Naar to Lande, hvoraf det ene har Guldmøntfod, det andet Sølvmøntfod, som det var Tilfældet med England og Danmark inden 1873, handler med hinanden, vil der opstaa mange Vanskeligheder og megen Usikkerhed, navnlig paa Grund af de Svingninger, der foregaar i Forholdet mellem de to Metallers Pris.

Lad os f. Eks. antage, at et dansk Firma i Tiden før 1873 køber en Ladning Kul i England paa et Tidspunkt, da Forholdet mellem Sølv og Guld er som 1 til 15 (d. v. s., at Værdien af et Kilogram Guld paa Verdensmarkedet kan sættes lige med Værdien af 15 kg. Sølv), og at man under Hensyn hertil er blevet enige om Prisen. Lad os endvidere antage, at den danske Importør har betalt de engelske Kul med en dansk Veksel, som først forfalder til Betaling tre Maaneder senere, og som skal betales med sit Paalydende i Sølv. Hvis nu Forholdet i Mellemtiden har forrykket sig saaledes, at man for 15 kg. Sølv kun kan faa f. Eks. $0,_9$ kg. Guld, vil dette aabenbart betyde et Tab for det engelske Firma, som i England maa betale deres Forpligtelser i Guld. Omvendt vil det engelske Firma faa en Ekstrafortjeneste, hvis Forholdet mellem Guld og Sølv bevæger sig i modsat Retning.

Det var i 1816, at England gik over til Guldmøntfoden. Tretten Aar tidligere havde Frankrig antaget Dobbeltmøntfoden for sit Vedkommende og derved fastsat Forholdet mellem Guld og Sølv til 15:1. Gennem Størstedelen af det 19. Aarhundrede førtes der nu en meget hidsig Kamp mellem Forkæmperne for de to forskellige Møntsystemer, der som tidligere antydet, er endt med,

at saa godt som alle Lande efterhaanden er gaaet over til enkelt Møntfod. Den sidste Kamp blev udkæmpet i Amerika ved Præsidentvalget i 1900, idet ogsaa her Tilhængerne af Guldmøntfoden fik sat deres Kandidat Mac Kinley igennem og derved syntes at udelukke Haabet for Sølvmændenes Kandidat Bryan om fremtidig at blive valgt paa dette Grundlag.

Hvad selve Kampen imellem de to Retninger angaar, søger begge Partier at naa det samme Maal, nemlig at undgaa, at det gældende Møntsystem bliver Anledning til alt for store Prisbevægelser paa Markedet. De to forskellige Retninger gaar alt saa begge ud fra, at et Lands Pengevæsen, dets Møntsystem kan faa Indflydelse paa det almindelige Prisniveau i Landet, og dette er i og for sig ogsaa ganske rigtigt (jfr. sidste Kapitel).

Til Gunst for Dobbeltmøntfod fremførtes, at Varepriserne bliver mindre afhængige af det enkelte Metals Produktionsforhold, thi, saafremt et af Metallerne skulde blive dyrere, vil man lade udmønte mere af det andet Metal, og den samlede Pengemængde i Landet vil saaledes forblive nogenlunde uforandret. At der bestaar et vist Forhold mellem Pengemængden i et Land og Varepriserne beror paa, at Købeevnen ved den forøgede Pengerigelighed vil stige og Priserne som Følge heraf gaa i Vejret, medens Varepriserne omvendt vil falde, naar Pengemængden indskrænkes og den almindelige Købeevne aftager.

I Diskussionen hævder Dobbeltmøntfodens Forsvarere yderligere, at saafremt alle Lande havde haft ren Guldfod i 1850 vilde Kaliforniens og Australiens Produktion af Guld have haft en frygtelig Virkning paa Prisniveauet, idet dette med ét vilde være sprunget voldsomt i Vejret. Som Forklaring paa at det ikke skete, henvises der netop til, at Frankrig, der paa det Tidspunkt havde dobbelt Møntfod, var i Stand til at optage store Mængder af det nyindkomne Guld, medens det skød Sølvet ud af Omsætningen. Denne Betragtning maa sikkert anerkendes som rigtig. Priserne paa Sølvet var i den første Halvdel af det 19. Aarhundrede dalet saa meget, at Forholdet imellem Guld og Sølv kunde sættes som til 1:16,$_{12}$. Følgen heraf blev, at den væsentligste Cirkulation i Frankrig besørgedes af Sølv; thi naar man udenfor Frankrig for et Kilogram Guld kunde faa over 16 kg. Sølv, betalte det sig selvfølgelig at indføre dette Sølv til Frankrig og forlange det vekslet i Guld, hvorved man kun behøvede at anvende 15½ kg. Sølv for at faa 1 kg. Guld, der paany i Udlandet kunde indbringe over

16 kg. Sølv o. s. fr. Under saadanne Forhold vil Guldet med andre Ord udvandre (forsaavidt der ikke træffes kunstige Forholdsregler derimod), og den dobbelte Møntfod er praktisk talt en Sølvmøntfod. Men efter Guldopdagelsen i Midten af Aarhundredet skete nu det omvendte. Guldet gik som naturligt var noget ned i Pris og Forholdet paa Verdensmarkedet stillede sig nu saaledes, at man for 1 kg. Guld fik $15,_{21}$ kg. Sølv, hvilket altsaa var mere end man kunde faa udenfor Frankrig. I Overensstemmelse med Bimetallisternes Anskuelse strømmede Guldet nu til Frankrig, der paa den Maade blev som en stor Beholder for det Guld, der pludselig blev kastet paa Verdensmarkedet. Fra 1850—1870 udmøntedes ikke mindre end 6 Milliarder Francs i Guld.

Hvad der særlig gav Bimetallisterne Vind i Sejlene, var det umaadelige Fald, der fandt Sted i Sølvets Pris efter 70'erne, hvortil den ved Teknikkens Udvikling fremkaldte Forøgelse i Produktion naturlig gjorde sit (jfr. Tabellen Side 84). Medens Forholdet mellem Guld og Sølv stadig holdt sig omkring $15,_5$ til 1 helt op til Begyndelsen af 70'erne — ved Danmarks Overgang til Guldmøntfoden var Forholdet $15,_{67}$ til 1 — faldt det senere ganske overordentligt (jfr. Tabellen Side 84).

At Sølvet ikke var gaaet saa meget ned i Pris, saafremt man i de forskellige Lande havde haft Sølvmøntfod og bevaret denne, er indlysende, thi det var netop den Omstændighed, at Guldet fra Begyndelsen af 70erne var det eneste lovlige Betalingsmiddel i en Række forskellige Lande, der medførte, at f. Eks. de store seddeludstedende Banker ikke længere kunde have deres Metalbeholdninger liggende i Sølv som Depositum, men nødvendigvis maatte omveksle dem med Guld. Lige saa rigtigt er det, naar det fra Bimetallisternes Side hævdes, at saafremt man i Slutningen af 90erne, hvor Kampen var hedest, var gaaet over til dobbelt Møntfod, vilde Prisniveauet være gaaet i Vejret, hvad der vilde have været til Fordel for mange, — men ikke for alle. Men man maa ikke glemme, at for en saadan eventuel Sølvudmøntning var det en Betingelse, at Værdiforholdet mellem Guld og Sølv blev sat til det Forhold, der var raadende i 70erne eller i hvert Fald et ganske lignende; thi var Forholdet bleven sat til det, der var det faktiske paa Verdensmarkedet f. Eks. 30 til 1 vilde Bimetallismens Gennemførelse ikke bringe de interesserede Parter den Fordel, som man ventede.

Det egentlige Arnested for Bimetallismens Agitation var Ame-

rika. Her var nemlig de Kredse særlig stærkt repræsenterede, der var interesserede i denne Møntpolitik, dels de store Banker, der havde opsamlet mægtige Beholdninger af Sølv, indkøbt paa et Tidspunkt, hvor Forholdet maaske var 1 kg. Guld til $15,_5$ kg. Sølv, og som nu Dag for Dag saa disse Kapitaler forringes i Værdi, saaledes at de henimod Slutningen af Aarhundredet knapt var det halve værd, og dels Sølvmineejerne, der saa sig nødsaget til enten at forcere Produktionen frem som Modvægt mod den faldende Gevinst, eller til at standse Driften af de mindre rentable Miner. I de forenede Stater blev den offentlige Mening paa dette Tidspunkt saa stærk for at holde Sølvet oppe i Værdi, at der udkom en særlig Lov herom Blandbill af 28. Febr. 1878. I Følge denne Lov skulde der hver Maaned opkøbes for 2—4 Mill. Dollars Sølv, og de heraf prægede Mønter skulde gælde som lovligt Betalingsmiddel i alle Forhold, hvor der ikke forud udtrykkelig var forlangt Betaling med Guld. Da dette imidlertid ikke frugtede saa meget, som man havde ventet, kom der i 1890 atter en Lov, den saakaldte Shermanbill, efter hvilken Finanserne skulde opkøbe indtil det dobbelte Beløb i Barrer om Maaneden. For dette Sølv blev der udstedt Certifikater, de saakaldte treasury notes, i Stykker fra 1 til 10 000 Dollars, der paa Forlangende kunde veksles i Guld ved de offentlige Kasser.

Ikke heller ved disse Bestemmelser lykkedes det imidlertid at forhindre, at Sølvet faldt, og da hertil nu kom, at Indien i 1893 havde lukket sine Møntværksteder for privat Sølvudmøntning, saa de forenede Stater sig endelig nødsaget til at ophæve Shermanbill, idet det efterhaanden kunde blive en noget betænkelig Sag for dem, at andre Lande kunde kaste deres overflødige Sølv over til Amerika og trække Guldet bort.

Naar det indiske Møntsystem kunde komme til at spille ind i disse Forhold, skyldes det den Omstændighed, at Indien paa dette Tidspunkt, hvori de fleste europæiske Stater allerede var gaaet over til Guldmøntfoden, endnu bevarede sin Sølvmøntfod. I den Anledning gik store Mængder af Sølv fra Europa over til Indien; men her blev man Vidne til det ret besynderlige Forhold, at Varepriserne adskillige Aar igennem ikke syntes at blive synderlig paavirkede af det indstrømmende Sølv. Man skulde have ventet, at alt efter som det europæiske Sølv gik til Indien og efterhaanden blev udmøntet til indiske Sølvrupier og sat

i Omløb, vilde de indiske Varepriser stige. Dette skete ikke, idet de udmøntede Sølvrupier meget hurtig gik til det indre af Landet og her ligefrem blev ophobede i de indiske Fyrsters Skatkamre. Da Priserne paa de indiske Produkter særlig Ris og Hvede saaledes ikke blev paavirkede af det indstrømmende Sølv, vil man forstaa, at europæiske Handlende, der for Guld i Europa fik stedse stigende Kvanta Sølv, med stor Fordel kunde anvende dette Sølv til Køb i Indien, og Følgen blev da, at det europæiske Landbrug fik paaført en saadan Konkurrence, at det Aar igennem befandt sig i en Krise-Tilstand. For Norditalien var denne Import af oversøisk Korn ligefrem ødelæggende.

Samtidig med den indiske Konkurrence, der blev saa meget mere følelig, som Suezkanalen just var blevet aabnet for Trafiken i Slutningen af 60erne, kom nu (paa Grund af Dampskibsfartens Udvikling) en ny Konkurrent op paa Landbrugsprodukternes Omraade, nemlig det sydlige Amerika. Selv om alle disse Forhold og Følgerne af dem vanskeligt kunde overses, saa længe man befandt sig midt i dem, havde man dog en Følelse af, at de faldende Priser maatte staa i meget nær Forbindelse med Indførelsen af Guldmøntfoden, og Hadet vendte sig ganske naturlig en Tid lang imod denne. De Folk, der Verden over spekulerede i en dobbelt Møntfod fik derved i de europæiske Agrarer en mægtig Forbundsfælle.

Fra Landmændenes Side blev det i Almindelighed gjort gjældende, at Priserne for deres Salgsprodukter vilde have været adskillig højere, saafremt man havde bibeholdt Sølvmøntfoden. Men dette vilde dog kun have medført en ret tvivlsom Fordel, idet man maatte gaa ud fra, at naar Priserne paa Landbrugsprodukterne udtrykt i Sølv var blevet højere, saa maatte naturligvis ogsaa alle andre Priser sættes saa meget højere. Landmændene sagde nu ganske vist hertil, at adskillige af deres Udgifter ikke vilde være steget i samme Grad, da de var af en fast og uforanderlig Karakter, saaledes Skatter, Prioritetsrenter og Arbejdsløn; men man spørger uvilkaarlig, hvorledes det skulde kunne tænkes, at saavel Staten som de Prioritetsejere, der kunde opsige deres Prioriteter, og endelig ogsaa Arbejderne skulde finde sig i nominelt at nøjes med de samme Indtægter, naar alle andre Priser gik i Vejret.

Naar Enkeltmøntfoden trods de Fordele, som Dobbeltmøntfoden maa siges at have, særlig i Retning af at bevare et nogen-

lunde uforanderligt Prisniveau, hvilket maa anerkendes som en stor Fordel, alligevel er gaaet af med Sejren, maa Grunden søges deri, at man i nyere Tid er blevet klar over, at den tilstedeværende Mængde af ædelt Metal i et Land ikke er enebestemmende med Hensyn til Prisniveauet i Landet, og at man ikke kan overse den Mangel ved den dobbelte Møntfod, at man stadig maatte være forberedt paa at gaa over fra at bruge et Metal til et andet, idet man stadig vil benytte det Metal, der paa Verdens-Markedet er billigere i Forhold til det andet, end det ved Loven fastsatte Forhold, saaledes som det er forklaret S. 80. Men hertil kommer endelig, at det maatte være et ikke ringe Bevis for Guldmøntfodens Godhed, at det Land, der indtog og stadig indtager den dominerende Stilling paa Verdens-Markedet, England, i en Aarrække havde haft Guldmøntfoden, idet den 1816 var bleven indført der. Da endelig Bimetallisternes sidste Skanse — deres Henvisning til, at Guldet ikke vilde strække til — var faldet, ved de store Guldopdagelser, synes Overgangen til Guldmøntfoden i de forskellige Lande at være givet.

For Danmarks og Norges Vedkommende maatte Spørgsmaalet ogsaa anses for at være afgjort dermed, at man ikke i Længden kunde have et andet Møntsystem end England, af hvis Handel saa mangt og meget er afhængigt. For Amerikas Vedkommende skete Overgangen i 1900, for Ruslands og Japans allerede i 1897.

Omstaaende Tabel giver en Oversigt over de i det foregaaende omtalte Svingninger i Produktionen af Guld og Sølv og deres indbyrdes Værdiforhold. Værdien af alt det producerede Guld kan sættes til c. 51 Milliarder Kr., for Sølvet faas omtrent samme Sum.

Omend de fleste Lande nu er gaaet over til Guldmøntfoden, er det dog fremdeles for det internationale Samkvem en ikke ringe Gene, at man ved at rejse fra Land til Land stadig maa drage Omsorg for at faa omvekslet sine Penge. At denne Vanskelighed har sat Fantasien i Bevægelse for at finde Udveje herfor er naturligt, og rundt omkring i Verden har man da ogsaa fra Tid til anden gjort Forsøg paa at faa dannet Foreninger af forskellige Lande for Indførelsen af et fælles Møntsystem.

En af de mest kendte er den latinske Møntunion. (Om den nordiske Møntunion se Kap. II). Det var Napoleon d. 3die, der som et Led i sine Bestræbelser for at befordre et større Samkvem med andre Lande, forsøgte at faa indført en fælles dobbelt Møntfod for de større Lande. Unionen, der traadte i Kraft i 1865 kom

Guld- og Sølvproduktionen siden Amerikas Opdagelse samt Værdiforholdet mellem Guld og Sølv.

Periode	Guld. Aarsgennemsnit	Sølv. Aarsgennemsnit	Værdiforhold mellem Guld og Sølv*)
1493—1600	7 054 kg	213 000 kg	$10,_5$—$11,_8$
1601—1700	9 113 »	372 300 »	$12._{25}$—15
1701—1800	18 992 »	570 350 »	c. 15
1801—1850	23 629 »	654 400 »	c. $15,_7$
1851—1855	199 388 »	886 115 »	$15,_{41}$
1856—1860	201 750 »	904 990 »	$15,_3$
1861—1865	185 057 »	1 101 150 »	$15,_4$
1866—1870	195 026 »	1 339 085 »	$15,_{55}$
1871—1875	173 904 »	1 969 425 »	$15,_{97}$
1876—1880	172 414 »	2 450 252 »	$17,_{81}$
1881—1885	154 959 »	2 808 400 »	$18,_{63}$
1886—1890	169 869 »	3 387 532 »	$21,_{16}$
1891—1895	245 170 »	4 901 333 »	$26,_{32}$
1896	302 688 »	4 885 158 »	$30,_{59}$
1897	357 397 »	4 989 657 »	$34,_2$
1898	431 656 »	5 258 210 »	$35,_{03}$
1899	461 515 »	5 240 429 »	$34,_{36}$
1900	383 049 »	5 399 299 »	$33,_{33}$
1901	392 705 »	5 382 369 »	$34,_{68}$
1902	446 490 »	5 063 566 »	$39,_{15}$
1903	493 083 »	5 216 800 »	$38,_1$
1904	522 686 »	5 108 067 »	$35,_7$
1905	568 232 »	5 275 800 »	$33,_{87}$
1906	602 380 »	5 155 672 »	$30,_{54}$
1907	621 000 »	5 729 000 »	$31,_{24}$
1908	665 000 »	6 320 000 »	$38,_{64}$
1909	684 000 »	6 600 000 »	$39,_{64}$
1910	705 000 »	7 000 000 »	$38,_2$

*) Sølvprisen bliver paa Londons Marked noteret i pence (d) pr. Unze Standardsølv (oz.st). For at faa Forholdstallet behøver man blot at dividere Prisen op i Tallet 943. Prisen paa en Unze Guld er nemlig 3 £ 17 sh. $17^1/_2$ d = 934.5 d, Da Finheden for Standard Guld er 916,63 og for Standard Sølv 925 faar man $\frac{934,5 \times 925}{916,63} = 943$.

imidlertid kun til at omfatte Frankrig, Belgien, Italien, Schweiz og senere Grækenland. Det var ikke saaledes at forstaa, at man i de forskellige Lande skulde udmønte de samme Penge, men man aftalte, at de Hovedmønter, der blev prægede, skulde kunne cirkulere i alle de interesserede Lande, og man udmøntede sine Hovedmønter i Stykker, der i Værdi svarede nøje til hinanden. Senere har Spanien, Rumænien, Serbien og ~~Belgien~~ Bulgarien antaget et lignende Møntsystem uden formelt at tiltræde Møntunionen.

Indenfor Møntunionen opretholdtes det tidligere Forhold imellem Guld og Sølv — $15,_5$:1 — idet de udmøntede 5-Francs-Stykker af Sølv skulde gælde som et ligesaa lovligt Betalingsmiddel som Guldmønter. De interesserede Lande kunde imidlertid ikke føre Tanken igennem om en fri Udmøntning baade for Guld og Sølv, idet den fri Sølvudmøntning allerede i Aaret 1873 maatte indskrænkes, saaledes at man fik et Møntsystem, der hverken var et rent Dobbeltmøntsystem eller Enkeltmøntsystem, hvorfor det ogsaa almindeligvis blev kaldet den haltende Møntfod. Grunden til dette Forhold maa søges deri, at da Tyskland som en Følge af Guldmøntfodens Indførelse i 1873 indførte store Mængder Guld og derved overflødiggjorde en stor Del af det hidtil cirkulerende Sølv, begyndte Prisen paa Sølv at falde. Frankrig nærede nu med Rette Frygt for, at den yderligere skulde falde og Guldet dermed drages ud af Landet, hvorfor man ved et Dekret af 1873 forbød Møntværkstederne at udmønte Sølv for Private. Tilstanden er altsaa herefter den, at den fri Sølvudmøntning er udelukket, medens Betaling fremdeles kan ske saavel i Guld- som Sølvfemfrancsstykker.

For Tyskland har man iøvrigt ogsaa kunnet tale om en haltende Møntfod; thi medens man i Frankrig som nævnt blev bange for, at Sølvet i alt for høj Grad skulde strømme til og tage Overhaand i Omsætningen, blev man i Tyskland, da man i 1873 bestemte sig til at gaa over til Enkeltmøntfoden, ængstelig for, at alt Sølvet skulde strømme bort og Guldet ikke være tilstrækkeligt til at bestride de fornødne Omsætninger, hvorfor det ved selve Møntloven bestemtes, at den cirkulerende Taler af Sølv, som tidligere, skulde være lovligt Betalingsmiddel til ethvert Beløb i ligesaa høj Grad som Guld. I Tyskland har man nu aldrig haft noget videre Indtryk af den haltende Møntfod, idet der praktisk talt aldrig er foretaget større Udbetalinger i Sølvtalere. Derimod har Sølvet i Frankrig spillet en ret betydelig Rolle, idet Bank de France,

der er det store seddeludstedende Bankinstitut i Paris, meget ofte har haft Lejlighed til at benytte Adgangen til at betale i Sølv (se herom senere).

Efter en Del Overvejelse er man nu i Tyskland, siden 1. Oktober 1907, kommet bort fra den haltende Møntfod, idet der ikke mere udmøntes Talere, og Rigsbanken herefter ikke lader Banknoterne udveksle i Sølv men kun i Guld.

IV. PAPIRSPENGE OG PENGESURROGATER

Kreditmidler og Papirspenge. — Stats-Papirspenge, Stats-Kreditbeviser og Stats-Veksler. — Banksedler. — Pengesedlers Fremstilling og Tilintetgørelse. — Veksler. — Checks. — Hvorledes man rejser med sine Penge — Verdens-Penge. — Kan Penge undværes.

Kreditmidler og Papirspenge. I Pengenes Historie betød, som vi har set, Indførelsen af Metallerne, og da særlig de ædle Metaller som Omsætningsmidler, et stort Fremskridt. I vore Dage er Metallernes Betydning for Omsætningen imidlertid i stærk Tilbagegang. Metalpengene spiller allerede nu kun en forholdsvis ringe Rolle i den daglige Handel, og en endnu ringere, hvor det drejer sig om større Pengemellemværender. Man kan under Hensyn til Pengenes Art betegne vor Tid som Kreditøkonomiens Tidsalder. De Omsætningsmidler, vi fortrinsvis benytter, bliver ikke som Metalpengene fremstillet af et værdifuldt Stof og mærket med Statens Præg, men er kun nogle for Omsætningen mer eller mindre egnede Dokumenter, der under en eller anden Form indeholder et Løfte om en Betaling. Da disse Dokumenter kun tages som Betaling, fordi man har Tillid til deres Rigtighed, kan man sammenfatte dem under Betegnelsen K r e d i t m i d l e r, idet Ordet Kredit stammer fra det latinske Ord *credo:* jeg tror paa eller stoler paa.

Ordet Kreditmiddel er her taget i videre Betydning. I snævrere bruges det særlig om Dokumenter, hvor Hovedformaalet er at fastslaa et Kredit- eller Gældsforhold mellem to Parter, ikke at skabe et Omsætningsmiddel. Hvor Anvendelsen i Omsætnin-

gens Tjeneste spiller en vis Rolle, kan man bruge Betegnelsen Kreditomsætningsmidler.

Som Eksempler paa saadanne Kreditomsætningsmidler kan nævnes Veksler, Checks og navnlig de saakaldte Papirspenge, ved hvilke Kreditforholdet træder i Baggrunden, og Omsætningsformaalet er det vigtigste. Navnet Papirspenge bruges hovedsagelig om saadanne Dokumenter, som ved Lov har faaet en i det paagældende Lands Mønt udtrykt Værdi, saa at de for denne Værdi overalt indenfor det paagældende Retsomraade kan anvendes som fuldgyldigt Betalingsmiddel. Skønt ogsaa Checks og Veksler i vidt Omfang benyttes som Betalingsmiddel og saaledes i væsentlige Henseender gør Tjeneste som Penge, vil man dog ikke kalde dem Papirspenge, og end mindre kan man bruge denne Betegnelse om Obligationer, der ogsaa undertiden benyttes i Omsætningen. Derimod kunde man indbefatte alle de forskellige Former for Kreditomsætningsmidler under Navnet »Pengesurrogater«.

Da det i flere Henseender, navnlig for de egentlige Papirspenges Vedkommende, gør en ikke ringe Forskel, om det er Staten eller Private (Privatmænd eller Privatinstitutioner), der er Udsteder af Dokumentet, skal vi først betragte de Tilfælde, hvor det er Staten, der er Udsteder.

Stats-Papirspenge, Stats-Kreditbeviser og Stats-Veksler. Som vi tidligere har set, var det i ældre Tider meget almindeligt, at Fyrster søgte at berige deres eller Statens Kasse ved at slaa Mønter, hvis Metalværdi kun daarligt svarede til den Værdi, der tillagdes dem ved Præget, og endogsaa gik saa vidt at slaa »Sølvdalere« af Kobber (se S. 57).

Man lærte imidlertid at gaa endnu et Skridt videre, idet man lavede Pengene af Papir og blot ved en Paaskrift fastslog, at disse Papirslapper skulde gælde lige med Mønter af en vis Metalværdi. Ikke blot var denne Fremgangsmaade nok saa reel som Udsendelse af undervægtige Mønter, idet man ikke ved Papirspengene kunde vække falske Forestillinger om deres Egenværdi, men den bidrog ogsaa til at gøre en Ende paa Guldmagernes Fantasier og Bedragerier; thi selv om Papirspengenes Fremkomst ikke var nogen Løsning paa Guldmagerproblemet, blev Fyrsterne nu langt mindre tilbøjelige til at at lytte til de gyldne Løfter, der dog altid viste sig at koste Penge. Naar Papir forsynet med Landsherrens Stempel havde samme Købeevne som rigtige Penge, saa

var det langt bekvemmere og sikrere at skaffe sig Penge ad denne Vej. Da det var umiddelbart indlysende, at Papirssedlernes Værdi i sig selv var forsvindende ringe, var det nødvendigt, at den Fyrste eller Stat, som udsendte dem, paa en eller anden Maade skabte Tillid til dem enten ved at give Ihændehaveren Ret til at faa dem ombyttede med deres paalydende Værdi i Mønter eller ved paa mere ubestemt Maade, at henvise til Rigdomme, som repræsenteredes af Papirspengene og tjente som Garanti for dem.

Den første Metode, at gøre Papirspengene indløselige i Møntmetal, var naturligvis den solideste; men Historien viser, at selv i de Tilfælde, hvor de af en Stat udstedte Papirspenge til at begynde med var indløselige, blev de som oftest efter kortere Tid uindløselige. Dette har dog ikke altid været ensbetydende med, at de er blevet mindre brugbare, da man ofte har haft den fornødne Tillid til Staten; men i mange Tilfælde har Staten forspildt denne Tillid og saa blot ved Tvangskurs paa Papirspengene (Pligt for enhver til at tage dem) søgt at opretholde deres Værdi, men dette er i Reglen endt med en fuldkommen Forvirring i det paagældende Lands Pengeforhold.

Det mest storslaaede Eksempel i saa Henseende har man fra et Land, hvis Pengeforhold nu til Dags er i mønsterværdig Orden, Frankrig. Under den store franske Revolution udstedtes der i 1790 i det Øjemed at skaffe Regeringen Penge de saakaldte Assignater, der oprindelig var 3 % rentebærende Statsobligationer, men snart blev gjort til ganske almindelige Papirspenge, hvis Værdi dog skulde opretholdes derved, at de var funderede paa de konfiskerede Jordegodser. I Løbet af ganske faa Aar blev Frankrig i den Grad oversvømmet med disse Assignater — der blev i det hele udstedt ikke mindre end 46 Milliarder Frcs. (Fig. 52) — at de faldt til $^1/_{360}$ af deres Værdi, medens der overfor alle Varer, der købtes og solgtes, sporedes en tilsvarende Prisstigning, naar Betalingen fandt Sted i Assignater, saaledes at f. Eks. 1 Pd. Kød, der før maaske havde kostet 1 Frc. nu betaltes med 360 Frcs. I 1796 prøvede man paa at bringe Orden til Veje ved at sætte Assignaterne ud af Kurs og erstatte dem med en ny Form for Papirspenge, de saakaldte Mandater, saaledes at der skulde gaa 30 Assignater paa 1 Mandat. Disses Værdi søgtes bl. a. opretholdt derved, at de ikke udstedtes paa Frankrigs Jordegodser i Almindelighed, men paa ganske bestemte Godser, idet man naturligvis oprindelig havde tænkt sig ikke at udstede flere, end at Værdien

af dem virkelig svarede til det Jordegods, der fandtes i Statens Besiddelse. Men ogsaa disse Mandater faldt hurtig i Værdi. Det lykkedes dog en af de senere Regeringer i Løbet af nogle Aar atter at bringe ordnede Forhold til Veje, ved efterhaanden at indrage dem og erstatte dem med andre Omsætningsmidler, hvis Mængde man da sørgede for at holde indenfor visse til Omsætningens Behov svarende Grænser.

Ogsaa i Danmark og Norge har Papirspenge udstedt af Staten ved Begyndelsen af forrige Aarhundrede voldt stor Forvirring; men da Statspapirernes Fremkomst her staar i nøje Forbindelse med Bankvæsenet, henvises for disse Landes Vedkommende til Afsnittet herom.

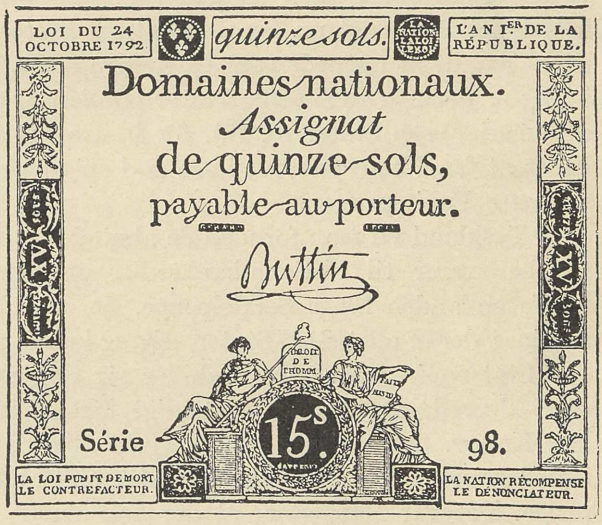

Fig. 52. En af de under den franske Revolution udstedte Assignater. De blev trykt i Arkvis og ofte — paa Grund af deres ringe Værdi — slet ikke klippet fra hinanden.

At uindløselige Papirspenge let synker i Værdi, til Trods for, hvad der gøres for at opretholde den ved Tvangskurser o. desl., beror bl. a. paa, at de kun er anvendelige til Betaling indenfor det paagældende Land. De kommer derfor til at staa tilbage for de Omsætningsmidler, der ogsaa kan benyttes overfor Udlandet (Guld og Veksler). Først vil Prisen paa disse stige, d. v. s., at der maa betales en større og større Sum i Papirspenge for dem, og efterhaanden som Metalpengene forsvinder fra Omsætningen derved, at de bruges ved Betalinger til Udlandet, faar Papirspengene en ringere og ringere Værdi, ogsaa overfor de egentlige Varer. Prisniveauet gaar hurtigt i Vejret — ofte i Spring. Man gør den sørgelige Opdagelse, at de Penge, man fik den ene Dag, maaske er en Tredjedel mindre værd den næste og saa fremdeles. For al sund Handel, Haandværk og Industri er denne Tilstand natur-

ligvis ødelæggende, da den umuliggør enhver fornuftig Forudberegning.

Papirspenge med Adgang til Indløsning er derimod et ligesaa godt Betalingsmiddel som Metalpenge, naar man har Tillid til, at Udstederen (Emittenten) til enhver Tid ikke alene vil, men ogsaa kan opfylde sin Indløsningspligt. Den Slags Papirspenge cirkulerer altsaa i Virkeligheden som Skillemønt; men deres Værdi beror dog i endnu højere Grad paa Kreditten (Tilliden). Af Grunde som senere skal omtales, vil man imidlertid nu hellere lade private Banker end Staten udstede saadanne Papirspenge, og i det hele taget anses det nu for uheldigt for Staterne og skadeligt for deres Kredit at optræde som Udstedere af Papirspenge. Den Dag i Dag er der dog forskellige Stater (Italien, Grækenland, de fleste sydamerikanske Stater m. fl.), for hvilke det endnu ikke er lykkedes at faa Finansvæsenet i saa god en Orden, at de har kunnet undvære Papirspengene.

I Tyskland vil man foruden de almindelige Rigsbanksedler, der ganske svarer til Nationalbanksedler og Norges Banks Sedler, træffe en anden Slags Seddelpenge, de saakaldte »Reichskassenscheine«, der er udstedt af Staten selv og kunde synes at være egentlige Statspapirspenge. De adskiller sig dog meget væsentlig fra disse derved, at de kun er lovligt Betalingsmiddel overfor de kgl. Kasser. De stammer fra det tyske Riges Dannelse og traadte i Stedet for de af de 22 enkelte Stater hidtil udstedte Statspapirspenge. Det var Hensigten, at der kun skulde udstedes tre Mark for hvert Individ af den daværende Befolknings 40 Mill. Men for at lette Overgangen fra de tidligere udstedte Statspapirspenge, blev der til at begynde med udstedt et betydeligt større Antal, saa at man først i 1891 fik begrænset den cirkulerende Mængde til det oprindelig ansatte Beløb 120 Mill. Mark, hvilken Størrelse siden er blevet bibeholdt. De blev i sin Tid udstedte i Stykker paa 5, 20 og 50 Mark, men efter at Rigsbanken i 1906 havde faaet Tilladelse til at udstede 20 og 50 Marksedler, blev de Reichskassenscheine, der var af en tilsvarende Størrelse, inddragne, saaledes at der for Tiden kun findes Sedler af denne Slags til 5 og 10 Mark. Disse Sedler er som allerede nævnt ganske uden Dækning, hvad der ogsaa fremgaar af selve deres Tekst, der f. Eks. lyder saaledes:

Reichskassenschein,
Gezetz vom 30. April 1874.
Fünf Mark
Berlin, 10. Januar 1892.
Reichsschuldenverwaltung.

Ejendommeligt er det, at det tyske Rige netop har et Guldfond paa ganske samme Størrelse liggende i Julius Taarnet i Spandau. Dette Fond blev oprettet, da Tyskland efter Afslutningen af den fransk-tyske Krig fik udbetalt de 5 Milliarder Frcs., idet det bestemtes, at der til Anvendelse for en eventuel Mobilisering skulde henlægges 120 Mill. Mark i Guld.

Det har flere Gange været paa Tale at forøge Mængden af disse Reichskassenscheine en Del, hvad der vel kunde ske, uden at det Beløb, Omsætningen virkelig har Brug for, blev overskredet. Men saadanne Forslag er dog stadig blevet afvist med den Begrundelse, at Forøgelsen utvivlsomt vilde svække Tysklands Kredit i den offentlige Mening.

Som før nævnt vil en Stat i vor Tid meget nødig skride til Udstedelsen af Papirspenge. Da dens Kassebeholdning imidlertid i en forbigaaende Periode kan svinde betænkeligt — det kan f. Eks. være, at store Udgifter falder paa et tidligere Tidspunkt end Skatterne indgaar, eller man staar overfor Udbrudet af en Krig, saa at Tidspunktet er uheldigt for Optagelse af Laan, eller Beløbet er for stort til at drives ind gennem øjeblikkelig virkende Skatter — maa der aabnes Staten Adgang til at faa de nødvendige Midler paa anden Maade.

Dette er tidligere sket og sker undertiden endnu ved Udstedelsen af saakaldte Kreditbeviser, der i den Henseende afviger fra almindelige Papirspenge, at de bærer Rente. For saa vidt kunde de altsaa opfattes som en Slags Statsobligationer, men adskiller sig dog fra disse derved, at Kreditbevisernes Løbetid gerne er indskrænket til et enkelt Aar eller endog nogle faa Maaneder. Til en vis Grad kommer naturligvis Løbetiden til at afhænge af de Begivenheder, der ligger til Grund for deres Udstedelse.

Da saaledes Danmark i Anledning af Krigene i Midten af forrige Aarhundrede udstedte Kreditbeviser, havde de en Løbetid af flere Aar. Under Krigen 1848—1850 blev der flere Gange udstedt Kreditbeviser i alt for c. 16 Mill. Kr., og under de vanskelige financielle Forhold i 1864 udstedtes der for 8 Mill. Kr., der skulde

være indløste inden Udgangen af 1866; imidlertid blev de i dette Aar ombyttede med andre, der skulde være indløste inden Udgangen af 1868.

Sidste Gang Kreditbeviser blev benyttede i Danmark, var under den fransk-tyske Krig, idet Finanserne fandt det nødvendigt at have disponible Midler ved Haanden, hvorfor der blev givet Bemyndigelse til at udstede for 6 Mill. Kr. De her nævnte Kreditbeviser blev i Formen holdt meget nær op ad de almindelige Nationalbanksedler. De var trykt paa samme Slags Papir som disse og lød paa mindre, runde Summer, men de adskilte sig fra dem derved, at de var rentebærende. Renteforholdet var for nogles Vedkommende ordnet saaledes, at Renten (1 til 1½ Skilling pr. Dag for hvert 100 Rigsdaler) var trykt paa Bagsiden, saa at man for hver Dag, der gik, kunde læse sig til Kreditbevisets Værdi. Det var altsaa den Gang Meningen, at de skulde gaa ind i Omsætningen, hvilket dog ikke skete i nogen nævneværdig Grad. Paa Grund af deres usædvanlige Udseende, egnede de sig ikke til almindeligt Omsætningsmiddel og blev derfor optaget af Bankerne, der anbragte Dele af deres Kassebeholdning i dem.

Det er Englænderne, der er Ophavsmændene til disse financielle Hjælpemidler. De findes i England under tre forskellige Former og kendtes allerede for flere Aarhundreder siden. Til Hjælp for Statens almindelige Formaal udstedes de saakaldte exchequer bills, hvis Løbetid i Almindelighed ikke er over tolv Maaneder. Treasury bills er Kreditbeviser til Brug for mere specielle Formaal og udstedes gerne i Form af Veksler, medens exchequer bonds er Obligationer med en fleraarig Tilbagebetalingstid. Alle tre Former udstedes gerne i Stykker paa ikke under 100 £.

I vore Dage er Finanserne under ekstraordinære Forhold mere utilbøjelige til at gribe ind i den almindelige Omsætning, og Former, som de i Danmark tidligere benyttede, der var lagt særlig an paa den almindelige Omsætning, vil derfor blive undgaaet, medens man i paakommende Tilfælde vil benytte de saakaldte Skatkammerveksler eller Statsveksler. De udstedes som ganske almindelige Veksler og er som disse ikke rentebærende, men Renten af det paalydende Beløb bliver ved deres Overtagelse forud fradraget, som ved Diskontering af Veksler (se d.). De udstedes i Stykker varierende fra 5000 til 500 000 i det paagældende Lands Mønt (Fig. 53).

I Danmark benyttedes dette Hjælpemiddel første Gang i 1909,

idet det ved en Lov af 4. Dec. d. A. bestemtes, at der kunde optages et midlertidigt Statslaan paa 15 Mill. Kr. gældende for et Aar. Ved Love af 1910 og 1911 er dette Laan blevet fornyet, hver Gang for et Tidsrum af et Aar, idet Fornyelsen dog nu kunde ske to Gange i Aarets Løb for 6 Mdr. ad Gangen. Der udstedtes i 1910 i alt 185 Veksler, hvoraf de 11 var paa 250 000 Frcs. hver, 17 paa 150 000 Frcs. og Resten paa 100 000 Frcs.

LITRA A № 1

LETTRE DE CHANGE

Le 14. Décembre 1911 le Ministère des Finances du Danemark paiera contre cette lettre de change à l'ordre de

l'Aktiebolaget STOCKHOLMS HANDELSBANK

la somme de

DEUX CENT CINQUANTE MILLE FRANCS.

Payable à Paris chez: la Société Générale pour favoriser le développement du commerce et de l'industrie en France. — Valeur reçue en espèces.

COPENHAGUE, le 14. Juin 1911.

LE MINISTRE DES FINANCES. LE DIRECTEUR DE LA DETTE PUBLIQUE.

Frcs. 250,000.

BANQUE RUSSE

Fig. 53. En af den danske Regering udstedt Statsveksel, lydende paa 250 000 Frcs.

Iøvrigt var der allerede i Juli Maaned 1910 givet Finansministeren Bemyndigelse til at optage et nyt midlertidigt Veksellaan ligeledes gældende for et Aar til et Beløb af 36 Mill. Kr. Der blev herfor udstedt 552 Veksler, hvoraf de 457 lød paa Beløb fra 50 000—100 000 Frcs, 24 paa 250 000 Frcs. og 71 paa 5000 £ hver. I April 1911 blev Laanet fornyet og forøget med 18 Mill. Kr.

For Tysklands Vedkommende er siden 1900 denne, der tidligere benyttede Form, atter kommet i Brug. Samtidig med Finanslovens Forelæggelse gives der, for saa vidt det maatte være nødvendigt, i denne Finansministeren Bemyndigelse til at udstede saakaldte Schatzanweisungen. Ved Finansloven for 1910 blev Vekselbeløbet f. Eks. fastsat til 450 Mill. Mark.

Overfor denne Form for »svævende« Statsgæld gøres der i nyere Tid, efter at flere og flere Stater er kommet ind derpaa, fra den praktiske Forretningsverdens Side forskellige Indvendinger. Det hævdes saaledes, at naar Finanserne særlig i Perioder, hvor Pengemarkedet iøvrigt er trangt, lægger Beslag paa de store Bankers Midler, og det er jo fortrinsvis de store Banker, Staterne ved denne Finansoperation er henviste til, bidrager de i høj Grad til at stramme Pengemarkedet til Skade for det økonomiske Liv. Særlig i Tyskland rejste der sig i 1907 under den almindelige økonomiske Depression stærke Røster imod, at Staten udstedte Schatzanweisungen, idet man gjorde gældende, at Rigsbanken i modsat Fald næppe vilde have holdt en saa ekstraordinær høj Diskonto, som den i Efteraaret saa sig nødsaget til, $7{,}_5$ pCt. For Staten rummer denne Laaneform financielt set den Fordel, at Laanene i Almindelighed bliver billigere end de faste Obligationslaan; men paa den anden Side, maa det dog ikke overses, at Staten til en vis Grad bliver mere afhængig af sine Laangivere, idet det forud vides, til hvilket Tidspunkt, den maa forny sine Laan.

Banksedler. En Bankseddel som f. Eks. vor Tikroneseddel, er egentlig kun en Anvisning, som en Bank udsteder paa sig selv, betalbar til Ihændehaveren ved Sigt (d. v. s. Forevisning), lydende paa større eller mindre runde Summer. De ligner Stats-Papirspengene deri, at de for det første ligesom disse ikke har anden Stofværdi end Papirets, og at de dernæst i Almindelighed er gjort til lovligt Betalingsmiddel, saaledes at man ved Hjælp af dem lige saa godt som ved Hjælp af almindelige Penge, kan afgøre en hvilken som helst Betaling til et hvilket som helst Beløb. De almindelige Anvisninger, Checks og Veksler ligner de paa den anden Side deri, at de ligesom disse ikke er udstedte af Staten, men af en privat Institution. I Tidens Løb er de som Omsætningsmiddel kommet til at spille en Rolle, der staar paa Højde med eller over Metalpengenes og i Forhold til disse har de ikke saa faa Fordele. De lader sig forholdsvis let transportere, og de Tab, der foraarsages ved Slid, betyder forholdsvis lidt, da Stoffet har saa ringe Værdi, mens paa den anden Side Slidet paa Guldmønterne undgaas.

Man kunde maaske spørge, hvorfor Staten ikke selv har taget Seddeludstedelsen i sin Haand, idet den øjensynlig griber stærkt ind i den Virksomhed, det ellers er for Staten at fremstille Penge, og aabenbart forringer det Overskud, der er forbundet med den.

Det lader sig saaledes ikke betvivle, at den Ret, som Nationalbanken i Danmark fik i 1897 til at udstede Femkronesedler, i en ret væsentlig Grad har forringet Brugen af Statens større Sølvmønter, hvis Udstedelse jo som foran udviklet betyder en ikke ringe Gevinst for Staten.

Spørgsmaalet lader sig imidlertid let besvare, naar man ser hen til de seddeludstedende Bankers Historie. Det fremgaar af den, at Banksedlerne er ældre end Statspapirspengene, og at man oprindelig ikke fra Statens Side har opfattet dem som Konkurrenter til de egentlige Penge, men blot betragtet dem som ganske almindelige Anvisninger, hvorved der disponeredes over et i en Bank indsat Beløb. Senere har man saa indset, at det udmærket lod sig gøre at lave Penge ved Efterligning af Bankernes Metode, og Staterne optog den; men nu misbrugtes den som før omtalt saa stærkt, at det fik de alvorligste Følger. Derfor har de fleste Stater i nyere Tid foretrukket at give Retten til at udstede Papirspenge fra sig og overlade den til Bankerne, som det skete i Danmark 1818 og i Norge 1816.

Banksedlerne er oprindelig opstaaet dels i Italien og dels i England paa den Maade, at Bankiers eller Guldsmede har udstedt Kvitteringer paa de hos dem deponerede Beløb. Disse Kvitteringer er blevet brugt som Betalingsmiddel Mand og Mand imellem, og efterhaanden er de paagældende Bankiers eller andre Ihændehavere af Kapitalerne gaaet over til at udstede Anvisninger paa sig selv.

Af den som Fig. 54 afbildede Bankseddel, der stammer fra den Bank, som en i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede til Frankrig indvandret Skotte John Law, fik Lov til at oprette, ser man endnu en Blanding af en Kvittering for noget (Valuta ɔ: Værdier) Banken har modtaget og en Anvisning, som den udsteder paa sig selv. Nutildags er Banksedlens Form jo ganske som en almindelig Anvisnings, indeholdende et Løfte om Indløsning mod Guld, naar den præsenteres i Banken, jævnfør f. Eks. Teksten paa en almindelig Tikroneseddel.

Da det nu i Tidens Løb viste sig, at der var forbundet en ikke ringe Fordel med at udstede saadanne Anvisninger, idet man ikke behøvede at frygte for, at alle de udstedte Anvisninger paa een Gang skulde vende tilbage til Udstederen, og denne saaledes paa anden Maade kunde disponere over i alt Fald en Del af den deponerede Kapital, gjorde enkelte Banker sig Anstrengelser for at

komme i Besiddelse af den udelukkende Ret til at udstede Banksedler.

Det viser sig næsten overalt, at Staterne ogsaa er gaaet ind paa at indrømme enkelte Institutioner denne Ret, idet Staten saa til Gengæld i vanskelige financielle Tider har kunnet gøre Regning paa disses Støtte.

I nyere Tid er vel hertil kommet den Betragtning, at det ogsaa for Samfundets egen Skyld er forbundet med visse Fordele at lægge denne Ret i Hænderne paa ganske faa eller endog en

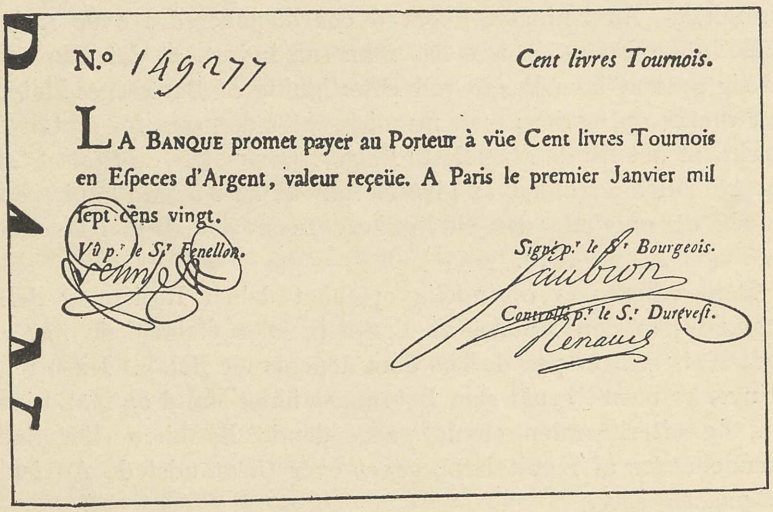
N.° 149277 *Cent livres Tournois.*

LA BANQUE promet payer au Porteur à vüe Cent livres Tournois en Eſpeces d'Argent, valeur reçeüe. A Paris le premier Janvier mil ſept cens vingt.

Vû p.r le S.r Fenellon. *Signé p.r le S.r Bourgeois.*

Controllé p.r le S.r Duretteſt.

Fig. 54. Bankseddel fra John Laws Bank. I Oversættelse lyder Teksten saaledes: Banken lover at betale til Ihændehaveren ved Sigt Hundrede Pund fra Tours (præget i Byen Tours) i Sølv, valuta modtaget. Paris den første Januar sytten Hundrede og tyve.

enkelt Institution, idet Staten saaledes bedre vil kunne gennemføre en Kontrol, og Samfundslivet i det hele være mere betrygget, end om mange forskellige Institutioner havde denne Seddeludstedelsesret.

Det kunde maaske synes, at være ligegyldigt om det var private Banker eller Staten, der udstedte Banksedlerne, men det er dog ikke Tilfældet. Forskellen beror væsentligst paa den Maade, hvorpaa Sedlerne kommer i Omløb. Saafremt det er Staten, der er Emittent, vil man forstaa, at det er som Forbruger, den faar Anledning til at sætte Seddelpressen i Gang. Det er ved Betaling til Embedsmænd og Leverandører, at den benytter Sedlerne og det bliver altsaa til en vis Grad selve Forbruget, der bliver Re-

gulator for Udstedelsens Omfang; men naar der ikke er anden Hemsko paa Udgifternes Størrelse end selve Forbruget, vil man forstaa, at der faktisk ingen Regulator er; thi hvor bliver Grænsen for det, man kan forbruge, naar man har en Pung at ty til, der ingen Bund har. Anderledes stiller Forholdet sig derimod, naar det er en Bank, der har Udstedelsesretten. Denne sætter ikke Sedlerne i Omløb for at fyldestgøre sine egne Leverandører, men Sedlerne kommer ud gennem de Laan, der ydes laansøgende Næringsdrivende. Saafremt der ikke foreligger saadanne Laanebegæringer, kommer der altsaa heller ingen Sedler i Omløb; men omvendt vil, — naar Konjunkturerne er opadgaaende, Priserne stigende, Foretagsomheden levende, — Kapitalforbruget være voksende og Ønskerne om Laan stigende i Tal og Omfang. Man kan med andre Ord sige, at naar Forholdet er ordnet saaledes, kommer Sedlerne først i Omløb, naar Priserne allerede er i Opgang under Virkningerne af en Udvikling, der arbejder sig frem fra selve det økonomiske Liv, hvorimod Staten, naar Seddeludstedelsen udgaar fra denne, eventuelt vil kunne frembringe et kunstigt Opsving i Erhvervslivet, saa meget mere som Statens Udgivelse af Penge ikke altid sker i produktive Øjemed. Hertil kommer nu endelig ogsaa, at Seddeludstedelsen, der dels paa de foran omtalte og dels paa mange andre Maader griber ind i det hele økonomiske Liv, bedre lader sig regulere af praktiske Forretningsmænd end af Embedsmænd.

Naar det er antydet, at den seddeludstedende Bank selv maa forholde sig passiv og vente til Laanebegæringerne, der staar i et vist Forhold til den Udvikling, Erhvervslivet i ethvert givet Øjeblik befinder sig i, indløber i Banken, er dette dog kun til en vis Grad rigtigt. Der er nemlig en Mulighed for, at Banken gennem en lav Diskonto (Bankrente) kan animere Erhvervslivet til at søge Laan — ligesom den kan være mindre kritisk overfor de Folk, der søger Laan. For de seddeludstedende Banker bliver Fastsættelsen af Diskontoen (Bankens Diskontopolitik) et Forhold af den største Vigtighed. Ligesom Banken ved lav Diskonto kan sætte Fart i det økonomiske Liv, vil den omvendt ved en høj Diskonto kunne lægge en alvorlig Hemsko paa Forretningslivet, der ofte vil føle dette saa meget tungere, som Diskontoen ikke sjælden fastsættes under Hensyn til Forhold, der er raadende udenfor det paagældende Land, og maatte synes at være

dette ret uvedkommende (jfr. Afsnittet om de seddeludstedende Banker og Diskontoen i næste Kapitel).

Den Fordel, som en seddeludstedende Bank har af Seddeludstedelsesretten, bestaar foruden i den Anseelse, som Besiddelsen af dette Privilegium giver den paagældende Bank, og den Indflydelse paa den internationale Vekselomsætning, som den medfører, tillige i den Fortjeneste, der er forbundet med at udstede Sedler eller nærmere bestemt ved Forskellen mellem den Rente (Diskonto), som Banken kan beregne sig for sine Udlaan og den Udgift, det er for Banken selv, dels at have den tilstrækkelige Dækning liggende for Sedlerne i Guld, dels at fremstille Sedlerne. Det er nemlig en for alle seddeludstedende Banker gældende Regel, at der skal være en vis Sikkerhed for, at de ogsaa kan indløse de Sedler, som de udsteder.

Naar menig Mand er tilbøjelig til at tage Banksedlerne, beror det udelukkende paa Tilliden til og Forvisningen om, at man ved Henvendelse i Banken kan faa Sedlernes Paalydende udbetalt i klingende Mønt. Brister denne Tillid — og Historien viser adskillige Eksempler herpaa — kan det afstedkomme de mest skæbnesvangre Følger for hele Samfundslivet. Dækningsspørgsmaalet er da ogsaa et af de mest fundamentale for disse Banker. Man plejer her at sondre mellem to forskellige Fremgangsmaader.

Den ene kaldes Kontingentsystemet og bestaar deri, at der er en bestemt Grænse for det Beløb af Sedler, som Banken maa udstede, uden at de er dækkede med Guld. Det er dette Princip, der følges i England, og som ogsaa tidligere gjaldt for den danske Nationalbank, og det grunder sig paa den Iagttagelse, at naar Forholdene er normale, vil en vis Del af de Sedler, som sættes i Omløb, altid forblive i Omsætningen. For disse Sedler behøver Banken altsaa strængt taget ikke at henlægge nogen Dækning i det Metal, som Banken efter Sedlernes Paalydende er forpligtet til at indløse dem med, medens de som Regel er dækket med let realisable Værdipapirer. For hver eneste Seddel, der derimod udstedes udover dette fast bestemte Kontingent, forlanges der efter denne Ordning fuld Gulddækning.

Forsvarerne for dette Princip fremhæver som dets væsentligste Fordel, at man til enhver Tid kan være sikker paa at faa sine Sedler indløste, da man er Herre over, hvor meget man tør betro Banken at have umetallisk dækket, og Banken jo skal sørge

for at have Dækning for Resten. Men det er dog ikke ganske rigtigt, hvad ogsaa den engelske Banks Historie viser, idet den trods disse Bestemmelser flere Gange er kommet ind i saa store Vanskeligheder, at den har maattet erklære sig ude af Stand til at indløse sine Sedler. Sagen er jo den, at seddeludstedende Banker foruden disse specielle Forretninger tillige driver almindelig Bankforretning, og sørger man derfor ikke for ogsaa at have en passende Dækning for de Fordringer, der paa anden Maade kan stilles til Banken, nytter det aldeles ikke, at Banken for sine Sedler har den bedste Dækning.

Det andet Princip kaldes i Almindelighed Kvotientsystemet og gaar ud paa, at der ikke er fastsat nogen bestemt Grænse for, hvormange Sedler der maa udstedes uden metallisk Dækning; men Beløbet er sat i et vist Forhold til den hele Seddelmængde, som Banken til enhver Tid har cirkulerende. Det almindeligste er, at man har Trediedelen eller Halvdelen dækket, medens Resten af Omsætningen dækkes med let realisable Papirer.

Allerede denne Ordning er, som det vil ses, noget mere elastisk end den engelske; men under økonomiske Kriseforhold, hvor det muligvis vilde være gavnligt, at den seddeludstedende Bank kunde stille sig imødekommende overfor særlig paatrængende Laan, vil ogsaa denne Ordning uden noget yderligere Supplement afdække sine Mangler. For den tyske Rigsbank gælder nu nogle ret sindrige Bestemmelser. Den maa nemlig foruden det Maksimum af umetallisk dækkede Sedler, som den i Følge Loven har Krav paa (550 Mill. Mark), udstede saa meget den vil, men for det overskydende skal den til Statskassen erlægge en Afgift af 5 pCt., og Guldbeholdningen maa ingensinde udgøre mindre end $^1/_3$ af hele det udstedte Seddelbeløb. I Forhold til den engelske Bankordning er der altsaa givet den tyske Bank en større Frihed. Naar den økonomiske Situation tilspidser sig, vil Banken, selv om den skal betale en Afgift af 5 pCt. til Staten, dog ved en Diskonto paa 6—7 pCt. selv kunne have nogen Fordel deraf og endda træde hjælpende til overfor Pengemarkedet. Ved den nye Ordning af Nationalbankens Forhold gik man over til den Ordning, at det staar Banken frit for at udstede saa mange Sedler, den vil, naar blot Halvdelen er dækket med Guld. Endnu mere frit stillet kan man sige, at den store franske seddeludstedende Bank »Banque de France« er. Der er her kun sat en Maksimumsgrænse for, hvor mange Sedler, den i det hele maa udstede, nemlig 5800 Mill. Francs,

og det er fuldstændig overladt til Banken selv at bestemme, hvor stor en Guldbeholdning den finder det passende at have. Erfaringen viser, at den franske Bank ikke har misbrugt den Tillid, man her har vist den, idet den saa godt som altid ligger inde med en Guldbeholdning, der er forholdsvis større end nogen anden seddeludstedende Banks.

Pengesedlers Fremstilling og Tilintetgørelse. Hvad Fremstillingen af Banksedler angaar, gælder det naturligvis om at gøre den enkelte Seddel saa vanskelig at eftergøre som vel muligt. For Banken gælder det da først og fremmest om at komme i Besiddelse af Papir, der opfylder visse særlige Betingelser. Papiret skal være af en vis fast Konsistens, nogenlunde stift uden dog at være tilbøjeligt til at brække; det gælder tværtimod om, at det er saaledes beskaffent, at det let lader sig krølle sammen uden derfor at tage varigt Men. For den danske Nationalbanks Vedkommende har denne tidligere faaet sit Papir fremstillet i Sverig, men i den nyeste Tid har den truffet Aftale med de forenede Papirfabrikker om Fremstillingen og Leveringen af det ønskede Papir. Til dette Øjemed har Fabrikkerne ved Silkeborg opført en særlig Bygning, hvortil kun Fabrikkens med denne Fremstilling beskæftigede Arbejdere har Adgang, samt de enkelte, der har indhentet særlig Tilladelse hos Bankens Bestyrelse. Papiret bliver udelukkende fremstillet af Klude.

I Sverig og Tyskland benyttes en ejendommelig Fremgangsmaade, som er opfundet af Wilcox og bestaar deri, at der under Papirets Fremstilling, medens Massen endnu er flydende, paa enkelte Steder af Arket iblandes ganske fine røde eller blaa Silketraade. Silketraadene, der giver Sedlerne Udseende af, at de paa enkelte Steder er overkrydset med ganske fine røde eller blaa Streger, lader sig let udpille med en fin Naal, og det er just Hemmeligheden ved Opfindelsen, at saafremt disse fine Silketraade iblandes en hvilken som helst anden Art af Papir, vil det ikke lykkes at pille dem ud. Imidlertid tillægger man ikke i nyere Tid denne Prøve saa stor Betydning, idet man gaar ud fra, at naar man dog skal anstille en saa nøjagtig Undersøgelse af Sedlen for at konstatere dens Ægthed, staar der andre og lettere Midler til Raadighed. For Sverigs Vedkommende vil denne Fremgangsmaade antagelig ogsaa blive forladt i den kom-

mende Tid. I Danmark og Norge har man ikke fundet Grund til at benytte den.

Under Seddelarkets Fremstilling er Anbringelsen af de saakaldte Vandmærker af den største Betydning. Ved Vandmærke forstaas et Mærke eller en Tegning, der ikke umiddelbart træder stærkt frem ved en Betragtning af Sedlen, men tydeligt viser sig, naar den holdes op mod Lyset. Kunsten at frembringe dette Vandmærke bestaar egentlig blot deri, at Papirmassen endnu medens den er flydende hældes ud over en Slags Form, hvori Vandmærket fremtræder noget ophøjet, saaledes at Papirmassen, naar den fordeler sig over Pladen, lejrer sig noget tyndere paa det Sted, hvor Vandmærket er anbragt.

Forinden Papiret bliver modtaget i Seddeltrykkeriet, maa det undergaa en kritisk Undersøgelse med Hensyn til dets Styrke og dets Evne til at lade sig krølle.

Den første Undersøgelse foregaar paa den Maade, at Arket ophænges i et Apparat og der underkastes en Slags Belastning, samtidig med at man umiddelbart paa Apparatet kan aflæse Styrkeprøvens Udfald. I en anden, ved elektrisk Kraft drevet Maskine, krølles Papiret derefter frem og tilbage indtil det brister. Ogsaa her kan man umiddelbart aflæse det Antal Gange, Papiret har ladet sig krølle frem og tilbage, inden det brister. Naar disse to Prøver er faldet heldigt ud, vil Papiret kunne afleveres til Seddeltrykkeriet. Dette er beliggende i selve Nationalbankens Bygning. Adgangen til den store Sal, hvor en Mængde Mennesker er beskæftiget Dag ud og Dag ind, og hvor Maskinerne Aaret rundt forvandler de hvide Ark til Penge, er meget strængt bevogtet, da det naturligvis gælder om, at uvedkommende ikke faar Indblik i Fremgangsmaaden.

Ved Trykningen gælder det om at give Sedlen et Udseende, der for det første straks gør det klart, hvilken dens Værdi er, og dernæst paa een Gang virker tiltalende og vanskelig lader sig efterligne. I den Henseende spiller Valget af Farver en væsentlig Rolle, ligesom det er almindeligt, at visse smaa Ejendommeligheder, hemmelige Mærker, indføres i Tegningen.

Ved selve Fremstillingen af Sedlens Cliché stiller man de største Fordringer med Hensyn til nøjagtig Udførelse. For Danmarks Vedkommende udføres denne Del af Seddelfremstillingen i Berlin. Naar Sedlen endelig er færdig fra Trykkeriet, og Arkene

delt efter Sedlernes Antal, skulde disse tidligere underskrives. Dette foregik saaledes, at i hvert Tilfælde en af Underskrifterne var udført med Haanden, men efter at denne Forsigtighedsregel efter Fotografiens og Lithografiens Fremskridt ikke mere yder nogen Betryggelse, bliver samtlige Navne trykt. Hver enkelt Seddel faar sit bestemte Nummer, idet man stadig rykker frem i Talrækken, der undertiden suppleres med Bogstaver. Fig. 55 viser et Seddelark i næstsidste Stadium, Paa-

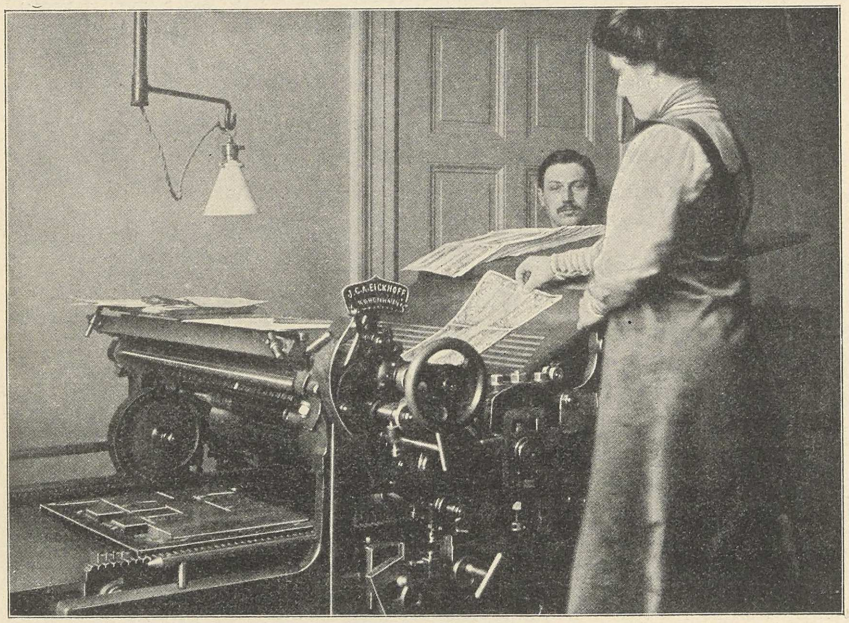

Fig. 55. Seddelark med fire 50-Kronesedler, der faar paatrykt Underskrifter.

trykningen af Navnene; derefter gaar Arket nu til »Bogbinderiet« og udhugges til Sedler.

I enkelte store Banker følger man det Princip, at enhver Seddel, der vender tilbage til Banken, tilintetgøres, saaledes f. Eks. i »Bank of England«. For Nationalbankens Vedkommende indskrænker man sig til at tilintetgøre samtlige de Femkronesedler, der vender tilbage, hvorimod de andre Sedler kun tilintetgøres, for saa vidt det skønnes, at de er saa medtagne, at de ikke atter bør udgives.

De til Kassation udrangerede Sedler tilintetgjordes tidligere ved Forbrænding, men da dette var forbundet med visse Gener, f. Eks. ildelugtende Røg, og det tillige kunde hænde, at enkelte

Smaastykker af Sedlerne gik til Vejrs med Røgen, inden de var forbrændt, er man nu gaaet over til at tilintetgøre dem paa den Maade, som Fig. 56 viser. Sedlerne fyldes i en vandret liggende Cylinder, der ved en elektrisk Motor sættes i en roterende Bevægelse. I Cylinderen er en Natronopløsning, der i Løbet af en halv Snes Timer forvandler det hele til en jævn Masse. To Gange om Ugen Aaret rundt fuldbyrdes i Nationalbanken dette Til-

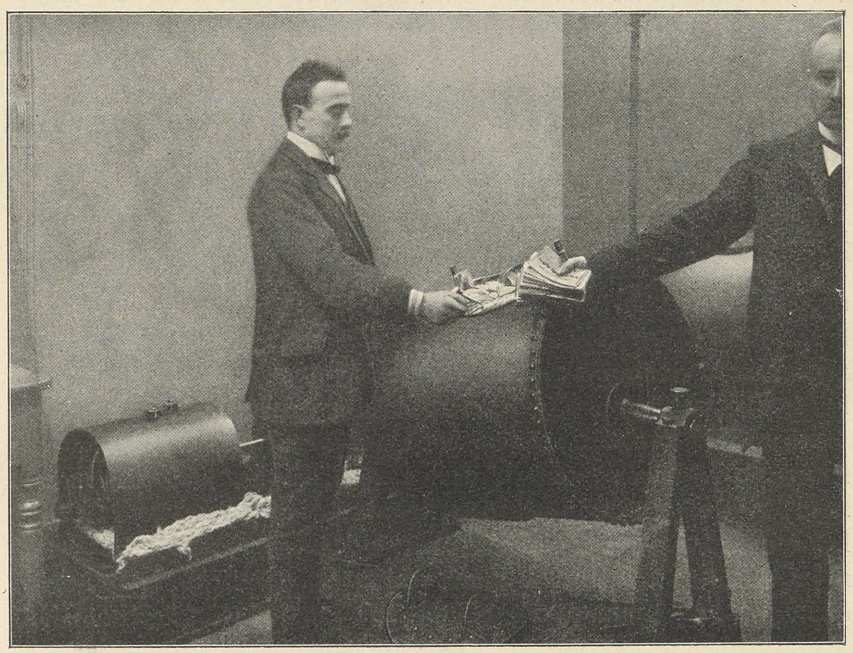

Fig. 56 Sedlerne tilintetgøres. Cylinderen er fyldt med 5, 10 og 100-Kronesedler, af hvilke enkelte endnu kan ses. Indholdet repræsenterer ofte flere Millioner Kr.

intetgørelsens Værk ved Hjælp af tre Cylindre, hvoraf en enkelt ofte kommer til at rumme for flere Millioner Kroner. Det aarlige Forbrug af Sedler er nu meget betydeligt og har været i stærk Stigning. I Regnskabsaaret 1889—90 blev der brugt omtrent 3 Mill. Stk. til en Værdi af 43,$_5$ Mill. Kr., mens man i 1909—10 er oppe paa et Forbrug af henimod 12 Mill. Stk. til en Værdi af omtrent 163 Mill. Kr.

Faren for Forfalskning af Pengesedler er betydelig større end Faren for Eftergørelse af Mønter. Dette ligger dog ikke deri, at selve Fremstillingen af Pengesedler er simplere, men det beror snarere paa, at man efterhaanden har vænnet sig til ikke at under-

kaste Sedlerne nogen nøjere Undersøgelse, ja, i de allerfleste Tilfælde nøjes man med at konstatere, at de er til Stede i det Antal, som angives, idet man f. Eks. ved Optælling af Sedler end ikke overbeviser sig om, hvorvidt det er hele eller halve Sedler, man har med at gøre. Det er antagelig ogsaa dette Forhold, der er Skyld i, at Folk ofte bliver bedraget ved Pengesedler, hvis Udseende afviger saa meget fra de rigtige Sedlers, at man skulde tro det umuligt at forveksle dem. Det er sket, at Folk har taget Sedler for gode, som slet ikke var fremstillet i bedragerisk Øjemed, men fremkomne enten som Illustration eller Reklame og derfor havde almindelig trykt Tekst eller endogsaa Billeder af mere eller mindre kendte Personligheder paa den anden Side.

I Midten af Firserne vakte et dansk Seddelfalskneri betydelig Opsigt ved den sjældne Dygtighed, hvormed den Mand, Rimenschneider, der udførte det, havde arbejdet. Selv kyndige Bankmænd kunde ikke skelne Sedlerne fra ægte, og kun den Omstændighed, at Falskneren for at kunne tilbagebetale et Driftslaan paa rette Tidspunkt maatte aflevere Sedlerne i Banken i næsten fugtig Tilstand, gav Anledning til en nøjere Undersøgelse, hvorved Falskneriet blev konstateret.

Straffen for at lave falske Sedler, der er omtalt under Møntfalskneri, var i ældre Tid meget haard. I 1793 behandlede Højesteret en saadan Sag, og Dommen lød paa, at Misdæderen skulde have den højre Haand afhugget, og paa Sedler, udstedte i Sverig i 1849, læser man endnu følgende: »Den, som denne Seddel efterapar eller förfalskar, skall warda hängt.«

Veksler. Naar en Mand skal betale en modtaget Vare, vil han, efter hvad vi i de foregaaende Afsnit har set, enten kunne betale i klingende Mønt eller med en Bankseddel; men han vil ogsaa, saafremt han ikke har disse Betalingsmidler ved Haanden, kunne udstede et Dokument, hvorved han enten selv forpligter sig til at præstere Betalingen paa et senere Tidspunkt eller anmoder en anden om at betale for sig, idet han maaske har en tidligere stiftet Fordring paa denne. For saa vidt et saadant Dokument affattes som en ganske almindelig Anmodning om at betale, vil man kalde det en Anvisning; denne kan dog ogsaa formes som et Løfte om selv at betale. For at Anvisninger kan blive vel egnede til at fungere som Omsætningsmiddel, har man imidlertid fundet det nødvendigt at danne visse særlige

Former for Anvisninger, der paa Grund af de særlige Lovregler, der er givet for dem, er saaledes beskyttet, at de uden meget indgaaende Undersøgelser kan tages i Handel og Vandel. En saadan særlig Anvisningsform, egnet til Brug i Omsætningen, er Vekslen.

Hvornaar Veksler først er kommet i Brug, er ikke helt let at sige; men man kan i Italien og Tyskland følge deres Spor helt tilbage til Korstogenes Tid. Naar en Mand i hine Tider enten har skullet sende en vis Sum Penge til et andet Sted eller ikke har turdet have Penge hos sig selv under Rejsen dertil, har han ofte indbetalt dem til en Forretningsmand, der rejste under god Beskyttelse til det paagældende Sted. I de Dokumenter, der blev udstedt ved saadanne Lejligheder, har vi sandsynligvis de første Spirer til Vekslerne. Dette Navn saa vel som Betegnelsen Vekselerer for de Mænd, som særlig paatog sig Udførelsen af den Slags Forretninger, hidrører antagelig fra, at Pengene, naar de skulde afleveres i et fremmed Land, bleve omvekslede i dette Lands Mønt.

Vekselererne kom efterhaanden til at staa i Forbindelse med hinanden, saaledes at de imellem de Tider paa Aaret, hvor de traf hinanden ved Messer og Markeder, kunde »trække« paa hinanden. Skulde en Mand i Milano sende Penge til en anden Mand i en anden By, kunde han indbetale Beløbet hos en Vekselerer, der anmodede sin Forbindelse i den paagældende By om at udbetale Beløbet. Ved Lejlighed kunde de to Vekselerere saa foretage fornøden Afregning. Som Eksempel paa en saadan Anmodning fra gammel Tid hidsættes følgende Brev:

Betal mod dette første Brev den 9. Okt. til Lucas af Goro 45 Pund; hvilket svarer til den Sum, som jeg har modtaget af Masio Reno. Betal til rette Tid og før mig Beløbet i Regning. Kristus bevare Eder.

Bonromeo af Bonromei
hilser Eder
Milano d. 9 Marts 1395.

Nutidens Veksler fungerer baade som Omsætningsmidler og Kreditmidler. De optræder under forskellige Former.

Ved den »egne Veksel« eller »Solavekslen«, der maaske nok har været den oprindelige, forpligter Udstederen sig til selv at udbetale det i Vekslen angivne Beløb. Langt hyppigere anvendt

er dog den »trasserede Veksel«, hvorved Udstederen (Trassenten) anmoder en anden (Trassaten) om at udbetale en vis Sum til en i Vekslen nævnt Person (Remittenten).

For at disse Dokumenter kan blive underkastet de faste Regler, der gælder for Veksler, maa de være affattede i ganske særlige lovbestemte Former. Først og fremmest skal Ordet »Veksel« være benyttet, men dernæst skal der være tydelig Angivelse af Beløbets Størrelse, Tiden og Stedet for Udstedelsen og Udbetalingen, og endelig maa Udstederen sørge for at faa den stemplet eller paasat Stempelmærker. Alt dette kræves, for at navnlig

Stempel 1 Kr. *pr. 15. April*

København, den 15. Januar 1910. *For Kr. 4225,75*

Tre Maaneder fra Dato behager De at betale denne Prima-Veksel
——— til Hr. S. Sørensen ——— eller Ordrer med
Fire Tusinde To Hundrede Fem og tyve Kroner 75 Øre —
Valuta modtaget og at føre den i Regning ifølge eller uden Advis.

Hr. Levy og Meyer,
Odense.
Trassaten

P. B. Thorsen.
Trassenten

Fig. 57. Teksten for en almindelig trasseret Veksel. Den accepteres ved, at man tværsover Forsiden skriver »Antaget« eller »Accepteret« og saa Navnet eller blot dette sidste.

den uerfarne straks kan blive klar over, hvad det er for et Dokument, han faar i Hænde. Vekslen skal naturligvis desuden indeholde Navnet paa den, der udsteder den (Trassenten), der er forpligtet til at indfri den, dersom Ihændehaveren forgæves skulde henvende sig til den, der i Vekslen er opfordret til at betale (Trassaten). I den gengivne Veksel (Fig. 57) er det P. B. Thorsen, der som Udsteder maa forudsættes at skylde S. Sørensen (Remittent) 4225 Kr. 75 Øre, maaske for et Parti Varer, og da han har et Tilgodehavende hos Levy og Meyer, trækker han en Veksel for Beløbet paa dem. Hr. Sørensen, der faar Vekslen tilsendt i Stedet for kontant Betaling, vil, dersom han ingen Grund har til at tvivle om Levy og Meyers Betalingsevne, maaske benytte Vekslen igen som Betaling til en Mand, han skylder 5000 Kr., idet han saa paa anden Maade (f. Eks. kontant el. ved Check)

maa vedføje 774 Kr. 25 Øre, men S. Sørensen eller en af de senere Ihændehavere kunde maaske inden de 3 Maaneder er gaaet ønske at faa Vished for, at Levy og Meyer nu ogsaa er villig til at betale, hvorfor Vekslen præsenteres dem til Akcept (Anerkendelse). Akcepterer de den — hvilket kan ske, ved at de blot skriver deres Navn tværs over Vekslens Forside — er de forpligtede til at indfri Vekslen baade overfor Trassenten og øvrige senere Ejere af den.

Akceptanten maa ikke indføje nogen Betingelser eller Vilkaar samtidig med sin Akcept. Selv om han tilføjer saadanne

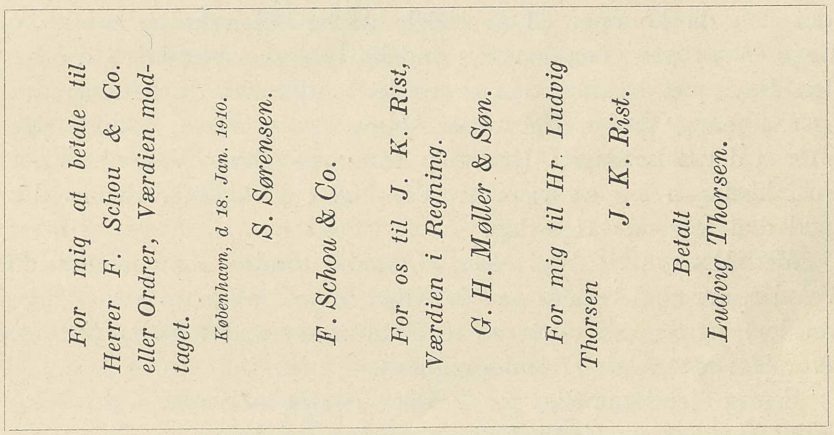

Fig. 58. Bagsiden af en Veksel. F. Schou & Co. har transporteret Vekslen videre uden at angive nærmere, til hvem Betaling skal ske (har tegnet Endossement in blanco). Den, der tilsidst faar Beløbet hos Acceptanten giver som det ses Kvittering for Modtagelsen.

Bemærkninger som f. Eks. »for saa vidt Varerne er i Orden« el. l. anses det ganske simpelt for at være uskrevet; derimod kan Akcepten indskrænkes til kun at angaa en vis Del af Vekselsummen. Det er klart, at det er Akceptanten, der maa anses for at være Hovedpersonen i dette Forhold, idet det jo først er, efter at han har nægtet Betaling, at Vekselejeren kan forlange Beløbet (gøre Regres gældende) hos Trassenten og de øvrige, der efterhaanden har haft Vekslen i Besiddelse og transporteret den videre; Transporten sker ved, at de vedføjer deres Navn paa Bagsiden af Vekslen, og de kaldes derfor E n d o s s e n t e r (en dos = paa Ryggen, Bagsiden). En Endossent kan ganske vist fritage sig for sin Pligt til at indløse den ved at tilføje »uden obligo« (uden Forpligtelse), men da Vekslen jo netop faar sin store Betydning som Omsætningsmiddel derigennem, at man kan henvende sig til en hvilken

som helst af de paa Vekslens Bagside opførte Personer og forlange Vekslen indfriet, vil den paagældende vanskelig kunne faa Vekslen afsat videre under disse Forhold. Efterhaanden som Vekslen gaar fra Haand til Haand, bliver den altsaa forsynet med en Række Navne. En Bank vil oftest forlange 2—3 gode Navne for at omsætte den.

Med Hensyn til Vekslens Løbetid kan denne udtrykkes paa forskellig Maade. Vekslen kan lyde paa en ganske bestemt Forfaldsdag, eller den kan lyde paa Sigt (a vista). En Sigtveksel maa betales af Skyldneren, saa snart den kommer frem og præsenteres ham til Betaling. Den kan dernæst lyde paa »efter Sigt«, idet den da kommer til at indeholde en Bemærkning som: »14 Dage efter Sigt«, eller den kan endelig lyde paa bestemt Tid efter den Dag, paa hvilken den er udstedt, idet det da hedder: saa og saa mange Dage, Uger eller Maaneder fra Dato, det vil sige efter Udstedelsesdagen (jfr. den foran gengivne Veksel). Viser Forfaldsdagen sig at være en Søn- eller Helligdag, regnes der med den følgende Hverdag.

Med Hensyn til Angivelsen af Stedet sondrer man mellem de Veksler, der skal betales paa det Sted, hvor Trassaten bor (Pladsveksler), og de, der udstedes til Betaling et andet Sted end det, hvor Trassaten bor (Domicilveksler).

Særlig ejendommeligt for Vekslen er det, at medens et almindeligt Gældsbrevs Godhed maa bedømmes ikke alene efter selve dets Paalydende, men efter de Forhold, der ligger til Grund for dets Udstedelse, og Gældsbrevet som Følge heraf ikke egner sig til hurtig Cirkulation, har man, som allerede antydet, ved en Række Bestemmelser søgt at gøre Vekslen saa klar og utvetydig i sin Form, at den »hvilende i sig selv« let kan gaa fra Haand til Haand. Overfor Veksler kommer nemlig ikke alene de almindelige Retsregler for Gældsbreve til Anvendelse, men man har yderligere paa anden Maade søgt at skabe en særlig Respekt for Vekslen. Dette sker for det første ved de allerede foran nævnte positive Fordringer til Vekslens Form, men dernæst ogsaa ved Bestemmelsen om, at enhver, der sætter sit Navn paa Vekslen, samtidig paadrager sig fuldt Ansvar for dens Indfrielse, saaledes at den, der ved Vekslens Forfaldstid forgæves har henvendt sig til Akceptanten, derefter kan fordre Beløbet erlagt af en hvilken som helst af de tidligere Vekselejere. Særlig denne Omstændighed bidrager naturligvis til at give Vekslen stor Sikkerhed som

Omsætningsmiddel, ligesom han for at faa sit Krav fyldestgjort kan gaa frem efter en særlig hurtig Retsforfølgning.

Medens den Mand, der har skrevet under paa et almindeligt Gældsbrev, overfor sin Kreditor som oftest har Adgang til at komme frem med alle gyldige Indsigelser imod Fordringens Berettigelse, afskæres som Regel alle saadanne Indvendinger under en Vekselsag. En Veksel er en Veksel, og man har intet andet at gøre end at betale.

Det kan saaledes f. Eks. aldeles ikke nytte, at en Grossist, der har akcepteret en 3 Mdrs. Veksel, udstedt af en Fabrikant for Levering af et vist Kvantum Varer, paa Forfaldsdagen gør gældende, at han aldeles ikke har modtaget de Varer, hvorfor Vekslen er udstedt, ligesaa lidt som han kan fremkomme med Indsigelser om Varens ukontraktmæssige Levering. Alle saadanne Indvendinger tages som sagt under en Vekselsag aldeles ikke til Følge, Grossisten dømmes til Betaling. Derimod kan han naturligvis forbeholde sig bagefter at anlægge et selvstændigt Erstatningssøgsmaal mod Fabrikanten. En enkelt Undtagelse gælder dog fra denne Regel. Grossereren kan gøre gældende, at Vekslen paa et eller andet Punkt er forfalsket, eller at han var umyndig, da han akcepterede den, foruden at han naturligvis kan nægte at betale, saafremt han kan paavise Uregelmæssigheder i Vekslens Udtryk, stridende mod de Forskrifter, der er givet med Hensyn til Vekslens nøjagtige Affattelse.

Hvad angaar Vekselomgangen skal det bemærkes, at den, der har en Veksel, straks kan henvende sig til Trassaten for at faa den akcepteret, idet Vekslen uden dennes Akcept egentlig ingen Betydning har. Saafremt Trassaten nægter at akceptere Vekslen eller ikke svarer, inden der er gaaet 24 Timer, maa Vekslens Indehaver lade dette konstatere paa en ganske særlig Maade — optage Protest —, hvilket sædvanligvis sker ved Notarius publicus; derefter kan han uden Hensyn til Endossenternes Rækkefølge gøre Regres gældende (forlange Betaling) enten mod Trassenten eller hvem han maatte ønske af Endossenterne, idet han enten kan forlange Vekselsummen udbetalt straks eller Sikkerhed stillet for, at Betalingen vil ske til Forfaldstid. Dersom Akceptanten efter at have akcepteret Vekslen viser sig at være insolvent, kan Vekselejeren ligeledes gøre sin Ret gældende imod de andre forpligtede.

Forsømmes det at foretage Protest, fortaber Vekselejeren sin

Ret til hos Trassenten eller Endossenterne uden videre at forlange Vekselbeløbet udbetalt med Renter, Omkostninger og Provision. Overfor Akceptanten fortabes Retten derimod ikke, selv om Vekselejeren lader Tiden gaa over Forfaldsdagen. Overfor ham bortfalder Kravet først ved Forældelse, som for almindelige Fordringer indtræffer efter 20 Aars Forløb — for visse almindelige Regningskrav dog efter 5 Aars — men for Vekselkravenes Vedkommende allerede efter 3 Aars Forløb. Det er almindelig Pligt, at der gives Underretning til de tidligere Endossenter om, at Vekslen er blevet protesteret; Forsømmelse heraf medfører dog ikke Fortabelse af Vekselretten, men en Forpligtelse til at godtgøre den Skade, der eventuelt maatte følge deraf. Det er naturligvis kun de her omtalte særlige Vekselkrav, der i Tilfælde af Forældelse eller Forsømmelse af den nødvendige Vekselomgang bortfalder, idet Vekselejeren ikke er udelukket fra at betragte Vekslen som et ganske almindeligt Gældsbrev.

Naar en Mand har en Veksel i Hænde, vil han som før nævnt kunne bruge den som Betaling til en anden Mand, som han skylder Penge. Han kan naturligvis ogsaa lade den ligge i sit Pengeskab til Forfaldsdagen. Men i mange Tilfælde vil han i Stedet sælge den for saaledes straks at skaffe sig kontante Penge. Han kan da f. Eks. gaa til en Bank med den, og hvis Vekslen paa Grund af de Navne, den indeholder, anses for god, vil han i Reglen kunne faa den afsat; men da Banken ikke kan faa Pengene ind før Forfaldsdagen, som jo ved en ny Tremaaneders-Veksel ligger 3 Maaneder fremme i Tiden, maa den beregne sig Rente for denne Tid og udbetaler derfor kun Vekslens Paalydende med Fradrag af Rentebeløbet (Diskontoen). Man siger da, at Manden har faaet Vekslen d i s k o n t e r e t. — Skønt Diskontering som oftest udføres af Bankerne, er denne Forretning naturligvis ikke bundet til dem. Der findes bl. a. mange »Privatdiskontører«, hvoraf adskillige mod passende — eller upassende — Provision tager sig af Veksler, Bankerne ikke vil have.

Vi saa af et af de foregaaende Eksempler, hvorledes en Veksel bliver brûgt som Kreditmiddel, idet en Grosserer, der fra en Fabrikant har modtaget nogle Varer, i Stedet for at betale dem kontant f. Eks. akcepterer en paa ham af Fabrikanten trukket Veksel eller selv udsteder en Solaveksel (Veksel, hvorved han selv forpligter sig). Naar Fabrikanten har Betalinger at gøre, kan han ved disse benytte Vekslen, idet han først forsyner den

med Endossement, ɔ: paa Bagsiden skriver »For mig til Hr. N. N.«, daterer og kvitterer eller blot som Kvittering skriver sit Navn; Vekslen bliver da brugt som Omsætningsmiddel.

I hvor stort et Omfang Veksler benyttes som Hjælpemiddel for den indenlandske Omsætning er det naturligvis vanskeligt at faa et nøjagtigt Begreb om, men man vil dog faa et Indtryk af, hvilke kæmpemæssige Summer, det drejer sig om, naar man ser hen til, at det ved Veksler omsatte Totalbeløb for en enkelt tysk Banks Vedkommende i et Aar kan beløbe sig til 15—16 Milliarder Mark.

En meget betydelig Rolle spiller Vekslen som Omsætningsmiddel ved den største Del af den internationale Omsætning. Saafremt en Mand har eksporteret en Ladning Smør til England, vil han i Almindelighed ikke faa kontant Betaling, idet det for ham vil have ringe Interesse at faa engelske Penge sendt herover, og det for Køberen vil være forbundet med ikke ringe Ulejlighed at forsende Kontanter. Derimod vil han faa tilsendt en Veksel, hvorved den engelske Køber enten selv forpligter sig, eller anmoder en Bank i England om til den danske Smøreksportør at udbetale det omhandlede Beløb. For at faa Vekslen indfriet skulde den danske Købmand altsaa egentlig henvende sig i England og faa Pengene sendt over, og for saa vidt vilde der jo ikke være nogen Fordel forbundet med Brugen af Vekslen uden netop den, at Vekslen har fungeret som Kreditmiddel (udsat Betalingen); men saaledes vil det i Almindelighed heller ikke gaa. I Danmark vil der være en Mand, der har indført en Ladning Kul fra England, og denne Mand vil for at undgaa at forsende Kontanter søge at faa andre Betalingsmidler, der er lige saa gode paa det engelske Marked. Et saadant Betalingsmiddel vil han netop finde i den Veksel, som Smøreksportøren ligger inde med, og imellem disse to vil der ske en Handel med Hensyn til den paagældende Veksel.

Naar disse Vekselomsætninger sker i betydelig Udstrækning, vil der til Bestemmelse af *Vekslens Pris* — dens Kurs — danne sig ganske tilsvarende Regler som for en hvilken som helst anden Vare paa Verdensmarkedet; jo flere der udbydes af dem, desto billigere bliver de, og desto lavere bliver Kursen.

Da Handelsforholdet imellem England og Danmark stiller sig saaledes, at Danmark udfører for et betydeligt højere Beløb end Landet indfører, vil der i Danmark komme til at foreligge et

ret betydeligt Udbud af Veksler, trukne paa England, hvorfor Vekselkursen — alt andet lige — vil være lavere end om det modsatte havde været Tilfældet. Med en stor Udførsel vil der altsaa være forbundet en lav Vekselkurs, og da man i ældre Tid, i den merkantilistiske Tidsalder, opfattede det som noget særdeles gunstigt, at et Land havde en stor Udførsel, kom man ved at forbinde disse to Ting til at kalde den lave Vekselkurs for den gunstige, medens man omvendt ansaa en stor Indførsel, der vilde drage Pengene ud af Landet, for noget meget ugunstigt, og derfor kaldte den høje Vekselkurs for den ugunstige Kurs.

Kjøbenhavns Børs.

Den 15. November.

Veksler		A vista Sælger	10 D.D. Køber	3 M. D. Køber
Hamborg	pr. 100 Mk.....	88,95	88,75	87,55
London	» 1 £.....	18,20	18,16	17,95
Paris	» 100 Frcs....	72,30	—	—
Antwerpen	» 100 — ...	71,95	—	—
Amsterdam	» 100 Fl.	150,85	—	—
St. Petersborg	» 100 Rb.....	192,75	—	—
Helsingfors	» 100 f. M....	71,90	—	—
Wien pr. 100 Kr.....		75,65	—	—
New York pr. 100 Dollar		3,76	—	—

Fig. 59. Liste over Vekselkurser.

Ved Angivelsen af Vekslernes Kurs følges noget forskellige Regler. I Danmark og Norge og iøvrigt ogsaa i Tyskland noteres gerne, hvor meget i indenlandske Penge, der betales for 100 Enheder af den udenlandske Valuta (Mønt). Naar Kursen paa Hamborg saaledes siges at være 88,95, menes der, at man betaler 88 Kr. 95 Øre for 100 Mark o. s. v. Kursen sættes i Norge af Kristiania Børskomité, i Danmark af et Medlem af Grosserersocietetets Komité i Forening med en af Nationalbankens Direktører. I Praksis er det dog den sidstnævnte, der træffer Bestemmelse derom, idet Bankerne indgiver deres Salgstilbud til Nationalbanken. Kurserne noteres gerne dels som a vista Kurser, dels som 10 Dages og dels som 3 Mdrs. De er naturligvis lavere for Vekslerne, jo længere deres Løbetid er, da Rentetabet for de Penge, man anlægger, bliver større jo længere Tid der forløber, inden Vekslen forfalder (jfr. hosstaaende Tabel, der vil findes gengivet i ethvert større Dagblad).

De noterede a vista-Kurser er Salgskurser (Salgstilbud), set fra Nationalbankens Side, og angiver altsaa den Pris, man kan købe Veksler til; derimod er ti Dages Kurserne Købekurser (Købetilbud) og angiver saaledes den Pris, hvortil man i ethvert Tilfælde kan faa sine ti Dages Veksler afsatte, medens den even-

tuelle Køber maa være forberedt paa at komme til at give noget mere. For Københavns Vedkommende fastsættes Kurserne tre Gange om Ugen (Mandag, Onsdag og Fredag).

Kursen siges at være Pari, naar den Mængde Metal, der betales for den i det ene Land nøjagtig svarer til den Mængde Metal, den lyder paa i det andet Lands Mønt. Da der i Tyskland udmøntes 2511 Mrk. af 1 Kg. Møntguld (Finhed $^9/_{10}$), og der i Danmark af 1 Kg. Møntguld (Finhed ligeledes $^9/_{10}$) udmøntes 2232 Kr., vil det ses, at man for at købe 100 Mrk. maa betale 88,89 Kr., hvilket bliver Parikursen for Markveksler. For Veksler lydende paa Francs eller som det ofte siges »for Francs« stiller Forholdet sig saaledes, idet der af 1 Kg. Møntguld udmøntes 3100 Francs, at 100 Frcs. koster 72 Kr. Da det nu saa godt som aldrig sker, at et Lands Fordringer paa Udlandet svarer til dets Gæld til Udlandet, vil der fremkomme et større eller mindre Udbud af Veksler, og Kursen være under eller over Pari.

Vekselkursen vil dog ikke kunne gaa ubegrænset op eller ned, men vil holde sig indenfor de saakaldte G u l d p u n k t e r. Ved det øvre Guldpunkt forstaas den Kurs, over hvilken Vekslen i Almindelighed ikke vil stige, da man i saa Fald, for at undgaa at købe de dyre Veksler, vil eksportere det ædle Metal. Forholdet indtræder f. Eks. derved, at Landet skylder flere Penge bort, end det har til Gode i Udlandet. Til Effektuering af de forfaldne Betalinger efterspørges Veksler, der er udstedt af udenlandske Firmaer til indenlandske, og da Udbudet ikke kan holde Skridt med Efterspørgselen, vil Kursen stige, hvoraf atter følger, at den Mand, der skal betale Penge til Udlandet, maaske vil kunne se sin Fordel ved at præstere Betalingen kontant i Udlandet. Omkostningerne herved vil være Indkøbsprisen paa hans Hjemsted for ædelt Metal i Barrer, Forsendelsen til Udlandet og Forsikringspræmien ved Forsendelsen, samt endelig de med Udmøntningen i Udlandet forbundne Omkostninger, hvilke forholdsvis let lader sig udregne. Tænker man sig f. Eks., at en Mand i København ønsker at betale kontant i Berlin, regnes Forsendelsesomkostningerne for Metallet at være $0,_5$ p. m., Prægningen i Berlin beregnes til $2,_{15}$ p. m., forskellige mindre Udgifter til $0,_6$ p. m, alt i alt $3,_{25}$ p. m. eller, da Parikursen er $88,_{89}$ for 100 Mark, kommer vi op til en Pris af $89,_{18}$ Kr. Saafremt Vekselkursen stiger ud over dette, vil der altsaa være en Opfordring til at eksportere ædelt Metal.

Omvendt vil der være en Kurs — det lavere Guldpunkt — under hvilket Sælgeren af en Veksel ikke vil være tilbøjelig til at gaa, idet han ved en lavere Pris vil se sin Fordel ved at sende sin Veksel til Udlandet, faa den diskonteret der, og drage det ædle Metal hjem. For Berlin—København stiller Forholdet sig i saa Henseende saaledes: Forsendelsen til København fra Berlin vil beløbe sig til $0,_5$ p. m., Udprægningen i København m. m. $2,_5$ p. m., hvorved Omkostningerne ialt kommer til at beløbe sig til $3,_0$ p. m. Saafremt Vekselkursen gaar under Kr. $88,_{89} \div 3$ p. m. eller $88,_{62}$ vil den Paagældende altsaa være tilbøjelig til at sende Vekslen ned til Berlin og for egen Regning drage det ædle Metal hjem. For Kristianias Vedkommende er Omkostningerne omtrent de samme.

Ud af den internationale Vekselomsætning udvikler der sig en særlig Slags Forretninger, Arbitrageforretninger, der bestaar i at opkøbe Vekslerne paa de Pladser, hvor Kurserne er lavest og sælge dem paa de Pladser hvor Kurserne er højest, men da Prisforskellen ofte er meget lille, maa der dels finde en meget stor Omsætning Sted, for at det overhovedet kan betale sig, og dels skal man have en ganske særlig Evne til at se, hvorledes den Art Omsætninger bedst lader sig udføre. Skal der f. Eks. betales til Hamburg, og Sterling er i høj Kurs i Hamburg, men billige her, forsender man ikke Mark men Sterling til Hamburg, og dersom nu samtidig Francs er dyre i Hamburg, og Sterling dyre i Paris, forsendes saadanne eventuelt til Paris, idet der der købes Francs, der sælges i Hamburg o. s. v.

Da det naturligvis er vanskeligere at afsætte de Veksler, der lyder paa et mindre Lands Mønt, søger man saa vidt muligt at ordne Mellemværendet derhen, at Vekslerne kommer til at lyde paa det større Lands Mønt. De bedste Veksler er utvivlsomt Sterling-Veksler, idet man i saa godt som hele den civiliserede Handelsverden kan betale med Sterling; men ogsaa Mark og Francs er gode internationale Omsætningsmidler; for Francs Vedkommende ikke mindst, fordi saa mange Lande har optaget Laan i Frankrig og som Følge heraf ret ofte faar Anledning til at opkøbe Francs, for at effektuere deres Rentebetalinger.

Saafremt Forholdet er det, at en Mand i England skal betale til en Mand i Danmark, forstaas det jo nok, at den danske Mand kan faa en Veksel i Hænde, der lyder paa Sterling, idet hans Skyldner i England rimeligvis vil trække paa en engelsk

Forbindelse; men ogsaa naar det omvendte er Tilfældet, altsaa naar en Mand i Danmark skal betale til sin Leverandør i England, vil Omsætningen kunne ske ved Sterling-Veksler, idet Forholdet oftest ordnes saaledes, at den danske Importør faar aabnet en Konto i en engelsk Bank — Rembours — paa hvilken Sælgeren kan trække i det Øjeblik han dokumenterer, at Varerne er afsendt i behørig Stand til rette Vedkommende.

Under Hensyn til Vekslens almindelige Benyttelse som internationalt Betalingsmiddel, vil det naturligvis være af største Betydning, at den er underkastet saa vidt muligt de samme Retsregler i de Lande, hvor den kommer frem. Dette er for de skandinaviske Landes Vedkommende opnaaet ved en fælles Vekselloygivning af 1880, der ikke alene omfatter selve de formelle Forskrifter for Vekslerne og deres Omsætning, men ogsaa i visse særlige Love fastslaar — i ethvert Tilfælde nogenlunde ensartede processuelle Regler.

Skulde man tænke paa at faa en enkelt fælles Lovgivning for hele Europa, maatte man først forlige de tre forskellige Retsopfattelser, der er gældende med Hensyn til Vekslen. Den ene er den tyske, hvortil nærmest Østrig, Schweiz, Italien, Rusland, Portugal og de skandinaviske Lande har sluttet sig; den kan regnes at gælde for over 300 000 000 Mennesker. Denne Opfattelse gaar ud paa, at Vekslen saa at sige er blevet helt løsrevet fra det Forhold, der ligger til Grund for dens Fremkomst. Den er ved et System af Retsregler gjort til en uafhængig og fritstaaende Bærer af et Retsforhold, og dens Betydning er ikke afhængig af Bedømmelsen af den Vareudveksling, der oprindelig har fundet Sted.

Dernæst har man den franske Vekselret, der foruden at gælde i Frankrig ogsaa benyttes i en Del andre Lande. I den franske Vekselret ses Vekslen som et Middel til at fuldbyrde en »Contract de change« — Handelsaftale — og maa altsaa ses i nært Forhold til denne. Den franske Vekselret kan regnes at gælde i Lande med tilsammen 120 000 000 Mennesker. Endelig er der den engelske Vekselret, der gælder i Storbritannien, Nord-Amerika og Kanada — i alt for et Omraade med c. 130 000 000 Mennesker, og hvis Retsregler nærmest maa siges at indtage en Mellemstilling mellem den tyske og franske.

Spørgsmaalet om en international Vekselret drøftes ofte rundt om, særlig paa de store internationale Kongresser af Handels-

kamre, der nu og da finder Sted, men de forskellige Lande synes stadig at være noget uvillig til at gøre de Indrømmelser, der er nødvendige for at kunne faa etableret en eneste for den civiliserede Verden gældende Vekselret.

Ligesom der i ældre Tid var gode og daarlige Mønter, findes der i vore Dage gode og daarlige — s i k r e og t v i v l s o m m e V e k s l e r; man vil derfor have Grund til at underkaste Veksler en lidt nøjere Prøve for at skille Klinten fra Hveden. Som Basis for langt den største Del af Vekslerne ligger der jo, som allerede tidligere nævnt, en Vareomsætning, og allerede denne Omstændighed vil kunne benyttes til Bedømmelsen af en Veksels Godhed, idet det straks vil kunne give Anledning til Tvivl, naar man kan se, at den gaar imod den naturlige Retning. Trækkes Vekslen f. Eks. af en Grosserer paa en Fabrikant eller af en Detaillist paa Grossisten, er denne Bevægelsesretning imod den naturlige. I overordentlig mange Tilfælde vil det imidlertid, paa Grund af Ukendskab til de i Vekslen omhandlede Personer, være umuligt at anstille den Art Betragtninger, og just derfor bliver det muligt for en Mængde tvivlsomme Veksler at komme ind i Omsætningen sammen med de gode Veksler.

Her tænkes f. Eks. paa de saakaldte K æ l d e r v e k s l e r, saaledes kaldte fordi de har deres Udspring fra Steder, der ikke godt taaler Dagens Lys. De udstedes ofte i saadanne Former, at de paagældende bevæger sig lige paa Grænsen af det kriminelle. Man kan i Bladene — ikke mindst i de store Lande — træffe paa Annoncer, der henvender sig til Forretningsfolk, Embedsmænd eller andre, med Tilbud om Laan og Kredit. Disse Laan ydes ofte i Form af Veksler, som paategnes (accepteres eller endosseres) af mere eller mindre lyssky Eksistenser, Folk der er kommet lidt paa Kant med Loven, og som nu søger at udnytte deres Viden om Omsætningens Mekanik. Vekslerne udstedes af eller trækkes paa Folk, der for at lægge Navn til — og Navnet klinger ofte udmærket godt — honoreres med et vist Beløb for hver Gang Navnet benyttes, hvorefter de mod en vis Provision, overlades til den Laansøgende, der saa selv maa se at afsætte dem videre.

En i denne Forretningsgren forfaren Pariseragent skal f. Eks. som Svar paa en Annonce, der var indrykket af en Mand, der søgte et Laan, have givet følgende Tilbud: »I Anledning af Deres Annonce tillader vi os at gøre Dem bekendt med, at vi kan stille Veksler paa Paris, forsynede med en eller to Underskrifter, til Deres

Disposition. Vekslens Fornyelse garanterer vi Dem saa længe De ønsker, vi vil nemlig hver Gang en 8—10 Dage før dens Forfald efter Ønske tilstille Dem nye Akcepter, hvormed De kan betale dem, der forfalder. De korrekt udfærdigede Veksler, som vi sender Dem fiks og færdige, gøres betalbare paa større Banker, og som Følge heraf maa De 4 eller 5 Dage før Forfaldstid indsende Dækning enten gennem os eller direkte til den paagældende Bank med Ønsket om, at den forfaldne Veksel maa blive betalt for Deres Regning og sendt Dem Retour. o. s. v.«

Paa den Maade bliver der sat Tusinder af Veksler i Omløb, der kun har et rent fingeret og opdigtet Forretningsforhold mellem Udstederen og Akceptanten at støtte sig til. Kunden maa til Gengæld underskrive en Erklæring, i hvilken det hedder, at Valuta ikke bliver ydet for Vekslen, og at Akceptanterne aldrig vil blive draget til Ansvar, samt at man selv maa sørge for Dækning til Vekslen, dersom man ikke kan dække med nye Veksler. Kælderveksler er saa godt som altid domicilerede Veksler, der altsaa ikke blive gjort betalbare paa det Sted, hvor Akceptanten bor. Dennes Bolig er som oftest slet ikke angivet, derimod saa meget tydeligere Navnet paa den Bank, ved hvilken Vekslen er gjort betalbar. Banker og andre Kreditanstalter, der har meget med Veksler at gøre, søger ofte at værne sig imod den Slags Veksler ved at træde i Forbindelse med et Institut, hvis Opgave det er at samle paa saadanne Vekselfabrikanters Underskrifter.

En anden Form for tvivlsomme Veksler er de saakaldte Rytterveksler, for hvilke der ej heller ligger nogen regulær Vareomsætning til Grund. De fremkommer f. Eks. paa den Maade, at to Personer samtidig akceptere Veksler for hinanden til lige store Beløb, der forfalder paa samme Dag, idet det betragtes som en stiltiende Forudsætning, at hver især vil indløse sin egen Akcept rettidig.

Naar f. Eks. tre Mænd sætter deres Navn paa 3 forskellige Veksler à 10 000 Kr., idet enhver af dem efterhaanden optræder en Gang som Udsteder, en Gang som Akceptant og en Gang som Endossent, kan de paa denne Maade tilsammen komme til at raade over et Beløb af 30 000 Kr.

Ihvorvel saadanne Veksler udstedes i Former, der er i den bedste Overensstemmelse med Vekselloven Forskrifter, vil denne Art »Tjenesteveksler« dog let kunne føre til højst uheldige Forhold. Selv om de til at begynde med kun udstedes for at skaffe en rent midlertidig Kredit, vil Forpligtelserne nemt blive ved at

løbe og samtidig vokse, idet man indfrier de gamle Veksler med nye og større, hvorved der hver Gang bliver et kontant Overskud til Disposition. Det er en Kendsgerning, at unge Mænd, hvis Navne stiller fremtidig Velhavenhed i Udsigt, ofte paa denne Maade kommer i Forbindelse med Privatdiskontører, der indfrier deres Veksler og saaledes hjælper dem til Penge (udnytter dem) paa den mest samvittighedsløse Maade og mod ublu Fortjeneste.

Checks. Jævnsides med de foran nævnte Omsætningsmidler, der alle har en anselig Alder at se tilbage paa, kommer i nyere Tid Checken, der synes i endnu højere Grad end Vekslen at skulle glide ind i den daglige Omsætning. Medens den endnu i Lande udenfor England har nogen Vanskelighed ved at komme i Brug, er den i England saa almindelig brugt, at man endog har et Mundheld, der siger, at den der betaler med Kontanter er »en Mand«, men den der betaler med en Check er »en Gentleman«.

I store engelske Bankinstitutter har man opgjort, at af den samlede Omsætning besørges nu henimod de 97 pCt. ved Hjælp af Checks.

Naar man nærmere skal forklare, hvad en Check er, vil den bedst kunne skildres som en Anvisning, der er trukket paa et Tilgodehavende i en Bank eller hos en Bankier, idet Udstederen enten maa have deponeret et vist Beløb i Penge eller Værdipapirer eller af Banken maa have faaet en Kredit af et vist Omfang, paa hvilken han kan trække. Medens en Bankseddel e r Betaling, er Checken Anvisning paa Betaling. Der bliver, selv om man bruger den som et Betalingsmiddel, dog visse Tvivl tilbage, om den, der udsteder Checken, nu ogsaa har Konto i Banken, eller om Banken vil være i Stand til at betale, naar Checken præsenteres.

Fra Banksedlen adskiller Checken sig derved, at medens den første lyder paa runde Summer, kan en Check udstedes paa et hvilket som helst Beløb. For Banksedlen hefter kun den, der udsteder den, medens alle Ihændehavere, der forsyner Checken med et Endossement, bliver forpligtede. Banksedlen formes altid som et rent Ihændehaverpapir, et Dokument, der uden nogen Formalitet gaar fra Haand til Haand, medens en Check saavel kan lyde paa Navn som paa Ihændehaveren. For Banksedler er der ikke, med Hensyn til deres Omløbstid, truffet nogensomhelst Begrænsning og forsaavidt de kan holde til det, kan de altsaa gaa i aarevis. Checkens Løbetid er derimod stærkt begrænset. Ende-

lig udstedes Banksedler kun af Banker, medens enhver kan udstede en Check, naar blot han har noget at trække paa. Trods disse mange Forskelligheder benyttes som sagt Checken mere og mere som et almindeligt Betalingsmiddel og kommer derved paa en vis Maade, til at optræde som Konkurrent til de priviligerede Banksedler.

For at gøre Checken til et brugbart Omsætningsmiddel, har man i nogle Lande underkastet den en Række forskellige Retsbestemmelser. Af praktiske Hensyn har man ligefrem gjort en hel Del af de for Veksler gældende Bestemmelser anvendelige ogsaa for Checks. Særlig hvad angaar dens formelle Affattelse, Endossement, Protest og Regres.

Fra Vekslen adskiller Checken sig dog ogsaa en hel Del. For det første er Vekslen, foruden at være Omsætningsmiddel, tillige Kreditmiddel, en Forskel, der faar sit Udtryk deri, at Vekslens Løbetid ved Fornyelse kan gøres ret ubegrænset, medens en Check, der er udstedt og betalbar paa et og samme Sted, i Danmark og Norge skal forevises til Betaling senest paa den tredie Dag efter Udstedelsen, eller saafremt den er betalbar paa et andet Sted, senest 10. Dag efter Udstedelsen; ligeledes er det i Checkloven bestemt, at naar en Check er kommet Trassaten i Hænde (Banken, den er trukket paa) maa den ikke gives ud igen. Endvidere kan en Veksel trækkes paa enhver, medens en Check i Almindelighed kun trækkes paa et Pengeinstitut eller en Bankier, ihvorvel der i selve Loven for Danmark og Norges Vedkommende ikke er draget en saadan Begrænsning, og endelig kan en Veksel i Modsætning til en Check, ikke udstedes paa Ihændehaveren, ligesom den som Regel maa akcepteres for at faa Gyldighed som Omsætningsmiddel, hvilket for Checkens Vedkommende er ganske uden Betydning.

At Checken er af yngre Dato end Vekslen, er uden Tvivl. Af private Personer paa Bankdepot trukne og ved Sigt betalbare Anvisninger finder vi i Italien først i det 16. Aarhundrede. Det engelske Checkvæsen, der har været Forbilledet de fleste Steder, udviklede sig fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, og er maaske i nogen Grad fremkaldt ved Karl den førstes Overgreb overfor de engelske Købmænd, idet han i 1646 konfiskerede de Midler, som de havde hengemt under Kronens Beskyttelse i den kgl. Mønt. Det blev da Brug at lade Guldsmedene opbevare ens Kapitaler og Kostbarheder, og Forholdet ordnedes saaledes, at

man kunde disponere over sit Depot ved at udstede Anvisninger (Checks) paa det.

Forinden vi i Danmark fik vor Checklov, blev der fra forskellig Side fremsat Ønsket om, at der maatte blive lovgivet paa dette Omraade, da man følte det som en Ulempe, at der ikke var faste Regler for dette Omsætningsmiddel. Indenfor juridiske Kredse gjorde der sig en Stemning gældende for, at man skulde benytte Lejligheden til at give Lovbestemmelser om Anvisninger mere i Almindelighed, idet man ikke var rigtig klar over, hvorledes de juridiske Forhold egentlig var, naar man udstedte en

Sparekasse

Afdelingen

V № 6466

KRONER 1000 ØRE 00

Den danske Landmandsbank, Hypothek-og Vekselbank, Aktieselskab

KIØBENHAVN, (HOLMENS KANAL 12-14)

Betag af mit/vort Tilgodehavende imod denne Check at betale til Hr. Chr. Nielsen i Kjøbenhavn eller Ordre

KRONER Et Tusinde ØRE 00

og fraskrive denne Sum paa Sparekassekonto № 147366

Kjøbenhavn den 11 Januar 1903.

Denne Check maa ikke lyde paa mere end 2000 Kroner

Fig. 60. En Check.

ganske almindelig Anvisning, der jo ikke faldt ind under Vekselovens Bestemmelser. Saaledes kunde der ved en Anvisning blive Spørgsmaal, om den kunde betragtes som et Gældsbrev af den, der udstedte den, ligesom der herskede Tvivl om de Pligter, der paahvilede Indehaveren af en Anvisning med Hensyn til Præsentation, Underretning til Udstederen, saafremt Anvisningen ikke blev honoreret o. s. v. I Overensstemmelse hermed blev der af en Kommission udarbejdet et Udkast til en Lov om Anvisninger. Da der imidlertid ogsaa i Norge og Sverig var fremkommet Ønsket om en Checklov, blev der senere nedsat en fælles nordisk Kommission, der afgav et Forslag om en mere speciel Checklov, der i 1897 blev vedtaget i enslydende Form i de tre nordiske Riger, de ovenfor berørte Spørgsmaal om almindelige Anvisninger forblev saaledes uløste.

De Fordele, der knytter sig til Brugen af Check, er for det

første, at man bliver fri for at benytte saa mange kontante Penge som hidtil, hvilket har Betydning, ikke alene for Forretningsmænd, for hvem en stor Kassebeholdning kan betyde et ikke ringe Rentetab i Aarets Løb, men ogsaa for den private Mand, hvis Kapital derved, at den kan blive deponeret i en Bank, bliver mindre udsat for Tilintetgørelse ved Ild, Tyveri og lign. Dernæst bliver man fri for at færdes med sine kontante Penge, hvad der spiller en vis Rolle f. Eks. for den, der fra Landet rejser til Byen for at gøre sine Indkøb, idet man blot medfører en Checkbog, der er saaledes indrettet, at man, naar man skal betale, blot udfylder en Blanket, der derefter afrives. Ligeledes er der til Benyttelsen knyttet visse Fordele i regnskabsmæssig Henseende, idet man samtidig med at udstede Checken udfylder en Talon, der bliver tilbage i Checkbogen, hvorved man faar en nem Adgang til at se, hvilke Beløb man i et vist Tidsrum har udgivet. Og ikke alene tvinges man til saaledes at føre en Fortegnelse over sine Udgifter — og efterhaanden vil man maaske kunne naa til ogsaa at betale mange af de i den daglige Husholdning forekommende Udgifter ved Check, idet man har Kontrabog med sine Leverandører og betaler dem f. Eks. en Gang om Ugen, — men Checksystemet fører desuden den Fordel med sig, at man uden selv at have Ulejlighed dermed, faar opbevaret Kvitteringerne for disse Udbetalingsbeløb, idet det er almindeligt, at Bankerne gemmer de honorerede Check i adskillige Aar.

Naar Checken i vore Dage er slaaet saa godt an, er det dog ikke alene af disse mere privatøkonomiske Grunde. I Tyskland, hvor man indtil 1908 endnu ikke havde faaet nogen Checklov, blev dens Gennemførelse til Eksempel i høj Grad lettet ved Betragtninger, der tog Sigte paa et mere samfundsmæssigt Forhold. Det blev nemlig under Krisen i 1907 med stor Styrke gjort gældende, at saafremt den tyske Rigsbank havde haft en større Beholdning af ædelt Metal, vilde den ikke — saaledes som Tilfældet var — være blevet tvunget ind paa en saa radikal Diskontopolitik (Bankrenten gik i Efteraaret 1907 op til 7½ %). Den høje Rente var naturligvis i overordentlig Grad generende for Handel og Industri og det blev anført, at saafremt man havde haft et mere indarbejdet Checksystem, vilde dette have drevet en hel Del af det Guld, der fandtes i Omsætningen, ind i Banken og givet den saa stort et Guldfond, at man havde undgaaet den ekstraordinære Renteforhøjelse.

Det kunde synes underligt, at et Stykke Papir som Checken, der blot er en Henstilling til en Bank om at præstere en vis Udbetaling, kan være egnet til Omsætningsmiddel, idet den Handlende, i hvis Butik man har indkøbt et vist Parti Varer, jo ofte maa være udsat for at blive narret, naar Checken ikke af Banken har nogen Paategning om, at Udstederen virkelig har Ret til at trække paa den.

Det er imidlertid et Faktum, at der hverken i England eller andet Steds sker særlig mange Bedragerier med Check, selv om der af og til forekommer ret ondartede Tilfælde. Mest almindeligt er det, at der rettes paa Tal og Tekst, og saa dygtigt gøres dette ofte, at der maa meget omhyggelige mikroskopiske Undersøgelser til, for at opdage Falskneriet. Selv i Tilfælde, hvor Beløbets Størrelse har været slaaet igennem Papiret, har man kunnet skuffe Bankerne ved at dække Hullerne med en Papiropløsning og derefter atter perforere Checken, men nu med det falske Beløb. Fra Amerika kendes et Tilfælde, hvor en Bank paa denne Maade led et større Tab ved at en Check lydende paa 12 $ blev rettet til 22 000 $.

Spørgsmaalet om Akcept er i Loven afgjort ved en Bestemmelse om, at saafremt der tegnes Akcept paa en Check, er en saadan Paategning uden Retsvirkning. Checken bliver ikke ugyldig derved, men Paategningen betragtes ganske simpelt, som om den var uskrevet, hvilket i og for sig juridisk set, er et ret ejendommeligt Forhold, saa meget mere, som Checken i saa meget andet er henført til de Regler, der er gældende for Veksler, hvor Akcept netop spiller en stor Rolle.

Naar en Check ikke maa akcepteres og igen udgives, er det fordi den ikke skal kunne benyttes som Kreditmiddel. En lignende Bestemmelse om Akcept er truffet i den tyske Checklov, medens der i England intet er til Hinder for, at en Check bliver akcepteret. I den engelske Lovgivning gælder iøvrigt slet ikke særlige Bestemmelser for Checks. De opfattes som Veksler betalbare ved Sigt og er derfor underkastet den almindelige Vekselloy, hvorefter de bl. a. bliver stempelpligtige, hvad de ikke er i Danmark. Forsaavidt Akceptpaategning paa en Check skulde have nogen juridisk bindende Virkning, maatte det, af Hensyn til andre Dokumenter, hvorved der stiftes Formuerettigheder, ogsaa blive nødvendigt at fastslaa Stempelpligten overfor Check, hvad

der sikkert vilde berøve den en stor Del af den Lethed, hvormed den ellers cirkulerer.

Fra Grosserersocietetet i København fremkom der i sin Tid en Henstilling om, at der blev aabnet Adgang til, uden at Stempling derved skulde blive nødvendig, ved en Paategning, »Notering«, fra Trassatens (Bankens) Side, at gøre en Check mere betalbar paa et andet Sted, idet det af Noteringen maatte fremgaa, at Checkudstederen, i hvert Tilfælde i det Øjeblik Checken passerede Banken, havde tilstrækkelig Dækning for den. Naar en Bestemmelse om dette Punkt imidlertid ikke blev optaget i Loven, var Grunden just den, at man mente, at en saadan Paategning, trods alt, vilde blive opfattet som en Akcept.

Paa den anden Side kan naturligvis Manglen af en Bestemmelse i Loven herom, ikke udelukke, at Paategninger af denne Art kan gives uden Stempelpligt, naar blot Paategningen i det enkelte Tilfælde ikke faar Karakteren af Akcept, det vil altsaa sige en Erklæring, hvorved Trassaten (Banken) bindes overfor Ihændehaveren af Checken. Om endskjønt saadanne Paategninger altsaa juridisk set ikke har nogen Virkning, bliver de dog meget ofte benyttet. Og det vil næppe hænde, at en Bank vægrer sig ved at indfri en noteret Check, selv om den har Fordringer paa Udstederen, som Banken først kunde ønske at faa dækket, dersom Manden, f. Eks. ved en Fallit, maatte paaføre Banken Tab. Særlig hvor det drejer sig om Forsendelse af Checks til en anden Plads end den, hvor Udstederen bor, vil det vel endog være Reglen, at Checken bliver noteret. At det imidlertid er en Hemsko for dens almindelige Benyttelse er givet, og da det, hvor det drejer sig om mindre Omsætninger indenfor et begrænset Omraade, saa godt som aldrig bliver forlangt, er det forstaaeligt, at mange vænner sig til Tanken om at kunne benytte Checken ogsaa ved andre Betalinger, uden at den bliver noteret.

Ved Betalinger til Statskassen er dette Forhold i nyere Tid flere Gange bragt paa Bane af Folk, boende paa Landet, der har haft en Konto i en Bank, beliggende i samme By, som den Amtsstue paa hvilken de skulde betale deres Skatter, idet de har forsøgt at betale med unoterede Checks. Disse er imidlertid blevet afvist, da det er en Regel, at de kgl. Kasser kun modtager noterede Checks. Ved forskellige kommunale Kasser, som i København og Frederiksberg, er det derimod blevet almindeligt at betale med unoterede Checks.

Noteringen stammer rimeligvis fra England, hvor de i Clearing-house (s. d.) deltagende Banker plejede at sætte deres Navns første Bogstav paa de Checks, der indkom for sent paa Dagen til Afregning, men som iøvrigt vilde blive taget for gode den følgende Dag. Ogsaa i England synes der at herske nogen Tvivl med Hensyn til Virkningerne af denne Paategning, men almindeligvis menes det dog, at Noteringen kun kan opfattes som en Tilkendegivelse, Bank og Bank imellem, af at den vedkommende Check er trukket af en Mand, der har Konto i Banken, uden at Banken derfor forpligter sig til under alle Omstændigheder at indfri den.

I Frankrig gælder noget lignende, at Paategningen (Vu et bon á toucher) intet betyder udover, at der var Dækning i Banken i det Øjeblik, Checken blev præsenteret. Derimod betragtes det i Amerika som Regel, at Banken bliver forpligtet til at betale, naar der er paaført Checken »good« eller »certified«.

For at forhindre at en Check indkasseres af en uvedkommende Person, kan man »krydse« den. Dette bestaar deri, at man mellem to Streger tværs over Checkens Forside skriver: »til Bank eller Bankier« eller blot Navnet paa en Bank, hvoraf Følgen er, at Checken kun maa udbetales til den paagældende Bank. I England er det endog Regel, at Checken bliver »crossed«. Se f. Eks. den som Fig. 60 afbildede Anvisning, der altsaa kun maa udbetales til Bank of England.

Det er let at forstaa, at Checken ikke gør særlig Gavn som Omsætningsmiddel, naar Modtageren af Checken straks henvender sig i Banken for at hæve Beløbet; tværtimod gør den i saa Fald snarere mere Ulejlighed end Nytte. Brugen af Check kommer først rigtig til sin Ret, naar den Mand, der modtager den som Betaling, har Konto i Banken, paa hvilken han kan lade sig Checken godskrive. I saa Fald undgaar man helt kontant Udbetaling. Et vel indrettet Checksystem fordrer altsaa egentlig, at alle Parter har Konto i samme Bank, saaledes at man let fra den enes Konto kan overføre Penge til den andens (Girering). — Men selv om ikke alle har Konto i samme Bank, vil Systemet dog let kunne anvendes, hvor der i Landet findes mange Filialer af samme Bank, hos hvilke Parterne har Konti, idet Pengene jo bliver i saa at sige samme Kasse. Derimod opstaar der en Vanskelighed, naar de interesserede Parter har deres Bankkonti i forskellige Banker. I dette Tilfælde kan kontant Udbetaling kun

undgaas ved, at der finder en Afregning eller Mellemregning Sted mellem Bankerne indbyrdes, og dette er man i Virkeligheden ogsaa naaet til i vore Dage i de større Byer, hvor Omsætningen har antaget et saadant Omfang, at den overhovedet næppe kunde bestrides ved Hjælp af kontant Udbetaling.

Særlige Afregningssteder, Clearing-houses, synes først at være kommet i Brug i England. De siges at være oprettet i 1775 af en Række private Bankiers. I 1854 kom de store engelske Aktiebanker med, og endelig fik Systemet sin Slutsten ved, at Bank of England i 1864 traadte til og oprettede en Giro Afdeling for Banker, der foretog Afregning imod hinanden, saaledes at nu heller ikke Restsaldoen, der bliver tilbage, naar to Banker

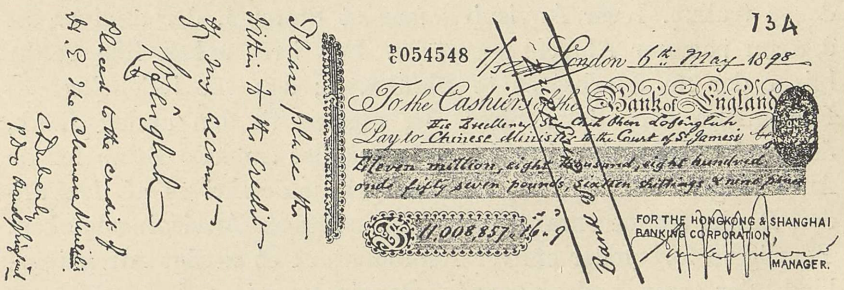

Fig. 61. En af de største Bankanvisninger, c. 200 Mill. Kr., der er præsenteret i Bank of England. Da den er krydset vil Beløbet ikke kunne kræves, men kun føres i Regning.

har afregnet, bliver udbetalt kontant, men godskrives eller fraskrives de Paagældendes Konti i Banken.

Oprindelsen til denne sindrige Institution skal, som saa mange andre gode Opfindelser, kunne føres tilbage til den menneskelige Magelighed. Det fortælles nemlig, at Bankbudene i sin Tid, for ikke at løbe frem og tilbage imellem Forretningerne, aftalte at mødes i et bestemt Værtshus og ombytte de Fordringer, som de Firmaer, de repræsenterede, havde paa hinanden.

For Englands Vedkommende maa man iøvrigt nu tale om forskellige Clearing-houses, idet de londonske City-Banker har forenet sig i Town-clearing og de Banker, der har deres Sæde udenfor City, i Metropolitan-clearing, medens der for Provinsbankerne er dannet en særlig Clearing, Country-clearing. I de her nævnte londonske Afregningssteder omsattes der i 1910 c. 14000 Mill. £ eller c. halvtredie Hundrede Milliarder Kroner. Paa enkelte særlig travle Dage kan Omsætningen være oppe paa 1800 Millioner Kroner. I andre store Byer er, som sagt, senere blevet

oprettet lignende Afregningsanstalter, uden at man dog endnu er naaet op paa tilsvarende Beløb.

For lidt nærmere at se, hvorledes denne kæmpemæssige Omsætning gaar for sig, skal vi for en enkelt Dag følge Afregningen i den tyske Rigsbanks Abrechnungsstelle, hvor Forretningsgangen er ganske den samme som i et engelsk Clearing-house. Hver Morgen endnu før Klokken 9 møder Repræsentanterne for de Banker, der deltager i Afregningen (18) i et Lokale, der gratis er stillet til Disposition af Rigsbanken, og i hvilket hver enkelt Bank har sit eget Bord. Her ordner Repræsentanten de Papirer, som han har faaet med fra sin Bank, saaledes at han samler alle sine Checks i smaa Bunker efter Navnene paa de Banker, paa hvilke de er trukne. Hver Anvisning faar et Stempel, der angiver, at den nu passerer Abrechnungsstelle. For hver enkelt lille Pakke bliver der nu udarbejdet to Blanketter; den ene indeholder en Fortegnelse over de Papirer, der afgives til den anden Bank, den anden en Kvittering, lydende paa det samlede Beløb for de Anvisninger, der afgives. Kvitteringen underskrives af den anden Banks Repræsentant, naar han modtager Anvisningsbunken. Yderligere forbereder enhver Repræsentant et særligt Afregningsblad, der, som nedenstaaende Gengivelse viser, indeholder en Debet- og en Kreditkolonne henholdsvis paa venstre og højre Side af Navnekolonnen. I Debetkolonnen opfører han Beløbet for de Anvisninger, han vil afgive til Bankerne; Antallet af omsatte Anvisninger opføres i en særlig Kolonne.

Paa Slaget 9 giver Lederen af Afregningskontoret ved et Klokkeslag Signal til, at Ombytning af Pakkerne kan begynde. Enhver, der har modtaget en Pakke, overbeviser sig om, at de Papirer, der er overladt ham i Henseende til Antal og Beløb, svarer til Følgesedlens Paalydende, og afgiver, efter at have fastslaaet Rigtigheden, Kvittering derfor. Herefter gør enhver Repræsentant sit Afregningsblad færdigt, idet han nu opfører Antal og Beløb af de Papirer, som han har modtaget, hvilket altsaa sker paa Bladets højre Side (Kreditsiden). Efter at Ombytningen er afsluttet, begiver Repræsentanterne sig med de modtagne Papirer til deres respektive Banker, for der at undersøge, om de er trukket med Rette. Kl. 12½ vender de atter tilbage, og der følger nu en Tilbagelevering af de Papirer, der af en eller anden Grund ikke er blevet godkendt af Banken, idet der med disse tilbageleverede Anvisninger følger en Specialfortegnelse,

hvorefter de bliver opført i Afregningsbladet. De Papirer, der ikke er tilbageleverede til Kl. 12½, anses for at være anerkendte, iøvrigt er der Adgang til nu at overgive hinanden senere indkomne Anvisninger, der i de forskellige Opgørelser betegnes som anden Levering. Kl. 4 om Eftermiddagen finder den sidste Sammenkomst Sted. For saa vidt Papirer ikke straks tilbagegives, anses de for anerkendte, og paa dette Tidspunkt kan der ikke finde Ombytning Sted af yderligere indkomne Anvisninger. En-

Afregningssted Berlin, den 30. Juli 1910.

Antal	Debet	Firma	Kredit
4	10 483,95	Dresdener Bank	
2	1 460,50	S. Bleichröder	
1		Delbrück, Leo & Co.	4 500
8	16 830,75	Diskontogesellschaft	
5		Nationalbank	8 725,50
	28 775,20	Totalsum	13 225,50
	13 225,50		
	15 549,70	Saldo	

For Afregningsstedet vil Rigsbanken godskrive Deutsche Banks Girokonto for ovenstaaende Saldo Mark 15 549,70.

Rigtig.
Lederen af Afregningsstedet.

Fig. 62. Afregningsblad for en Bank, udfærdiget af den tyske Rigsbanks Afregningssted.

hver Repræsentant opsummerer nu Debet- og Kreditkolonnerne paa Afregningsbladet, og af Saldoen (Forskellen) ser han, hvad hans Firma enten har tilgode eller skylder bort. Over Saldoen udfærdiger han en Anvisning paa Rigsbankens Girokonto, som han overgiver til Formanden for Afregningskontoret. Afregningsbladet for en enkelt Bank, f. Eks. Deutsche Bank, kan saaledes i Oversættelse have det i Fig. 62 angivne Indhold.

Formanden opfører Saldoerne fra Afregningsbladene paa et Balanceblad, der naturligvis maa balancere efter en Optælling af Kredit- og Debetsiden, og konstaterer ved samme Lejlighed, om Medlemmernes Tilgodehavende paa Rigsbankens Girokonto er tilstrækkelig til Dækning af den mulige Debetsaldo (det skyl-

dige Beløb). I bekræftende Fald giver han Afregningsbladet tilbage og slutter Afregningen, hvorefter Repræsentanterne kan gaa hver til sit. Formanden afgiver Balancebladet til Rigsbanken, der derefter foretager de nødvendige Posteringer paa de i Afregningen deltagende Medlemmers Konti. Saafremt det skulde ske, at et Medlems Tilgodehavende ikke er tilstrækkeligt til at dække Kreditsaldoen, og den tilstrækkelige Dækning ikke straks skaffes til Veje, erklærer Formanden ved at tilbagegive samtlige Afregningsblade, at Afregningen ikke har kunnet komme i Stand.

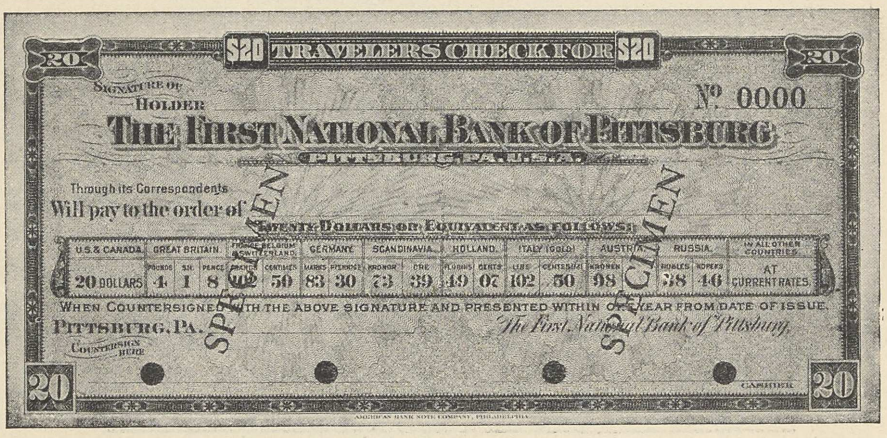

Fig. 63. En Rejsecheck (Forsiden).

Hvorledes man rejser med sine Penge. For at kunne bevæge sig i et fremmed Land maa man som bekendt have Landets Mønt, hvorfor man i Almindelighed, forinden man tiltræder Rejsen, maa sørge for at faa sine Penge vekslede. Det er imidlertid ofte forbundet med stor Gene at rejse med Kontanter, særlig hvor det drejer sig om større Beløb. Det kan f. Eks. ofte give Anledning til mindre menneskekærlige Betragtninger hos ens Medrejsende, naar man, efter at have besøgt en By, sidder i en Kupé og tæller sine Penge for at se, hvad man har tilbage til Resten af Rejsen, ligesom det, hvad mangfoldige Eksempler viser, ikke er uden Fare for ens Liv og Lemmer at færdes med en tyk Tegnebog i en fremmed By, medens man paa den anden Side ikke gerne betror sine Penge til Hotellernes Skabe og Skuffer. Man gør derfor bedst i — for saa vidt Rejsen gælder Udlandet — forinden man rejser at faa udfærdiget et Cirkular- eller Rejseakkreditiv, hvorved man helt undgaar at have sine Penge hos

sig — med Undtagelse af det, man lige har Brug for. Saafremt man derimod rejser i Indlandet, vil man i mange Tilfælde ogsaa kunne hjælpe sig med almindelige Checks eller en særlig Form for disse, Cirkularchecks, der lader sig udbetale i en Række forskellige Byer. Et Rejseakkreditiv løser man paa den Maade, at man henvender sig til en Bank eller Vekselerer og indbetaler det Beløb, man antager at komme til at benytte paa sin Rejse; til Gengæld udfærdiger Banken et Akkreditiv, lydende paa ens Navn, ved Hjælp af hvilket man kan henvende sig til en hel

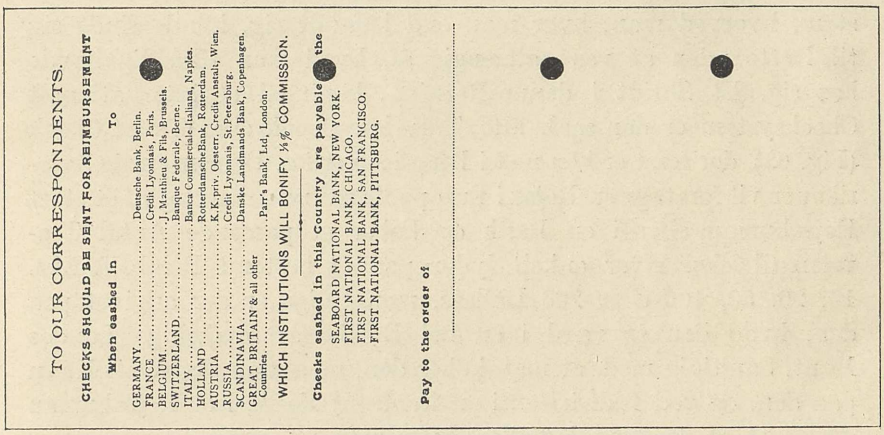

Fig. 64. En Rejsecheck (Bagsiden).

Række paa Akkreditivet nævnte Banker og hæve det Beløb, man i et givet Øjeblik har Brug for. For Kontrollens Skyld afgiver man sit Navn skrevet saaledes, som man senere vil kvittere. En nøjagtig Gengivelse af Underskriften sendes til de Banker, ved hvilke man har Ret til at hæve, og disse sammenligner, forinden Beløbet udbetales, den tilsendte Underskrift med den, man afgiver paa Stedet.

Foruden den Behagelighed, at man undgaar at opbevare sine Penge selv, er der aabenbart knyttet det Gode til denne Maade at rejse med sine Penge paa, at man, før man rejser, ikke behøver at træffe Afgørelse af, hvor mange Penge man vil have omvekslet i hvert af de Landes Mønt, i hvilke man agter at rejse. Trods de her nævnte Fordele er denne Fremgangsmaade dog ikke helt ideel for den rejsende; den har sine ikke uvæsentlige Mangler. Foruden at Akkreditiver ikke gerne udstedes for mindre Beløb end 2000 Kr., hænder det f. Eks. ikke saa sjældent, at man løber

an paa at kunne faa Penge i en bestemt By, og saa staar man pludselig og kan ikke komme videre, fordi Banken er lukket, enten fordi der holdes halv Fridag om Lørdagen, i hvilket Tilfælde man maa vente til Mandag, eller fordi det er en for den rejsende ganske ukendt Helligdag. Man har da ogsaa beskæftiget sig med at finde endnu simplere Maader at rejse med Pengene paa, og er herved ganske naturligt kommet til at tænke paa Checken, thi ligesom man særlig i de engelsktalende Lande med sin Checkbog i Lommen er blevet ret uafhængig af Kontanterne, saaledes har man ment, at der maatte kunne indrettes et System, hvorved man, hvor man end befandt sig, kunde finde sig til Rette uden at være afhængig af, hvad man tilfældig havde hos sig. Et Skridt i denne Retning, henimod et internationalt Checksystem er den saakaldte, Travelers-Check eller Turist-Check (Fig. 63), der først er kommet i Brug i Amerika. Dersom en rig Amerikaner vil foretage en Rejse i Europa, henvender han sig til et stort Rejsebureau eller i en Bank og køber et passende Antal Travelers-Checks. Hver enkelt lyder paa et bestemt Beløb, f. Eks. 10, 20, 50, 100 eller 200 Dollars, men tillige er der angivet paa den, hvad den er værd i en hel Række af forskellige Landes Mønt. Samtidig med, at man køber den, maa man skrive sit Navn paa den, og ved Indfrielsen i en fremmed Bank, i et Rejsebureau eller i et af de store Hoteller, hvor man nu ogsaa kan faa dem honoreret, maa man da atter underskrive den i Overværelse af den paagældende Ekspedient , mens det allerede paaskrevne Navn tildækkes. Medens man ved et almindeligt Akkreditiv faar sine Penge udbetalt i den fremmede Bank efter Dagens Kurs, er Kursen her fast, forudberegnet, og som Følge heraf noget mindre gunstig for den rejsende.

At ikke heller denne Fremgangsmaade løser det Problem, hvorledes man bedst rejser med sine Penge uden at have dem hos sig, maa dog indrømmes. Det passer maaske for de kapitalstærke rejsende, for hvem det betyder mindre, om de opholder sig en Dag mere eller mindre i en stor By, og som fortrinsvis besøger de store Rejsebureauer og fornemme Hoteller. Spørgsmaalet bliver først løst, naar man har fundet ud af, hvorledes den almindelige rejsende — Turisten, der foretager en mindre Sommerrejse — skal bære sig ad med i afsides liggende Byer og paa Steder, hvor der hverken findes store Hoteller eller Banker, uden for mange Omstændigheder at faa de Penge, han har Brug for.

Man er i denne Forbindelse kommet til at fæste sin Opmærksomhed paa Postkontorerne, der er spredt over Landene i et endnu større Antal end Bankerne; de har et tilstrækkeligt officielt Præg og er som oftest aabne meget længere end Bankerne. Det er da ogsaa Postkontorerne, der skal optræde som Mellemmænd i saa Henseende efter de nyeste Forslag. I England kan man allerede nu gaa ind paa et Postkontor og indbetale indtil 25 Sh., for hvilket Beløb man faar en Postbons, der kan indfries paa et hvilket som helst andet Postkontor i Landet. For saa vidt det drejer sig om større Beløb, maa man udfylde et passende Antal Postbons, hvad der er en væsentlig Mangel ved Systemet, da man i saa Fald nemt kommer til at rejse rundt med saa mange Postbons, at det bliver mindst lige saa besværligt, som om man rejste med rede Penge. Hertil kommer, at der skal betales for hver enkelt Postbons, saaledes at den samlede Udgift for større Beløb bliver ikke saa helt ubetydelig.

I Italien skal der være et andet System i Brug, hvorved man kan løse et Slags Postkreditbrev, lydende paa større Beløb, paa hvilke man atter kan hæve ved andre Postkontorer. Systemet er imidlertid her af Frygt for Forfalskninger gjort saa indviklet, at det næsten ingen Betydning har.

Nyere Forslag gaar ud paa, at man skal søge at faa indrettet en Slags Verdenspost-Kreditbreve, der skal lyde paa Francs, med hvilke Verdenspostforeningen for det meste regner, og paa Summer indtil et højeste Beløb af 5000 Frcs. Den, der paa en Rejse vil disponere over mere end denne Sum, maa altsaa rejse med et passende Antal Kreditbreve. Som Gebyr foreslaas det, at man ved Udfærdigelsen skal betale 50 Centimer for hvert Kreditbrev, og desuden 25 Ct. for hver Gang, der ønskes udbetalt 100 Fr. Et saadant Kreditbrev skal man kunne præsentere i et hvilket som helst Postkontor i hele den civiliserede Verden. I de Lande, der har Franc som Møntenhed, bliver det udbetalte Beløb ganske simpelt at fraskrive paa Kreditbrevet, hvor derimod den rejsende ønsker sig et Beløb udbetalt i anden Mønt, maa det paagældende Postkontor omregne Beløbet til Frcs., saaledes at der paa Kreditbrevet kun kommer til at figurere Beløb, udbetalte i Frcs. For hver Gang en Indehaver af Kreditbrevet maatte ønske at faa Penge, skulde han udstede en Kvittering for Beløbet, i hvilket Øjemed Kreditbrevet skulde være forsynet med perforerede (gennemhullede) Kvitteringer. Disse forbliver

som Regnskabsbilag i det paagældende Posthus, som fradrager Udbetalingsgebyret ved Udbetalingen og paaklæber Kvitteringen det i Frimærker. Paa denne Maade vilde enhver Mellemregning imellem Landene, hvad Gebyret angaar, falde bort. Skulde den paagældende vende tilbage til sit Hjemsted uden at have forbrugt hele det indbetalte Beløb, vilde han blot have at henvende sig paa sit Postkontor, hvor han imod Aflevering af Kreditbrevet vilde faa Restbeløbet udbetalt. Den største Vanskelighed ved Udstedelsen af den Art Kreditbreve er, at de let vilde lede til Forfalskninger. Den almindelige Fremgangsmaade til at forebygge, at en uberettiget Ihændehaver af et Kreditbrev søger at hæve paa det, er den, at man ved Udstedelsen forlanger et Fotografi af Ihændehaveren paaklæbet Kreditbrevet. Mod Misbrug ydes allerede herved en vis Betryggelse, men Fremgangsmaaden er forbundet med en ikke ringe Gene, idet den, der ønsker at tiltræde en Rejse med ret kort Varsel, nemt vil kunne blive udsat for en højst beklagelig Forsinkelse; men hertil kommer, at der ikke ydes nogen Garanti for, at der ikke fremkommer Kreditbreve, paa hvilke der slet ikke har fundet Indbetaling Sted. Man har overfor dette Forhold tænkt sig at træffe en særlig Forholdsregel, der synes tilstrækkelig betryggende for, at et Kreditbrev, der er i Omløb, ogsaa er ægte. Fremgangsmaaden er den, at den første Udbetaling paa et Kreditbrev sker ved et Postkontor, der i Forvejen er opgivet af Ihændehaveren. Dette Postkontor bliver, straks efter at Kreditbrevet er udstedt, underrettet om, at et Kreditbrev med det og det Nummer og udstedt til den og den Person er udfærdiget, saaledes at det vil kunne kontroleres, at den Person, der begynder at hæve paa Kreditbrevet, virkelig i sin Tid har indbetalt Beløbet. Da Kreditbrevet for hver Udbetaling bliver forsynet med vedkommende Postkontors Stempel, vil man forstaa, at den, der vil benytte et falsk Kreditbrev, ikke alene maa eftergøre dette, hvad selve Teksten og Udfyldningen angaar, men ogsaa maa efterligne Posthusenes forskellige Stempler, og Sikkerheden for saadanne Kreditbreve bliver saaledes den samme som den, hvormed Postkontorerne den Dag i Dag udbetaler almindelige Postanvisninger. Skulde Ihændehaveren blive forhindret i at komme den første Gang til det opgivne Postkontor, men have Brug for at benytte Kreditbrevet ved et andet Postkontor, kan Systemet ogsaa tage Hensyn hertil, idet Postkontoret da ad telegrafisk Vej paa Ihændehaverens Bekost-

ning kan henvende sig til det Postkontor, hvor Kreditbrevet er blevet udstedt, og forhøre om dets Ægthed. — Om det i forskellige Lande indførte Postgiro- og Checksystem henvises til et senere Kapitel.

Verdens-Penge. Som et naturligt Led i de foregaaende Bestræbelser for at indføre et mere bekvemt Betalingsmiddel, naar man bevæger sig fra Land til Land, maa ogsaa nævnes de Forslag, der har været fremme, for at komme ind paa et helt internationalt Pengesystem. Enten saaledes at forstaa, at alle de nu eksisterende nationale Pengesystemer skulde forsvinde og erstattes af et enkelt System, eller saaledes, at der ved Siden af de Møntsystemer, der er og skulde bestaa, tillige skulde søges indført et System, der kunde benyttes ved Udbetalinger Landene imellem og af rejsende. Da de fleste Lande efterhaanden er gaaet over til Metersystemet for Længdemaals Vedkommende og dermed ogsaa til Graminddelingen, hvad Vægt angaar, er det ret naturligt, at den Tanke er dukket op at gøre et Gram Guld til Værdi-Enhed i hele den civiliserede Verden. Foreløbig kunde man da tænke sig, at alle de Veksler, der bliver udstedt i det Øjemed at benyttes til Betaling i fremmede Lande i Stedet for, enten at lyde paa Kroner, Sterling, Mark o. s. v. skulde lyde paa Gram Guld. Paa den Maade kunde de blive til et virkeligt internationalt Betalingsmiddel, idet man ikke stadig behøvede at omregne dem i de forskellige Landes Møntsorter; samtidig skulde Priserne paa de store Verdensartikler, Bomuld, Kaffe, Hvede, Sukker o. s. v. udtrykkes i Gram Guld. Saaledes vilde man maaske foreløbig kunne faa indført en Regningsenhed, og det var vel slet ikke utænkeligt, at en saadan kunde gennemføres, saafremt de store Banker, Bankiers og Vekselérere eller Handelskamrene i de forskellige Lande vilde søge et Samarbejde i saa Henseende. Imidlertid vilde det jo dog ikke have stor Betydning for den indenlandske Omsætning, saalænge man kun havde at gøre med en Regningsenhed og ikke med en Enhed, i hvilken man tillige kunde faa den paagældende Veksel indløst. Det ligger derfor ogsaa nær, saafremt et saadant System kunde blive gennemført, tillige at gaa over til at udstede en Slags Guldcertifikater, lydende paa Gram.

Udstedelsen af disse kunde naturligvis ikke blive ganske vilkaarlig, da i saa Fald et eller andet Land nemt vilde kunne

misbruge denne Udvej til at skaffe sig Penge, der oven i Købet var betalbare over hele Verden, men maatte sikkert paa en eller anden Maade reguleres. Det rimeligste vilde vel være ganske at overlade det til de enkelte store seddeludstedende Banker i de forskellige Lande selv at bestemme, hvor mange af disse internationale Guldgramsedler, de mente at faa Brug for, idet der for deres Udstedelse iøvrigt skulde gælde ganske de samme Regler som for deres øvrige Banksedler.

Den Overensstemmelse, der er imellem 4 Mark, 4 Sh., 5 Fr. og 1 $, har iøvrigt ført til den ret nærliggende Tanke at faa udstedt internationale Pengesedler i en Enhed, der skulde fremgaa som en Gennemsnitsværdi af disse forskellige Beløb. Naar man ikke er kommet videre i denne Retning, har Grunden væsentligt været den, at det enkelte Land ikke har villet give Afkald paa sin egen Møntenhed til Fordel for et fremmed Lands, men dernæst har det sikkert ogsaa spillet en meget stor Rolle, at man paa det Tidspunkt, hvor saadanne Planer fremkom, endnu ikke havde faaet indført den Ensartethed i Henseende til Møntfoden, som vi nu er naaet til. Efter at nu saa godt som alle Lande er gaaet over til Guldmøntfoden, synes der ikke i saa Henseende at være nogen Vanskelighed længer. Indførelsen af Grammet vilde jo iøvrigt bringe Spørgsmaalet udover Vanskeligheden med, hvilket Lands Enhed, der skulde være gældende ogsaa for de andre Lande.

At en saadan Ordning vilde have forskellige Fordele, er indlysende. Man kunde først og fremmest undgaa Omsmeltning af det ædle Metal, idet Grundlaget for disse Guldgramsedler just skulde være den internationale Mønt, der allerede nu ganske uhindret gaar fra Land til Land, nemlig selve Guldbarren. En stor Mængde Kapitaler, der nu ligger brak i Vekselerernes Kontorer for at være til Raadighed i det Øjeblik, der bliver Efterspørgsel efter fremmede Penge, kunde sættes i Omløb o. s. v. Men mest vilde Foranstaltningen betyde for Handelssamkvemmet og for de rejsende. Umuligt var det jo ikke, at man ved at gaa videre i den Retning, som man allerede er inde paa med de foran omtalte Travelers-Checks, hurtigst vilde naa til en Løsning af Spørgsmaalet, idet det naturligvis maatte være de store seddeludstedende Banker, der ogsaa her maatte tage Udstedelsen i deres Haand. Disse Banknoter kunde da indtil videre, det vil sige indtil man havde vænnet sig til at regne med Guldgram som med Shilling

og Mark, blive omsat til en fast Kurs i de forskellige Lande. Meget vilde det fremme deres Indførelse, om man ikke alene som nu kunde betale med dem paa store Hoteller, paa Rejsebureauer og store Dampskibsselskabers Kontorer, men tillige kunde bruge dem ved Betaling f. Eks. paa Jernbanestationer og andre offentlige Kontorer. Var man først naaet saa vidt, vilde de hurtigt gaa ind i den daglige Omsætning.

Kan Penge undværes? Tilbage staar endnu Spørgsmaalet, om man ikke helt kunde undvære Pengene. Man kan vist temmelig rolig gaa ud fra, at saa længe der overhovedet har været noget, der hed Penge, har der ogsaa været Folk, der har beskæftiget sig med den Tanke, om man kunde undvære Penge. Under alle Omstændigheder har man tydelige Vidnesbyrd om, at dette Spørgsmaal har været rejst allerede for adskillige Hundrede Aar siden. Tydeligst kommer det frem i den bekendte Samfundsroman »Utopia« af den engelske Forfatter Thomas Morus. Denne Mand, der levede i den Tid, hvor Naturaløkonomien udkæmpede sin Kamp mod Pengeøkonomien — Begyndelsen af det 16. Aarhundrede — er antagelig kommet ind paa sine Spekulationer over Penge, ved at se de Forandringer, som Varepriserne undergik, efterhaanden som Brugen af de ædle Metaller blev mere almindelig. Muligvis har han ogsaa haft for Øje den Elendighed, der fulgte af, at Folk ofte omsatte deres Ejendele i klingende Mønt og saa senere led Skuffelser derved, at Pengene gik ned i Værdi. Hans Foragt for Penge, for Sølv og Guld kommer frem paa den Maade, at han, hvor han i Bogen omtaler Guld, regner det for ringere end Jernet, hvis Brugsværdi efter hans Mening er langt højere end de ædle Metallers. For yderligere at betage Folk Lysten til at samle paa Guld og Sølv, gøres Brugen deraf til noget mindre fint og hæderligt. De Kæder, som Slaverne lænkes med, skal fremstilles af Guld, ligesom han tænker sig, at Forbryderne mærkes med en Guldring i Ørerne eller Guldringe paa Fingrene, gyldne Kæder om Halsen og lignende. At dette Forslag er meget utopisk — uvirkeligt — vil enhver erkende, og de senere fremkomne Forslag om Pengenes Afskaffelse holder sig da ogsaa til mere faktiske Forhold.

De hyppigst forekommende Forslag har en ret snæver Tilknytning til almindelige socialistiske Idéer, idet saavel Penge som Rente for mange Socialister er kommet til at staa som de

Samfundsonder, der først og fremmest maa afskaffes, før man kan komme over til sundere Samfundsforhold. Da efter socialistisk Opfattelse Arbejdet er den eneste værdiskabende Faktor, er det ret naturligt, at man har søgt at faa Arbejdstiden indført som Værdimaal og Omsætningsmiddel. Den berømte engelske Kommunist Robert Owen, der paa saa mange Maader søgte at faa udlignet de sociale Forskelligheder, førte denne Idé ud i Praksis, idet han i 1832 i London oprettede en Arbejderbank, i hvilken Haandværkerne kunde aflevere deres Arbejds-

Fig. 65. En af Robert Owens Arbejds-Pengesedler.

produkter og erholde Beviser for dem lydende paa Arbejdstimer. Ved Afleveringen af Varerne maatte Arbejderen opgive, hvor mange Arbejdstimer han havde anvendt paa Produktet, der desuden i Banken blev underkastet en Vurdering af dertil ansatte Taksatorer. For de indleverede Arbejdsprodukter kunde man straks modtage andre Genstande eller Beviser for, at man kunde købe for saa og saa mange Arbejdstimer en anden Gang — Arbejdspenge (Fig. 65). I Begyndelsen gik Banken ret godt; i de første 4 Maaneder blev der deponeret Varer for et Beløb af 445 000 Arbejdstimer, hvoraf de 376 000 atter blev indløste. Men i Længden kunde Banken dog ikke gaa. Der blev indbragt alt for mange Varer, der næsten slet ikke blev efterspurgte, saaledes at Lagrene efterhaanden blev fyldt med en Mængde ganske urealisable Ting.

En senere Modstander af Pengene var den franske Socialist Proudhon. Det var ham, der særlig vilde Renten og Pengene til Livs. Kunde han faa afskaffet disse to formentlige Samfundsonder, vilde Samfundet hurtig skifte Karakter, og i dette Øjemed oprettede han en Folkebank i Paris i 1849, der dels skulde besørge den direkte Ombytning af Produkt mod Produkt uden Pengenes Mellemkomst og dels skulde yde alle dem, der ønskede det, gratis Laan. Denne Idé kom dog ikke til at staa sin Prøve, da det hele gik i Stykker allerede inden det var kommet i Gang.

Helt op i vore Dage er der en Mængde mere eller mindre aandfulde Forfattere, der har beskæftiget sig med disse Tanker, fra den tyske Skrædersvend Wilhelm Weitling til den russiske Grev Tolstoj, der til sin Død kæmpede tappert for sine Idéer. Mest yderliggaaende eller umuligt er følgende Forslag, hvorefter Penge under en hvilken som helst Form skulde udelukkes fra Omsætningen. Hvad enten det drejede sig om en Omsætning af Arbejdspræstationer eller Varer, skulde der blot finde en Afregning Sted, saaledes at man blev godskrevet paa visse dertil indrettede Steder for det, man fortjente, eller for det Beløb, der tilkom en ved Salg. Selv maatte man naturligvis føre en lille Konto over, hvor mange Værdier, man til enhver Tid kunde disponere over, og de forskellige Afregningssteders Bøger maatte da kontroleres en Gang imellem ad officiel Vej. Forslaget, der synes lidet praktisk, vilde med Hensyn til Erlæggelse af Arveafgifter, Skatter og lignende rumme visse Fordele for det offentlige, idet man af de paagældende Konti kunde overbevise sig om, hvad hver enkelt til enhver Tid ejede.

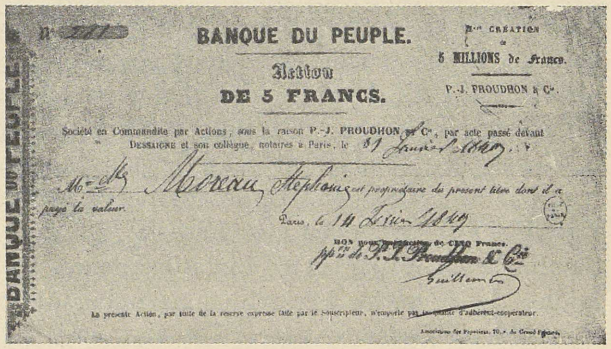
BANQUE DU PEUPLE.

Action

DE 5 FRANCS.

5 MILLIONS de Francs.

P.-J. PROUDHON & Cie.

Fig. 66. Aktie i Proudhons Folkebank.

Afregning i visse af Livets daglige Forhold var derimod ikke utænkeligt. Hvor der i samme By baade findes Andelsmejeri, Handlende og Haandværkere, vilde man selv uden noget Penge-

instituts Mellemkomst meget godt kunne iværksætte en maanedlig eller halvaarlig Afregning, hvorved den megen Omflytten med Kontanter vilde undgaas, og Fristelsen for Tyveri og Bedrageri blive mindre.

Alle de her fremsatte Forslag til Afskaffelse af Pengene gaar ud fra den Forudsætning, at Pengene virker til Skade for de underste Samfundslag og befordrer Kapitalopsamling for de mere bemidlede. For saa vidt Pengene bruges til Kapitalopsamling, er det naturligvis rigtigt, at der heri er et Moment til at befordre Sammenhobning af Kapitaler paa enkelte Hænder, men da i vore Dage Pengenes Betydning som Kapitalopsamlingsmiddel er langt, langt mindre end deres Betydning som Omløbsmiddel, og denne deres Funktion næppe kan siges i særlig Grad at virke skadelig for enkelte Klasser og komme andre Klasser til Gode, vil dermed ogsaa den væsentligste Anke imod Pengene være bortfalden. Kapitalopsamlinger sker dog i vore Dage ikke paa den Maade, at man bogstavelig gemmer sine Penge hen paa Kistebunden. En saadan Fremgangsmaade vilde iøvrigt ikke rumme nogen stor Fare for Ulighed i Samfundet. De Samfundsonder, der tages Sigte paa, maa bekæmpes ved andre Midler, hvis Omtale hører hjemme under andre Grene af Socialøkonomien.

Til Slut skal anføres nedenstaaende Oversigt over Pengemængden m. m. i forskellige Lande.

Forraad af ædle Metaller, udmøntet eller i Barrer, samt Papirspenge og udækkede Banksedler i enkelte Lande 1ste Januar 1910.

	Møntenhed	Folketal i Mill.	Guld Mill. Kr.	Sølv Mill. Kr.	Sedler Mill. Kr.	pr. Indbygger Kr.
Danmark	Krone	2,7	71,6	22,9	54,4	54,95
England	Pund Sterling	45,0	2 088,7	441,1	424,0	65,64
Forenede Stater	Dollar	89,6	2 362,8	2 721,7	2 888,6	130,28
Frankrig	Franc	39,3	3 427,7	1 521,1	556,1	140,04
Norge	Krone	2,3	47,6	13,7	27,0	38,11
Rusland	Rubel	154,0	3 334,1	290,1	27,0	23,53
Sverig	Krone	5,4	92,8	31,8	120,6	45,29
Tyskland	Mark	60,6	705,2	871,7	1 283,5	47,21

V. BANKER

Hvorledes arbejder en moderne Bank. — Bankvirksomhed i ældre Tid. — Seddelbanker. — Almindelige private Banker.

Hvorledes arbejder en moderne Bank.

Indlaan. — Bokser og Deposita. — Udlaan. — Emissionsforretninger o. desl.

Allerede for flere Hundrede Aar siden — og iøvrigt ofte siden — har man med Henblik paa Pengenes og de øvrige Omsætningsmidlers Virken i det økonomiske Liv, brugt det Billede, at de var som Blodet, der stadig kredser rundt i Legemet og bringer Liv og Fornyelse til dets forskellige Dele. Vilde man fuldstændiggøre dette Billede og spørge om, hvad der nu ude i Livet skulde svare til Hjærtet, det Kraftcenter, der uden Ophør arbejder for at pumpe Blodet ind og ud i Legemets fintforgrenede Aarenet, maatte Svaret uden Tvivl blive — Bankerne, thi ustandseligt ruller Pengene ind i og atter ud af Bankernes Kasser, under deres stadige Kredsløb fra Haand til Haand, fra Køber til Sælger, fra Debitor til Kreditor. Allerede ved den ydre Pragt, som mange Banker lægger for Dagen i deres granit- eller marmorprydede Paladser, men endnu mere ved den faktiske Magt, som de besidder, den Medbestemmelsesret, de har sikret sig ved Dispositioner i det økonomiske Liv, er de for mange — med en vis Ret — kommet til at staa som de Grundpiller, hvorpaa det moderne Samfund hviler.

Men er deres Magt end stor, saa maa de dog selv bøje deres Vilje ind under den økonomiske Udviklings Lov. De glider selv med, som store Skibe, paa Udviklingens Strøm og maa tage nøje Vare paa deres egen sikre Kurs, ganske som den mindste Baad. Stille og støt virker de i det daglige Liv, ældre Forretninger afvikles og nye indgaas med saa stor en Regelmæssighed og Selvfølgelighed, at den der ikke selv er med i den ustandselige Korrespondance, Telegraferen og Telefoneren, let glemmer, hvor inderligt Samfundets og Bankens Interesser slynger sig ind i hinanden. Men hænder det, at de kæntrer, lægger sig paa Siden midt i Strømløbet og skaber oprørt Vand omkring sig — ja, da vil

mangen lille Skude gaa til Bunds, og den før saa rolige Strøm vil danne Hvirvler omkring det sunkne Vrag, indtil de sidste Stumper af det er skyllet bort.

Ikke mindst gennem saadanne Katastrofer er Følelsen af Bankernes Betydning trængt ud i de videste Kredse; men Forestillingerne om, hvori deres Virksomhed egentlig bestaar, er endnu højst uklare og taagede hos det store Flertal. Folk véd i Almindelighed meget bedre Besked om, hvad der foregaar i et Mejeri, et Gasværk eller en Elektricitetscentral, end om det Liv, der udfolder sig i disse Pengecentraler. Vi vil derfor, inden vi nærmere betragter Bankernes historiske Udvikling, deres forskellige Nutidsformer og de Farer, der truer dem, søge Svar paa det Spørgsmaal: »Hvilke Forretninger udfører en moderne Bank?« eller: »Hvorledes strømmer Pengene ind til den og atter ud fra den?«

Indlaan. Inden en Bank overhovedet kan begynde sin Virksomhed, maa den have en Grundkapital. Som Regel er denne skaffet til Veje ved Aktietegning, idet en Bank næsten altid oprettes som et Aktieselskab. Bankforretninger kan dog ogsaa drives af Enkeltmand; i hvilket Tilfælde man da bruger Betegnelsen Bankier.

Foruden den indbetalte Aktiekapital (det er i nogle Lande almindeligt, at der kun indbetales en vis Brøkdel af hver Akties paalydende Værdi, medens den resterende Del først indkaldes, naar Banken faar Brug derfor) faar Banken — som egen Kapital — Raadighed over de til dens Reservefond i Tidens Løb henlagte Midler. Men Aktiekapitalen og Reservefonden bliver dog kun en Del af de Kapitaler, som Banken faar at virke med. En anden og langt større Del faar den, ved at Folk »sætter deres Penge i Banken«. Dette sker paa forskellige Maader. En Del Banker modtager Penge til Opbevaring og Frugtbargørelse, ganske paa samme Maade som Sparekasserne, og udsteder for de indsatte Penge ligefrem Sparekassebøger. I Banken er der i saa Fald en særlig »Sparekasseafdeling«. Men mere almindeligt er det dog, at Banken modtager Pengene paa samme Vilkaar som en Sparekasse, giver samme Rente af Pengene, men Indlaanerne faar da en Bankbog eller Kontrabog, hvorpaa der kan indsættes og hæves ganske som paa en Sparekassebog.

Det bliver da ogsaa det samme Publikum, Bankerne herved

Fig. 67. Ekspeditionslokale i en moderne Bank.

kommer i Forbindelse med, som det der ellers søger til Sparekasserne, Folk, der ønsker at anbringe deres Penge, saaledes at de paa en Gang kan faa en rimelig Rente af dem — idet Kontrabøgerne for det meste, ligesom Sparekassebøgerne, er rentebærende med 3½—4 p. Ct., og tillige har Adgang til at disponere over Pengene med kort Varsel.

Det er dog ikke alle Banker, der modtager Penge under denne Form; som det andetsteds omtales kan ikke en Gang alle Banker gøre det. Langt mere karakteristisk for Bankvirksomhed er en anden Form for Indlaan, ved hvilken den, der indsætter Pengene, modtager et »Indlaansbevis«. Herved fastsættes en Opsigelsesfrist, der kan variere fra nogle faa Dage og indtil 3 Maaneder eller ½ Aar.

Renten, 4-5 p.Ct., retter sig dels efter Opsigelsesfristen, saaledes at jo længere Tid Banken kan have Pengene i Ro, desto højere Rente vil den kunne give, og dels efter Bankens Størrelse, idet en mindre Bank, der har vanskeligere end en større, ved at faa Publikum i Tale, maa byde mere. De Midler, der indsættes paa denne Maade, bestaar for Størstedelen af Penge, som Folk ikke umiddelbart har Brug for, men ønsker at anbringe rentebærende for en Tid, uden derved just at have til Hensigt at anbringe større Kapitaler for længere Tid. I saa Fald vil man snarere »anlægge« dem i Værdipapirer, købe Obligationer eller Aktier. Ofte er Indlaansbeviserne indrettet saaledes, at det paaløbende Rentebeløb er vedføjet Dag for Dag. Indehaveren kan da hurtigt se, hvilken Værdi det til enhver Tid har, og det kan let anvendes i Omsætningen, overgaa fra en Mand til en anden som Betaling.

Nærmere til det, der er Bankernes egentlige Opgave i Samfundet, kommer vi ved at betragte den Form for Pengeanbringelse, ved hvilken Pengene indsættes paa en »Konto« i Banken — Folio-Konto eller Konto-Kurant (ɔ: løbende Konto). Naar Forretningsmænd eller Firmaer anbringer Penge paa en saadan Konto, er det ikke i første Række, eller i alt Fald ikke alene for at faa Pengene forrentet. Allerede af den Grund, at Pengene skal kunne udbetales naarsomhelst eller med ganske kort Varsel, kan Banken ikke give ret høj Rente af disse Midler; men den kan paa anden Maade gøre Indskyderen værdifulde Tjenester, idet den modtager de Penge, de i Øjeblikket ikke har Brug for, og udbetaler af dem efter Ordre (navnlig ved Checks).

I Virkeligheden kommer Bankerne ad denne Vej til i vidt Omfang at udføre Kasseforretninger, iværksætte Omsætninger for hele det store Forretningsliv, der pulserer rundt om dem.

Grænsen mellem de to omtalte Former, Folio og Konto-Kurant, er ret flydende, og Betegnelserne anvendes ofte i Flæng. Forskellen skulde snarest bestaa i, at Indskyderne paa Folio-Konto forudsættes til enhver Tid at have et Tilgodehavende hos Banken, medens Betegnelsen Konto-Kurant nærmest anvendes i de Tilfælde, hvor Kunden snart kan komme til at optræde som Kreditor og snart som Debitor i Forholdet til Banken, idet der da har fundet en Aftale Sted imellem Banken og den paagældende om, at han i paakommende Tilfælde maa have Lov til at overtrække sin Konto.

Som før nævnt ydes der kun lav Rente af de Penge, der staar paa saadanne Konti. I København er Renten af Foliomidler i de større private Banker 1—2 p.Ct., i de mindre Banker 2—3 p.Ct., hvorimod den i Nationalbanken er ½ p.Ct. Ja, i adskillige større udenlandske Banker stiller man sig endogsaa saa fornemt, at man overhovedet slet ingen Rente giver af Penge, der indsættes paa denne Konto, og gaar man længer tilbage i Tiden, var det endda det almindelige, at Kunderne betalte for at faa Lov til at have Pengene anbragt i Banken paa denne Maade.

Medens mange Firmaer til Stadighed har en Konto hos Banken, har andre kun Brug for en saadan for kortere Tid under særlige Forhold. En Sagfører, der ikke har »løbende« Konto hos en Bank, vil saaledes ofte ved Ejendomshandler, Opgørelse af Dødsboer el. desl. skaffe sig en Konto for det Tidsrum, i hvilket han midlertidig ligger inde med Pengene.

En Mand, der har en Konto hos en Bank, kan ikke blot indsætte kontante Penge paa denne. Alle de Fordringer han faar paa andre i Form af Anvisninger, Checks og Veksler gaar ogsaa ind paa Kontoen, ligesom han kan overlade til Banken at sælge Værdipapirer for sig, og lade den godskrive Beløbet paa Kontoen.

Som omtalt S. 124 o. flg. vil kontante Udbetalinger i mange Tilfælde kunne undgaas, idet de paagældende Summer blot overføres fra én Bankkonto til en anden. Et veludviklet Foliosystem, i Forbindelse med »Girering« eller Afregning mellem Bankerne

indbyrdes, vil derfor betyde en uhyre Besparelse for Samfundet med Hensyn til Mængden af Omsætningsmidler.

Bokser og Deposita. Foruden de Midler Bankerne faar til fri Raadighed, modtager ogsaa mange af dem Værdier — særlig Værdipapirer og Kostbarheder, almindelige Dokumenter o. lign. til Opbevaring.

Fig. 68. Boksafdeling i en engelsk Bank.

Almindeligst er det vel, at Banken modtager Værdierne, fordi Ejeren ikke selv har noget sikkert Gemmested, og at de deponerede Genstande henlægges i Banken, uden at denne har Ret eller Adgang til at disponere over dem. Banken vil dog i Almindelighed paatage sig at erstatte deres Værdi, dersom de enten ved Ildebrand, Tyveri eller paa anden Maade skulde komme noget til. Banken udsteder i Reglen et Modtagelsesbevis, en Recepisse, der naturligvis maa tilbageleveres ved Depotets Udtagelse.

Man skelner for det meste mellem »lukket« og »aabent« Depot. Naar Depotet er »lukket«, kan der f. Eks. til Banken afleveres en lille Kasse under Ejerens Laas og Lukke, uden at Banken iøvrigt gør sig bekendt med, hvad der er i den. Skulde Depotet gaa tabt, henholder Banken sig ved en eventuel Skadeserstatnings Udbetaling til den Værdi, som man har opgivet Banken ved Depotets Indlevering. Til Modtagelse af den Art Deposita har moderne Banker indrettet særlige Afdelinger, Boksafdelinger, hvortil Forbilledet er hentet i Amerika. I særlig so-

lidt byggede Hvælvinger er der indrettet en Mængde smaa Rum, der kan lejes for en vis bestemt Sum om Aaret, f. Eks. 20—100 Kr. Naar nogen skal have Adgang til Rummet, er det almindeligt, at der samtidig skal benyttes mindst to Nøgler, hvoraf Banken har den ene og Lejeren den anden. Derimod er det kun denne sidste, der har Adgang til den Kasse, der findes indsat i Boksen.

Boksafdelingen i »Deutsche Bank« i Berlin har halvanden Meter tykke Vægge af Jærnbeton og med indlagte Panserplader, saa at de er uigennemtrængelige for baade Mejsel og Stikflamme. Baade Vægge, Loft og Gulv er indvendig beklædte med Jærn.

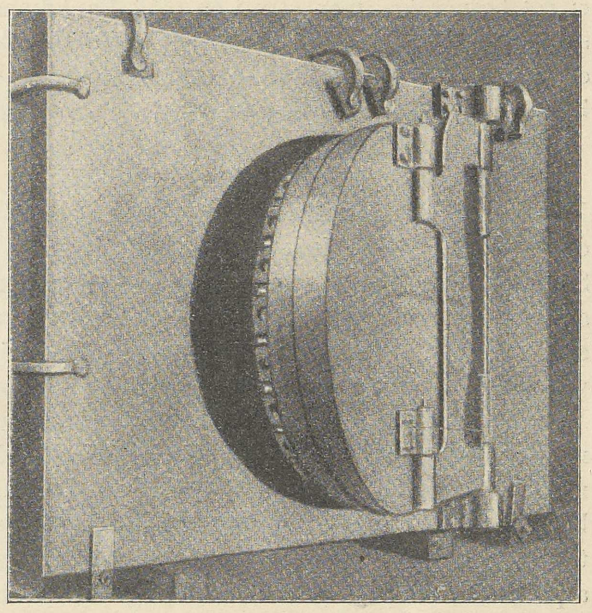

Fig. 69. Dør, som skal anbringes for en Bankhvælving. Den har 24 Slaaer og vejer med Indfatning 6000 Kilogram.

Da det undertiden skal være sket, at Banktyvene har søgt at naa deres Maal ved at grave en Tunnel ind under en Bank, har man her anvendt særlig Omhu paa Gulvets Konstruktion, skønt det ligger under Grundvandstanden. Det bestaar af særlig haardt Beton gennemtrukket med et Virvar af tykke Staalstave. Adgangen til Kælderen bevogtes af Betjente, som ikke slipper nogen igennem, uden at han fremviser Legitimationspapirer og giver det rette Stikord.

I de udlejede Rum ligger bl. a. talrige Brillantdiademer, Perlehalsbaand o. s. v., som Ejeren afhenter, hver Gang de skal bruges og derefter atter afleverer. Naar en Kasse udleveres til Ejeren, kan han faa den bragt ind i et lille Kammer, hvor han kan være ganske alene med sine Skatte, udtage, hvad han vil, nedlægge nye Værdier, klippe Kuponer o. s. v.

Den anden Form, under hvilken en Bank modtager Deposita,

er det saakaldte aabne Depot, der væsentligst bruges, naar det drejer sig om at deponere Værdipapirer. I et saadant Tilfælde modtager Banken Værdierne uden noget særligt Lukke. Den kender deres Indhold og Værdi nøje og tilsvarer deres Værdi, om de skulde bortkomme. I de fleste Tilfælde paatager Banken sig at hæve Renten og Udbyttet, indkassere de udtrukne Obligationer o. s. v. I mangfoldige Tilfælde kan det naturligvis være bekvemt for Folk at blive fri for disse Forretninger, der for dem som oftest er ret besværlige, men som i en øvet Bankmands Haand saa godt som intet betyder. Som Vederlag herfor betales i Almindelighed et Gebyr, der varierer efter Depotets Værdi, men vel oftest vil beløbe sig til ½ eller 1 p.Ct.

Udlaan. Ved de sidst omtalte Forretninger har Banken jo en Indtægt, men Indlaansforretningerne giver Banken Udgift, da den ikke blot skal holde Regnskab over og tilsvare de laante Summer, men ogsaa maa betale Rente af dem. Kun ved atter at lade Pengene gaa ud til højere Renter kan den faa Fordel af sin Indlaansvirksomhed. Man kan gærne sige, at Banken derved fordyrer Pengene, ligesom enhver Mellemhandler fordyrer Varerne; adskillige Laan kunde blive billigere for Laantageren, mere indbringende for Laangiveren uden Bankens Mellemkomst; men kun i forholdsvis faa Tilfælde kan Laan ordnes saa umiddelbart. Banken er det store uundværlige Mellemled; den forvandler talrige smaa og fluktuerende Indlaan til større Udlaan; den afpasser Indlaans- og Udlaansbetingelser efter de i Forretningslivet forekommende mangeartede Forhold, og den sigter Laansøgernes store Skare.

H v o r l e d e s b æ r e r m a n s i g n u a d m e d a t f a a L a a n i e n B a n k ? Det siger sig selv, at den blotte Henvendelse i Banken ikke er tilstrækkelig til at skaffe hverken Gaardmanden, Haandværkeren, den handlende eller det store Aktieselskab den fornødne Driftskapital. Banken maa paa forskellig Maade skaffe sig Sikkerhed for, at Laanene vil blive tilbagebetalt.

I mange Tilfælde vil man holde sig til Laansøgerens personlige Forhold. Men selv om man ud fra hans almindelige Omdømme maa anse ham for »god nok«, vil man dog, for saa vidt han ikke stiller Sikkerhed paa anden Maade, forlange, at han skal stille K a u t i o n. Dette vil sige, at han skal skaffe én eller to Personer, som Banken finder gode nok, og som ved en Paategning

paa Gældsbeviset erklærer sig for »Selvskyldnere« og derved forpligter sig til at svare til den Del af Beløbet, som Banken forgæves søger hos Laantageren selv.

At det kan blive farligt at være for villig til at gaa i Kaution for andre, er indlysende; men det maa dog ikke glemmes, at uden denne Form for Solidaritet vilde det være ganske umuligt for en stor Mængde Mennesker at skaffe sig ofte meget forsvarlige Laan til Driftens Udvidelse eller ældre, dyrere Laans Afvikling o. l.

Den Rente og Provision, som Banken beregner sig af Laanene, afhænger bl. a. af den Sikkerhed, der bydes fra Laangiverens Side. Saafremt han derfor har Værdier af en eller anden Art, som han kan deponere i Banken som Haandpant, og hvortil Banken altsaa, om det skulde gaa galt, kan holde sig, vil han ofte opnaa bedre Vilkaar for Laanet.

Laan mod Haandpant, der maaske er en af de ældste Laaneformer, kaldes ofte Lombardlaan. Ordet stammer fra Italien, hvis Byer i det 13. Aarhundrede havde en meget udviklet Pengeforretning, og det maa føres tilbage til dette Lands tidligere Befolkning, Lombarderne, der igen nedstammede fra de gamle Longobarder. Endnu den Dag i Dag findes der en særlig Forbindelse imellem Pengeforretninger og dette gamle Ord, idet den Gade, i hvilken de fleste store Banker har deres Hovedsæde i London, hedder Lombardstreet.

De Ting, der overlades til Banken som Pant, er som oftest Værdipapirer, Obligationer, Aktier, Livsforsikringspolicer el. lign; men det kan dog ogsaa være Varer.

Naar Banken laaner paa Værdipapirer, vil Laanets Størrelse naturligvis komme til at afhænge baade af de Papirer, der deponeres, og af Laansøgerens personlige Vederhæftighed. Men selv de bedste Papirer — Statsobligationer, Kreditforeningsobligationer o. lign. — vil dog for saa vidt Banken disponerer forsigtigt aldrig blive belaant med deres fulde Værdi. I modsat Fald vilde et Kursfald jo let kunne bringe Depotets Værdi ned under Laanets Beløb. Selv et af Verdens fineste Papirer, de engelske Statsobligationer (Consols), bliver i engelske Banker kun belaant indtil 90 p.Ct. af Værdien. For saa vidt Banken yder Lombardlaan paa Varer, kan dette ske baade i Korn, Bomuld, Tobak, Jern, Kaffe, Sukker og meget andet. Varerne bliver naturligvis i saa Fald ikke opbevaret i Bankerne, der da maatte være indrettet som hele Pakhuse, men de henlægges i særlige Oplagshuse. Ved Varernes

Aflevering i disse udstedes der et Oplagsbevis, og det er dette, der pantsættes i Banken.

Ikke sjældent ydes der Laan paa Varer ved, at Banken modtager et »Konnossement« paa et Tidspunkt, hvor de i Konnossementet omhandlede Varer endnu befinder sig langt borte, eventuelt »svømmende« paa Havet. Ved et Konnossement eller et Ladebrev forstaar man et Dokument, hvorved en Skipper erklærer i sit Skib at have modtaget visse Varer, som han forpligter sig til at aflevere paa Bestemmelsesstedet til den, der har Konnossementet i Hænde. Idet Konnossementet overgives til Banken som Pant, vil denne altsaa have Sikkerhed i de endnu svømmende Varer. Ofte vil der sammen med Konnossementet blive deponeret en Forsikringspolice, da Banken naturligvis ikke kan udsætte sig for det Tab, der vil være forbundet med Skibets Undergang.

Den bedst mulige Sikkerhed byder Laansøgeren, hvis han har en fast Ejendom, en Gaard eller et Hus, i hvilket Laangiveren faar en som første Prioritet sikret Panteret (Underpant), men i saa Fald kan han i Almindelighed gøre Regning paa at faa Laanet billigere i en Sparekasse, en Kreditforening el. desl. end i en almindelig Bank, der først og fremmest er en Forretning i Pengeomsætning, og som saadan beregnet paa hurtigere Strømninger og større Fortjeneste end de andre nævnte Institutioner. Dog vil Bankerne, ikke mindst i Lande, hvor der ikke findes særlige Kreditforeninger eller Hypotekforeninger, have Lejlighed til at give længere eller kortere Laan mod Pant i faste Ejendomme, ofte i saadanne, hvor der i Forvejen staar andre Prioriteter.

En meget stor Del af mange Bankers Forretninger bestaar i Diskontering af Veksler. Som omtalt S. 110 kan Forretningsfolk, der har Veksler liggende, faa disse omsat i rede Penge inden Forfaldsdagen, ved Henvendelse til en Bank, der overtager Vekslerne og udbetaler deres paalydende Beløb med Fradrag af den Rente, Banken beregner sig for Tiden fra Overtagelsesdagen til Forfaldsdagen. Man kan kalde en saadan Diskontering et Køb af Vekslen; men det kan med fuldt saa megen Ret kaldes en Udlaansforretning med Pant i Vekslen, idet det ofte drejer sig om Solaveksler, der ikke kommer i andres Hænder end Udstederens og Bankens. Er det en allerede omsat Veksel, der præsenteres Banken, maa jo den, der sælger Vekslen, skrive sit Navn bag paa den som Endossent og forpligter sig derved til i givet Tilfælde at indløse den i Banken (S. 107).

I Almindelighed er Renten af saadanne Veksellaan (D i s k o n t o e n) 1 p.Ct. lavere end Renten af Lombardlaan, fordi de særlige Retsregler for Vekslen yder god Betryggelse for, at Banken faar sine Penge igen, ligesom selve Laanedokumentet, Vekslen, dersom Banken skulde komme til at mangle Penge, meget let igen kan afsættes til en anden Bank, rediskonteres. Forudsætningen for, at Banken tager Vekslen, er dog, at de paa Vekslen anførte Navne frembyder tilstrækkelig Sikkerhed, og for at Banken kan bedømme det, er det af største Betydning, at den har et intimt Kendskab til Forretningsforholdene paa selve Stedet. At det bliver vanskeligere og vanskeligere for de store Banker at følge med her, er jo ret indlysende, og disse Forretninger overgaar derfor i store Pengecentra til visse Mellemmænd, Vekselllerere, der enten selv diskonterer Vekslen eller forsyner den med deres Navn, saa at Banken, der kender Vedkommende, føler sig sikker.

Den Rente, som Bankerne beregner sig for at købe Vekslerne, vil naturligvis være afhængig af Forholdene paa Pengemarkedet, der i det store og hele afspejles i den af Landets seddeludstedende Bank fastsatte Diskonto. Fra denne vil Renten dog afvige en Del. For Danmarks og Norges Vedkommende er de almindelige Bankers Diskonto i Reglen 1 p.Ct. højere end den officielle Diskonto. I Tyskland er den almindelige Bankrente derimod som oftest under den officielle Diskonto, hvilket skyldes den Omstændighed, at de store Banker ved en lavere Diskonto konkurrerer med Rigsbanken om Vekseldiskonteringen.

Da Diskontoen i det hele er meget følsom overfor Markedets Behov af Penge, vil Renten af Veksler ofte variere ret betydelig fra den Rente, man maa give for andre Laan, der ikke som Vekselllaan afgøres i Løbet af kortere Tid. Maaske kunde man tænke, at man, naar Diskontoen gaar op, vilde kunne faa en højere Indlaansrente i Banken. Men dette vil sjældent være Tilfældet. Dels vil Banken naturligvis se at tjene saa meget som muligt, og dels véd den godt, at de Penge, som den kunde faa ved at sætte Indlaansrenten i Vejret, straks vilde forsvinde igen, naar Renten gik ned og saaledes forstyrre Bankens Dispositioner. Medens Renten af Veksler under den sidste danske Bankkrise gik op til en halv Snes p.Ct., var Indlaansrenten kun halv saa stor.

Dersom en Forretningsmand ønsker en Kredit af længere Varighed, vil han maaske søge at faa aabnet sig en løbende Konto i Banken, saaledes at han paa denne enten direkte kan hæve

Penge eller trække ved Hjælp af Anvisninger, saa længe hans Gæld til Banken ikke naar op over en vis Sum. Til Sikkerhed for en saadan »Kassekredit«, som det ofte kaldes, kan den paagældende Forretningsmand f. Eks. stille Sikkerhed i Værdipapirer eller skaffe Kaution, ofte begge Dele. I Reglen maa han i Provision til Banken betale ½—1 p.Ct. af Kredittens Maksimum; men desuden beregnes der Rente af det Beløb, han til enhver Tid virkelig skylder. Den samlede Rente af en Kassekredit vil i Almindelighed blive noget højere end Renten af et Veksellaan.

Den, der har en Kassekredit i Banken, kan ikke alene hæve Penge paa sin Konto, men ogsaa indsætte Penge paa den og derved formindske sin Gæld. Der vil naturligvis i og for sig heller ikke være noget i Vejen for, at han kan sætte saa meget ind, at det i alt Fald for en kort Tid bliver Banken, der skylder ham Penge. Grænserne mellem Indlaans- og Udlaanskonti er med andre Ord ofte ret vilkaarlige. I Navnet Konto-Kurant har vi som før nævnt (S. 142) en Betegnelse, der kan omfatte dem begge.

En ganske særlig Form for Banklaan, som ikke sjældent benyttes i Norge, er Laan paa de saakaldte Vekselobligationer. Laantageren udsteder en saadan Obligation, som han, efter at den er forsynet med nogle Navne (Endossenter), afsætter til Banken. Forfaldsdagen sættes gerne til ½ Aar efter Udstedelsen, men det er en Forudsætning, at Laanet, naar Banken stadig finder Sikkerheden god nok, skal fornyes imod, at Laantageren afdrager 10 p.Ct. af det. Paa denne Maade kommer han i Løbet af nogle Aar ud af sin Gæld til Banken.

I de senere Aar er man begyndt at drøfte en ny Form for Laan. Det drejer sig her nærmest om Haandværkeren og den mindre handlende, der undertiden har store Vanskeligheder ved selv at faa den fornødne Kredit, medens de i Følge deres Forretnings Karakter, og det Publikum, de kommer i Berøring med, ofte er nødsaget til at give Kredit.

Medens baade den større industridrivende og handlende har en ret naturlig Adgang til at skaffe sig Kredit, f. Eks. ved at trække Veksler paa deres Forbindelser, vil dette ikke kunne gaa for de her nævnte mindre næringsdrivende, hvis Kunder ikke er af en saadan Art, at der kan »trækkes« paa dem. Den Tanke er da opdukket, at den handlende, der stiller i Banken med sine Bøger, og ved disse kan vise, at han har betydelige udestaaende Fordringer, bør kunne laane paa dem. Systemet, der alle-

rede skal være bragt til Anvendelse forskellige Steder i Tyskland, synes at kunne byde de her nævnte forretningsdrivende betydelige Fordele. Ofte paatager det paagældende Pengeinstitut sig samtidig med, at det diskonterer Bogfordringerne (udbetaler dem mod Fradrag af Renter og Omkostninger) at faa de udestaaende mindre Fordringer drevet ind.

Emissionsforretninger og desl. Af væsentlig anden Art end Ind- og Udlaansforretningerne er de saakaldte Emissionsforretninger, der bestaar i, at Banken er med til at tilvejebringe Stats- og Kommunelaan eller financiere Aktieselskaber.

Naar det drejer sig om Stats- eller Kommunelaan, optræder i Reglen flere Banker i Fællesskab og forhandler under ét med Stat og Kommune om Overtagelse af hele Laanet paa Bankkonsortiets Risiko. For Konsortiet, der oftest er internationalt, gælder det naturligvis om at give Laanet til saa lav en Kurs og saa høj en Rente som vel muligt, medens Stat eller Kommune selvfølgelig har de modsatte Interesser, nemlig at faa det mest mulige ud af Obligationerne og bebyrde Kassen med den mindst mulige Renteudgift.

Indtil Bankerne selv kan faa Obligationerne afsat, vil de findes under Kontoen for Fonds og Aktier.

Overfor de private Aktieselskaber er Bankerne kommet til at spille en større og større Rolle, thi medens det maaske nok tidligere var almindeligt, at større Aktieselskaber selv forsøgte at faa deres Aktier afsatte, er det nu snarest blevet Regelen, at man, hvor det drejer sig om at omskabe en enkelt Mands Forretning til et Aktieselskab eller faa en Aktiekapital udvidet, henvender sig til en Bank. Dennes Opgave bestaar i, at den gennem alle de Forbindelser, der staar til dens Raadighed, søger at faa Aktierne afsatte, og dens Fortjeneste maa altsaa søges i Forskellen mellem Salgsprisen og den Pris, til hvilken Banken har overtaget Aktierne. Bankens Medvirken til Ordning af Aktieselskabers financielle Forhold gaar dog ikke altid ud paa at udvide og forøge Aktiekapitalen. Ofte gælder det for Banken om at lade Foretagender, der ikke kan klare sig, forsvinde. Dette vil ofte foregaa paa den Maade, at flere Selskaber, hvis Aktier efterhaanden er gaaet ned i Kurs, fordi Omsætningen har været for lille til at forrente en saa stor Aktiekapital (Overkapitalisation), slaas sammen, saaledes at den samlede Aktiekapital nedskrives til

et mindre Beløb, hvorved Aktierne bedre kan holdes oppe i Pris.

Emissionen af Aktierne fuldbyrder Banken igennem visse forskellige Handlinger. Først udstedes der et Prospekt, dernæst indbydes der til Aktietegning, hvorefter de tegnede Aktier overgaar til Aktionærerne, og endelig gælder det for Banken at faa den paagældende Aktie indført paa Børsen. Enhver der læser en Avis, vil have set et Prospekt, der ofte indeholder en Skildring af det paatænkte Foretagende holdt i rosenrøde Farver. I nyere Tid er Fremgangsmaaden i de fremmede Hovedstæder, hvor Finanspressen ofte er ganske afhængig af Bankerne, blevet den, at selve Prospektet er affattet mere kort og bestemt, gjort saa tillidsvækkende som muligt, medens man samtidig sørger for at faa en anbefalende Skildring af Forholdene optaget som Tekst i selve Bladene. Fra den danske Bankkrise i 1908 har man et Eksempel paa, hvorledes en Banks Bestyrelse ved en Udvidelse af Bankens Aktiekapital vovede sig for langt ud med Hensyn til den Afsætning, der allerede skulde have fundet Sted i de nye Aktier.

Tegningen foregaar gerne paa en nærmere bestemt Dag, og hvor det drejer sig om et Papir, der er efterspurgt af Publikum, vil man se, at den Sum, der er udbudt til Tegning, ofte overtegnes adskillige Gange. Det kan f. Eks. hænde, at et Aktieselskab, der har udvidet sin Kapital med 1 Million Kr., modtager Aktietegning til et Beløb af ikke mindre end 10 Mill. Kr. Dette maa dog ikke altid forstaas saaledes, at den Mand, der har tegnet sig f. Eks. for 100 000 Kr., virkelig ønsker at faa for 100 000 Kr. Aktier; han vilde maaske oven i Købet blive ret ubehagelig overrasket, om han fik dem; men Overtegningen sker, fordi alle gaar ud fra, at der vil blive tegnet mere end det udbudte Beløb, og de tegnede Beløb derfor reducerede. Hvis der ialt er tegnet et 10 Gange saa stort Beløb, som der er udbudt, vil det enkelte Beløb blive divideret med 10. Det Aktieselskab, der udvider sin Aktiekapital, og som er saa heldig stillet, at dets Aktier staar i en Kurs, der er over Pari, vil i Almindelighed henlægge Overkursen, det vil sige det Beløb, der indvindes ud over Aktiens Paalydende, til Reservefonden, der paa den Maade vil kunne faa en væsentlig Forøgelse, hvad der har Betydning, ikke mindst for en Bank.

Naar et Aktieselskab ikke selv ønsker at tage Afhændelsen af Aktierne i sin Haand, men overlader det til en Bank, træffes der ofte en bestemt Aftale om, til hvilken Pris Banken skal overtage de nye Aktier for Selskabet, saaledes at det for Banken

selv gælder om at sælge dem saa højt som muligt over den med Selskabet aftalte Kurs.

Der er vel faa Bankforretninger, der afkaster en saa stor Gevinst som netop Emissionsforretninger, men det gaar her som saa mange andre Steder, at med den store Gevinst følger den store Risiko, og det er vel netop under Indtryk af de store Tab, som Bankerne lider paa denne Art Forretninger, at der her og der har rejst sig en Stemning for, at Bankerne skulde afholde sig fra dem.

Fig. 70. En Vekselbod fra Middelalderen.

Ogsaa paa anden mere direkte Maade bliver Bankerne ofte interesserede i store økonomiske Foretagender, som f. Eks. Byggevirksomhed, men herom mere senere. Foruden de i det foregaaende omtalte Forretninger driver Bankerne endnu mange andre, der ofte indbringer en ikke ringe Gevinst. En Bank kan f. Eks. optræde som en Slags Kommissionær i Handeler om Værdipapirer, idet den ligesom en almindelig Vekselerer udfører Køb og Salg af Obligationer og Aktier, Forsendelse af Penge til Ind- og Udlandet, Omveksling af fremmed Mønt o. s. v. Ret almindeligt er det ogsaa, at en Bank optræder som Kasserer for Kreditforeninger, saaledes at den, der har Renter at hæve i en Kreditforening, i Stedet for kan henvende sig i Banken, der saa senere afregner med Kreditforeningen.

Bankvirksomhed i ældre Tid.

Bankforretninger i Oldtiden. — Bankvæsenet i Middelalderen. — Bankier og Bank.

Bankforretninger i Oldtiden. Saa langt tilbage som til de gamle Kulturstater Babylon, Fønikien og Karthago kan vi spore de Pengeforretninger, der danner Spiren til Bankvirksomheden; men det bliver dog først, naar vi naar op til Grækerne og Romerne, at vi bliver i Stand til at danne os et Billede af de paagældende Forretninger. I det gamle Grækenland har Præsterne i mangfoldige Tilfælde varetaget Bankierforretninger. Med næsten alle mere betydende Templer var der forbundet en ikke ubetydelig Finansforvaltning. Det var Præsternes Opgave ved klog Bestyrelse og fordelagtig Anbringelse gennem Udlaan og lign. at forøge Templets aarlige Indkomster og søge dannet et Fond, der ikke blot kunde opretholde Gudstjenesten, men ogsaa omgive det paagældende Tempel med Fornemhed og Pragt, saa at det kunde vinde Anseelse viden om i Verden.

En Forretning, som Templerne særlig tog sig af, ikke mindst naar der kom urolige Tider i Landet, var almindelig Opbevaring af Kapitaler, idet Borgerne søgte op til Templet for at deponere deres rørlige Gods. I saa Henseende har de gamle Templer i Delphi og Efesos spillet en stor Rolle. Kostbarhederne blev her opbevaret indenfor Templets Mure i særlige dertil indrettede Rum under Tilsyn af Præsterne og Skatmestrene. At Templerne netop af den Grund har været udsat for Angreb er ret sandsynligt; og udelukket er det ikke, at Herostrat, der stak Ild paa det berømte Dianatempel i Efesos, mindre har været bevæget hertil af Ønsket om at indlægge sig en særlig Udødelighed end af Trangen til at underkaste Templets Indre en nøjere Undersøgelse.

Templerne fik dog tidlig Konkurrenter i de saakaldte T r a p e z i t e r, hvis Navn afledes af det græske Ord for Bord. De nævnes første Gang i det 4. Aarhundrede f. Chr., og deres Forretning bestod netop væsentligst i at modtage Penge til Opbevaring, men de udførte ogsaa Pengeforsendelser og Udbetalinger. Allerede den Gang skal der kunne paavises en Adskillelse imellem de Bankiers, der vekslede forskellige Landes Mønter, og dem, der laante ud mod Renter; disse var i Reglen meget høje, ofte toges 12—15 p.Ct.

I Rom blev ganske tilsvarende Forretninger udført af de

saakaldte Agentarii, om hvilke vi første Gang hører i det 2. Aarhundrede f. Chr. Deres Forretninger bestod væsentligst i Opkøb og Salg af fremmede Penge, Modtagelse af Penge til Opbevaring og desuden i Ydelse af Laan imod Underpant. De opslog deres Boder, som ogsaa langt senere i Tiden, paa Torvene, hvad man bl. a. kan se af den latinske Betegnelse for at gaa fallit »a foro fugere«, at flygte fra Torvet.

Bankvæsenet i Middelalderen. Indtil Folkevandringens Tid tog det romerske Bankvæsen et ret betydeligt Opsving, men efter Barbarernes Indtrængen førte dette Erhverv, som alle andre, kun en kummerlig Tilværelse, og man kan højst regne med de Vekselerere, hvis Forretninger gik ud paa at rejse fra Marked til Marked og ombytte Penge for Folk. Denne Forretning bliver imidlertid af særlig stor Betydning paa Grund af den Tilbøjelighed til at gøre Mønterne daarlige, som spores straks fra Middelalderens Begyndelse. Det var under disse Forhold et Gode, at der fandtes Folk, hvis Bestilling det var at undersøge Mønternes Ægthed og afveje det ene Lands Mønt mod det andets. I den tidlige Middelalder var det navnlig italienske Guldsmede, der gav sig af med disse Forretninger.

Paa Markederne sad disse Mænd med deres Penge ved Borde, og efter det italienske Navn paa et Bord, *banca*, kaldtes de allerede i det 12. Aarhundrede Bancherii (Bankiers). Deres Forretninger blev efterhaanden mere sammensatte. De ombyttede ikke alene Penge paa Markederne, men det var antagelig ogsaa for en stor Del disse Folk, der paatog sig at rejse med andres Penge og foretage Udbetalinger paa fremmede Steder, som det er omtalt S. 105. Viste det sig, at en af dem bedrog eller ikke kunde betale, hvad han skulde, blev hans Bord slaaet itu, *banca rotto*, og herfra stammer Ordet Bankerot.

Disse Vekselerer eller Bankiers kom efterhaanden ogsaa ind paa »Depositoforretninger«. Det var jo ganske naturligt, at den Mand, man turde betro at rejse med sine Penge, vilde man ogsaa ved andre Lejligheder give Penge eller Værdipapirer til Opbevaring. Til at begynde med har disse Depositoforretninger været saakaldte »regulære« Forretninger, det vil sige, at man forlangte nøjagtig de samme Møntstykker tilbageleveret, som man i sin Tid havde afgivet. Men naturligvis varer det ikke længe, før den Erkendelse vaagner, at det egentlig var ganske

urimeligt at have alle disse Kapitaler liggende døde hen; og da det nu viste sig, at det egentlig kun var nødvendigt at holde en forholdsvis ringe Del rede for de daglige Tilbageleveringsforretninger, begyndte man at laane ud af dem.

Samtidig med og ved Siden af Udlaansforretningerne udviklede der sig i Byerne, hvor Handelslivet og Samkvemmet i det hele taget antog mere udviklede Former, og hvor ogsaa Bankieren efterhaanden erstattedes af større Forretninger, Bankerne, den ogsaa i nyere Tid saa betydningsfulde Giro-Omsætning. Ved Girering (Kredsløb) bliver som før omtalt den ene Købmands Tilgodehavende hos Banken delvis overført til den anden Købmands Konto i den samme Bank, hvorved man uden Brug af Kontanter, kan iværksætte betydelige Omsætninger. Straks hvor de første Banker traadte frem som særlige Institutter, kom de til at staa i et vist Forhold til Øvrigheden, idet de til Gengæld for de Tjenester, som de ydede Byen, fik visse særlige Bevillinger til at handle med Penge. Saavel den ældste Girobank, der kendes, den venetianske Bank, hvis Grundlæggelse føres tilbage til Aar 1171, som de senere Banker i de norditalienske Byer, saaledes f. Eks. den paa Fig. 71 afbildede Sct. Georg Bank i Genua, blev oprettede paa den Maade, at en Kreds af Borgere til Gengæld for Tvangslaan, der blev optaget hos dem, fik tilstaaet Privilegiet til Grundlæggelse af en Bank, hvis Grundkapital blev dannet af Byens Gæld til Banken.

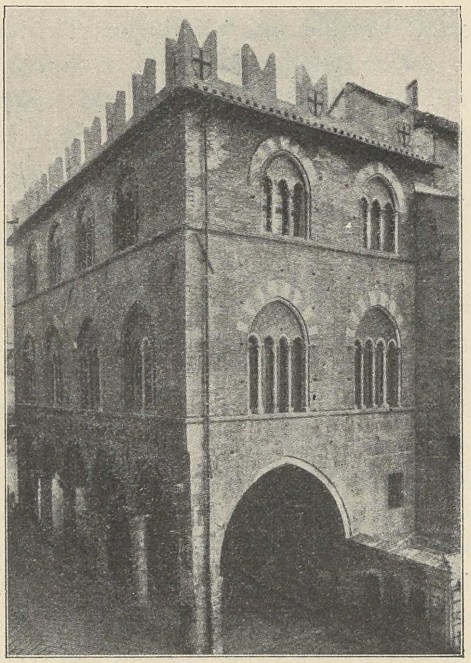

Fig. 71. Sct. Georgsbanken i Genua.

I det 16. til det 18. Aarhundrede rejste der sig rundt omkring i Europa i de større Handelsbyer Banker, der kom til at spille en stor Rolle, ikke mindst fordi de blev det eneste faste Holde-

punkt i de Tider, hvor Møntvæsenet forfaldt mere og mere. Ofte regnede man slet ikke med Mønternes paalydende Værdi, men indrettede sig særlige Enheder. Som et typisk Eksempel herpaa kan nævnes, at den i 1619 i Hamburg oprettede Bank antog en særlig Mark-Banko paa $8{,}_{33}$ gr. fint Sølv, som blev den Værdienhed, i Forhold til hvilken man regnede al anden Mønt, medens den omløbende Mark i Modsætning hertil blev kaldt Mark Curant.

Fig. 72. Et Medlem af den berømte Handels- og Bankier-Slægt Fugger.

Bankier og Bank. Jævnsides med Bankerne trivedes dog stadig Bankierforretningerne. En anselig Række af Privatmænd eller Familier har i Tidens Løb vundet baade Berømmelse og mægtig Indflydelse gennem deres Pengeforretninger — saaledes Slægterne Medici, Bardi og Frescobaldi i Florents, Salimbani i Siena, senere Fuggerne og Welferne i Tyskland og op imod vor Tid den Rothschildske Familie, der endnu har bevaret en stor Del af sin Magt.

I vore Dage er Bank-Aktieselskaberne vel efterhaanden blevet de toneangivende, men den private Bankier har dog ikke udspillet sin Rolle. Til Trods for de Kæmpemidler, som Bankerne har faaet at virke med, og som kunde synes at umuliggøre al Konkurrence, eller maaske netop fordi mange Bankers Arbejdsfelt, efter at de er kommet til at raade over de store Kapitaler, har skiftet Karakter, bliver der stadig Brug for den private Bankier.

Medens de store Banker mere vender Blikket udad, ofte mod fjærntliggende Egne, bliver der mange Opgaver, til Dels af en mere lokal Karakter, som den private Bankier har bedre Betin-

gelser for at løse. Der finder med andre Ord en vis Arbejdsdeling Sted ogsaa inden for Bankverdenen.

I denne Henseende har Udviklingen i England været typisk. De store londonske Banker havde omkring Midten af forrige Aarhundrede faaet saa store Indlaanskapitaler at raade over, at de vanskeligt kunde anbringe dem alle saa sikkert som Bankmidler nu i Almindelighed bliver anbragte i England, og de antog derfor ligefrem Agenter, der havde et stort personligt Kendskab til Kunderne. Disse Agenter var til at begynde med Vekselmæglere (se Kap. VII). Til dem overlod Bankerne de Penge, de ikke vilde anbringe enten i Bank of England eller i Statspapirer. Agenten fik Pengene til en ret lav Rente og kunde langt bedre end Bankerne udnytte de særlige lokale Forhold — men havde paa den anden Side ingen Reserve at ty til, saaledes som Bankerne, hvad der naturlig var en Mangel ved denne Ordning. Da de specielle Forretninger med Veksler efterhaanden trænges tilbage af Checken, og andre Mæglere griber ind i Vekselmæglernes Forretninger, gaar disse Agentforretninger over til Fondsmæglerne (s. d.), hvis Forretninger i endnu højere Grad specialiseres. Men ogsaa i andre Lande, hvor man endnu ikke har en saa gennemført Arbejdsdeling som i England, kommer den private Bankier til at spille en stor Rolle i Forhold til Bankerne, idet han optræder som en Slags Mellemmand imellem den private Kunde og Banken og f. Eks. ved sit Endossement paa Veksler yder de diskonterende Banker den Sikkerhed, som de maa anse for nødvendig, men vanskeligt selv kan skaffe sig af Mangel paa Kendskab til de enkelte Personer, hvis Navne ellers findes paa Vekslen.

Naar Bankvirksomheden i det store og hele er gaaet over til Aktieselskaber, har den her kun fulgt den almindelige Udvikling i Retning af Stordrift, og den har saaledes opnaaet at faa adskillige af de samme Fordele og Mangler, der knytter sig til denne Form for Erhvervslivet.

I Forhold til den private Bankier byder Aktieselskabs-Formen visse særlige Fordele. Det bliver muligt overfor de mange Indskydere at yde en betydelig større Garanti ved den større Kapitalopsamling. Der bliver i den hele Forretningsførelse en vis Offentlighed, der, selvom den ikke giver den udenforstaaende noget særligt indgaaende Kendskab til Forholdene, dog vil være vejledende i saa Henseende, og endelig er der med denne Form forbundet et Gode, der i høj Grad faar Betydning for Bankforretninger, nem-

lig Kontinuiteten. For de fleste Forretninger, der afsluttes med en Bank eller Bankier, er det af Vigtighed, at de kan forløbe og afvikles saa roligt som muligt, uden at forstyrres af pludselig indtrædende Begivenheder; det vil derfor virke meget uheldigt, naar et privat Bankierhus paa Grund af Indehaverens Død eller Ulyst til at fortsætte Forretningen pludselig forlanger alle sine Forretninger afviklede. Et Aktieselskab er derimod saa at sige stedsevarende.

Seddelbanker.

Seddelbankerne i Danmark og Norge. — Seddelbanker i andre Lande. — Diskontoen og Kampen om Guldet.

Medens Bankerne ved at modtage Deposita, yde Laan og flytte Penge fra Konto til Konto i særlig Grad virkede i Handelens Tjeneste, kom mange af dem gennem Udstedelse af Banksedler i Forbindelse med det bredere Befolkningslag. Som nævnt S. 95 kan Banksedlernes Oprindelse antagelig føres tilbage til de Kvitteringer, Guldsmede eller private Bankiers udstedte for de hos dem deponerede Værdier. Men senere gik Bankiers og Banker over til paa Kapitaler, de selv ejede, at udstede Anvisninger, som kunde gaa Mand og Mand imellem som Betalingsmidler. Retten til at udstede saadanne »Sedler« gik imidlertid efterhaanden ved Privilegier over paa ganske faa Hænder.

Blandt andet fordi Seddeludstedelsen i særlig Grad bidrog til at give en Bank Anseelse og lede Penge til den, blev Retten hertil snart betragtet som noget saa væsentligt og vigtigt, at man ofte helt opgav Oprettelsen af nye Banker, naar man ikke kunde skaffe sig Seddeludstedelsesret.

Senere har det vist sig, at Banker ogsaa ad andre Veje kan komme i Forbindelse med det store Publikum, og rundt om i de store Stater har private Banker uden Ret til at udstede Sedler efterhaanden arbejdet sig op til selv at eje mægtige Kapitaler og drive Forretninger i et saadant Antal og Omfang, at »Seddelbankerne« aldeles ikke har kunnet følge med.

Men selv om Seddelbankerne saaledes i visse Henseender er sakket agter ud i Kapløbet, er deres Samfundsbetydning ikke blevet mindre. Just i Tider, hvor saa mange Banker arbejder under Konkurrencens hidsende Indflydelse, er det af største Vigtighed, at der ogsaa findes Pengeinstitutter, der ser det som deres

væsentligste Opgave at være en Regulator for Pengeomsætningen og Kreditgivningen.

Denne Opgave udfylder Seddelbankerne først og fremmest ved at udstede Banksedler i passende Mængde, men det enorme Opsving, Anvendelsen af Checks har taget, bevirker dog, at Reguleringen af Omsætningsmidlernes Mængde ved Udstedelse af Banksedler, nu spiller en meget ringere Rolle. En betydelig større Indflydelse paa Forretningslivets Gang faar Seddelbankerne ved at

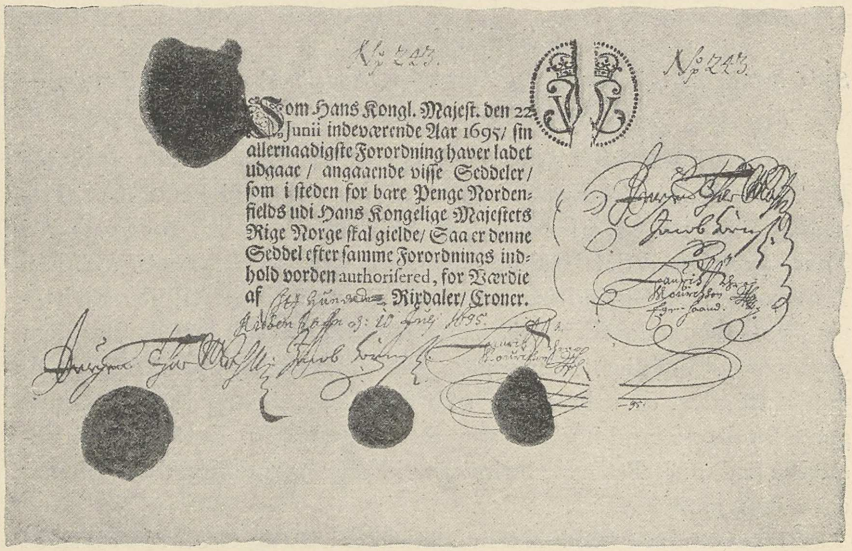

Fig. 73. En af de første dansk-norske Sedler. Den blev udstedt i det nordenfjældske Norge og er forsynet med 4 røde Segl.

fastsætte Bankrenten eller Diskontoen. Denne Opgave er nemlig i de fleste Lande praktisk talt overladt til de seddeludstedende Banker. Inden vi nærmere betragter disse Forhold, vil vi imidlertid dvæle lidt ved Seddelbankernes Udvikling i forskellige Lande.

Seddelbanker i Danmark og Norge. Den første seddeludstedende Bank for disse Lande blev oprettet i 1736. Før den Tid var der vel blevet udstedt Sedler, saaledes i 1695, som Fig. 73 viser, og senere under den store nordiske Krig; men først nu blev det sat rigtig i System.

I det nævnte Aar oprettedes der i København C u r a n t b a n k e n, eller som dens mere officielle Titel var: »Københavns Assignations, Veksel og Laanebank«. Den indrettedes som et pri-

vat Aktieselskab, med en Kapital paa ½ Million Rigsdaler eller c. 1,6 Million Kr. For Seddeludstedelsen var der ikke truffet særlige Bestemmelser, og det varede da heller ikke ret mange Aar, inden Banken var ude af Stand til at indløse sine Sedler. Dette skyldtes dog nærmest de Krav, som Staten stillede til Banken og de Laan, hvormed den maatte forstrække dels de bestaaende Handelskompagnier og dels sine egne Direktører.

I 1757 blev Banken derfor for »en kort Tid« fritaget for at indløse sine Sedler, men det lykkedes aldrig Banken at gøre dem ind-

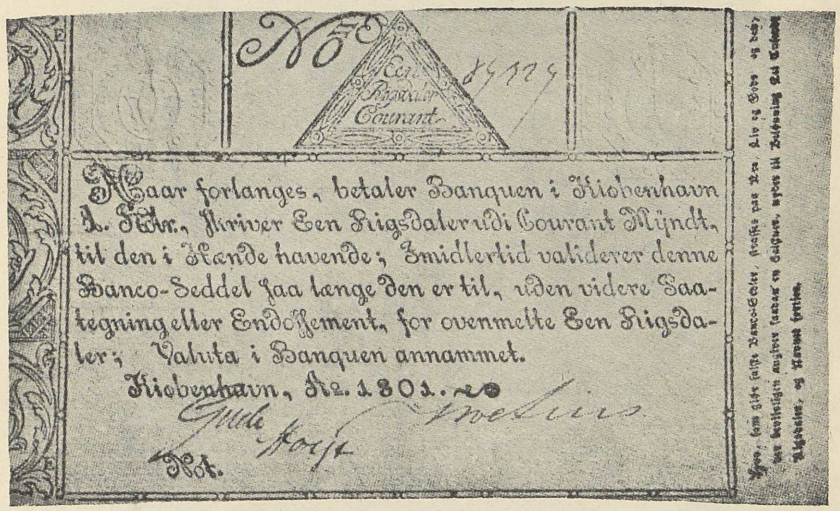

Fig. 74. En Courantseddel fra 1801.

løselige igen. Da Staten stadig laante, og Misforholdet mellem Bankens Grundkapital og Forretninger blev mere fremtrædende, udvidedes dens Aktiekapital, idet de forøgede Pengemidler dog ikke heller nu i nogen særlig Grad kom det almindelige Forretningsliv til Gode, men atter vandrede i den bundløse Statskasse.

I 1766 træffes der et ganske ejendommeligt Arrangement med Banken, idet Staten lover, at den vil betale sin Gæld tilbage, hvorefter Banken skulde nedskrive sin Aktiekapital til 600 000 Rigsdaler. Bestyrelsen for Banken erklærede overfor Bankens Interessenter, at naar Staten betalte sin Gæld til Banken vilde en Aktiekapital paa 600 000 Rigsdaler være mere end nok til at give et »fornøjeligt Udbytte«, og man gaar ind paa Statens Forslag. Da denne nu imidlertid ikke betalte hele sin Gæld tilbage men tværtimod atter laante betydelige Beløb, endte det med, at Regeringen i 1773 over-

tog Banken og i Stedet for Aktierne udbetalte Interessenterne en 5 p.Ct.s kgl. Obligation paa 350 Rigsdaler for hver Aktie paa 100 Rdl., saaledes at Renten heraf kom til at svare til det Udbytte, man havde oppebaaret af sine Aktier.

For Staten var det naturligvis ikke nogen daarlig Forretning, thi den blev dels fri for at betale en Del af sin Gæld tilbage til

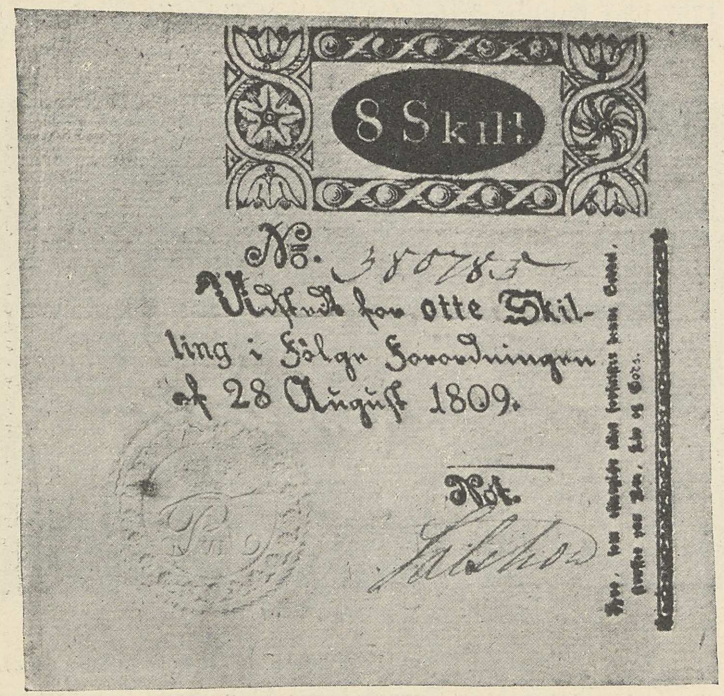

Fig. 75. En Otte-Skillingsseddel fra 1809.

Banken, og dels fik den nu selv Herredømmet over Seddeludstedelsen. Der udstedtes, naar Staten var i Pengeforlegenhed, stadig nye Sedler, og de forskellige Forsøg, der blev gjort for at bringe ordnede Tilstande tilveje, mislykkedes ganske, undtagen for Hertugdømmernes Vedkommende. Saavel i København som i Altona oprettedes saakaldte Speciesbanker, hvis Opgave det skulde være at inddrage Curantsedlerne og erstatte dem med Speciesedler, idet det naturligvis forudsattes, at disse blev udstedt med større Maadehold. For Kongerigets Vedkommende mislykkedes Forsøget imidlertid ganske, idet Finansministeren, for at undgaa nye Skatter, stadig laante baade hos Curantbanken, der skulde

have været men ikke blev ophævet, og hos Speciesbanken. Ja, saa vidt gik man, at Finansministeren 1799 endogsaa fik Halvdelen af Speciesbankens Grundfond (Sølv) mod at give den Curantsedler i Stedet.

Ogsaa Oprettelsen af den saakaldte Depositokasse var et Led i Bestræbelserne for at bringe Orden til Veje. Speciesbanken maatte nemlig saalænge dens Sølvfond var saa reduceret ikke beskæftige sig med Udlaan. Men Staten henvendte sig nu til Depositokassen for at faa Laan, og da denne igen fik de nødvendige Midler dels hos Speciesbanken dels hos Curantbanken, var man akkurat lige vidt.

Under Krigen i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede udstedtes der stadig flere og flere Sedler, saaledes at man i 1812 var naaet op paa ikke mindre end 142 Mill. Rigsdaler Curant. Curant-Sedlen var nu sunket til $^1/_{14}$ af sin Værdi, og med Aaret 1813 stod man da overfor Bankerotten, hvilket gav sig Udtryk deri, at Staten pludselig maatte erklære, at de Sedler, den havde udstedt, ikke galdt for mere end $^1/_6$. Hvor langt man paa dette Tidspunkt var kommet ned, og hvor renset Omsætningen efterhaanden var blevet for Metal, vil bl. a. ses af de Sedler, man udstedte, lydende paa ganske smaa Beløb (Fig. 75) — ja, selv private gav sig til at udstede Sedler (Fig. 76). I Norge har man for nogle Aar siden i en Hule, hvor en Flok Seddelfalsknere antagelig har holdt til, fundet et Stempel fra denne Tid, med hvilket der rimeligvis er blevet fremstillet Sedler. Et Aftryk gengives som Fig. 77.

Fig. 76. Pengeseddel udstedt af en Privatmand.

Der oprettedes i 1813 en ny Bank, Rigsbanken, med en Filial i Kristiania, der ved Rigernes Adskillelse overgik til en særlig Rigsbank for Norge. Da man ikke saa nogen Udvej til at skaffe Banken et Grundfond, maatte man gaa den ret usædvanlige Vej at paalægge alle faste Ejendomme en Tvangsprioritet (Bankhæftelse) paa 6 p.Ct., der gik forud for alle andre Prioriteter i Ejendommen, og som, forsaavidt den ikke straks betaltes ind i rede Sølv, skulde forrentes med 6½ p.Ct. For Landmændenes Vedkommende indrømmedes der dog en ikke ubetydelig Lettelse i denne Byrde,

idet de fik Lov til at fradrage $^5/_6$ af Bankhæftelsens Renter i det Beløb, de ellers skulde indbetale i kgl. Skatter.

Rigsbankens Indtægt skulde anvendes til efterhaanden at bringe dens Sølvfond til at staa i lige Forhold til dens cirkulerende Sedler, og naar dette var opnaaet, til Statsgældens Afbetaling. Den fik Ret til at udstede 46 Mill. Rigsdaler i Sedler, hvoraf de 27 Mill. skulde anvendes til at inddrage de hidtil cirkulerende, 4 Mill. blev henlagt til et Laanefond og 15 Mill. til et Reservefond, der den Dag i Dag er til Raadighed for Statskassen, men

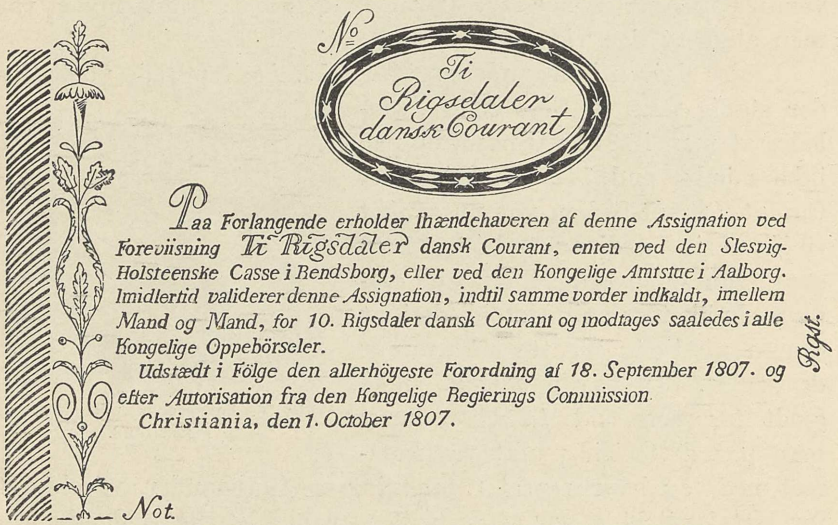

Fig. 77. Aftryk af en i Norge fundet Trykplade til en falsk Seddel.

iøvrigt i Tidens Løb er undergaaet store Forandringer; i en Aarrække har det været og er endnu c. 17 Mill. Kr. Det lykkedes imidlertid heller ikke at holde Værdien oppe paa de nye Rigsbankdalersedler (Fig. 78), de faldt saa meget, at der i Stedet for som oprindelig tænkt at gaa to Rigsbankdalersedler paa en Specie, kom til at gaa 23. Et Vidnesbyrd om den Mistillid, man den Gang havde til Statens Ledelse af Finansvæsenet, er det Løfte Staten i 1813 maatte give om, at Rigsbanken skulde gaa over til et privat Interessentskab; den skulde saa deles i tre Hovedafdelinger henholdsvis i København, Kristiania og Kiel, saaledes at det Overskud som Banken i sin Tid maatte faa, efter at Sedlerne var blevet indløst, skulde tilfalde Bankens Interessenter, der jo væsentligst kom til at bestaa af Landets Grundejere.

I Overensstemmelse med dette Løfte erstattedes Rigsbanken

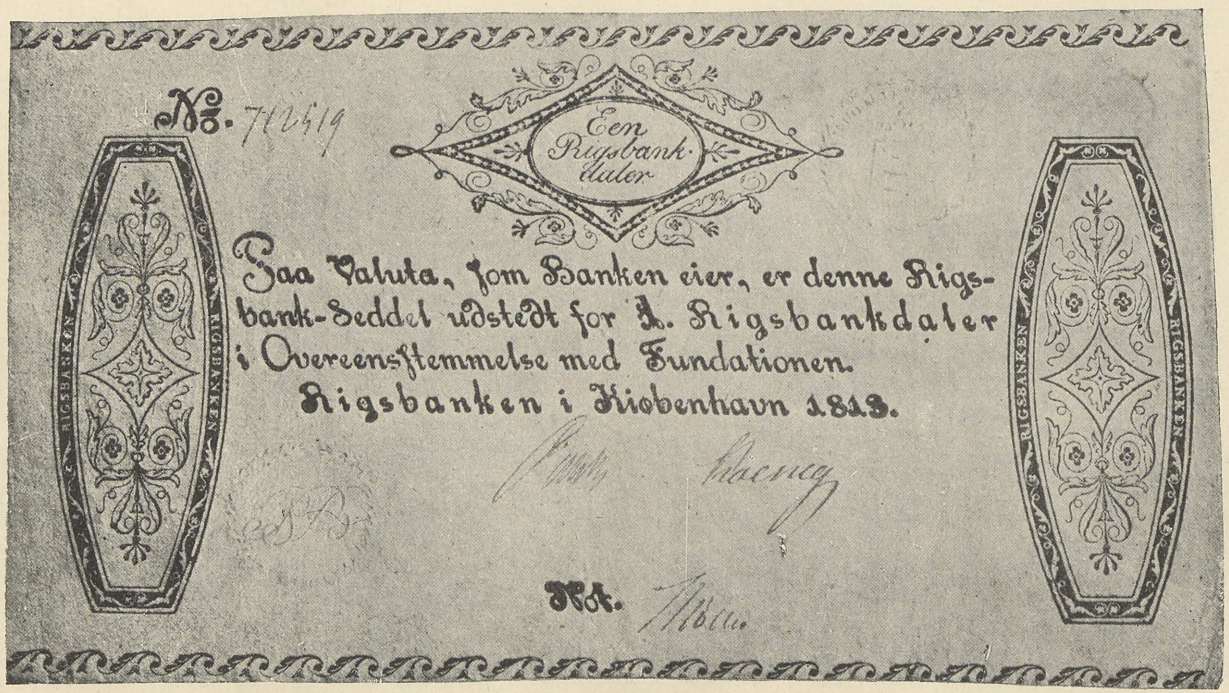

Fig. 78. En Rigsbankdaler fra 1813, Statsbankerottens Aar.

i 1818 af Nationalbanken, der overtog baade Rigsbankens Rettigheder og Forpligtelser. Allerede i 1816 var Rigsbankens Filial i Kristiania blevet erstattet af Norges Bank, der fik sit Grundfond ved en for Befolkningen meget tyngende Formueskat paa ialt 8 Mill. Kr., der skulde være indbetalt i rede Sølv inden 1. September 1817. Aktionærer eller Interessenter i Nationalbanken blev alle Besiddere af Bygninger for hele deres Hæftelses Beløb — 6 p.Ct. af Værdien — og Indehavere af Landejendomme og Tiender for den Sjettedel af Hæftelsens Beløb, som de uden Godtgørelse i Skatten selv forrentede, altsaa 1 p.Ct. af Værdien. Enhver havde Ret til at supplere en Hæftelse, naar den ikke udgjorde fulde 100 Rigsdaler, op til dette Beløb ved et kontant Indskud i Banken, hvorved man erhvervede sig Ret til at faa en Aktie; ligesaa kunde man lægge flere mindre Hæftelser sammen og derved opnaa en Aktie. Endelig kunde Folk, der skænkede Penge til Banken, og de, der gjorde Indskud i Banken mod 4 p.Ct. Rente, blive Aktionærer. Aktieretten kunde iøvrigt adskilles fra selve Bankhæftelsen og er derved efterhaanden i mange Tilfælde gaaet over paa helt andre Hænder.

Bankens Grundfond, der oprindelig var omtrent 8 Mill. Rigsdaler, forøgedes efterhaanden særlig ved de ovenfor nævnte Suppleringsindbetalinger, saaledes at Aktiekapitalen, første Gang den opføres som saadan (1846), har naaet en Størrelse af 13½ Mill. Rigsdaler eller 27 Mill. Kr., paa hvilket Beløb den siden har holdt sig.

Bankens væsentligste Opgave var naturligvis at bringe Orden i Pengevæsenet, hvilket maatte ske ved at faa saa mange af de cirkulerende Sedler inddraget, at de resterende kunde tages for deres Paalydende. Dette gik imidlertid ikke saa hurtigt, som man maaske havde ventet. Først i 1838 noteredes Sedlerne til Pari (fuldt Paalydende), de holdt sig derefter i Parikurs og kunde i 1845 erklæres for indløselige.

Naar Sedlerne ikke før naaede op til Parikurs, skyldtes det maaske nok for en Del et stort Mellemværende, som Nationalbanken havde med Staten, og som først fandt sin Afgørelse i samme Aar. Dette Mellemværende, som i Almindelighed kaldes Tolvmillionsagen, var opstaaet derved, at Staten, der som nævnt, havde givet Landmændene Adgang til i Skatterne at fradrage de $^5/_6$ af Bankhæftelsens Renter, hertil havde føjet den Betingelse, at dette kun skulde gælde, indtil de i 1818 cirkulerende Sedler

(31 Mill.) var inddraget. I 1837 gjorde nu Staten gældende, at Udtrykket «de cirkulerende Sedler«, skulde opfattes som »de i Danmark cirkulerende Sedler« (19 Mill.), og ikke kunde gælde for de 12 Mill., der cirkulerede i Hertugdømmerne, og som indgik igennem Bankinstituttet i Altona. Bankdirektionen gjorde paa sin Side gældende, at Statens Forpligtelser i Anledning af Seddelgælden angik alle 31 Mill.

Denne noget tvivlsomme Sag blev som sagt afgjort i 1838 ved et Forlig, hvorved Nationalbanken bl. a. fik en 3 p.Ct.s kgl. Obligation paa $7{,}_3$ Mill. Rigsdaler, til hvis Forrentning og Afbetaling Banken i 38½ Aar, eller indtil Aar 1876, skulde oppebære de $^2/_6$ af Bankhæftelsens Renter af Jordejendomme og Tiender i Danmark.

Den voksende Tillid til Banken gav sig snart Udtryk i Aktiernes Kurs. Denne var naturligvis til at begynde med meget lav paa Grund af de sørgelige Erfaringer, man tidligere havde høstet angaaende Seddelbankers Soliditet. Men omkring 1840 steg Kursen hurtig over Pari og naaede noget senere endog op over 180. Kort før Banken begyndte at give Udbytte, skal der forøvrigt have fundet en stor Omsætning af Aktierne Sted, idet københavnske Opkøbere, der var fortrolige med Bankens Forhold, berejste Landet og — ofte for en Bagatel — erhvervede sig Aktieretten hos de Folk, der endnu ikke havde gjort Brug af denne Ret. — Nu er Aktiernes Kurs c. 150.

Nationalbanken havde i 1818 faaet Privilegium — Oktroj — paa 90 Aar. I 1908 fik den Oktrojen fornyet paa 30 Aar, dog med en Række Forandringer. Bankens Styrelse var tidligere ordnet saaledes, at skønt Nationalbanken var et Aktieselskab, havde Aktionærerne ikke den allerringeste Indflydelse paa Repræsentantskabets Sammensætning. Der afholdtes overhovedet slet ikke nogen Aktionærforsamlinger, og det af 15 Medlemmer bestaaende Repræsentantskab, der atter valgte Direktørerne med Undtagelse af den ene, der var kongevalgt, supplerede siden 1818 stadig sig selv. I dette Forhold skete der ved den nye Oktroj den Forandring, at der for Fremtiden afholdes regelmæssige Generalforsamlinger, der efterhaanden, som de ældre Repræsentanter afgaar, vælger nye. Iøvrigt kan Kongen for Fremtiden udnævne to af Direktørerne, af hvilke den ene skal være landbrugskyndig. Antallet af Direktører maa ikke være mindre end tre og ikke over fem.

Med Hensyn til det Spørgsmaal, hvor mange Sedler Banken havde Lov at udstede og hvilken Dækning, der skulde være, var Reglerne herom allerede tidligere undergaaet flere Ændringer. Siden 1908 gælder som nævnt S. 99 den Regel, at Banken frit bestemmer Seddelmængden, men skal have Dækning i et Metalfond (Guld) for Halvdelen af de cirkulerende Sedlers Beløb. Til Sikkerhed for den Del af Seddelmassen, der ikke er dækket af Metalfonden, maatte Banken tidligere henlægge 150 Kr. for hvert 100 Kr. i Sedler, men kan nu nøjes med at henlægge 125 Kr. Til Metalfonden henregnes først og fremmest lovlig, gangbar Mønt efter dens paalydende Værdi, dernæst Guld i Barrer og fremmed Guldmønt og endelig de ikke rentebærende Tilgodehavender, som Banken har hos Norges Bank, Sverrigs Rigsbank og den tyske Rigsbank, og som ere betalbare paa Anfordring, dog naturligvis imod, at det, Nationalbanken paa samme Vilkaar skylder de tre Banker, fradrages.

Af Bankens Metalbeholdning, der svinger omkring 75 Mill. Kr., skal den lovlige, gangbare Guldmønt udgøre mindst ¼ Del. At Banken i den allersidste Tid har været nede ved denne Grænse kan blandt andet ses af den Iver, hvormed den i 1911 har forlangt Guld udmøntet hos den kgl. Mønt.

Da det er af stor Betydning, at de seddeludstedende Banker ved ganske særlige Lejligheder kan udstede flere Sedler, end de har Adgang til efter Lovene, er man kommet ind paa at give dem Tilladelse til at overskride det tilladte Beløb for umetallisk dækkede Sedler. En saadan Bestemmelse findes ogsaa her i Danmark, idet der under særlige Omstændigheder ved kongelig Resolution for et Tidsrum af indtil 2 Aar kan meddeles Banken Lettelse i Reglerne for Seddeludstedelsen, imod at den tilsvarer Statskassen en særlig Afgift.

Til Gengæld for sit Seddelmonopol maa Banken efter den nye Oktroj af sit Overskud svare en aarlig Afgift til Statskassen af 750 000 Kr.; naar der derefter er henlagt 5 p.Ct. til Bankens Reservefond (indtil denne udgør 30 p.Ct. af Aktiekapitalen), og Aktionærerne har faaet et Udbytte af indtil 6 p.Ct., fordeles det yderligere Overskud med ¼ til Statskassen og ¾ til Aktionærerne.

Om end Nationalbankens Forretninger endnu den Dag i Dag har et noget andet Præg, end de øvrige Bankers, bl. a. derved, at den ikke maa drive andre end de i selve Oktrojen nævnte, har Banken dog

paa mange Omraader maattet følge med Tiden. Tidligere kunde det ogsaa være temmelig besværligt at have med Nationalbanken at gøre. Reglerne for at faa en Veksel diskonteret i Banken var f. Eks. endnu helt op til Midten af forrige Aarhundrede følgende: Vekslerne blev indgivet til Direktionen inden Kl. 10 Form. en Tirsdag eller Fredag ledsaget af et ærbødigt Andragende. Efter Kl. 2 kunde man faa at vide, hvilke Veksler Direktionen havde antaget til Diskontering, og man kunde saa afhente de øvrige, medens man først den næste Morgen kunde faa udbetalt Beløbet paa de Veksler, Banken vilde overtage. I 1860 aabnede Banken en almindelig Konto-Kurantkonto; før den Tid havde den vel nok baade en Foliokonto og en Indlaanskonto, men dels var det kun indrømmet de Handlende, der havde deres faste Foliokonto i Banken, for hvilken de maatte betale, at indsætte deres Midler paa Indlaan, og dels kunde man kun ved Anvisninger, der lød paa et Mangefold af 100, disponere over sit Tilgodehavende paa Foliokonto.

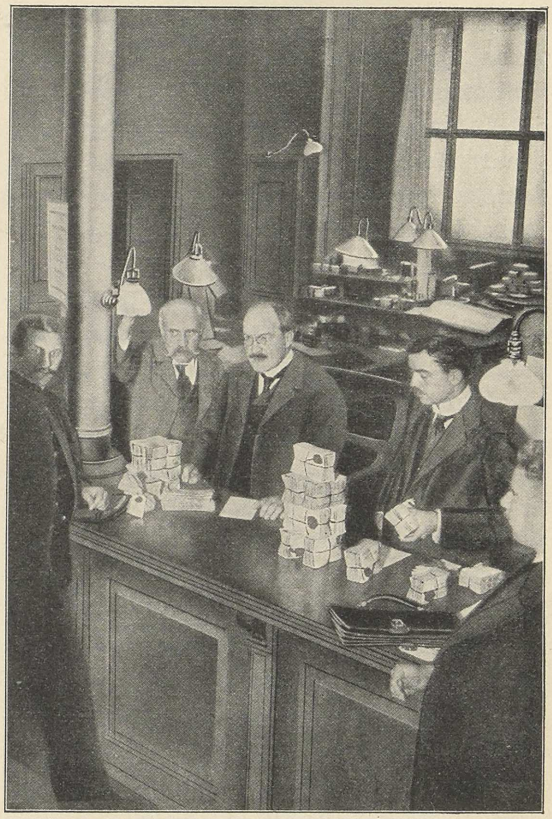

Fig. 79. Nationalbankens Kasse.

Det er saaledes ikke ved sine almindelige Bankforretninger, at Banken før eller nu har spillet nogen Rolle i den danske Pengeverden, men det er i Kraft af den Ret, som Banken har til at udstede Sedler og fastsætte Diskontoen, at den faar sin Betydning.

Som før nævnt har, paa Grund af de mange nye Pengesurro-

gater, Seddeludstedelsen nu noget ringere Betydning end før; men den, der en Dag i de første Eftermiddagstimer gaar op i Nationalbanken, vil dog maaske forbavses over den Omsætning i rede Penge, der her finder Sted, og det Arbejde det giver Anledning til. Daglig afleveres der, ikke Poser, men snarere smaa Sække med alskens Skillemønt, der skal sorteres, efterses med Hensyn til Slid o. s. v. og daglig møder de øvrige Bankers Bude med smaa Bjærge af Sedler, der godskrives Bankernes Konti hos Nationalbanken; Tilgangen er særlig stor i Begyndelsen af Ugen, i Slutningen strømmer Pengene atter ud til Ugelønninger o. l. Naar Sedlerne er kommet over paa den anden Side af Skranken, sorteres de svenske og norske for sig, hvilket giver dagligt Arbejde til flere Mand, derefter udskilles de, der er saa medtagne, at de maa kasseres, Resten gøres rede til nye Udbetalinger. Kasseomsætningen er naturligvis stærkt svingende; den varierer fra 5—33 Mill. Kr. om Dagen. Fig. 79 viser et Par københavnske Bankbude i Færd med den daglige Indbetaling.

Foruden Nationalbanken, der med sine Filialer i Aarhus, Aalborg, Nykøbing F., Kolding, Odense og Flensborg har Monopol paa at udstede Sedler i Danmark i snævrere Forstand, findes der i det danske Monarki endnu nogle seddeludstedende Banker. Paa Island findes ikke mindre end to, der begge har Sæde i Reykjavik, den ældste af dem, »Landsbanken«, oprettet i 1885, har Ret til at udstede Sedler for et Beløb af ½ Mill. Kr., medens den i 1904 oprettede »Islands Bank« har Ret til at udstede for indtil 2½ Mill. Kr., hvoraf Halvdelen skal være dækket af et Metalfond. Samme Aar fik de dansk-vestindiske Øer deres Seddelbank, den dansk-vestindiske Nationalbank, der fik Eneret til Seddeludstedelse i 30 Aar. Seddeludstedelsen maa her ikke overstige 10 Mill. Frcs. og Metalfonden skal udgøre mindst $^3/_8$ af den cirkulerende Seddelmængde.

For Norges Banks Vedkommende kan med Hensyn til Tidsrummet før Statsbankerotten 1813 henvises til, hvad der er meddelt om Danmarks Bankforhold. Det skal dog bemærkes, at man et Par Gange i Slutningen af det 18. Aarhundrede havde ansøgt om Tilladelse til at oprette en egen Seddelbank for Norge, uden at denne blev givet. Som nævnt blev der af Rigsbanken lagt en Filial i Kristiania, der senere ved Rigernes Adskillelse overgik til en særegen Bank for Norge. Ligesaa lidt som i Danmark lykkedes det i Norge for Rigsbanken at bringe Orden til Veje i

Forholdene, hvorfor Rigsbanken i 1816 afløstes af Norges Bank. Grundfonden til Banken fik man ved at paaligne en Formueskat paa 2 Mill. Speciedaler (8 Mill. Kr.). Paa dette Grundfond var det Banken tilladt at udstede 4 Mill. Speciedaler i Sedler, idet Banken maatte forpligte sig til at indløse dem allerede i 1819. Paa Grund af de vanskelige Forhold, Banken havde at kæmpe med i de første Aar, kunde de nye Sedler, der blev udstedt af Banken, dog ikke holdes i Parikurs. For efterhaanden at faa Sedlerne op til deres fulde Værdi, blev der da truffet en Ordning, hvorefter Banken skulde indløse Sedlerne med et Beløb i Kontanter, der blev større og større, efterhaanden som man rykkede frem i Tiden. Først i 1842 blev Indløsning af Sedlerne med deres fulde paalydende Beløb gennemført.

Bankens Hovedsæde var den Gang i Trondhjem, men blev senere ved Lov af 1896 flyttet til Kristiania. Repræsentantskabet, der bestaar af 15 Medlemmer, vælges ligesom Direktionen af Stortinget. Da der tidligere var givet Filialernes Administrationer, der ogsaa vælges af Stortinget, frie Hænder med Hensyn til Fastsættelsen af Renten af Veksler, blev Følgen den, at man undertiden fik forskellige Diskonto-Satser i de forskellige Dele af Landet.

Funderingsbestemmelserne, der i Tidens Løb er undergaaet adskillige Forandringer, er for Tiden følgende: Indtil 35 Mill. Kr. kan være umetallisk dækkede; hvad der udstedes her ud over, maa være dækket med Guld; men indtil $^1/_3$ af Guldbeholdningen kan være indestaaende i Udlandet og desuden kan indtil 3 Mill. Kr. være anbragt i den danske Nationalbank og Sverrigs Rigsbank. Ogsaa her i Norge er der aabnet Banken Adgang til at udvide Seddeludstedelsen ud over de angivne Grænser, naar det anses for at være nødvendigt for i et kortere Tidsrum at lette Pengeomsætningen; men i saa Fald skal der svares en Afgift til Statskassen af 6 p.Ct. aarlig, stigende med ½ p.Ct. p. a. for hver Maaned, hvori Overskridelsen varer, ud over den første Maaned. Bankens Aktiekapital er for Tiden 15½ Mill. Kr., men kan udvides til 25 Mill. Kr.

Seddelbanker i andre Lande. Oprindelsen til Bank of England (Fig. 80), der ikke alene som de engelske Bankers Bank spiller en mægtig Rolle i den engelske Finansverden, men ogsaa har den allerstørste Betydning for hele den civiliserede Verdens Pengevæsen, kan føres tilbage til 1694. I dette Aar blev der givet Englænderen Wil-

liam Paterson Tilladelse til sammen med en Korporation af Borgere at udstede Banknoter, mod at de ydede Staten et 8 p.Ct.s Laan paa $1^1/_2$ Mill. £. Et Tilbud om at yde Staten Laan paa lignende Vilkaar var tidligere fremkommet, men blevet afvist, da man ansaa det for ganske utænkeligt, at Staten kunde faa Laan paa saa gunstige Betingelser.

Lige indtil Aar 1826 var Bank of England den eneste Aktiebank (joint stock bank) i Landet, og indtil 1835 den eneste Bank i London, idet man som tidligere anført betragtede det som en given Ting, at man ikke kunde grundlægge en Bank, naar man ikke samtidig havde Ret til at udstede Sedler. Da Bank of Englands Privilegium kun gjaldt for London, opstod der i Tidens Løb ude i Landet en Mængde seddeludstedende Banker. Da nu Bank of England's Monopol efter en Del Vanskeligheder i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede skulde fornys, skete det i 1844 paa den Maade, at Banken vel ikke fik Seddelmonopol for England, men det blev betragtet som en Selvfølge, at man skulde stile hen imod Eenbanksystemet, idet det bestemtes, at naar de øvrige seddeludstedende Banker efterhaanden opgav deres Seddeludstedelsesret, maatte denne ikke overgaa til andre Banker end Bank of England, der nu maa udstede $18,_5$ Mill £ udækket. Dette er ogsaa sket, saaledes at der nu kun er ganske faa Banker, der foruden Bank of England udsteder Sedler.

Bankens Ledelse er, som saa meget andet i England, af en ejendommelig konservativ Natur. Direktionen, der vælges af Aktionærerne, er et helt Kollegium (board of directors) bestaaende af 24 Personer — for Størstedelen store londonske Købmænd —, hvoraf ingen maa være Jurist. Præsidenten (Governor) beklæder vel sin Stilling i Kraft af Direktionens Valg, men det er i Reglen Alderen, der er det afgørende. En Slags Kontrolkomite (comitee of Treasury) dannes af de afgaaede Governors og bistaar Præsidenten med Raad i særlig vigtige Anliggender.

Ingen Aktionær har mere end 1 Stemme, selv om han ejer over de 500 £, der kræves for overhovedet at have Stemmeret.

Skønt Banken er et rent privat Institut, og Staten har mindre Indflydelse paa dets Ledelse end Tilfældet er for de fleste andre Landes seddeludstedende Banker, bestaar der dog imellem Finanserne og Banken en ret inderlig Forbindelse. Banken er den engelske Finanshovedkasse, hvori alle Statens Indbetalinger indgaar, og gennem hvilken den engelske Regering foretager alle

sine Udbetalinger, ligesom Banken administrerer Statens Gæld, samtidig med at den selv lige siden Oprettelsen optræder som Kreditor overfor Staten. Dens fuldt indbetalte Aktiekapital er c. 265 Mill. Kr., og Banken er saaledes den største i Verden. Medens det er Skik og Brug, at de store Banker offentliggør kvartaarlige eller maanedlige Statusoversigter, bliver der for den engelske Banks Vedkommende hver Uge offentliggjort en Oversigt over dens Stilling. Denne lille Oversigt, der har den allerstørste

Fig. 80. Bank of England.

Indflydelse paa Dispositionerne for en Mængde andre Pengeinstitutter, bliver offentliggjort hver Torsdag Kl. 2 ved Opslag i Bankens Gaard, og faa Minutter efter bliver Opgørelsens Tal telegraferede ud over hele Verden.

En af de Poster, der har størst Interesse, er foruden Posterne for Bankens Seddel- og Metalbeholdninger, de saakaldte »Deposita«. Disse bestaar nemlig for den største Del af de kontante Beholdninger, som de store engelske Banker mener at kunne afse, og i de Bevægelser, der foregaar i disse Indskud, ser man et ret tydeligt Tegn paa, om Pengemarkedet i den kommende Tid vil være mere eller mindre rigeligt.

I Frankrig er den seddeludstedende Bank Banque de

France. Den blev stiftet i Aaret 1800 af Napoleon Bonaparte som en privat Aktiebank med en Kapital paa 30 Mill. Frcs., der senere er forhøjet adskillige Gange og nu beløber sig til 182 Mill. Frcs. Efter Napoleons Ønske skulde Banken betragte det som sin Hovedopgave at yde billig Kredit, og han greb paa dette Omraade ind med myndig Haand, idet han overfor Bankens Forvaltningsraad erklærede, at Banque de France's Maal maatte være at yde Kredit til alle Frankrigs Handelshuse til 4 p.Ct. Med Hensyn til Rentefoden nærede han den Anskuelse, som iøvrigt var den almindelige saavel den Gang som adskillig Tid senere, at det for en seddeludstedende Bank galdt om at holde saa fast og uforanderlig en Rentefod som mulig. Dette Princip, der saaledes blev fulgt baade i England og herhjemme, og efter hvilket Bankerne ligefrem ansaa det for en Ære at holde Diskontoen uforandret, beror naturligvis paa et Fejlsyn, idet det maa være en Banks Opgave i Tide gennem en Forhøjelse af Bankrenten at underrette det laansøgende Publikum om, at Tiderne bliver mindre gunstige. Man ansaa det virkelig den Gang for mere formaalstjenligt til en lav Rente at yde saa megen Kredit, som det overhovedet var muligt, og saa pludselig sige Stop ved at sætte Renten stærkt i Vejret.

Napoleons Betragtning af Bankens Stilling er udtrykt i følgende Ord fra et Statsraadsmøde: »Banken tilhører ikke alene Aktionærerne, den tilhører ogsaa Staten, fordi denne giver Banken et Privilegium til at udgive »Penge« (Banksedler).« Under Felttoget i 1805 udspredtes der nogle Rygter om, at han havde taget Bankens Kasse med, hvilket foranledigede, at der blev en stærk Tilstrømning til Banken af Folk, der vilde have deres indsatte Penge tilbage, hvad Banken søgte at afværge ved kun at udbetale ½ Mill. Frcs. om Dagen. Dette betød i Virkeligheden, at Banken ikke kunde indløse sine Sedler, og Napoleon skriver til Justitsministeren: »Banken skal veksle sine Sedler fuldt ud med Sølv, eller ogsaa maa den lukke sine Kontorer, thi jeg vil ikke vide af Papirspenge at sige«, og da han kommer hjem efter Felttoget, maa Bankens Direktører formelig staa Skoleret for ham, idet han forsamler dem hos sig og udtaler: »Paa Slagmarken ved Austerlitz var det ikke Russerne, men Dem mine Herrer, som var min største Bekymring«.

Den største Krise, Banken kom til at gennemgaa, var vel nok den i Krigsaarene 1870—71, men her bestod Banken med Glans

sin Prøve. Den Maade, hvorpaa det lykkedes Bankens daværende Direktører at bringe Ro og Orden i de fortvivlede Finansforhold, bidrog meget til at fæstne den Opfattelse, at det var rigtigere at have en enkelt stor seddeludstedende Bank, end mange smaa, ligesom den Tillid Banken erhvervede sig i denne Periode, ogsaa var medvirkende til, at der ikke blev foreskrevet særlige Regler for Størrelsen af Bankens Guldbeholdninger, men kun sat en Grænse (5800 Mill. Frcs.) for Seddelmængden.

Som bekendt maatte Frankrig udrede en Krigsskadeserstatning paa 5 Milliarder til Tyskland, og om end dette Beløb kun for en mindre Del blev udbetalt kontant (617 Mill. blev udbetalt i Guld og Sølv, 1774 Mill. i Veksler, opkøbte i Ind- og Udland, 1773 Mill. blev erlagt i franske Statsobligationer, og Resten blev udredet paa anden Maade), bidrog denne Udbetaling naturligvis til i høj Grad at forringe Mængden af Omsætningsmidlerne i Frankrig, hvorfor Banken udstedte en overordentlig Mængde Banksedler. Men saa forsigtig forstod den at disponere her og i rette Tid at inddrage Sedlerne, at de saa godt som hele Tiden blev taget til fuld Valuta.

En yderligere vanskelig Stilling kom Banken naturligvis i under Kommuneopstanden i Paris, ved hvilken Lejlighed det nemt kunde være gaaet ud over det gamle Institut. Til Beskyttelse mod Kommunarderne dannede Banken to og senere endnu et tredie Kompagni af de i Banken ansatte Funktionærer.

Bankens Generalforsamling bestaar af de 200 største Aktionærer, der hver har 1 Stemme, uden Hensyn til Aktiernes Antal. Ledelsen ligger i Hænderne paa en Guvernør og to Underguvernører, der udnævnes af Præsidenten; Guvernørerne danner sammen med et Aktionærudvalg paa 15 Medlemmer og 3 Inspektører, det saakaldte conseil general, der træder sammen mindst en Gang om Ugen for at modtage Beretning om alle Bankens Transaktioner. Dette Raad fastsætter tillige Bankens Diskonto.

Et ejendommeligt Forhold, som Banque de France til alle Tider har været meget stolt af, er, at der diskonteres meget smaa Veksler; man gaar endogsaa helt ned til 5 Frcs, for hvilke der er fastsat et Renteminimum af 5 Centimer.

Til Gengæld for det Privilegium Banken har til at udstede Sedler, har den dels ydet Staten et rentefrit Laan paa 180 Mill. Frcs., og dels erlægger den en aarlig Afgift af Seddelbeløbet, beregnet til $^1/_8$ af Bankrenten. Om end der, som sagt, ikke er fore-

skrevet Regler for Gulddækningen, er Banque de France dog bekendt for sin meget store Guldbeholdning, der for det meste beløber sig til 70 p.Ct. af den cirkulerende Seddelmængde.

Den nuværende tyske Rigsbank stammer fra 1875. Indtil dette Aar fandtes der ikke mindre end 33 seddeludstedende Banker, men ved Rigsbankens Oprettelse var det en Forudsætning, at de andre Banker efterhaanden opgav deres Ret, saaledes at hele Seddeludstedelsen samledes hos Rigsbanken i Berlin. I Øjeblikket er der kun 4 Banker tilbage i det tyske Rige, der udsteder Sedler.

Rigsbanken, hvis Kapital er 180 Mill. Mark, er et Aktieselskab, men har ikke desto mindre en ret stærk Tilknytning til Staten, derved at Banken sorterer under Rigskansleren og styres af et Direktorium bestaaende af en Præsident, en Vicepræsident og et vist Antal Medlemmer, der alle udnævnes af Kejseren. Desuden fører Riget Tilsyn med Banken ved et Bank-Kuratorium, der bestaar af Rigskansleren som Formand og 4 Medlemmer, hvoraf dog ingen er valgt af Aktionærerne, hvorimod disse repræsenteres af et Udvalg paa 15 Medlemmer valgt paa Generalforsamlingen. Dette Udvalgs Stilling er dog nærmest raadgivende og fører gennem tre delegerede et vist Tilsyn med Styrelsen.

I Nordamerika har man i Modsætning til de europæiske Lande bevaret Flerbanksystemet. De seddeludstedende Banker kaldes her National-Banks og findes i et Antal af omtrent 7 Tusind spredt over hele Landet. Deres Forhold er ordnet ved en fælles for hele Unionen gældende Lovgivning, men ved Siden heraf findes der desuden Banker, State-Banks, i de enkelte Stater, der ogsaa er seddeludstedende, men da de maa betale en temmelig høj Afgift af deres Emission, er denne næsten ophørt.

Ogsaa ved et andet Forhold adskiller den amerikanske Bankordning sig fra den europæiske, nemlig deri, at Sedlernes Fundering ikke er Guld, men Statsobligationer, der deponeres i Statskassen. Bankerne har Ret til at udstede Sedler for de deponerede Obligationers paalydende Værdi, men Retten er dog begrænset til at omfatte 90 p.Ct. af Bankens indbetalte Kapital. Der er derovre gennemført en Bestemmelse om, at Bankerne skal sørge for at have en vis kontant Kassebeholdning, der iøvrigt ikke er gjort afhængig af, hvor mange Sedler den paagældende Bank har sat i Omløb, men er fastsat til en vis Procentdel (15—25) af de i Bankerne indsatte Midler, alt eftersom Banken er beliggende i en

mindre eller større By. Da Bankerne alle faar deres Sedler udleveret i Finanskassen, hvor de afleverer deres Obligationer, kommer Sedlerne til at se ens ud, blot med Undtagelse af Underskrifterne, der refererer sig til den Bank, hvorfra de udstedes. Naar en Bank standser sine Betalinger, overtager Statskassen Sedlernes Indløsning og gør sig betalt i de deponerede Værdipapirer. At denne Maade at fundere Sedlerne paa, ikke er særlig ideel, vil let ses. Der skabes derved en ret urimelig Forbindelse imellem Seddelomløbet og Statens Obligationer, en Forbindelse, der let vil kunne virke hæmmende paa det økonomiske Livs Bevægelser. Det ligger i Sagens Natur, at Seddelomløbet altid vil have en Tendens til at stige med det økonomiske Livs Udvikling, og selv om der synes at være en Tilbøjelighed til, at Staterne stadig forøger deres Gæld, og der saaledes næppe bliver Mangel paa Funderingsmateriale, er det dog ikke givet, at dette fremdeles vil være Tilfældet. Skulde Staten omvendt gøre sig Bestræbelser for at indskrænke sin Gæld ved Opkøb af sine egne Obligationer, vil den let samtidig formindske Basis for Seddeludstedelsen og dermed gribe forstyrrende ind i Omsætningsforholdene.

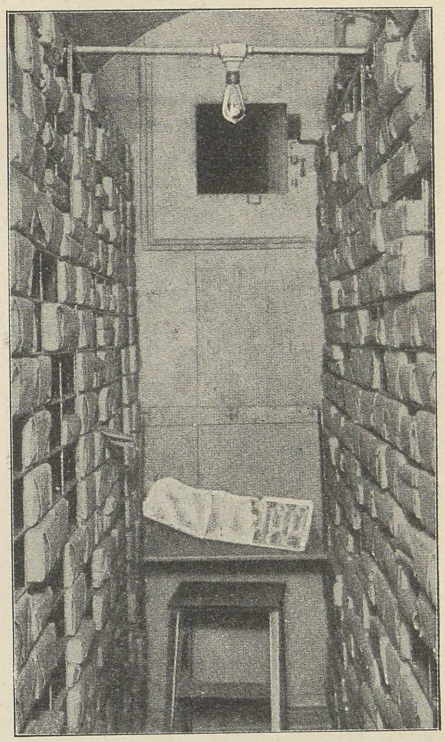

Fig. 81. Et af de Rum, hvori det amerikanske Krisefond opbevares. Hver af de smaa Pakker indeholder for ca. 140 600 Kr. Sedler.

I 1907 gennemgik den nordamerikanske Bankverden en voldsom Krise, under hvilken adskillige Banker gik fallit, og da det viste sig, at Aarsagerne til Ulykken, her som ved mange andre lignende Lejligheder, ikke saa meget var at søge i Bankernes uheldige Forvaltning af de indskudte Kapitaler, men mere beroede paa, at Bankerne i det givne Øjeblik ikke var i Besiddelse af de

fornødne kontante Midler, rejste der sig en Stemning for at danne en Slags Krisefond, hvilket blev gennemført ved Lov i det følgende Aar. Mod at deponere Værdipapirer, der ikke udelukkende behøver at være Statsobligationer, og mod et kontant Depositum af 5 p.Ct., kan der indrømmes en Bank Ret til at udstede et ekstra Beløb i Sedler. Dog kan Summen af hele den Seddelmængde, som en Bank faar Ret til at udstede, ikke overstige Aktiekapitalen + Bankens Reservefond, ligesom den samlede ekstraordinært udstedte Seddelmængde for hele Unionens Vedkommende ikke maa overstige 500 Mill. Dollars. Det ekstraordinære Seddelfond ligger nu parat til at modtage den næste Krise, hvis Omfang herved menes at blive stærkt begrænset.

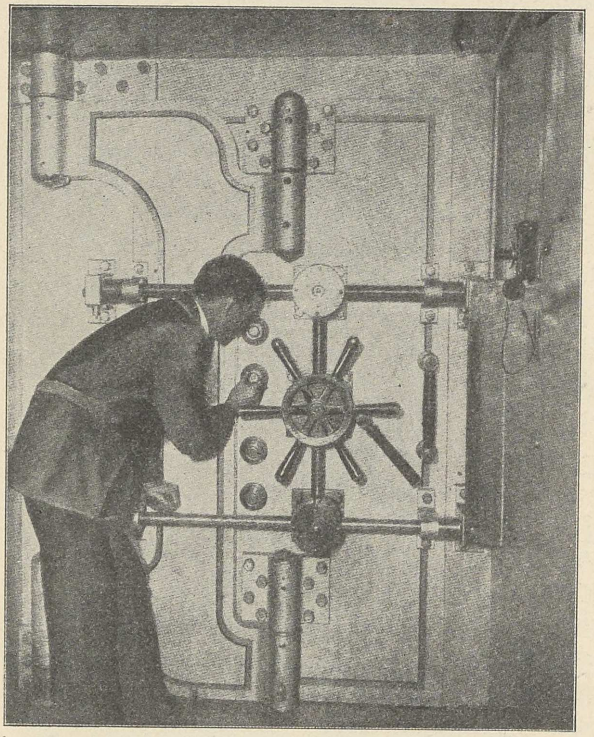

Fig. 82. En af Dørene til Krisefondets Hvælvinger.

Fig. 81 viser et af de Rum, hvori Sedlerne opbevares. Hver Pakke indeholder 1000 Ark, hvert bestaaende af 4 Sedler, hvis Værdi varierer fra 5 til 100 Dollars. Bygningen rummer c. 15 300 saadanne Pakker, hvis Gennemsnitsværdi er 37 500 Dollars. Naturligvis er der truffet overordentlige Foranstaltninger til at forhindre, at denne store Skat bliver stjaalet, hvorfor den opbevares i Hvælvinger under Jorden i en i denne Anledning særlig opført Bygning, der atter er omgivet af et saadant Net af Forhindringer, at det synes umuligt for Uvedkommende at trænge ind i den. Paa Fig. 82 ses en af de mægtige og særdeles kunstigt forarbejdede Døre, der fører ind til Bygningens

Indre. Saavel denne Dør som de tre andre, der skal passeres, er Led i fire af hinanden uafhængige elektriske Sikkerhedsanlæg, der prøves af Elektrikere hvert Kvarter Dag og Nat.

Diskontoen og Kampen om Guldet. Foruden de ganske almindelige Bankforretninger og hele den med Seddeludstedelsen forbundne Virksomhed, er der for Seddelbankerne en anden, mindre iøjnefaldende, men særdeles betydningsfuld Opgave, i hvilken hver eneste renteydende eller rentenydende i Virkeligheden er interesseret — Fastsættelsen af Diskontoen, eller i videre Forstand Renten af Udlaan. Ved Diskontoen forstaar man som nævnt den Rente, der ved Køb af Veksler (Diskontering), forlods fradrages i Købesummen. Da nu Udlaan mod eller Køb af Veksler anses for en af de fineste Maader, hvorpaa en Bank kan anbringe sine Penge — forudsat naturligvis at det er første Klasses Veksler (gode Navne) — er Renten for denne Pengeanbringelse blevet det typiske Udtryk for den Pris, til hvilken man i gunstigste Tilfælde kan faa Penge, og alle andre Udlaansrenter og til dels ogsaa Indlaansrenten retter sig derfor herefter.

For Bankerne, der jo for en væsentlig Del er beskæftiget med at laane Penge ud, er en Opgang i Diskontoen Signalet til, at ogsaa de kan fordre mere for deres Laaneforretninger, og for saa vidt de ikke samtidig forhøjer Renten for Indskud i Banken, betyder det en ikke ringe Fordel for dem. Paa den anden Side andrager den forøgede Bankrente for Forretningsmænd, Industridrivende og Landbrugere, der er nødte til at laane Penge i Banken, ofte en ubehagelig Udgiftsforøgelse.

Som Regel vil Bankrenten være et Udtryk for, at der i Øjeblikket for den seddeludstedende Bank er rigelige Pengemidler tilstede; dette dog ikke taget altfor bogstaveligt, saaledes at Banken skulde se paa den i Øjeblikket tilstedeværende kontante Beholdning. Denne kan meget godt være forholdsvis ringe uden at Banken derfor behøver at have Vanskelighed med at skaffe sig Kapital, idet den maaske har en Del af sine Penge anbragt dels i Ind- og dels i Udlandet paa en saadan Maade, at den med kort Varsel kan disponere over dem igen. Men strømmer Begæringer om Diskontering af Veksler eller om Laan af anden Art saa rigeligt ind, at Banken ikke kan blive ved at honorere dem, uden at komme for nær til Grænsen af, hvad den kan yde, uden i uforsvarlig Grad at blotte sig, saa maa den standse Svindet i sine Be-

holdninger og i Stedet for pludselig at sige Stop, vil den da sætte Diskontoen op og derved lægge en Dæmper paa Laaneiveren. Da de andre Banker straks følger efter, vil hele Landets Forretningsverden hurtigt mærke, at Pengene bliver dyrere, og derfor søge at indskrænke deres Laantagen.

I mange Tilfælde kan dette være godt. Den Pengeknaphed, som Seddelbanken sporede, kan hidrøre fra, at der er kommet en usund Fart i Forretningslivet — at der laanes for meget, uden at der i tilsvarende Grad tjenes Penge. Den stigende Diskonto maa da opfattes som et Signal til Forsigtighed overfor Nyudvidelser og Anlæg og en Opfordring til Afvikling af Forretninger. Men det lader sig ikke benægte, at Bankrentens Højde i mangfoldige Tilfælde bestemmes af Aarsager, der ligger udenfor det enkelte Lands Grænse og ikke kan siges at have noget som helst med det paagældende Lands egen økonomiske Stilling at gøre.

Af den praktiske Forretningsmand vil det ganske naturligt blive opfattet som en Urimelighed, at han paa Grund af visse Foreteelser i Udlandet, som hverken han eller den seddeludstedende Bank er Herrer over, pludselig skal give højere Rente af sine løbende Driftslaan. De Begivenheder, der udefra saaledes kan komme til at influere paa et Lands Bankrente, er — kort udtrykt — den K a m p o m G u l d, der ofte finder Sted imellem de forskellige Lande. Det hændte f. Eks. i Aaret 1907, at det vestlige Amerika paa Grund af rigelig Høst pludselig lagde Beslag paa usædvanlige Pengemidler. Der gik i dette Aar en stærk Strøm af Penge fra det østlige Amerika over til det vestlige. Bankerne saa med Ængstelse deres kontante Beholdninger svinde ind, og overfor dette havde de ikke noget andet Middel, end at sætte Diskontoen i Vejret. Nu er det saaledes, at naar Diskontoen gaar i Vejret bidrager det ikke blot til, at de Penge, som Bankerne i Øjeblikket har indestaaende, vil forblive hos dem; men det vil ogsaa medføre, at Penge fra andre Lande søger hen til de paagældende Banker. Den forhøjede Diskonto i Nordamerika bevirkede, at Guld i store Mængder blev trukket over fra de europæiske Hovedbanker, idet Amerikanerne sendte alt, hvad de havde af Veksler og andre Fordringer, der forfaldt i Løbet af kort Tid, over til Europa og fik dem diskonterede. Inden lang Tid var gaaet, saa man sig nødsaget til ogsaa her at forhøje Diskontoen.

Det gælder for Bankerne at sikre sig en saa stor Guldbehold-

ning, at det ikke straks bliver nødvendigt at reagere overfor Laanebegæringer, ved at sætte Rentefoden op. For at opnaa dette vil de gribe til forskellige Hjælpemidler. For det første kan Banken forsøge at forøge Guldtilførslen ved f. Eks. at give de Folk, der opkøber Guld paa fremmede Markeder, for at indføre det til Landet, Laan til en meget lav Rente eller undertiden helt rentefrit. Denne Fremgangsmaade er som flere af de andre, Banken kan anvende, ret beset et Tab for den; men i det lange Løb vil saadanne Foranstaltninger alligevel kunne være til Fordel for den. En saadan Fremgangsmaade blev anvendt f. Eks. under den sidste Krise i 1907, hvorved der gik ret betydelige Beløb fra Rusland til Tyskland. Dernæst vil Banken kunne forøge sin Guldbeholdning ved at forhøje den Pris, til hvilken den i Almindelighed er forpligtet at købe Guld, og endelig sker det, at Bankerne giver kortvarige billige Laan, idet Laantageren forpligter sig til at betale Laanet tilbage i Guld. For de seddeludstedende Banker er der iøvrigt en særlig Maade, hvorved Guld ret naturligt søger til dem og ikke f. Eks. til de kgl. Møntværksteder, naar Guldbarrer ønskes solgte, idet Bankerne igennem Seddeludstedelsen saa at sige kan foretage »Udmøntningen« billigere og bekvemmere end Mønten. Banken behøver jo nemlig ikke som Basis for Sedlerne, at have udmøntet Guld, men kan ogsaa have Barrer.

Foruden disse Fremgangsmaader til direkte at forøge Guldbeholdningen, kan Banken gøre sig Anstrængelser for at forhindre, at Guldet gaar ud af Landet, f. Eks. ved at Banken overfor de Firmaer, der vil gøre Forretning ved at eksportere Guld, ved gode Ord og Formaninger advarer dem derimod. Da de paagældende Firmaer maaske paa anden Maade staar i et Afhængighedsforhold til Banken, og det vel i alle Tilfælde vil blive betragtet som mindre heldigt, at komme til at staa i en skæv Stilling til den, vil en saadan Henstilling sikkert i de fleste Tilfælde blive taget til Følge. Et Middel er det ogsaa, for saa vidt disse Efterspørgsler efter Guld til Udførsel rettes til Bankens Filialer, at henvise til selve Hovedbanken, hvilket naturligvis besværliggør den paagældende Forretning en Del.

Særlig Opmærksomhed har den Fremgangsmaade vakt, der bestaar i at tage »Guldpræmie«, saaledes som det er blevet anvendt af Banque de France. Dette Middel er her blevet benyttet saaledes, at man i det Tilfælde, hvor Udbetaling i Banken udtrykkelig forlangtes foretaget i Guld, tog en ringe Opgæld —

en Agio eller Guldpræmie. Selv om Frankrig ikke i Øjeblikket har dobbelt Møntfod, da det som foran udviklet ikke er tilladt private at faa Sølv udmøntet, er Sølv dog stadig et ligesaa lovligt Betalingsmiddel som Guld. Banken ræsonnerer derfor som saa, at naar man udtrykkelig forlanger Guld, maa det være med Eksport for Øje, hvorfor man godt kan forlange en Godtgørelse for at forhindre dette. Det vil ses, at det for den franske Bank ad denne Vej netop kan undgaas at forhøje Renten i Almindelighed til Skade for den indenlandske Forretningsverden, og samtidig kan der lægges et Baand paa Guldeksporten.

Hvorvidt det er denne Guldpræmiepolitik, der har kunnet virke saa kraftigt i Frankrig i den sidste halve Snes Aar, kan maaske omtvistes; en Kendsgerning er det i ethvert Tilfælde, at Diskontoen i Frankrig i de vanskelige Kriseaar 1907—08 holdt sig betydelig lavere end Renten baade i Tyskland og England, hvilket sidste Land dog plejer at være bekendt for sin lave Rentefod. Da det vakte en ikke ringe Opsigt, at man i Frankrig kunde byde Handel og Industri saa gode Vilkaar, begyndte man her og der at drøfte Mulighederne for atter at indføre Dobbeltmøntfoden. Rent bortset fra den Indflydelse Indførelsen af Dobbeltmøntfoden vilde faa paa en Mængde andre vigtige Forhold, er det imidlertid et Spørgsmaal, om den lave Rentefod i Frankrig ikke snarere beror paa, at Banken, hvad der ikke lader sig bestride, til Stadighed ligger inde med en usædvanlig stor Guldbeholdning, saaledes at den ikke behøver at tage det saa nøje, om der virkelig bliver trukket en Del paa den, og man er endogsaa gaaet saa vidt at paastaa, at der overhovedet ikke er noget, der hedder Guldpræmiepolitik mere i den franske Bank. Det faktiske Forhold er imidlertid det, at man i Banque de France kun i de Tilfælde, hvor man føler sig overbevist om, at Guld udføres til Udlandet i Spekulationsøjemed, forlanger en Opgæld, medens man i de Tilfælde, hvor Guld gaar til Udlandet som Følge af en stedfunden Forretning, ikke tager nogen yderligere Opgæld. For Banken, der kender sine Kunder, vil en saadan Sondring næppe være saa vanskelig at foretage, som det maaske ved første Øjekast kunde synes.

Et Middel, der i vor Tid er kommet til at spille en vis Rolle for Forøgelsen af Bankens Guldbeholdning, er, at man søger at spare saa meget som muligt paa Guldet i den daglige Omsætning ved at erstatte de egentlige Metalpenge med andre Omsætningsmidler. Just denne Side af Sagen blev som sagt draget meget

stærkt frem, da man for et Par Aar siden førte en stærk Kamp i Tyskland for at faa en særlig Checklov, og at dette Argument ogsaa kan have sin Berettigelse, fremgaar bl. a. deraf, at efter sandsynlige Beregninger at dømme var af Tysklands samlede Guldmængde de 82 p.Ct. i Cirkulation og kun de 18 p.Ct. samlet i Rigsbanken, medens det tilsvarende Forhold i Frankrig var 46 p.Ct. i Omsætning og 54 p.Ct. i Banken.

I nyere Tid er der peget paa, at de seddeludstedende Banker i højere Grad end Tilfældet er, burde ligge inde med fremmede Veksler (Veksler trukne paa fremmede Lande), eller i Tide anbringe en Del af deres Guld i Udlandet. En af de Faktorer, der foruden Diskontoen virker til at flytte Guldet fra Land til Land, er jo nemlig den internationale Handelsomsætning, og, som det allerede tidligere er nævnt, vil den Mand, der skal betale til Udlandet, først efter at Vekselkursen er gaaet op over et vist Punkt — Guldpunktet — sætte sig i Bevægelse for at eksportere det rene Guld. Følgelig vil man kunne skyde dette Tidspunkt ud, saafremt det kunde lykkes Banken at holde Vekselkursen nede. Man vil let se, at det at anbringe en Del af sin Beholdning i Udlandet kommer til at virke paa samme Maade, som om man laa inde med en vis Beholdning af udenlandske Veksler, thi har man et saadant T i l g o d e h a v e n d e i Udlandet, vil man i et givet Øjeblik kunne trække Veksler paa det.

Tilbage staar endnu Spørgsmaalet om hvorvidt en Diskontoforhøjelse, saafremt de her antydede Midler ikke skulde kunne strække til, da vil være i Stand til at forøge Guldmængden. Herom kan der nu ikke være Tvivl. Alle de foregaaende Fremgangsmaader kan kun betragtes som rent underordnede Hjælpemidler. I virkelig vanskelige Perioder har man ikke anden Udvej end at sætte Diskontoen op. For det første bidrager dette til, at de Penge, der er indestaaende i Banken, vil forblive der, og dernæst vil Indskuddene i Banken forøges, idet Fordringer paa Udlandet vil blive trukket hjem og anbragt her, hvor man maaske nu kan faa en højere Rente end i Udlandet.

De Fordringer, som Udlandet omvendt har paa ens eget Land, vil Udlandet være tilbøjelig til at forlænge; man vil ikke forlange sine Tilgodehavender, udbetalt straks (diskonterede), naar Rentefoden er høj, hvad der jo medfører et større Afdrag ved Udbetalingen, end naar Rentefoden er lav.

De almindelige private Banker.

Danske Banker. — Den store Bankkrise i 1908. — Norske Bankforhold. — Udlandet. — En Banks Regnskab og Soliditet.

Danske Banker. I det daglige Liv er det forholdsvis faa, der kommer i direkte Berøring med Seddelbankerne, der som oftest indtager en fornem tilbagetrukket Holdning. Menigmand vil derimod ofte have Lejlighed til at komme i Berøring med de almindelige Banker eller Sparekasser, naar han har Penge tilovers eller trænger til et Driftslaan. For *de almindelige Bankers* Vedkommende skal man kun c. 50 Aar tilbage i Tiden for at møde de første, ikke blot her i Norden, men ogsaa i de fleste andre Lande. For Danmarks Vedkommende er der før 1850 kun een Bank, Fyens Diskontokasse i Odense (1846); men i 50erne dukker der Projekter op om at faa lavet en eller flere Banker i selve Hovedstaden, og i 1854 kommer da ogsaa Københavns private Laanebank, der med sin ringe Kapital imidlertid ikke faar nogen nævneværdig Betydning.

Ved Guldopdagelserne i Midten af Aarhundredet var der imidlertid fremkaldt en voldsom Bevægelse i alle økonomiske Forhold, og der gik over hele den civiliserede Verden en Foretagsomhedens Bølge, der satte sine Spor i Paabegyndelsen af en Række store Arbejder, ikke mindst i Samfærdselens Tjeneste. Denne Udvikling fordrede Støtte af Institutter, der kunde tage Ordningen af Kreditten og Kapitalens Omsætning i sin Haand. Bevægelsen, der i store Ringe, forplantede sig fra Pengecentrene i Vesteuropa, lod sig ogsaa paavise her i Norden. Fra 1854 til 1857 oprettedes der f. Eks. i de danske Provinser ikke mindre end 13 Banker, og i 1857 har vi i København Privatbanken. At ogsaa dennes Start kan henføres til det omtalte Røre i Forretningslivet er utvivlsomt. Dens Oprettelse, for hvilken der allerede tidligere var blevet arbejdet, var blevet forhalet i nogle Aar, og dette var nær blevet skæbnesvangert for den, da just Aaret 1857 meldte sig som Tilbageslagets Aar.

Allerede i Begyndelsen af 50erne havde den kendte Baron Gedalja sammen med C. P. Rejersen indgivet et Andragende til Regeringen om at faa Eneret paa i 5 Aar at drive en Bank, idet man agtede at efterligne en særlig Form for Banker i Frankrig, de saakaldte Credit mobilier Banker. Den Motivering, hvormed

Grosserer-Societetet udtalte sig imod, at en saadan Bank blev oprettet, er karakteristisk for Datidens Anskuelser. Det indrømmedes, at Gedalja vel havde Ret i, at der i hele Riget ikke var et eneste Etablissement, hvor Penge hver Dag kunde indsættes og frugtbargøres og paa Anfordring igen udbetales; men da den planlagte Handelsbank skulde drives paa Aktier, og der ikke var foreslaaet noget Tilsyn fra Statens Side, kunde man ikke anbefale Planen.

Senere blev der saa fra anden Side ansøgt om Tilladelse til Oprettelse af en Bank, og nu udtalte Grosserer-Societetet, »at solidt begrundede Aktieforetagender, der gaar ud paa at drive Bank og Bankforretninger, naar de indskrænker sig hertil, fortjener at fremmes, hvorimod Aktieselskaber, der ved Siden af egentlige Bankforretninger befatter sig med industrielle Foretagender saasom Jernbaner, Dampskibs-Entrepriser o. s. v., maa anses for farlige i flere Henseender«.

Saaledes skete det altsaa, at Privatbanken i 1857 blev oprettet som et Bankforetagende paa Aktier. Med Hensyn til de nærmere Omstændigheder ved Privatbankens Stiftelse og de Fortjenester, som Banken under dens unge Direktør, Tietgen, indlagde sig i Anledning af Kriseaaret 1857, henvises iøvrigt til det af Privatbanken udgivne Skrift i Anledning af dens Jubilæum i 1907. Banken, der i Aarenes Løb kom til at deltage i en Mængde store Aktieselskabers Start saasom Store Nordiske Telegrafselskab, Jernbaneselskaber, det forenede Dampskibsselskab, Sukkerfabrikker, Københavns Telefonselskab, Sporvejene og ogsaa overtog Dele af Stats- og Kommunelaan, har for Tiden en Aktiekapital paa 36 Mill. Kr.

Fra Slutningen af 1850erne og til 1870 oprettedes der kun én Bank, nemlig en Bank i Næstved; efter dette Aar kom der atter Fart i Udviklingen, særlig efter at Tyskland havde faaet den store Krigsskadeserstatning, og Pengene ogsaa søgte uden for Tysklands Grænser for at finde Anvendelse. I København startedes »Dansk Arbejder Bank«, »Forskuds Banken«, der dog senere gaar op i Laaneforeningen for Embeds- og Bestillingsmænd, samt nogle Aar senere »Central Spare- og Laanebanken«, der kun virker i faa Aar og gaar fallit i 1877; men allerede i 1871 var Landmandsbanken oprettet, og i 1873 fulgte derefter Handelsbanken.

Landmandsbanken slog straks ind paa noget nyt, idet den indrettede en særlig Hypothek-Afdeling, gennem hvilken der ydedes

Laan i faste Ejendomme, og en særlig Sparekasse-Afdeling, der i Aarenes Løb er kommet til at spille en meget stor Rolle. Iøvrigt indrettede Banken sig paa at drive alle almindelige Bankforretninger, og herunder kom som noget nyt Kasse-Kreditsystemet, ved hvilket man mod Kaution kunde faa aabnet en Konto for et Aar ad Gangen. Systemet havde tidligere været brugt i Skotland og Sverrig.

Ogsaa for Provinsbankernes Vedkommende gør de opadgaaende Tider sig gældende, idet der fra 1870—76 oprettes ikke mindre end 22 nye Banker. Den første Snes Aar derefter sker der ikke større Forandringer i Bankverdenen. I 1895 fandtes der i København 4 Hovedbanker, Nationalbanken, Landmandsbanken, Privatbanken og Handelsbanken og 5 mindre Banker, nemlig Københavns private Laanebank, Industribanken, Haandværkerbanken, Dansk Arbejderbank og den lille Laanekasse. En halv Snes Aar senere er Billedet fuldstændig forandret, ikke alene er der kommet adskillige Banker til, men de allerede tidligere bestaaende Banker har udvidet deres Kapital i en voldsom Grad. I 1907 er Aktiekapitalen for de 4 Hovedbanker vokset fra 75 Mill. Kr. til 153 Mill. Kr., og uden for dem staar nu ikke 5 Banker med en Aktiekapital paa $5{,}_4$ Mill. Kr., men 11 Banker med en Aktiekapital paa 63 Mill. Kr., saaledes at København rummer en Bankverden, hvis Aktiekapital er ikke saa lidt over de to Hundrede Millioner Kroner. I den sidste Gruppe finder man en enkelt Bank — Grundejerbanken, der ved sin Aktiekapitals Størrelse (20 Mill. Kr.) stærkt nærmer sig Storbankernes lille, eksklusive Kreds, fulgt nær ind paa Livet af Laane- og Diskontobanken med sine 16 Mill. Kr. Ogsaa i Provinserne er Udviklingen iøjnefaldende; fra 1900—06 oprettes ikke mindre end 39 Banker, saaledes at der i 1910 kan regnes med 136 danske Banker, med en samlet Aktiekapital paa c. 228 Mill. Kr. og Reserver paa 53 Mill. Kr.

Den store Bankkrise i 1908 og dens Aarsager. Det var særlig de forholdsvis gode Aar, der faldt straks i Begyndelsen af dette Aarhundrede, der animerede Bankerne til Kapitaludvidelser; men i Modsætning til Tyskland, hvor adskillige af de Kapitaler, der opsamledes i Bankerne, tilflød Handelen og særlig Industrien, er det bekendt, at Bankerne her i ret vid Udstrækning søgte Anbringelse for deres Kapitaler i Byggeforetagender, idet det forrige Aarhundrede var endt med at opvise en ret iøjnefaldende Mangel

paa Boliger i København. Med saa stor en Virkning søgte Kapitalerne Anbringelse paa dette ene Felt, at medens man i 1900 for Københavns Vedkommende kunde notere 719 ledige Lejligheder, var man 5 Aar senere oppe paa 10 000.

Det var særlig de yngre Banker, der skaffede den Kapital tilveje, der flyttede Byens Grænser og omdannede gamle Bydele til moderne Forretningskvarterer. Bankers Deltagelse i saadanne Forretninger sker ofte gennem Ydelsen af Byggelaan. Disse bliver imidlertid ofte ydet til Folk, hvis Forhold i det store og Hele næppe kan berettige dem til en saadan Tillid fra Bankernes Side. Forholdet kan ordnes paa den Maade, at ret ubetydelige Folk optræder som Købere af store Byggegrunde, idet Grundejeren indtil videre lader Købesummen indestaa i Byggeforetagendet som en 2den Prioritet. Til Dækning af Udgifterne ved Bygningens Opførelse er det, at Bygherren søger midlertidigt Laan i Banken, hvilket ydes ham paa Betingelse af, at Banken faar sine Fordringer dækkede, naar Foretagendet er naaet saa vidt, at det kan assureres og prioriteres. Under Forudsætning af, at Bygningen fuldføres, frembyder en saadan Forretning i Reglen ikke nogen større Risiko. Men Bankerne kan komme i stor Forlegenhed, fordi de binder for store Dele af deres Kapitaler i en saadan enkelt Art af Forretninger.

Paa en mere indirekte og ofte mere risikabel Maade vil Bankerne derimod kunne blive interesserede i Byggeforetagender. En Mand opfører f. Eks. en Bygning, og da han ikke har de tilstrækkelige Midler dertil, udsteder han til de forskellige Hovedleverandører, Malere, Blikkenslagere o. s. v. Prioriteter for deres Tilgodehavender. Istedetfor at faa deres Regning kontant betalt, faar de altsaa et Dokument (Prioritetsobligation), i hvilket Bygherren erkender at skylde Leverandøren en vis Sum, der forrentes med f. Eks. 5 p.Ct., og for hvilken der gives Pant i Ejendommen. Men da disse Prioriteter rykker temmelig langt ned i Rækkefølgen og ofte kommer til at indtage Pladsen som 3die, 4de, ja undertiden 5te Prioritet, vil de paagældende Leverandører meget ofte være saa forsynlige at udfærdige deres Regninger saa store, at de, selv om de skulde komme til at afhænde deres Obligationer med noget Tab, dog kan faa et passende Vederlag for deres Arbejde. Obligationerne, der tilsyneladende støtter sig paa fuldt forsvarlige Forhold, bliver nu enten af Leverandørerne eller af Mellemmænd belaant i Banken, der saafremt den belaaner dem efter almindelige Regler indtil 70—80 p.Ct. af Værdien, selv med denne Begræns-

ning let vil komme i det uheldige Tilfælde at have ydet Laan langt ud over den Sikkerhed, der virkelig forefindes i Ejendommen. Indtræder der nu et eller andet Uheld med Ejendommen, saa at den maa gaa til Auktion, vil disse sidste Prioriteter, som Banken har belaant, være saa godt som værdiløse, og Banken maa ofte, for ikke helt at udelukke Haabet om at faa noget, overtage Ejendommen.

Bankerne i København søgte at faa de nødvendige Midler i Hænde særlig ad to Veje; den ene var at forøge deres egen Kapital, Aktiekapitalen, den anden at trække flere Indlaan til sig. Særlig i den sidste Henseende er der næppe Tvivl om, at adskillige af Bankerne vovede sig ud paa et for dem selv meget skæbnesvangert Omraade, idet de søgte Forbindelse med det store brede Publikum — de smaa Sparere. Som egentlige Sparekasser maa Bankerne som allerede nævnt ikke optræde, naar de ikke allerede før Sparekasselovens Ikrafttræden 1880 havde oprettet særlige Sparekasseafdelinger; men adskillige Banker forsøgte med Held overfor et lettroende Publikum, ved Avertissementer om at Penge modtoges paa Sparekassevilkaar og lignende, at give det Indtryk af, at Pengene blev modtaget med samme officielle Betryggelse. Dette var saa meget lettere, som ogsaa de Banker, der ikke har særlig Sparekasseafdeling, kan udlaane paa »Kontrabog« under lignende Former som Sparekasserne. Kun de Banker, der er oprettet efter 1901 er ikke i Stand dertil, fordi de hidtil ikke har kunnet opnaa den Stempelbegunstigelse, som er den nødvendige Forudsætning for Anvendelsen af Kontrabøger. At virkelig en hel Del af Sparemidlerne gik fra Sparekasserne til Bankerne, vil bl. a. ses deraf, at Indskuddene i Sparekassen for København og Omegn, fra at være 125 Mill. Kr. i 1899 gik ned til 81 Mill. Kr. i 1908.

Om de Banker, der senere kom til at lide saa sørgelig en Skæbne, — Detailhandlerbanken, Grundejerbanken, Centralbanken og Laanekassen — er forøvrigt det at bemærke, at de paa forskellig Vis forsøgte at give deres Forretninger et Særpræg for paa den Maade at slaa sig i Vejret. Detailhandlerbanken, der var stiftet i 1895, slog straks ved sin Start paa de særlige Standsinteresser, som den vilde varetage, og det ikke alene i København men ogsaa i Provinsen, idet man tænkte sig, at der med Tiden skulde rejses en Række Banker rundt om i Landet, af hvilke der skulde fremgaa en hele Landet omfattende Organisation med et særligt Repræsen-

tantskab. Banken holdt sig ikke, saaledes som den udtalte i en Brochure, til Middelstanden, men kastede sig ind i en Række store Byggespekulationer, hvorved dens Skæbne forholdsvis hurtig blev afgjort. Den frembød et glimrende Billede af en Bank i Opkomst. Dens Aktiekapital steg i raske Spring paa 2—4 Mill. Kr., op fra 2 Mill. i Februar 1904 til 12 Mill. i Februar 1906. I de samme to Aar gik dens Indskud paa Kontrabog op fra 7,5 Mill. Kr. til 21 Mill. Kr. Som et Advarselstegn for de kyndige kunde det dog tjene, at de egentlige Foliomidler, der ofte er et Udtryk for den Kontakt, en Bank har med Forretningsverdenen, ikke var fulgt med i den stærke Opgang; ved Begyndelsen af det nye Aarhundrede var de endog mindre end straks efter Bankens Stiftelse. Banken havde med andre Ord ikke haft Held til at løse sin egentlige Opgave og var saa slaaet ind paa andre og farlige Veje til Storhed og Magt. Som et andet Tegn paa, at ikke alt var saa glimrende, kan nævnes, den for Banken skæbnesvangre Beslutning, hvorved Bestyrelsen i 1905 fik Bemyndigelse til at lade Banken opkøbe sine egne Aktier.

For Grundejerbanken, der var stiftet i 1898, har Udviklingstendensen været en lignende, om den end paa mange Maader blev drevet langt mere bankmæssig og med en betydelig videre Horisont end de Banker, med hvilke den kom til at dele Skæbne.

Den i 1904 oprettede Bank, Centralbanken, sigtede straks ved sin Oprettelse paa intet mindre end at blive en skandinavisk Bank. Det var Hensigten at oprette en svensk Afdeling, men da den svenske Presse tog stærkt til Orde mod den fremmede Bankinvasion, blev Planerne herom temmelig snart opgivet.

Hvad der gjorde de nævnte Bankers Stilling farlig, var navnlig den Omstændighed, at de under den voldsomme Udvikling ikke sørgede for at sikre sig de nødvendige Reserver overfor pludselig indtrædende Vanskeligheder, samtidig med, at det Publikum, som de i saa høj Grad var kommet i Forbindelse med, var et for et Pengeinstitut særlig farligt Publikum. De mange smaa Sparere vil meget let — selv af de mest ubegrundede Rygter — lade sig opskræmme og derfor styrte til Banken for at faa deres Penge. Men enhver maa gøre sig det klart, at selv om en Bank er nok saa solid, vil den være ganske ude af Stand til at staa for et plud-

seligt Bankrun, thi det er simpelthen umuligt for Banken til ethvert Tidspunkt at have saa mange Kontanter liggende, som udkræves for at fyldestgøre de samlede Krav. Det varede da heller ikke længe, inden Bankerne kom til at høste de sørgeligste Erfaringer i denne Henseende.

I Aaret 1907 blev der som før omtalt draget store Mængder af Kontanter fra Evropa til Amerika, og de evropæiske Banker maatte, for at værge deres Beholdninger, sætte Diskontoen op. Selv Bank of England føler Situationen i den Grad kritisk, at dens Diskonto gaar op til 7 p.Ct. I den tyske Rigsbank stiger Diskontoen til 7½ p.Ct., og i Danmark noteres i December den usædvanlige Diskonto af 8 p.Ct., der holder sig indtil Slutningen af Januar. Det nye Aar begynder med allehaande Rygter, der sætter deres Præg i Bankaktiernes Kurs, og det hjælper kun lidet, at Grundejerbanken i sin den 30. Januar udsendte Meddelelse om det forløbne Aar bebuder et Overskud paa over 2 Mill. Kr. Den 6. Februar staar vi midt i Krisen, idet samme Bank meddelte, at den sidste Tids mange og store Udbetalinger af de i Banken indestaaende Midler, let kunde føre til, at den vilde komme til at mangle den til Driften fornødne Kapital, hvorfor Bankraadet paa et Møde havde vedtaget, at suspendere Bankens Betalinger indtil videre. Beslutningen om at standse Bankens Betalinger kom, selv for de mest indviede, som et uventet Slag og havde maaske just for denne Bank ikke heller været den nødvendige Konsekvens af den foreliggende Situation. Men efter at Lavinen først var begyndt at rulle, lod den sig ikke standse af den Erklæring, der allerede Dagen efter fulgte fra de store Banker, hvori de, ganske vist i noget forbeholdne Udtryk, stillede Grundejerbankens Indskydere en Afvikling af deres Mellemværende med Banken i Udsigt. Det stod klart, at ogsaa andre Banker vilde drages med ind i Malstrømmen, og man havde det Indtryk, at saafremt der ikke blev truffet ganske usædvanlige Forholdsregler, stod man overfor en national Katastrofe. Fra Statens Side blev der derfor ogsaa grebet ind med kraftig Haand. Allerede Søndag den 9. Februar udsendtes en officiel Meddelelse om, at der var dannet en Bankkomite, og at Staten i Forening med de 4 Hovedbanker og Laane- og Diskontobanken paatog sig fuld Garanti for Fordringer paa Grundejerbanken og Detailhandlerbanken, ikke alene fra Ejere af Kontrabøger og Indlaansbeviser, men ogsaa

fra alle andre Kreditorer. Der stilledes foreløbig til Raadighed et Beløb paa 20 Mill. Kr., hvoraf Statskassens Forpligtelse ikke maatte overstige 10 Mill. Kr.

Det kan maaske være Tvivl underkastet, om det havde været nødvendigt for Staten saa uforbeholdent at kaste sig i Breschen med sin Garanti. Under Krisen i 1857, gik man f. Eks. den Vej, at Finanserne forsynede Nationalbanken med Laan, som tilmed skulde forrentes, og som den saa brugte til at afbøde de værste Stød med. Man mente maaske nok i Almindelighed, at ogsaa de større Bankers vitale Interesser kunde komme til at staa paa Spil, om Lavinen rullede videre — og som antydet, vil selv den mest grundfæstede Bank, saafremt Stormen rettes imod den, være ude af Stand til i det kritiske Øjeblik, at tilfredsstille det pludselige Begær, der kun lader sig berolige ved klingende Mønt. Den store Tjeneste, som Staten ved denne Lejlighed ydede Bankverdenen, skal derfor ikke alene maales ved det Tilskud, som Finanserne maatte udrede, hvilket senere viste sig at være mellem 6 og 7 Mill. Kr., men mere derved, at den ved sin Autoritet lagde en Dæmper paa de oprørte Bølger.

I Anledning af disse for Bankverdenen saa sørgelige Begivenheder, hvis Virkninger har strakt sig ud over adskillige Aar, rejste der sig rundt omkring Røster, der under Henvisning til de Fejltrin, der var begaaet, oprullede et Billede af det danske Folks Forretningsmoral og hele Livsførelse, malet med de sorteste Farver. Saafremt man vil mene, at den Udvikling, der i Danmark førte til den store Katastrofe, var noget for Danmark særegent, er dette imidlertid fuldstændig forkert. I Norge, Sverrig og Tyskland genfindes ganske den samme hurtige Udvikling og enkelte Bankers pludselige Sammenbrud, men Op- og Nedgangsperioden falder en halv Snes Aar tidligere.

Norske Bankforhold. Ligesom i Danmark, er det omkring Midten af forrige Aarhundrede, at de første almindelige Banker kommer frem. Christiania Bank og Kreditkasse oprettedes i 1848, (Aktiekapitalen nu $2,_2$ Mill. Kr.), i 1856 kommer Bergens Privatbank (Aktiekapital nu $1,_4$ Mill. Kr.) og i 1858 den norske Kreditbank i Kristiania, der nu er den største af Norges Banker med en Aktiekapital paa $6,_4$ Mill. Kr. I Aarenes Løb dukker rundt om i Byerne flere og flere Banker op, saaledes at der ved 1890 kan regnes med 33 Banker. I den næste halve Snes Aar kommer den

store Udvikling, altsaa tidligere end i Danmark, og ved Aarhundredskiftet er Antallet oppe i 80. Men den altfor hurtige Udvikling bar Spiren til sin egen Ødelæggelse i sig. I Slutningen af 90erne maa flere af de nyoprettede Banker, af hvilke enkelte havde ret betydelige Aktiekapitaler, indstille deres Betalinger, og man vaagner op til den ubehagelige Virkelighed, efter i nogle Aar at have levet i en stadig Rus, under hvilken den fattige Kontorists Drømme om at optræde som Storkapitalist, mere end en Gang gik i Opfyldelse. Som en Afslutning paa den overspændte Kriseperiode kom nogle Aar senere Sammenbruddet af Christiania Handelsbank. Medens de norske Banker i Forhold til de danske gennemgaaende har mindre Aktiekapitaler, i hvert Tilfælde indbetalt, har de til Gengæld betydelige Reservefond, ofte indtil 100 p.Ct. af den indbetalte Aktiekapital. Deres Antal kan i 1910 sættes til 99 med en samlet Aktiekapital paa 43 Mill. Kr. og Reserver paa 30 Mill. Kr.

En ganske særlig Stilling indtager Centralbanken. Medens Banker og Bankiers i Kristiania stadig havde Anledning til at mødes og konferere med hverandre om alle vigtige Spørgsmaal angaaende Pengemarkedets Stilling, Laaneoperationer, Beregning af Provision ved ensartede Forretninger og lignende, følte Provinsbankerne, der paa det centrale Pengemarked ikke havde nogen Repræsentant til at varetage deres Interesser, sig staaende noget udenfor, og Tanken om en fælles Optræden i Kristiania kom derfor ganske naturlig frem. Til at modne Sammenslutningstanken bidrog ogsaa den raske Udvikling, der fandt Sted i Kristiania i Slutningen af 90erne. Da saa Krisen kom i 1899 og skabte stor Utryghed med Hensyn til hele Pengemarkedets Stilling og lagde en Dæmper paa hele Landets Forretningsliv, blev det endelig besluttet at oprette et Institut, der fremtidig kunde skaffe Provinsbankerne en større Indflydelse paa Udviklingen. I November 1899 dannedes derfor Centralbanken for Norge ved en Sammenslutning af 27 norske Provinsbanker og 5 udenlandske Bankinstitutter af 1ste Rang. Det følgende Aar optoges et Par gamle ansete Bankierhuse, og flere Banker sluttede sig efterhaanden dertil, saaledes at Centralbanken nu omfatter c. 50 Banker, hvoraf de 6 er udenlandske Bankinstitutter og Resten Banker udenfor Kristiania. Bankens Aktiekapital beløber sig til 10½ Mill. Kr., hvoraf dog kun de 3 Mill. Kr. er indbetalt kontant; de resterende 7½ Mill. Kr. bestaar af let realisable Værdipapirer, der er deponerede af de forskellige Bankinstitutter i Forhold til deres

Aktiekapital, og som en Slags Grundfond nedlagt i Norges Bank til Sikkerhed saavel for Centralbankens Forpligtelser udadtil, som for den enkelte Banks Forpligtelser lige overfor Centralbanken. Hver enkelt Aktie lyder paa 35 000 Kr. Bankens Forretninger tog meget hurtigt til og allerede i 1903 kunde den tage en ny stor Bygning i Besiddelse, der senere er udvidet, Fig. 83. I Banken er der beskæftiget over 150 Mennesker, og dens Omsætning beløber sig nu til c. 2½ Milliard. Kr.

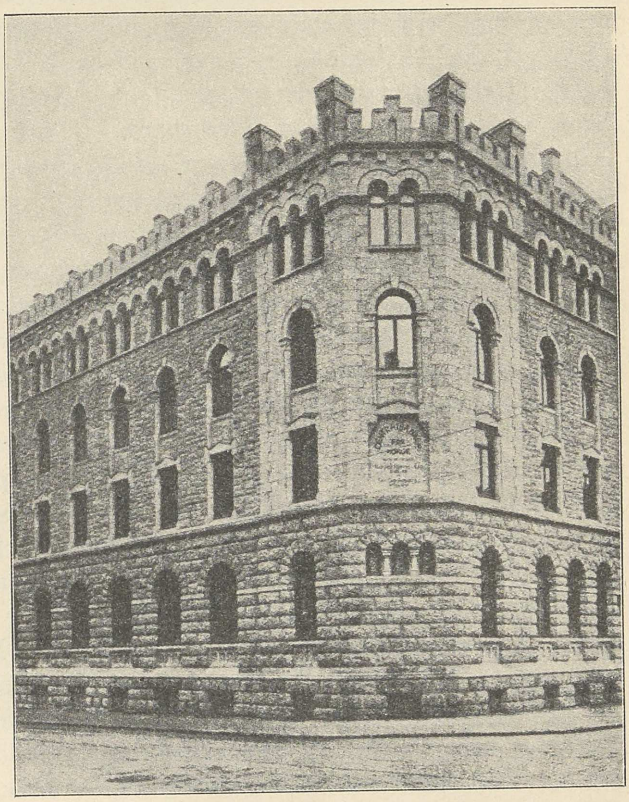

Fig. 83. Centralbanken i Kristiania.

Ganske de samme Udviklingstendenser, som foran er skildret, vil man finde i Tyskland, om end Udviklingen her paa enkelte Punkter har deres særlige Ejendommeligheder. De Fejltrin, der her blev begaaet, og som blev afsløret gennem en Række store Processer, aabenbarer Kendetegnene for den almindelige moderne Bankudvikling, og vil saaledes ogsaa kaste et skarpt Lys over hjemlige Bankforhold. Medens der indtil 90erne synes at have været en vis Stilstand indenfor Banklivet, træder dette i Begyndelsen af 90erne ind i en helt ny Fase, der særlig for Bankerne udenfor Berlin, paa mange Maader faar Karakteren af en hel Revolution. I Løbet af faa Aar fra 1893—1901 er der en Mængde mindre Banker, der forøger deres Kapital til det seks-syvdobbelte.

De lokale Banker mister efterhaanden deres folkelige Præg og søger at udvide deres Forretningsperiferi. Men samtidig rykker de store Berlinerbankers Filialer frem, og der opstaar efterhaanden et helt Kapløb mellem Bankerne for at sikre sig Markedet. Under dette forsvinder den gamle Betegnelse Folkebank, der tidligere gav mange Banker Præget af noget folkeligt og solidt, for andre mere forretningsmæssigt klingende Betegnelser. Man kan nævne en Række Banker, Solinger Volksbank, Düsseldorfer Volksbank og mange andre, der stryger Ordet »Volks«. Barmer Volksbank forandres til Barmer Kreditbank, Mülheimer Volksbank til Mülheimer Handelsbank, og det er ejendommeligt at se, hvorledes man kan bringe sig selv til at tro, at hele den civiliserede Verdens Opmærksomhed er rettet paa en saadan lille Bank. Det hedder f. Eks. i en af Mülheimer Bankens Aarsberetninger, »vi tror at burde befri vor Bank for det indskrænkende Omdømme, som de Firmaer, der har et mere folkeligt Præg, desværre hyppigt bliver underkastet, ikke mindst i Udlandet.« Det maa bemærkes, at dens Aktiekapital den Gang ikke var 1 Mill. Mark.

De Klager, der omkring det 20. Aarhundredes Begyndelse rettedes imod det tyske Bankvæsen gik bl. a. ud paa, at den voldsomme Udvidelse af Aktiekapitalen ikke var betinget af de regulære Bankforretningers Udvikling, men mere bestemt af Hensyn til Børsforholdene, der syntes at kunne omsætte ubegrænsede Mængder af Aktier, uden at Bankerne egentlig havde Brug for den nye Kapital og derfor nemt indlod sig paa Forretninger, der laa udenfor de egentlige Bankforretninger. Man ankede tillige over, at Bankerne paa forskellig Maade udsatte sig for en altfor stor Risiko. Dette galdt ikke alene Bankens egne indre Forhold, idet ledende Bankstillinger ret ofte blev besat af Folk, der ikke havde den nødvendige Foruddannelse, men ogsaa den ret kritikløse Maade, paa hvilken Pengene blev anbragt. Der peges paa, hvorledes Firmaer — fordi Bankerne ikke underkastede Laansøgernes økonomiske Forhold en tilstrækkelig indgaaende Undersøgelse —, kunde faa Kredit, der langt oversteg, hvad de egentlig burde have. De laansøgende Firmaer henvender sig ikke til en, men til en hel Række forskellige Banker og Bankiers. Et enkelt Firma, der gik fallit ved Aarhundredskiftet, paaførte saaledes ikke mindre end 14 Banker og Bankiers betydelige Tab. Endelig rettes der en stærk Kritik overfor Bankernes Regnskaber, af hvilke man saa godt som slet intet kan se med Hensyn til Bankens hele Stil-

ling. Særlig kritisk stiller man sig overfor Bankernes mange Udlaan, der vel af Banken opføres som dækkede, det vil sige, at der er stillet en tilsyneladende Sikkerhed for Laanene i Værdipapirer eller paa anden Maade, men ofte er alt andet; thi ved de dækkede Laan vil Banken, idet det rent formelle synes at være i Orden, ofte belaane Papirer, om hvilke den har en ret begrundet Formodning om, at de ikke er noget værd, medens man, naar der ikke foreligger en Dækning, men Laanene ydes mere under Form af personlig Kredit, nødvendigvis maa være mere agtsom og derfor ofte ser sig bedre for.

Siden Aarhundredskiftet er der i Tyskland foregaaet en overordentlig Koncentration indenfor Bankverdenen. De større Banker har optaget i sig dels private Bankierforretninger og dels mindre Banker, hvorved enkelte Institutter efterhaanden er kommet til at raade over umaadelige Kapitaler. Iøvrigt driver de tyske Banker, saavel som de danske og norske, alle mulige Arter af Bankforretninger. De modtager Penge paa Indlaan, de deltager i Aktieselskabers Dannelse, diskonterer Veksler og driver Forretninger paa Ind- og Udlandet, men ganske specielt har Bankerne i Tyskland haft en overordentlig Betydning for den tyske Industri, der paa Grund af de stadige Revolutioner indenfor Tekniken og de deraf følgende Omforandringer af Virksomhederne, har haft Brug for enorme Kapitaler. Naturligvis bliver Industrien paa den Maade meget afhængig af Bankerne, hvis Direktører ofte har Sæde i Aktieselskabernes Bestyrelse, og paa den Maade faar en overordentlig stor Magt foruden den, de allerede besidder i Kraft af deres Stilling indenfor Banken. Det er ikke ualmindeligt, at en Bankdirektør for en stor Bank har Sæde i over en Snes forskellige Selskabers Bestyrelser, og man har talrige Eksempler paa, at Bankerne ligefrem dikterer Selskabernes Generalforsamlinger, hvorledes de har at optræde. Viser et Selskab sig ikke villig til at bøje sig for Bankens Ønsker, vil denne, f. Eks. ved at opsige den Kredit, som Selskabet har hos den, altid have Vaaben i Hænde imod det.

Det er foran nævnt, hvorledes man i England næsten blev tvunget ind paa en vis Arbejdsdeling indenfor Bankforretningerne, efterhaanden som Bankernes Virkemidler antog et større og større Omfang, ved at særlig Vekselforretninger gik over til de private Firmaer. I Tyskland, hvor Bankerne jo ogsaa raader over store Kapitaler, er der dog ikke Tale om en saadan Arbejds-

deling, fordi Bankerne der har været meget mere alsidige end i England og søgt Anbringelse for Kapitalerne paa Omraader, hvor ingen engelsk Bank vilde være med. Da det imidlertid i Tidens Løb er blevet umuligt ogsaa for de tyske Banker at følge Udviklingen indenfor de forskellige Forretninger, som de staar i Forbindelse med, er der i nyere Tid oprettet forskellige Selskaber (Treuhandgesellschaften) — for Tiden findes der tre, der arbejder Haand i Haand med Bankerne, og hvis Virksomhed bestaar i nøjere at undersøge Soliditeten af de Selskaber, der ønsker at træde i Forbindelse med en Bank. De tyske Banker har med en enkelt stor Bank som Fører delt sig i nogle faa Grupper, af hvilke den med Deutsche Bank i Spidsen er den mægtigste. Denne Bank, der er Tysklands største, har en Aktiekapital paa 200 Mill. Mk., en Reservefond, der er halvt saa stor, og dens aarlige Omsætning er c. 110 Milliarder Mk.

I *Frankrig* har der som i de andre store Stater fundet den samme Bevægelse Sted henimod en Sammenslutning af Bankerne i enkelte store Kæmpeinstitutter.

Arbejdsdelingen indenfor Bankverdenen er ikke saa udviklet her som i England, men paa den anden Side driver de store Institutter ikke saa omfattende og forskelligartede Forretninger som i Tyskland. Den Forsigtighed, der nu præger de store franske Banker, er maaske for en Del fremkaldt ved de Erfaringer, man netop i Frankrig høstede paa et specielt Omraade, da der i Midten af det forrige Aarhundrede her rejste sig en stor Bank, hvis væsentligste Opgave var at financiere Aktieselskaber. Det var den saakaldte Credit mobilier, der under store Forhaabninger blev oprettet i 1852 af Brødrene Pereire, som en Følge af det pludselige Liv, der kom i Forretningsverdenen, efter de tidligere omtalte Guldopdagelser. Allerede i 1867 maatte den imidlertid likvidere. Den blev oprettet tildels med det Formaal for Øje at danne en Modvægt til det bekendte Bankierhus Rothschild, og det var Hensigten, at der for de Beløb, der kom ind ved Udgivelsen af rentebærende Obligationer, skulde købes Aktier og andre Effekter. Man mente, at der godt kunde udstedes et Beløb i Obligationer, der var 10 Gange saa stort som den Aktiekapital (60 Mill.), Banken selv ejede; men da Udstedelsen af Obligationerne blev forbudt af Staten, lykkedes det ikke at føre Foretagendet igennem.

Grundtanken var den samme, der i vore Dage findes hos de saakaldte Financial Trusts, der særlig hører hjemme i England og

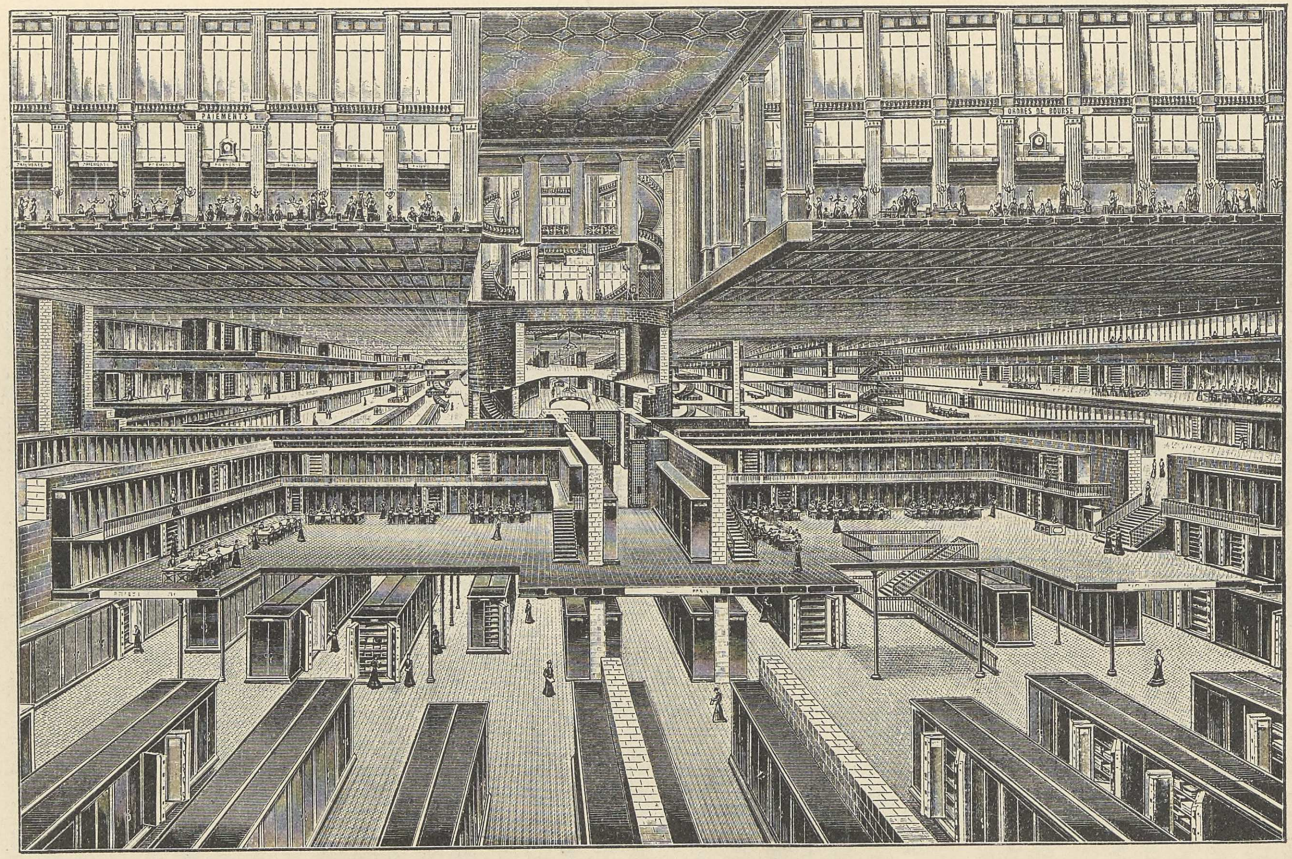

Fig. 84. Et Gennemsnit af Credit Lyonnois.

Amerika. Disses Forretninger gaar netop ud paa at sælge Obligationer og derigennem give et fast og for saa vidt forud beregneligt Udbytte, medens der for de Penge, der kommer ind ved Salget, opkøbes en Mængde forskellige Obligationer og Aktier. Man gaar ud fra, at dersom nogle Papirer viser sig at være daarlige og giver et ringere Udbytte end beregnet, vil der være andre, der viser sig bedre.

Af de store og ledende Banker, der i vore Dage spiller en fremtrædende Rolle i Frankrig er Crédit Lyonnais (Fig. 84), med en Aktiekapital paa 250 Mill. Frcs. og en Reserve paa 125 Mill. Frcs., den mest kendte.

Hvad der kendetegner de franske Banker, ikke alene de her nævnte, men ogsaa det tidligere nævnte store seddeludstedende Institut, Banque de France, er den store Forretning, de har med smaa Veksler. Medens f. Eks. Gennemsnitsbeløbet af de Veksler, der bliver diskonteret af Deutsche Bank er 5366 Mark, er Vekslernes Gennemsnitsbeløb i Crédit Lyonnais 773 Frcs.. Til Gengæld er naturligvis Antallet af Veksler betydelig større i Crédit Lyonnais, nemlig 20 Mill., end i den nævnte tyske Bank, hvor det kun er $2,_7$ Mill. Hvor stor en Bank Crédit Lyonnais egentlig er, faar man et interessant Vidnesbyrd om i den særlige Afdeling, som Banken har oprettet, og hvorigennem den kan følge Begivenheder i den internationale Finansverden. I et stort Arkiv, som Banken i Tidens Løb har samlet sig, finder man ikke alene alle Landes og mange store Byers Budgetter, men ogsaa Prospekter over Stats- og Kommunelaan, Aarsberetninger fra alle franske og en Mængde udenlandske Aktieselskaber, Ind- og Udførselsstatistik o. s. v. En stor Stab af Embedsmænd er her daglig beskæftiget med ud af politiske og financielle Aviser og Beretninger at samle alle de Meddelelser og Oplysninger, der kunne antages at have Interesse for Bankens Direktion, og lægge dem til Rette paa en overskuelig Maade.

En Banks Regnskab og Soliditet. Vi har i Begyndelsen af dette Kapitel i korte Træk gennemgaaet de forskellige Forretninger, som en moderne Bank i Almindelighed beskæftiger sig med. Vi vil nu til Slut tage for os en saadan regnskabsmæssig Opgørelse — Balance (Fig. 85) —, som en Bank plejer at aflægge ved Aarets Slutning, og se, hvad man heraf kan lære om Omfanget af Bankens forskellige Virksomheder, og hvilke Slutninger man kan drage om Bankens Soliditet.

Som den første Post paa Passivsiden vil man da finde Bankens Aktiekapital, idet disse Midler set fra Bankens Side er stillet til dens Disposition af Aktionærerne, saaledes at Banken maa staa til Ansvar for dem lige saa vel som for alle de andre Midler, den modtager.

Der er endnu hverken i Danmark eller Norge truffet nogen Bestemmelse om, hvor stor en Banks Aktiekapital mindst skal være. En Liste over Størrelsen af Aktiekapitalen for de danske og norske Banker i store og smaa Byer, vil da ogsaa udvise Beløb, der varierer fra 20 Tusind til 60 Mill. Kr.

Balance.

Aktiver.	Kr.	*Passiver.*	Kr.
Kassebeholdning.....	870 000	Aktiekapital	10 000 000
Veksler, indenlandske ..	6 000 000	Reservefond	2 000 000
Veksler paa Udlandet ..	350 000	Indlaan mod Bevis	5 000 000
Udlaan mod Haandpant.	4 200 000	Indlaan mod Bankbog..	8 000 000
Konto-Kurant.....	18 000 000	Konto-Kurant.....	4 000 000
Fonds	4 000 000	Folio.....	3 500 000
Tilgodehavende hos Korrespondenter i Udlandet.	600 000	Forskellige Kreditorer ..	1 350 000
		Tantiemer	70 000
Bankbygning.....	500 000	Udbytte til Aktionærerne	600 000
	34 520 000		34 520 000

Fig. 85. En Banks Balance.

I Almindelighed vil Aktiekapitalen i Forbindelse med den næste Post, Reservefonden, blive opfattet som et Udtryk for Bankens Soliditet, saaledes at en Bank med en stor Aktiekapital og Reservefond, vil staa for den almindelige Bevidsthed som et mere grundfæstet Institut, end en Bank med en mindre, egen Kapital. Dette er dog langt fra at være rigtigt. Selv de største og stolteste Bygninger kan falde. For blot en halv Snes Aar siden maatte en tysk Bank (Leipziger Bank), med en Aktiekapital paa 48 Mill. Mk. og en Reservefond paa 15 Mill. Mk., standse sine Betalinger. Og ogsaa den danske Bankkrise viste jo, at en anselig Aktiekapital ikke er nogen Borgen for Soliditet. Sikkerheden kommer væsentligst til at bero paa andre Momenter, hvorunder naturligvis særlig Anbringelsen af Pengene kommer til at spille den største Rolle.

En ikke ringe Betydning kan man tillægge en Sammenligning imellem Bankens Aktiekapital og de Midler, som Banken under for-

skellige Former modtager som Indlaan. Det er naturligvis ikke heldigt, at Banken udelukkende eller i overvejende Grad arbejder med fremmedes Penge; gennem sin Aktiekapital og sin Reservefond maa den selv vise, at den er stærkt interesseret i Foretagendets Gang. Ogsaa ud fra denne Betragtning kan man imidlertid let komme til det Resultat, at de smaa Banker er mindre solide end de store, thi det er en Kendsgerning, at jo større en Bank er, jo større en Andel af de samlede Midler udgør i Almindelighed dens Aktiekapital. For en stor Banks Vedkommende vil Aktiekapitalen ofte være $^1/_3$ eller $^1/_4$ af de indlaante Penge, medens man for ganske smaa Banker vil se, at Aktiekapitalen ofte ikke udgør mere end $^1/_{10}$. Og dog kan den lille Bank ofte være den bedste; thi Sikkerheden beror trods alt mere paa den forsigtige og forudseende Ledelse og rette Anbringelse af de laante Midler end Forholdet mellem Tallene.

Som næste Post paa Regnskabet fremtræder Reservefonden, der, som tidligere nævnt, dannes ved sukcessive Henlæggelser af det aarlige Udbytte. Hvad Anbringelsen af de Reservefonden tilhørende Midler angaar, har det tidligere været en almindelig Opfattelse, at disse, for at man overhovedet kunde tale om en Reservefond, burde henlægges for sig selv i sikre Værdier. Nu vil man i Almindelighed gaa ud fra, at Reservefondens Midler indgaar i Bankens øvrige Virkemidler, saaledes som det iøvrigt ogsaa er Skik og Brug ved andre store Selskaber, idet man ræsonnerer som saa, at det, saafremt der tiltrænges en Kapitaludvidelse, vil være mere urimeligt at gaa til fremmede og eventuelt optage dyre Laan, end at benytte de Midler, man selv har henlagt i sin Reservefond.

Derefter følger de Poster, der viser Mængden af de fremmede Midler, som hidrører fra de forskellige Former af Indlaan. Af de herhen hørende Poster er som tidligere omtalt Indlaan paa Bankbog et Udtryk for Bankens Forbindelse med det store Publikum. Det rummer en Fare, hvis denne Post er baseret paa mange tusinde smaa Indskud, idet en pludselig opstaaet Mistro, da kan hidføre et skæbnesvangert Bankrun. Til Dels gælder det samme om Posten »Indlaan mod Bevis«, men her er Faren dog ringere, baade paa Grund af det paagældende Publikums Karakter, og fordi her er en Opsigelsesfrist. Posten Konto-Kurant er, ligesom den tilsvarende Udlaanskonto paa Aktivsiden, et Udtryk for Omfanget af Bankens Forbindelse med Forretningsverdenen. Ved disse Midler er

Faren for en pludselig Udtagen for saa vidt ringere, som Firmaer ikke saa let af løse Rygter eller øjeblikkelige Vanskeligheder for Banken bringes til at bryde deres Forbindelse med den. Men naturligvis er denne Post meget følsom for Tilstanden i Forretningsverdenen. En økonomisk Depression vil give Svind i de Midler, Forretningsfolk har staaende paa deres Konto, medens der samtidig trækkes stærkt paa Kassekredit o. desl., saa at Konto-Kurant-Posten paa Aktivsiden svulmer op.

Tilbage paa Passivsiden staar endnu to Konti for Tantiemer og Udbytte til Aktionærerne, hvilke Konti straks efter det nye Regnskabsaars Begyndelse forsvinder, idet Beløbene udbetales til de paagældende.

Naar vi nu gaar over til Regnskabets anden Side, Aktivsiden, da træffer vi der som første Post K a s s e b e h o l d n i n g e n, d. v. s. den kontante Beholdning, som Banken har rede til Udbetalinger. Baade for store og smaa Banker er denne forholdsvis stor, idet den ikke sjælden overstiger en halv Snes Procent af Bankens Aktiekapital.

I Kassebeholdningens Størrelse at se et Udtryk for Bankens Soliditet vil dog være ganske urimeligt, thi det gælder naturligvis for enhver Bank om at have saa lille en Kassebeholdning som mulig; det maa jo erindres, at det er et ikke ringe Tab for Banken at have en kontant Kassebeholdning liggende, da denne jo ikke trækker Rente. Ikke desto mindre vil man se, at der enkelte Steder findes Bestemmelser om, hvor stor Kassebeholdningen skal være. Saaledes er der f. Eks. for Amerikas Vedkommende, for de mange seddeludstedende Banker, truffet den Bestemmelse, at Kassebeholdningen skal være 15—25 p.Ct. af de i Banken indestaaende Indlaan, alt efter Byernes Størrelse.

Hvad Banken ikke har liggende kontant vil for den allerværsentligste Del være udlaant under forskellige Former. De vigtigste af disse er jo tidligere omtalt, og man vil let genkende dem i de 4 følgende Poster, indenlandske Veksler, Veksler paa Udlandet, Udlaan mod Haandpant og Konto Kurant.

Hvor meget de anførte Summer i Virkeligheden betyder, beror naturligvis i høj Grad paa den Sikkerhed, Banken har for de udestaaende Fordringer, og herom kan man umuligt danne sig noget Skøn alene efter et Regnskab. Som Haandpant kan en letsindig Ledelse have taget imod Papirer af meget tvivlsom Værdi, og under Posten Konto Kurant kan der som Følge af en overdreven Kreditgivning skjule sig mange højst uheldige Forretninger.

Blandt de Papirer, som er taget som Haandpant, vil ofte findes en Del af Bankens egne Aktier. Om det kan forsvares at belaane disse, er et meget omtvistet Spørgsmaal. Det maa vel indrømmes, at der paa denne Maade vil kunne drives en Del Svindel; men det vil paa den anden Side være ret urimeligt, om Banken, naar en Laansøger mødte med Bankens egne Aktier for at laane paa dem, maatte meddele ham, at saadanne Papirer ikke var gode nok, og at han maatte se at skaffe andre, der var bedre.

For ikke at bringe Bankerne ind paa et Skraaplan i saa Henseende, har det været foreslaaet, at der burde sættes en bestemt Grænse f. Eks. 5—10 p.Ct. af Aktiekapitalen, indtil hvilken Banken havde Lov til at belaane egne Aktier.

Efter de fire Udlaansposter følger i Bankens Balance Posten »Fonds«. Her vil man ikke alene finde opført Værdipapirer, for hvilke denne Betegnelse i snævreste Forstand gælder, nemlig Obligationer, der jo afkaster et fast aarligt Udbytte, men ogsaa andre Værdipapirer af forskellig Art, som Banken i Øjeblikket ligger inde med. Den Beholdning af Papirer, Banken saaledes raader over, skal for det første gøre det let for Banken i paakommende Tilfælde hurtigt at skaffe sig Kontanter, enten ved Salg eller Belaaning af Værdipapirer; det er saaledes ikke ualmindeligt, at de seddeludstedende Banker i visse Perioder modtager store Mængder af Fonds fra de øvrige Banker. Men desuden opkøber Bankerne ofte i ret stort Omfang Værdipapirer i det Øjemed at indvinde en Fortjeneste ved at sælge dem, naar Kursen stiger. Kontoen Fonds kan altsaa ogsaa omfatte en Del Spekulationsforretninger af mer eller mindre solid Art.

Blandt »Fonds« kan ofte findes en Del af Bankens egne Aktier, som Banken har købt paa Markedet, for til en vis Grad at kunne regulere Kursen paa Aktierne. Ligesom det maaske var rimeligt, at der blev sat en Grænse for hvor stor en Del af sin Aktiekapital, en Bank maa belaane, vilde det maaske være rigtigt, at bestemme, hvor meget Banken maa købe op. Men selv om en saadan Bestemmelse vel nok kunde byde nogen Garanti, maa man paa den anden Side være klar over, at det let lader sig omgaa, da Banken jo saa udmærket godt kan arrangere sig med en eller anden Vekselerer, der kan opkøbe Aktierne for Banken, eller den vil kunne træffe Aftale med en anden Bank om, at de i kritiske Tider skal købe hinandens Aktier op. Ukendt er derfor heller ikke den Bestemmelse i Lande, hvor der overhovedet

er lovgivet for Bankvæsenet, at et Bankinstitut hverken maa ligge inde med sine egne eller andre Bankers Aktier udover en vis nærmere fastsat Grænse.

Endelig kan man blandt Fonds træffe paa de Værdipapirer, som Banken maaske mere midlertidigt ligger inde med, idet den har været med til at yde Stats- eller Kommunelaan, eller financiere Aktieselskaber og derved overtaget Obligationer eller Aktier.

Et Udtryk for den Forbindelse Banken har med udenlandske Kolleger, er Kontoen »Tilgodehavender hos Korrespondenter i Udlandet«. Enhver lidt større Bank maa af Hensyn til sine Forretningsforbindelser anbringe i ethvert Tilfælde en mindre Del af sine Midler paa de forskellige Hovedpladser, med hvilke den staar i jævnlig Forbindelse, for at kunne være rede som Mellemmand ved de internationale Betalinger. Den Mand, der skal have sendt 5000 Kr. til Kapstaden, gaar maaske op i sin Bank og faar mod at indbetale Pengene en Check (han køber en Check), som er betalbar ved en Bank i Kapstaden, og som han saa sender derned. Undertiden faar han to Eksemplarer af den samme Check, men naturligvis bliver kun en af dem honoreret, idet han saa kan lade dem afgaa med to forskellige Poster og derved, til en vis Grad, sikre sig mod Uheld ved Forsendelsen. Har Banken ikke selv direkte Forbindelse med Kapstaden, hvad vel faa danske og norske Banker har, sætter Banken sig i Forbindelse med sin Korrespondent i Hamburg eller London, der igen har Forbindelse med Sydafrika.

Som sidste Post paa Balancen træffer vi paa Bankens Konto for dens egne Bygninger. Dette er en Konto, der i nyere Tid er kommet til at spille en større og større Rolle, idet det er blevet almindeligt, ikke alene at Bankerne ejer deres egne Bygninger, men ogsaa at disse Bygninger er udstyrede med en solid Pragt, der langt overgaar, hvad man ellers er vant til at se i Forretningslivet. Ikke mindst Kælderne stiller som foran omtalt store Krav i Retning af stærk og omhyggelig Konstruktion. Og da de som Boksafdelinger ofte vil blive besøgt af Publikum, er de tillige udstyrede med megen Smag, hvad omstaaende Fig. 86, der gengiver et Parti af en moderne københavnsk Boksafdeling, tilfulde viser.

Til Slut skal det nævnes, at man i den nyeste Tid har haft under Overvejelse, om der ikke under en eller anden Form kunde skabes en Garanti for, at Folk, om Banken faar Vanskeligheder, kan faa deres

Penge igen. Det har saaledes været foreslaaet, at Bankerne skulde forpligtes til at henlægge en vis Del af deres Overskud til en Fond, der ikke blev forvaltet af Banken selv, og til hvilket en nødlidende Bank da kunde ty, i Fald en uventet Begivenhed pludselig skulde rette et run imod Banken. I en enkelt Stat i Amerika er der oprettet en saadan Fond, der yder Hjælp, naar en Bank uden egen Skyld er kommet i Nød. Det har ligeledes været foreslaaet, at man skulde

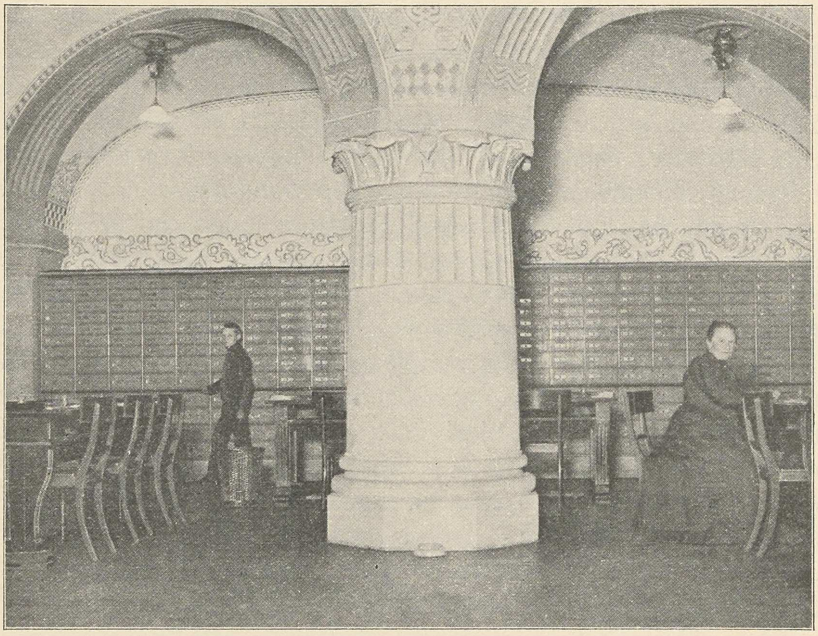

Fig. 86. Boksafdeling i en københavnsk Bank.

foretage en Sondring mellem paa den ene Side de Banker, hvis Forretninger væsentligst bestaar i at modtage Folks Indskud, der da skulde forvaltes paa en særlig betryggende Maade, og paa den anden Side de Banker, der giver sig af med Spekulationsforretninger, Emissionsforretninger (Salg af Aktier) og lignende Forretninger, der kan være forbundet med Risiko. Man har i denne Anledning henvist dels til England og dels til Sverrig, hvor en ret skarp Adskillelse mellem Bankerne finder Sted; men man maa ikke overse, at Bankerne i disse to Lande lige fra deres Oprindelse har udviklet sig under disse Forhold, og derfor indrettet sig derefter, medens man næppe nu vilde kunne gennemføre en saadan Adskillelse, hverken i Danmark, Norge eller Tyskland,

hvor som sagt alle mulige Bankforretninger trives i de samme Institutter.

I Stedet for at gaa disse Veje kunde man underkaste Bankvæsenet en Kontrol, lade den enkelte Bank ret indgaaende undersøge af en dertil bestemt Embedsmand, en Bankinspektør; denne Vej synes man for Tiden mest tilbøjelig til at slaa ind paa. En saadan Indretning har man dels i Amerika og dels i Sverrig, men der vil næppe være Grund til at vente, at en saadan Mand i nogen særlig Grad skulde kunne hindre Uregelmæssigheder; hans Virksomhed maa aabenbart indskrænke sig til at konstatere, om de ganske faa og simple Regler, som man kan opstille for Bankens Førelse, bliver overholdte. For Sverrigs Vedkommende, hvor der altsaa findes en ret skarp Adskillelse imellem de forskellige Arter af Banker, eller hvor Bankerne i hvert Tilfælde har indrettet sig paa ikke at drive visse med særlig Risiko forbundne Forretninger, vil det forstaas, at en saadan Bankinspektørs Opgave bliver ret klar. Skal han derimod sættes til at varetage det store Publikums Interesser paa den Maade, at han i det enkelte skal kritisere og kontrollere Bankernes Førelse, vil han næppe kunne gennemføre sit Hverv.

Nedenstaaende Udtalelse af den amerikanske Bankinspektør er lærerig i saa Henseende: »Intet Tilsyn«, siger han, »af nogen fremmed er i Stand til at yde Erstatning for Bankledelsens Ærlighed og Dygtighed eller blot til at udfylde en Mangel paa dette Punkt. Højst kan det opdage Bedragerier eller grove Fejl, naar de er sket. En Revisor arbejder stedse under store og uundgaaelige Vanskeligheder, han kan egentlig ikke foretage sig ret meget, før Loven er overskredet, og Ulykken helt eller delvis indtruffet. Naar en Bank er gaaet fallit, og der bliver opdaget Bedragerier, undrer man sig over, hvorledes saadanne Ting har kunnet gaa uopdagede hen. Revisoren bliver dadlet og dømt med eller uden Ret, men man maa betænke, at Bedragerierne i de fleste Tilfælde bliver begaaet af Folk med stort Snille, af Folk, der indtager en høj Stilling ikke alene i Forretningsverdenen men ogsaa i social, religiøs og politisk Henseende. Næsten i alle Tilfælde bedrager de hele deres Omgang, Venner, Forretningsvenner og endog deres Familie«. Derimod udtaler han sig ganske i Tilslutning til den Kritik, der ogsaa andet Steds er fremkommet imod den moderne Bankledelse, der altfor ofte har vist sig tilbøjelig til at yde den enkelte Kunde en alt for vidtstrakt Kredit. For de amerikanske

Banker er der truffet den Bestemmelse, at de ikke maa laane mere end $^1/_{10}$ af Aktiekapitalen ud til en enkelt Kunde. En saadan Bestemmelse vil dog være let at omgaa, idet Banken kan laane ud til den samme Person under højst forskellige Former. Det viste sig da ogsaa, at i de allerfleste Tilfælde, hvor en Bank i Amerika maatte standse sine Betalinger, havde den just forsyndet sig mod denne Regel.

VI. ANDRE PENGEINSTITUTTER

Sparekasser og Sparebanker. — Postsparekasser og Postgiro- og Postchecksystemer. — Kreditforeninger, Hypotekforeninger og Hypotekbanker.

Sparekasser og Sparebanker. Medens det for Bankerne gælder om, at de Penge, de modtager til Opbevaring, bliver anbragt paa en saadan Maade, at der afkastes et passende Udbytte baade til Banken og Indlaanerne, træder det forretningsmæssige mere i Baggrunden, naar Talen drejer sig om Sparekasserne. Hovedsagen er her, at de Penge, der bliver indsat, opbevares paa en for Sparerne fuldkommen sikker Maade. Selv om man nutildags ikke tør paastaa, at det kun er Smaafolk, der anbringer deres Penge i Sparekasserne, er der ikke Tvivl om, at disse i sin Tid er oprettede med det Formaal for Øje at opmuntre Smaafolk og Tyende til Sparsommelighed og Opsamling af ganske smaa Kapitaler.

Vi kender den Slags Pengeinstitutter fra Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, og de henvender sig just til saadanne Folk, der har Vanskelighed ved paa anden Maade at faa anbragt deres Spareskillinger, og som tidligere havde været henvist til, naar de kunde lægge en Skilling til Side, at hengemme den i et Strømpeskaft eller paa Kistebunden, en Anbringelse, der jo ikke er særlig egnet til yderligere at forøge Kapitalen.

Det var kendte og ansete Mænd, der satte sig i Spidsen for disse Foretagender, der havde et næsten filantropisk Præg, idet Pengene paa meget gunstige Vilkaar ofte blev laant ud til Smaahaandværkere og Husmænd i Sparekassens Omegn. Senere taber

dette Præg sig for de fleste Sparekassers Vedkommende; de bliver i det hele mere forretningsmæssigt drevne, og man ser, at Folk med et mere praktisk Syn paa Livet og Lyst til at drive Sparekasserne i Vejret erstatter de ældre Ledere, af hvilke nogle var Præster, andre Læger o. s. v.

Fra det offentliges Side ydedes der i tidligere Tid Sparekasserne en ikke ringe Hjælp, dels igennem de Stempelbegunstigelser, de fik, naar de udstedte Kontrabøger og andre Dokumenter, og dels derved, at Staten modtog Pengene og forrentede dem med en 4—5 p.Ct., hvilket atter førte til, at der kunde ydes Sparerne en Rente af c. 4 p.Ct., idet Administrationsomkostningerne var overordentlig smaa. Det vilde nu sikkert ogsaa have været forbundet med nogen Vanskelighed for de mindre forretningskyndige Folk, der ledede Kasserne, at faa Midlerne anbragt paa en tilstrækkelig betryggende Maade, efterhaanden som der blev flere og flere Penge at forrente, saa det var jo ganske bekvemt at kunne indsætte dem i Statskassen. Selv om Staten paa sin Side kunde have nogen Gavn af paa den Maade i knappe Tider at komme til rede Penge, kunde dette Mellemværende imidlertid nemt være kommet den dyrt at staa, da Sparerne under de urolige Forhold i 1848 blev bange for deres Penge og trak dem ud af Sparekasserne, der atter maatte hente dem i Statskassen.

I Løbet af nogle Aar faar man derfor ogsaa dette Forhold med Statskassen afviklet, og Sparekasserne i vore Dage hviler nu ganske i sig selv, det vil sige, de enkelte Sparekasser sørger nu selv for at faa anbragt de Penge, der sættes ind i dem.

Saavel under Krisen i 1857 som under Krigen i 1864 klarede Kasserne sig udmærket, og Indskuddene tiltog imod Forventning. Den Sukces, som Sparekasserne havde i denne Periode, bevirkede imidlertid, at en Del andre Penge søgte Anbringelse i dem, Penge, der strængt taget ikke hørte hjemme der, da de ikke stammede fra Smaafolk og Tyende, men dels fra mindre Kapitalister og dels ogsaa fra Forretningsfolk. De rigelige Pengemidler, som Kasserne kom til at raade over, stillede efterhaanden større Krav til de administrerende Kræfter, og det blev ofte vanskeligt for de ledende at faa Pengene anbragt under fuldt ud betryggende Former.

Rundt omkring i Landet oprettes der Sparekasser, der snart udvider Rammerne for deres Forretninger, saa at det bliver vanskeligt at se Forskellen paa deres Forretninger og paa almindelige

Bankforretninger. Dette kunde naturligvis blive farligt for Sparekasserne, thi medens en Bank har sin Aktiekapital og sine Reserver at ty til, om det skal gaa galt, er Sparekasserne sjælden i Besiddelse af nogen saadan egen Kapital, idet de som oftest begynder at arbejde med et meget ringe Beløb, der skaffes til Veje ved Sammenskud fra Sparekassens Stiftere eller Garanterne, en Kapital, der mange Gange slet ikke bliver indbetalt, men blot garanteret. En saadan Garanti betyder imidlertid ofte ikke saa meget; thi begynder det at gaa galt med Sparekasserne, hvilket sandsynligvis vil ske i Perioder, hvor hele det økonomiske Liv gennemgaar en Krise, vil det paa et saadant Tidspunkt være meget vanskeligt at faa de garanterede Summer ind.

Betænkeligheden ved disse kombinerede Sparekasse- og Bankvirksomheder voksede i 70'erne, efter at der var blevet afdækket forskellige Misbrug, og der kom da i 1880 en særlig Lov for Ordningen af Sparekassevæsenet. De, der havde ventet i denne Lov at faa fastslaaet en skarp Grænse imellem Sparekasse- og Bankforretninger, blev imidlertid skuffede. Det skete ikke, maaske fordi man var bange for at indskrænke Sparekassernes Virksomhed, som man i det hele og store var meget tilfreds med. Af forskellige Bestemmelser i Loven kan man dog se, at Meningen har været, at Sparekasserne med Hensyn til deres Forretninger skulde holde sig indenfor et mere begrænset Omraade end Bankerne. Man fastslog, at Bank- og Sparekassevirksomhed ikke maa drives af samme Institut, forsaavidt det ikke allerede fandt Sted, og det bestemtes, at Sparekasseloven ikke skulde gælde for saadanne Institutioner, hvorved Deltagelse i Udbytte og Overskud er forbeholdt Stiftere, Garanter eller Aktionærer; om en enkelt Forretning, nemlig Vekselomsætning, blev det udtrykkelig udtalt, at denne ikke maatte drives af Sparekasser. Bestemmelsen overholdes dog ikke, hvad Udbytte angaar. Der er ikke saa faa Sparekasser, der udbetaler i ethvert Fald 4 p.Ct. af de indbetalte Penge til Aktionærerne. At Sparekasserne ikke maa beskæftige sig med Vekselomsætning, betyder dog ikke, at de skal afholde sig fra at diskontere Veksler, de maa blot ikke afhænde de indkøbte Veksler igen.

Alle disse Bestemmelser blev naturligvis truffet udelukkende for at sikre Midlernes Anbringelse, men i Virkeligheden har det været umuligt ved disse forholdsvis faa Bestemmelser at faa Sparekassernes Virksomhed begrænset saa meget som Meningen den

Gang sikkert var. Og endnu den Dag i Dag raader der adskillig Usikkerhed med Hensyn til, hvad der skal kaldes egentlige Sparekasseforretninger og særlige Bankforretninger. At det ikke var Lovens Hensigt at berøve Bankerne Adgangen til at modtage Penge paa Kontrabog med Til- og Fraskrivning som i en Sparekassebog, viste Praksis hurtigt, idet en Mængde Banker senere fik den fornødne Stempelbegunstigelse for saadanne Indlaan. I 1901 ændrede Administrationen pludselig Kurs, og ingen af de efter dette Tidspunkt oprettede Banker har i denne Henseende kunnet opnaa at blive stillet lige med de tidligere oprettede.

Undersøger man nu, hvor Sparernes Penge i vore Dage gaar hen, efter at de er overgivet til Sparekassens Værge, vil man se, at den største Del bliver anbragt som Udlaan i faste Ejendomme, enten paa Landet eller i Byerne. Udlaan mod Pant i faste Ejendomme er naturligvis en meget solid Form for Pengeanbringelse, men det er dog ikke udelukket, at der i mange Tilfælde kan ydes Laan, hvor Risikoen i Virkeligheden er meget betydelig. Det kommer jo ganske an paa, hvor store Laan der gives i Forhold til den paagældende Ejendoms Værdi, og om der allerede er optaget Laan, der gaar forud for det i Sparekassen stiftede. Det viser sig endvidere, at en ikke ringe Del er udlaant mod Selvskyldnerkaution (se Side 147). Sikkerheden kommer naturligvis her til at bero paa, hvorvidt de Personer, hvis Kaution tages for gyldig, i et kritisk Øjeblik ogsaa vil vise sig at yde den tilstrækkelige Garanti. Naar endelig en Del af Midlerne anbringes ved, at Sparekassen opkøber Aktier for dem, behøver dette jo ikke heller at være forbundet med nogen særlig Risiko, men der gives dog just paa dette Punkt Tilfælde, hvorved hele den Usikkerhed, der er forbundet med Bankforretninger, og som man netop søger at udelukke fra Sparekasserne, overføres paa dem; det kan meget vel tænkes, at en Sparekasse anlægger en væsentlig Del af sine Midler i almindelige Aktier eller Bankaktier. Det staar iøvrigt en Sparekasse aabent at indsætte sine Penge i en Bank som Indlaan, hvorved den kommer til at løbe ganske samme Risiko som de almindelige Indlaanere i Banken.

Der har ofte været Planer oppe om at trække en Grænse imellem Sparekasserne og Bankerne ved at faa udskilt de Folk, der ikke naturligt hører hjemme i Sparekassen — større Kapitalister og Forretningsdrivende. Dette kunde f. Eks. tænkes ved en Bestemmelse om, at der paa en Sparekassebog kun maatte inde-

staa Beløb indtil en vis Størrelse, f. Eks. 1500 eller 2000 Kr., idet det saa var en Forudsætning, at de Folk, der havde større Kapitaler, maatte anbringe dem paa en anden Maade, f. Eks. ved at opkøbe Værdipapirer. I hvor høj Grad Sparekasserne benyttes af andre end Smaafolk, vil ses deraf, at medens vel de 68 p.Ct. af Sparekassebøgerne lyder paa Beløb, der er under 200 Kr., raader disse Sparere kun over de 4—5 p.Ct. af Sparekassernes samlede Indskud, 767 Mill. Kr., medens der paa Bøger over 2000 Kr., ialt indestaar 64 p.Ct. af Midlerne. Det har ligeledes været paatænkt at forhindre, at der med kort Varsel disponeredes over de Penge, der indestod paa en Bog, hvorved det skulde blive umuligt for almindelige Forretningsdrivende at benytte Sparekasserne som Opbevaringssted for disponible Kasseoverskud.

For Danmark og Norges Vedkommende kendes der ikke i Lovgivningen saadanne Bestemmelser, og det er ikke ualmindeligt, at der paa en enkelt Konto i Sparekassen kan staa over 100 000 Kr., dog findes der i de fleste Sparekassers Vedtægter den Bestemmelse, at saafremt man paa en Gang vil disponere over større Beløb end 2000 Kr., maa det ske med en Uges Varsel.

I nyere Tid er ved adskillige Sparekasser blevet indført den Ordning, at man kan hæve af sit Tilgodehavende ved Check, altsaa uden at Sparekassebogen præsenteres; ogsaa paa dette Punkt har Sparekasserne saaledes nærmet sig de bankmæssige Forretningsformer. Denne Ordning strider dog til en vis Grad mod Hensigten med Sparekassebogen, idet denne med sine Til- og Fraskrivninger jo netop til enhver Tid skulde vise, hvad der indestod i Sparekassen, og kunne bruges som Dokumentation i saa Henseende.

For at forhindre bevidste eller ubevidste Uregelmæssigheder har man i Danmark underkastet Sparekasserne et Tilsyn af en af Indenrigsministeren ansat Embedsmand, Sparekasseinspektøren. Denne har sikkert haft stor Betydning i Retning af at indføre regnskabsmæssig Ensartethed og i det Hele bedre Orden i Regnskaberne. Den Garanti, Sparekasseinspektøren kan yde for, at Forholdene ved de forskellige Sparekasser virkelig er betryggende, maa derimod nødvendigvis blive forholdsvis ringe, naar der ses hen til det store Antal Sparekasser, der i Tidens Løb har rejst sig rundt omkring (i 1910 er Antallet 537). Tilsynets Betydning ligger maaske derfor nok saa meget deri, at det indirekte bidrager til ordnede og solide Tilstande, idet ingen Sparekasse

ved, i hvad Øjeblik Sparekasseinspektøren kommer for at undersøge. Naar en Sparekasse har mistet sin Reservefond og 5 p.Ct. af det indskudte Beløb kan Sparekasseinspektøren lukke den.

I Norge gælder for Sparebankerne en Lov af 1887. Loven er dog egentlig ikke indskrænket til kun at gælde for Sparebanker, men for ethvert Pengeinstitut, hvis Statutter er stadfæstede af Kongen, og som modtager Indskud med det Formaal at gøre dem frugtbringende, men da ikke noget Institut er nødsaget til at søge Stadfæstelse, med mindre det bærer Navn af Sparebank eller Sparekasse kommer den ikke til Anvendelse for de Banker, der vel driver Sparekassevirksomhed, men ikke bruger denne Betegnelse. Ogsaa her har man haft Vanskelighed ved at finde en Adskillelse imellem Sparekasse- og Bankforretninger.

Det er, ligesom i Danmark, ikke let at se, hvor mange af Landets Indbyggere, der har Sparekassebog, idet det er tilladt den enkelte at have flere Sparekassebøger.

Midlerne anbringes i Almindelighed mod Pant i faste Ejendomme, i Veksler og Obligationer. For at Sparekasserne til enhver Tid skulde være i Stand til at udbetale Sparerne deres Tilgodehavende bestemtes det i Loven af 1887, at $^1/_{10}$ af en Sparebanks Kapital skulde anbringes i let realisable Værdipapirer. En Bestemmelse, der var meget ilde set, og derfor blev ophævet ved en Lov af 1903.

Postsparekasser og Postgiro- og Postchecksystemer. I adskillige Lande har man knyttet Sparekassevæsenet til Postvæsenet for at gøre Indbetalingen af Sparemidlerne saa let som mulig, og tillige for at faa Midlerne anbragt paa en sikker og betryggende Maade, idet Pengene bliver anbragt i Statsobligationer. Til Gengæld for den større Sikkerhed ydes der gerne en lavere Rente af Indskudene end i de almindelige Sparekasser.

I nyeste Tid er man i flere Lande kommet ind paa, i Forbindelse med Indskud i Postsparekasserne at indrette særlige Postgiro- og Checksystemer. De behøver dog ikke at staa i Forbindelse med noget Postsparekassesystem; men dette er Tilfældet f. Eks. i Østrig og Schweitz, hvorfra Systemet oprindelig stammer, og det skal derfor omtales paa dette Sted i Forbindelse med Sparekasserne.

Systemet gaar ud paa, at enhver der modtager Indbetalinger fra forskellige Steder i Landet eller omvendt skal udbetale Penge

forskellige Steder, faar en Konto hos Postvæsenet, ikke saaledes at forstaa, at Kontoen er i ens lokale Posthus, men hos selve Postvæsenet, saaledes at der kan indbetales eller hæves paa den hvorsomhelst i Landet. I Tyskland, der ikke har Postsparekasser, forlanges det, at enhver Kontoindehaver skal have et mindre, fast Beløb staaende, over hvilket han ikke maa disponere; desuden bliver de Tilgodehavender, man har hos Postvæsenet ikke forrentede, hvorved den hele Ordning fjerner sig ikke saa lidt fra de almindelige Postsparekassers. I Østrig faar man 2 p.Ct. af Indskudene og i Schweitz $1,_8$ p.Ct., en Sats, der er mere bekvem at regne med end den østrigske, fordi den lettere lader sig dele med 12, hvad der faar Betydning, naar man regner Renten ud maanedsvis.

Det store tyske Postchecksystem forvaltes af i alt 13 Postcheckdepartementer, der indbyrdes foretager de fornødne Afregninger.

For at anskueliggøre, hvorledes Systemet virker, vil vi tage følgende Eksempel: En Mand vil ved Hjælp af Postvæsenet betale til sin Boghandler, der bor i en anden By og forudsættes at have Post-Konto, hvis Nummer Kunden kender, mens det foreløbig forudsættes, at han selv ikke har nogen Konto hos Postvæsenet. Han udfylder da et saakaldet *Zahlkarte* — Betalingskort, der som omstaaende Fig. 87 viser, er delt i 3 Felter, der hvert har sin Bestemmelse. Det midterste Felt ser nærmest ud som en almindelig Postanvisning og udfyldes af Afsenderen; men da Boghandleren har Postkonto, og Anvisningen derfor ikke skal afleveres paa hans Bopæl, men godskrives hans Konto, skrives foruden hans Adresse med særlig Tydelighed hans Kontos Nummer. Feltet tilhøjre, der kaldes Posteinlieferungsschein (Postindleveringsbevis), udfyldes af Afsenderen med Undtagelse af den nederste Del. Efter at Pengene er indbetalt, kvitterer Postvæsenet paa den nederste Del af dette Indbetalingsbevis, der derefter afrives og overgives til Afsenderen som Bevis for rigtig Indbetaling. For at lette Brugen af Zahlkarte sender en Mængde større Forretningsdrivende saadanne Kort ud til deres Kunder, idet de i Forvejen har paatrykt deres Navn og Kontoens Nummer. Samtidig kan de benytte Zahlkartet til Fremsendelse af Regninger, idet de paa Bagsiden af Indleveringsbeviset kan opskrive de forskellige Regningskrav. Da Beviset ved Indbetalingen afrives af Postvæsenet og overgives Kunden som Kvittering, har denne samtidig Bevis for, at han har indbetalt netop den paagældende Regnings Beløb. De to resterende Partier af Zahlkartet sendes

hen til det paagældende Postdepartement, i hvis Kreds Boghandleren bor; her godskrives hans Konto for Beløbet. Den venstre Del af Zahlkartet afrives nu og sendes til Boghandleren, idet denne Del indeholder en Meddelelse om, at der paa hans Konto er indbetalt et saa og saa stort Beløb. Indbetalingen ved Hjælp af et saadant Zahlkarte sker uden, at der afkræves Afsenderen noget Gebyr; derimod bliver et saadant fradraget, forinden Beløbet godskrives den paagældendes Konto. Gebyret er 5 Pf. for hver 500 Mark.

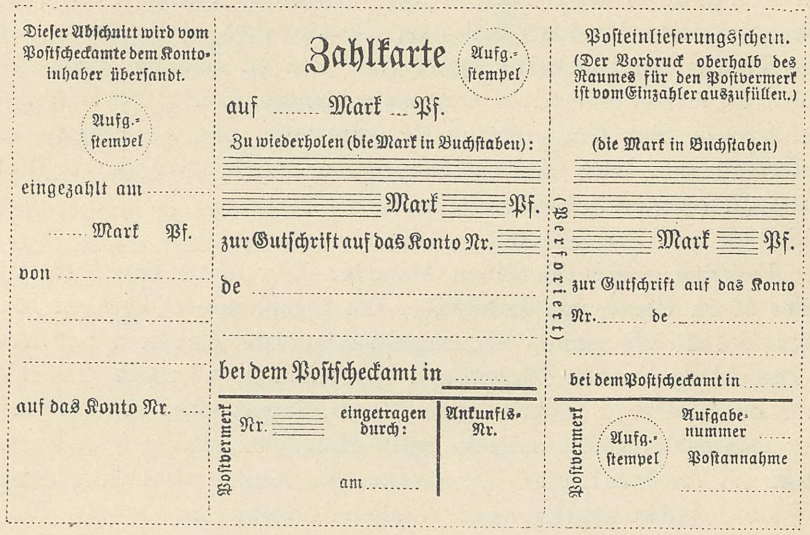

Fig. 87. Et tysk Postbetalingskort.

Har Afsenderen selv Konto hos Postvæsenet, kan han naturligvis trække paa den, snart ved Giropostkort, naar det drejer sig om at overføre fra en Konto til en anden, og snart ved Check, naar der skal udbetales kontant.

Man har i Tyskland rejst mange Indvendinger imod hele dette System; der klages bl. a. over dets Vidtløftighed (det meget Skriveri, som det fører med sig) og Gebyrerne, der menes at være for høje, særlig naar det tages i Betragtning, at Indskudene ikke forrentes; men Systemet er dog i Tyskland slaaet saa godt an, at der f. Eks. i November Maaned 1911 fandtes 60 000 Kontoindehavere, paa hvis Konti der i samme Maaned blev til- og fraskrevet $2{,}_3$ Milliard Mark. Det samlede Beløb, som indestod paa disse Konti, var ved Maanedens Udgang 116 Millioner Mark. Systemet er yderligere udviklet saa-

ledes, at der finder en Mellemregning Sted med Postsparekasserne i Østrig og Ungarn, med Postforvaltningen i Belgien og Schweiz' Postbureau. For dette sidste Lands Vedkommende er den aarlige Omsætning nu oppe paa c. 3½ Milliard Frcs., medens man i Østrig i 1910 naaede op paa en Omsætning af 27 Milliarder østrigske Kroner.

I Danmark har Postvæsenet i allernyeste Tid indført en Afregningsmaade, hvorved kontante Udbetalinger i visse Tilfælde kan undgaas. Firmaer eller Personer, som har Konto i en Bank, og til hvis Adresse der ankommer mange Postanvisninger, kan træffe den Aftale med Postvæsenet, at det hver Dag samler alle Anvisningerne og afgiver dem til Banken, hvor Beløbet da straks godskrives den paagældendes Konto; Postvæsenet sender saa blot Underretning til Adressaten om, at Pengene er indbetalt paa hans Konto. Paa denne Maade blev der i 1911 afregnet omtrent 9 Millioner Kr.

Kreditforeninger. Fordi en Mand er Ejer af et Hus i en By eller af en Gaard paa Landet, er det ingenlunde sikkert, at han ejer det Beløb, som den paagældende faste Ejendom er værd i Handel og Vandel. Tværtimod ejer han i de allerfleste Tilfælde kun en vis Del af Ejendommens Værdi. Taget under et er f. Eks. for Danmarks Vedkommende indtil Halvdelen af alle faste Ejendommes Værdi belaant — de største Ejendomme forholdsvis mest.

De Pengeinstitutter, som vi allerede foran har omtalt, Bankerne og Sparekasserne, spiller nu til Dags en forholdsvis mindre Rolle ved disse Laan. Bankerne allerede af den Grund, at de Penge, der laanes ud mod Pant i faste Ejendomme, af Laansøgeren ønskes enten helt uopsigelige eller dog uopsigelige for en Række Aar, og dette vil en Bank ikke indlade sig paa, da den maa kunne disponere over sine Kapitaler med forholdsvis kort Varsel, men hertil kommer som foran nævnt, at den Rente, som en Bank kan beregne sig af disse Laan, er saa ringe, at det ikke vil være nogen Forretning, der egner sig for en Bank. Noget anderledes stiller Spørgsmaalet sig derimod for Sparekasserne. De Penge, der indsættes i en Sparekasse, forudsættes jo netop at skulle blive staaende i den for længere Tid, og Sparerne vil forlange, at deres Sparemidler anbringes paa den mest betryggende Maade. En mere sikker Anbringelse af Pengene end Udlaan mod Pant i faste Ejendomme kan da næppe heller tænkes, for saa vidt man hol-

der sig indenfor en passende Brøkdel af Ejendommens Værdi. Af denne Grund er da ogsaa som allerede foran omtalt en meget stor Del af Sparekassernes Midler anbragt saaledes; men selvom Sparekasserne vilde anbringe alle deres Midler paa den Maade, vilde det dog ikke for Tiden være tilstrækkeligt til at fyldestgøre de Laan, der allerede nu er ydet i faste Ejendomme. Da det tilmed vilde være højst urigtigt, om Sparekasserne anbragte alle deres Midler i faste Ejendomme, idet ogsaa disse Institutioner maa være forberedt paa med meget kort Varsel at kunne realisere en Del af deres Kapital, er der allerede af disse Grunde Brug for særlige Institutioner, hvis Opgave mere direkte bliver at yde Laan i faste Ejendomme. Saadanne Institutioner har man da i Kreditforeninger, Kreditkasser, Hypothekforeninger og lignende.

Fælles for disse Institutioner er det, at de giver Laan mod Pant i faste Ejendomme og optræder som Mellemmand mellem Laansøger og Laangiver, men de adskiller sig fra hinanden ved den Maade, paa hvilken de skaffer Laansøgeren, det vil altsaa sige Ejeren af den faste Ejendom, den ønskede Kapital. I saa Henseende sondres imellem de Foreninger, der bestaar af Laansøgere, f. Eks. Kreditforeninger, og de Institutioner, der bestaar af Laangivere, Hypotekbanker, Hypotekforeninger og lignende.

Men ogsaa adskillige andre Steder vil man med Held henvende sig for at faa Laan i sin Ejendom; thi der er mange, der skal have Penge anbragt sikkert, Overformynderiet, Bestyrere af Legatkapitaler og ikke mindst de store Livsforsikringsselskaber. Hovedparten af Laanene stiftes dog gennem de særlige Kreditforeninger.

Det var ved Midten af det 19. Aarhundrede, at det i Danmark lykkedes at faa Kreditten organiseret under faste Former, gennem Kreditforeninger, til Dels efter fremmede Forbilleder. Saa godt synes de danske Kreditforeninger nu at være slaaet an, at faste Ejendommes Prioritering næppe er organiseret bedre noget andet Sted. Fremgangsmaaden ved en Kreditforenings Oprettelse er, at en Kreds af Ejendomsbesiddere slutter sig sammen i en Forening, idet de forpligter sig til at hæfte fuldt solidarisk for de Laan, der optages. Medens den, der vil laane sine Penge ud i en fast Ejendom, tidligere kun havde den enkelte Mand, i hvis Gaard han havde udlaant sine Penge, at holde sig til, vil der nu være en hel Kreds af Ejendomsbesiddere, der yder Garanti for, at Laanene vil blive forrentet og afdraget i rette Tid. Tilbøjeligheden til at laane Penge

ud i faste Ejendomme vil herved forøges og Laanevilkaarene lettes. For den laansøgende Ejendomsbesidder byder Kreditforeningen særlig den Fordel, at de Laan, der opnaas igennem den, i Modsætning til de privat stiftede Laan, er uopsigelige.

For yderligere at belyse Forholdene, kunde man følge en Mand, der har bygget en Ejendom, og se, hvad han maa foretage sig, for gennem en Kreditforening at faa et Laan, og hvorledes han kommer i Besiddelse af de kontante Midler, han har Brug for. Under Afsnittet om Banker blev det omtalt, hvorledes en Mand, der bygger en Ejendom, for et kortere Tidsrum kan komme i Forbindelse med en Bank ved Optagelse af midlertidige Laan, indtil Ejendommen bliver bragt i den Stand, at han kan faa ordnet Laanet paa bedre og billigere Maade. Saa snart det kan konstateres, hvor meget Ejendommen er værd, ikke blot ved at det vises, hvad den har kostet at opføre, men for saa vidt det drejer sig om en Ejendom, der helt eller delvis skal udlejes, tillige ved Fremlæggelse af Lejevilkaar og lignende, henvender han sig til Kreditforeningen med Anmodning om at faa et Laan. hvorefter Kreditforeningen sender sine Taksationsmænd ud at vurdere Ejendommen. Medens det i tidligere Tider skal have været Skik og Brug, at Ejeren af Ejendommen paa forskellig Vis, f. Eks. ved en bedre Frokost, søgte at gøre et gunstigt Indtryk paa Taksationsmændene, for at faa Laanet bragt saa højt i Vejret som muligt, sker der i vore Dage næppe Misbrug af denne Art.

Efter at Taksationsmændene har afgivet deres Skøn til Kreditforeningens Bestyrelse, bestemmer denne, hvor stort et Laan, der kan ydes i Ejendommen, idet dette dog ifølge de forskellige Foreningers Statutter maa holdes indenfor en vis Grænse — højst $^3/_5$ af Ejendommens Værdi. Laansøgeren maa nu afgive en Panteobligation, hvori han erkender at have faaet et Laan af den og den Størrelse i Kreditforeningen, og modtager til Gengæld et tilsvarende Beløb i andre Obligationer, Kasseobligationer, eller som de almindeligvis kaldes, Kreditforeningsobligationer. Disse lyder paa runde Summer fra 50—5000 Kr. og afkaster en Rente, der efter de forskellige Obligationer varierer fra 3—4½ p.Ct. (se Fig. 88). For at faa kontante Midler i Hænde maa han nu sælge sine Obligationer, i hvilken Anledning han i de fleste Tilfælde maa henvende sig til en Bank eller Vekselerer, der atter søger at faa dem afsat til Folk, der har Kapitaler — større eller mindre — at anlægge. Selv Folk, der kun har en lille Formue paa et eller to

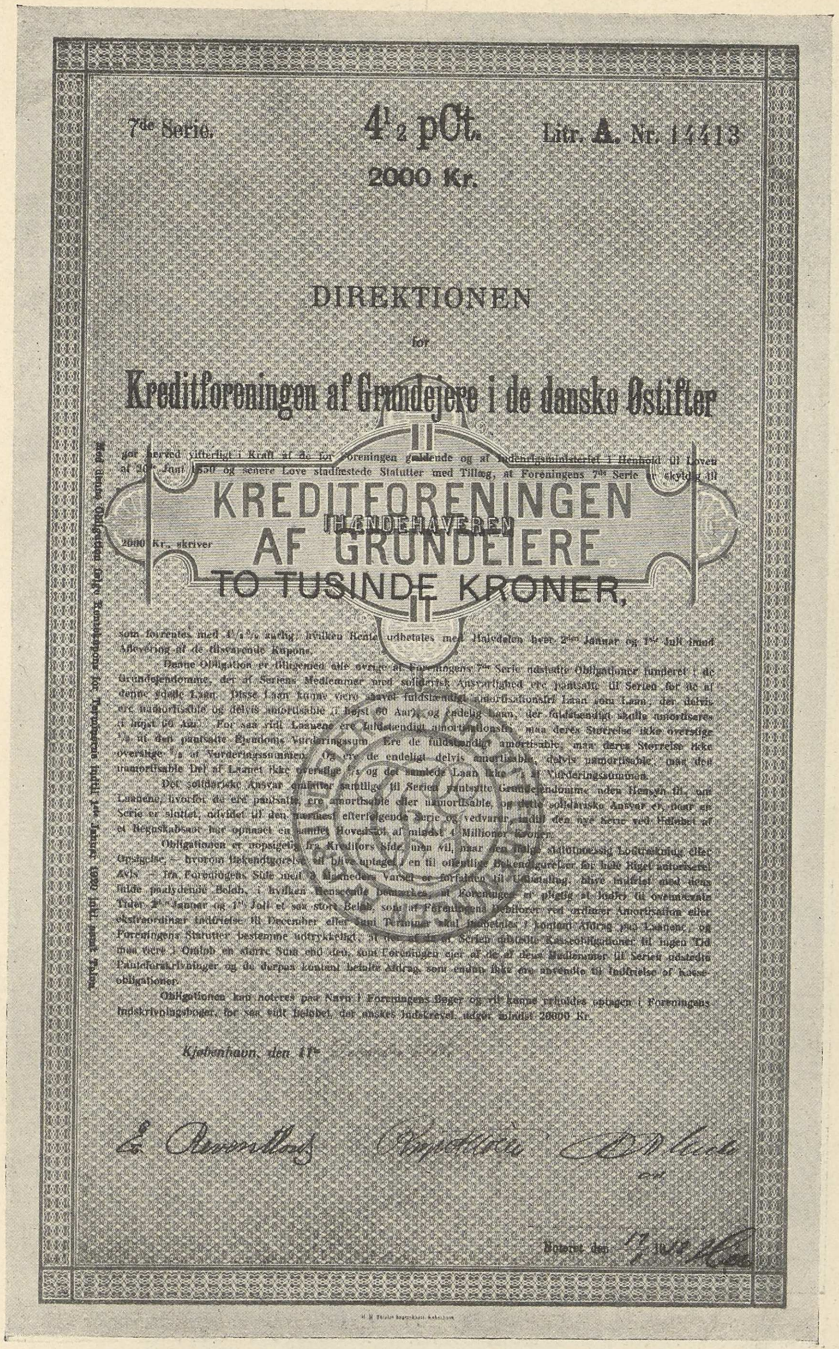

7de Serie. 4½ pCt. Litr. A. Nr. 14413

2000 Kr.

DIREKTIONEN

for

Kreditforeningen af Grundejere i de danske Østifter

gør herved vitterligt i Kraft af de for Foreningen gældende og af Indenrigsministeriet i Henhold til Loven af 20de Juni 1850 og senere Love stadfæstede Statutter med Tillæg, at Foreningens 7de Serie er oprettet til

2000 Kr., skriver

KREDITFORENINGEN
AF GRUNDEJERE

IHÆNDEHAVEREN

TO TUSINDE KRONER,

som forrentes med 4½% aarlig, hvilken Rente udbetales med Halvdelen hver 2den Januar og 1ste Juli imod Aflevering af de tilsvarende Kupons.

Denne Obligation er tilligemed alle øvrige af Foreningens 7de Serie udstedte Obligationer hæftet i de Grundejendomme, der af Seriens Medlemmer med solidarisk Ansvarlighed ere pantsatte til Serien for de af denne udstedte Laan. Disse Laan kunne være aarvel fuldstændigt amortisationsfri Laan som Laan, der delvis ere uamortisable og delvis amortisable i Løbet af 60 Aar, og endelig Laan, der fuldstændigt skulle amortiseres i løbet af 60 Aar. For saa vidt Laanene ere fuldstændigt amortisationsfri, maa deres Størrelse ikke overstige ⅓ af den pantsatte Ejendoms Vurderingssum. Ere de fuldstændigt amortisable, maa deres Størrelse ikke overstige ⅔ af Vurderingssummen. Og ere de endeligt delvis amortisable, delvis uamortisable, maa den uamortisable Del af Laanet ikke overstige ⅓ og det samlede Laan ikke ⅔ af Vurderingssummen.

Det solidariske Ansvar omfatter samtlige til Serien pantsatte Grundejendomme uden Hensyn til, om Laanene, hvorfor de ere pantsatte, ere amortisable eller uamortisable, og dette solidariske Ansvar er, naar en Serie er sluttet, udvidet til den nærmest efterfølgende Serie og vedvarer, indtil den nye Serie ved Udløbet af et Regnskabsaar har opnaaet en samlet Hovedstol af mindst 4 Millioner Kroner.

Obligationen er opsigelig fra Kreditors Side, men kun, naar den ikke dateres efter Udstedelsesaaret eller Opsigelse, hvorom Bekendtgørelse vil blive optaget i en til offentlig Bekendtgørelse for hele Riget autoriseret Avis. Fra Foreningens Side med 6 Maaneders Varsel og forsaavidt til Udløbsaaret, blive indfriet ved dette Aars paalydende Beløb, i hvilken Henseende Obligationen af Foreningen skal være forsynet med Kupon for 1ste Januar og 1ste Juli et saa stort Beløb, som af Foreningens Debitorer ved ordinær Amortisation eller ekstraordinær Indfrielse til December eller samt Restanter skal indbetales i Løbet af Aaret, og Foreningens Statutter bestemme udtrykkelig, at der aldrig for Seriens udstedte Kassefordringer til ingen Tid maa være i Omløb en større Sum end den, som Foreningen eier af de af denne Medlemmer til Serien udstedte Pantebrevsobligationer og de derpaa løbende Afdrag, som endnu ikke ere anvendte til Indfrielse af Kasseobligationer.

Obligationen kan noteres paa Navn i Foreningens Bøger og vil kunne paaskrives optagen i Foreningens Indskrivningsbøger, for saa vidt Beløbet, der ønskes Indskrevet, udgør mindst 20000 Kr.

Kjøbenhavn, den 11te

E. Rosenthal Bogholder D. Nielsen

Noteret den 17/10 12

Fig. 88. En 4½ pCt. Østifternes Kreditforenings Obligation 7de Serie.
(Efter Tabellen Fig. 90 er Kursen 100¼.)

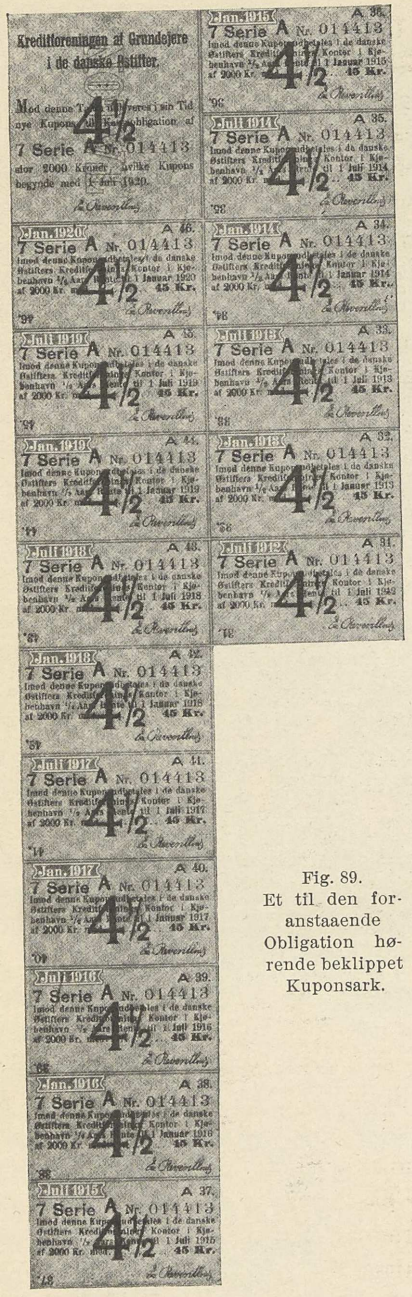

Fig. 89.
Et til den foranstaaende Obligation hørende beklippet Kuponsark.

tusind Kroner, vil ofte foretrække at købe en Kreditforeningsobligation i Stedet for at sætte den paa en Sparekassebog, da man derved i mange Tilfælde faar lidt mere i Rente. Dersom Sparekasserenten er 3½ p. Ct. og Kursen paa en 4 p.Ct. Obligation f. Eks. er 94, bliver Forskellen mere end ½ p.Ct., naar man nemlig for 94 Kroner kan sikre sig en aarlig Indtægt paa 4 Kr., svarer hertil for 100 Kr. (pro cent) c. 4¼.

For den, der ønsker at anbringe sine Penge sikkert og godt mod Pant i faste Ejendomme, er Adgangen i høj Grad blevet lettet ved Indførelsen af Kreditforeningsobligationer. Tidligere var Pengene bundet i en ganske bestemt Gaard og uopsigelige for en Række Aar, nu derimod kan man den ene Dag købe Kreditforeningsobligationer for sine Penge og atter sælge dem næste Dag, om man ønsker at bruge sine Kontanter i andet Øjemed. Obligationerne er nemlig, for at de kan gaa saa let som muligt fra Haand til Haand, udstedte til Ihændehaveren og overdrages derved uden nogen Formalitet. Men derfor maa man ogsaa passe paa dem, som var de rede Penge. Vil man forhindre, at en uberettiget omsætter ens Obligationer, kan man lade dem notere i Kreditforeningens Bøger; derved kan man ogsaa opnaa Betryggelse mod, at man mister sine Penge, hvis

Obligationen gaar til Grunde ved Ildebrand el. desl. Der bliver da opskrevet, at Obligationer med de og de Numre tilhører N. N., hvorefter de ikke uden at blive præsenteret i Kreditforeningen og med den undertegnedes Billigelse kan transporteres til en anden Person. Har man for over 20 000 Kr. Obligationer, vil man kunne deponere Obligationerne i Kreditforeningen og til Gengæld modtage et Indskrivningsbevis, ved Hjælp af hvilket man da kan hæve det en tilkommende Udbytte.

Med hver Obligation følger et Kuponsark (Fig. 89), der formindskes efterhaanden, som man faar »klippet Kuponerne« af. For at hæve Obligationens Renteudbytte, hvilket falder halvaarsvis, som oftest i Juni og December Termin, afleverer man blot en Kupon enten i selve Kreditforeningen eller nu om Stunder ofte i en Bank. Naar alle Kupons er afklippet, bliver der en »Talon« tilbage, mod hvis Aflevering der udleveres et nyt Kuponsark.

Prisen eller Kursen ønsker Laantageren naturligvis maa være saa høj som mulig i det Øjeblik, han skal sælge sine Obligationer. Den fastsættes paa Børsen efter Regler, der senere skal meddeles, og offentliggøres i de fleste Aviser.

Kursen vil naturligvis være højere jo større Rente Obligationen lyder paa. For 3½ p.Ct.s Østif. Krf. 10. Serie er Kursen for Tiden 87, hvilket altsaa vil sige, at for hvert 100 Kr. Obligationen lyder paa, vil Sælgeren kunne faa 87 Kr., for en Obligation lydende paa 1000 Kr. altsaa 870 Kr. For Obligationer, der der-

Københavns Børskurs.

Tirsdag den 30. Januar 1912.

Obligationer.

Papirernes Navn	Køb	Salg
3½ uops. Stats.	92¾	94
4 Tiendebk. . .	96½	97
3½ Kbh. Laan af 1886	90¼	92¼
3½ do. 1887 . . .	90½	92½
3½ Kbh. Havnl. af 1888	92½	94½
4 do. 1892 . . .	97¾	99¾
4 do. 1902 . . .	94	96
4 Km. Kdf. . .	95¼	95½
4½ Km. Kdf. . .	100¼	100¾
3½ Husej. Kdf. 1. A. 1. S..	85¾	86
4 1. A. 1. S..	94¾	95½
4 1. A. 2. S..	93¾	95¾
3½ 2. A. 1. S..	87¼	89¼
4½ 2. A. 1. S..	100	101
4 2. A. 1. S..	94	96
4 2. A. 2. S..	93¾	94
3½ uamortisabl. Kbh. Kdf. . .	90	92
3½ Kb. Krdf...	90	92
3½ do. 4. S....	87½	89½
3½ konv. Kbh. Kreditf.	90	92
4 Kbh. Krdtf. 3. S.	93¾	94
4 do. 2. S. . . .	94¾	96¾
4 do. 1. S. . . .	96	98
4½ do. 5. S. . . .	100	101
3½ knv. Østift. 5. S.	89¾	90
3½ do. 6. S. . . .	89¼	89½
4½ Østift. Krf. 7. S.	100¼	100½
4 do. 10. S. . .	94¼	94½
4 do. 9. S. . .	94¼	94½
4 do. 8. S. . .	95	95½
4 do. 7. S. . .	94¼	94¾
3 do. 7. S. . .	81½	83½
3½ do. 10. S. . .	87	89
3½ do. 8. S. . .	89¼	91¼
3½ do. 7. S. . .	86¾	88¾
3½ do. 6. S. . .	89¼	89½
3½ do. 5. S. . .	89½	91½
3½ do. 4. S. . .	95¾	96¾
3½ do. 3. S. . .	99¼	101¼

Fig. 90. En Del af Kurslisten.

imod er 4 p.Ct. rentebærende, er Kursen lidt over 94, og den Mand, der sælger en saadan Obligation faar altsaa i Øjeblikket godt 7 Kr. mere end i første Tilfælde for hvert 100 Kr. Obligationen lyder paa; men maa paa den anden Side i Fremtiden betale en højere Rente. Egentlig skulde der være det samme Forhold imellem Obligationernes Rente og deres Kurs, men Udtrækningen (se n. S.) gør sig her gældende, og Laansøgeren maa derfor selv undersøge, hvad der med Hensyntagen til det opnaaede Laans Størrelse i det givne Øjeblik er det gunstigste for ham.

Kursen vil dernæst afhænge af den Efterspørgsel, der i det Hele er efter Obligationerne i Forhold til det givne Udbud, der igen maa rette sig efter, hvor meget der bliver bygget, og hvor mange Obligationer, der af den Grund kommer paa Markedet. Efterspørgselen af Obligationerne vil være afhængig af, hvor let Adgang Folk har til paa anden Maade at faa deres Penge anbragte sikkert og godt, og hvor tilbøjelige de er til at ville have mere ud af deres Penge. I sidste Fald køber de maaske Aktier, hvor Udbyttet eventuelt vil kunne blive større — men variabelt.

Naar man betragter en Kursliste over Obligationer, saaledes som den i Almindelighed offentliggøres i Bladene (Fig. 90), vil man se, at foruden, at Obligationernes Kurs stiller sig forskellig efter de forskellige Kreditforeninger, og den forskellige Rente, de lyder paa, vil der desuden være nogen Forskel paa Kursen, eftersom Obligationen hører til en ældre eller yngre Serie.

Inddelingen i Serier kendtes ikke i Kreditforeningernes første Aar. Da Foreningerne fik deres officielle Præg ved en Lov af 1851, hvorved de opnaaede forskellige Begunstigelser, saasom Stempelfrihed ved Udstedelse og Transport af Kasseobligationer samt Tilladelse til at lade Obligationerne lyde paa Ihændehaver, gik man ud fra, at samtlige Medlemmer i en Kreditforening, som foran antydet, skulde hæfte solidarisk for de Laan, der blev optaget i Kreditforeningen; men efterhaanden som Tiden skred frem, og Kreditforeningerne voksede, blev det klart, at en saadan Fremgangsmaade ikke var helt retfærdig overfor de ældre Kreditforenings-Medlemmer, der maaske allerede havde afbetalt en stor Del af deres Laan, og som under disse Forhold fremdeles vedblev at være solidarisk ansvarlige sammen med de senere indtraadte Medlemmer. I 1861 blev der da indrømmet Kreditforeningerne Adgang til at udstede Obligationerne i Afdelinger — »Serier«, der bliver sluttet, naar man er naaet op til f. Eks. 30,

50 eller 90 Mill. Kr., og hvorved kun de Laantagere, der staar sammen i samme Serie, bliver solidarisk forpligtede.

At Kurserne for de ældre Serier er højere, skyldes den Omstændighed, at Sandsynligheden for, at de dertil hørende Obligationer skal blive »udtrukket«, er større end for Obligationer af de yngre Serier. Udtrækningen af de til Foreningen henhørende Obligationer foregaar serievis og bestaar deri, at der ved en Slags Lodtrækning imellem Obligationernes Numre udtrækkes et vist bestemt Antal, der da af Kreditforeningen efter fornøden Bekendtgørelse indfries til deres paalydende Værdi, saaledes at den, der har købt Obligationen til en Kurs, der var under Pari, derved opnaar en vis Fortjeneste. Jo flere Obligationer, der paa den Maade er udtrukket, desto større vil Sandsynligheden være for, at en af de resterende næste Gang vil komme for.

Naar alle Obligationer i en Serie er udtrukket, vil samtidig de Laan, der er optaget indenfor Serien og for hvilke Obligationerne i sin Tid er udstedt, være afbetalt. Obligationernes Udtrækning svarer altsaa til Gældens Amortisering eller Tilbagebetaling. Denne foregaar paa den Maade, at Laantageren foruden den almindelige Rente af Laanet og en ringe Ydelse til Dækning af Kreditforeningens Administrationsomkostninger og Henlæggelse til Reservefond, tillige erlægger — som oftest — ½ p.Ct. af Laanet til et Amortisationsfond. Da det selvfølgeligt er ugørligt at formindske Værdien af de cirkulerende Obligationer, der i sin Tid er udstedt for det optagne Laan, med disse smaa Fradrag, samles de indkomne Amortisationsbeløb sammen, indtil man faar saa stor en Sum, at man for den kan udtrække (indkøbe) et vist Antal Obligationer til deres fulde Værdi.

En af de første Institutioner, i hvilken man kunde optage Laan mod at give Pant i sin Ejendom, var Kreditkassen fra 1786—1816. Den var oprettet af Staten for særlig at komme Bønderne til Hjælp i Perioden efter de store Bondereformer, idet det lidet kunde nytte Bønderne at faa Frihed og Adgang til Jorden, naar de ikke samtidig havde de fornødne Kapitaler at erhverve Gaardene for. Af Hensyn hertil blev Renten for Laanene ogsaa sat meget lavt, til kun 2 p.Ct. Senere under Indtryk af Københavns Brand i 1795 dannedes »Kreditkassen for Husejere i København«, der under Pengeforvirringen kom i stor Forlegenhed. Først i 1881 kom den ved Statshjælp helt ud af sin Underbalance.

Af de mange Kreditforeninger, der senere er blevet oprettet,

og af hvilke Østifternes langt er den betydeligste, er der iøvrigt kun to, der har haft alvorlige Vanskeligheder.

Den Betydning, som de forskellige Kreditforeninger har haft, vil maaske bedst ses deraf, at de i 1910 var kommet op paa en samlet Udlaanssum af ikke mindre end 1524 Mill. Kr. De Kapitaler, der igennem Kreditforeningerne er tilflydt Grundejere i Land og By, har ikke kunnet tilvejebringes indenfor Landets egne Grænser. I meget stor Mængde er Kreditforeningsobligationerne gaaet til Udlandet, der saaledes ejer en betydelig Del af Prioriteterne i dansk Jord og oppebærer Førstegrøden af den.

En betydningsfuld Begivenhed i Kreditforeningernes Historie var det, da man i 1886—87 foretog den første store Konvertering. Ved en Konvertering forstaar man en Nedsættelse af den Rente som Obligationerne bærer, saaledes at f. Eks. de Obligationer der hidtil har givet 4 p.Ct. i aarligt Udbytte fremtidig kun kommer til at give 3½ p.Ct. Naturligvis kan de, der ikke vil gaa ind paa at faa deres 4 p.Ct. Obligationer ombyttede med andre, der kun giver 3½ p.Ct., forlange at faa de gamle Obligationer udbetalt med deres fulde Paalydende, men naar en saadan Konvertering foretages paa et Tidspunkt, hvor 3½ p.Ct. i Følge Pengemarkedets Tilstand, maa anses for en god Rente af sikkert anbragte Midler, vil de fleste gaa ind paa Ombytningen, og nyudstedte 3½ p.Ct.s Obligationer vil kunne opnaa en meget god Kurs.

Ved den her nævnte Lejlighed blev et Beløb af 200 Mill. Kr. i 4 p.Ct.s Obligationer konverteret til 3½ p.Ct. Denne Rentefod bibeholdtes saa i nogen Tid, men da den almindelige Rentefod senere stiger, gaar man atter over til at udstede 4 p.Ct.s Obligationer. I 1895 foretoges atter en Konvertering, da Forholdene syntes gunstige for en saadan, men senere er man igen gaaet over til højere Renter saavel 4 som 4½ p.Ct.

Da det viste sig vanskeligt for Husmændene at faa oprettet Kreditforeninger paa samme Maade som for større Ejendomsbesiddere, blev der ved en Lov af 1880 oprettet to saadanne med Støtte fra Statens Side, idet der foruden de almindelige Begunstigelser, tillige blev ydet dem et Tilskud til deres Administration, og hvad der var det vigtigste, en Garanti for, at de Obligationer som disse Kreditforeninger udstedte til enhver Tid skulde blive forrentet med 4 p.Ct. Da disse Foreninger udelukkende var beregnet for mindre Landbrug, var det oprindelig bestemt, at de Ejendommes Værdi, i hvilke der søgtes Laan, ikke maatte

overstige 4000 Kr.; men senere er denne Grænse udvidet til 8000 Kr.

Foruden de her omtalte Kreditinstitutioner, der med Undtagelse af »Kreditkassen for Husejere i København« er oprettet af Laansøgere, er der efterhaanden dannet en Del saakaldte Hypothekforeninger, hvoraf en Del er organiseret paa samme Maade som Kreditforeningerne, saaledes at det er de Laansøgende selv, der udgør Medlemmerne i Foreningen. Andre er dannet ved, at et Antal Medlemmer har sammenskudt et Grundfond eller en Garantikapital. Ved at udstede Obligationer kommer Foreningen i Besiddelse af Kapital, der saa senere laanes ud i de faste Ejendomme. Disse Foreninger tager sig særlig af 2den Prioriteter, der gerne holder sig indenfor ¾ af Ejendommens Taksationsværdi. Da Risikoen her er noget større end ved 1ste Prioriteter, er der fastsat en betydelig kortere Amortisationstid, ligesom Obligationsrenten som oftest er 5 p.Ct. Den, der faar sin 2den Prioritet paa denne Maade og ikke, hvad der tidligere var det almindeligste, hos private, opnaar den Fordel, at Laanene paa samme Maade som i Kreditforeningerne bliver uopsigelige, medens han maaske nok til Gengæld faar et noget mindre Laan end ellers. Igennem Hypothekforeningerne var i 1910 udlaant 85 Mill. Kr.

Det danske Kapitalmarked viste sig som sagt ikke i Stand til at optage alle de Obligationer, der i Tidens Løb blev udstedt. Store Mængder har maattet afsættes i Udlandet; men her viste det sig upraktisk, at der var saa mange forskelligartede Papirer, hidrørende fra de mange Kreditforeninger og deres forskellige Serier, og Tanken om at danne et stort Centralinstitut for alle Kreditforeningerne dukkede op. Den blev dog ikke ført igennem, da der viste sig Vanskeligheder med Hensyn til de enkelte Foreningers Stilling i et saadant Centralinstitut. Derimod blev der ved en Lov i 1906 fra Statens Side truffet Foranstaltning til Realisation af Planen om at faa en ensartet Kreditobligation, særlig til Brug for Udlandet, idet der oprettedes en Hypothekbank: »Kongeriget Danmarks Hypothekbank«. Dens Opgave er dels at opkøbe de forskelligartede Kreditforeningsobligationer, dog kun af saadanne Serier, der endnu ikke er sluttet, for igennem sine Opkøb til Fordel for Laantagerne i Foreningerne, at hæve Obligationernes Kurs, og dels at faa indført de mere ensartede Hypothekbankobligationer paa det fremmede Marked. Banken udsteder sine Obligationer i Serier paa ikke over 20 Mill. Kr., der

særlig afsættes i Frankrig. Ved Salget forsynes Banken med den fornødne Kapital til at foretage sine Opkøb af de hjemlige Papirer. Direkte Udlaan i faste Ejendomme yder Banken derimod ikke. Til Basis for sine Forretninger fik Banken overladt et Grundfond af Staten paa 20 Mill. Kr., idet det samtidig bestemtes, at Banken maatte udstede for indtil det ottedobbelte af Grundfondens Beløb i nye Obligationer.

For Norges Vedkommende er Kreditvæsenet med Hensyn til de faste Ejendomme ikke ordnet i Kreditforeninger eller Hypothekforeninger saaledes som i Danmark. Denne Art Laan stiftes foruden gennem den nedennævnte Hypothekbank, væsentligst gennem Sparebankerne og ad privat Vej. Fra Statens Side har man dog ogsaa her grebet ind ved Oprettelsen af en Hypothekbank, der ligesom i Danmark er en offentlig Institution med en af Kongen valgt Formand og under Finansministeriets Kontrol; men i Modsætning til den danske Hypothekbank yder denne Bank direkte Laan i faste Ejendomme, medens den til Gengæld udsteder Obligationer, der for den væsentligste Del nu afsættes i Udlandet. Det Grundfond som Staten har tilskudt, udgør nu 23 Mill. Kr., hvorpaa Banken kan udstede indtil det ottedobbelte i Obligationer. Bankens samlede Udlaan nærmer sig nu stærkt de 200 Mill. Kr., hvoraf langt den største Del er udlaant i Landejendomme.

VII. BØRSER

Markeder, Messer og Børser. — Hvem gaar paa Børsen? — Børshandelen og Kursnotering. — Terminshandel og Børsspekulationer.

Markeder, Messer og Børser. Omend Børserne nærmest tjener Storhandelens Interesser og derfor snarere henhører under Handelsend Pengevæsenet, skal de dog kortelig omtales her, da de paa forskellig Maade kommer til at spille en Rolle for Handelen med de forskellige Værdipapirer, særlig Veksler, Aktier og Obligationer, som er omtalte foran.

Under Hensyn til de forskellige Varer og Papirer, der omsættes paa Børsen, deler man dem i forskellige Afdelinger, undertiden ligefrem saaledes at forstaa, at de forskellige Arter af For-

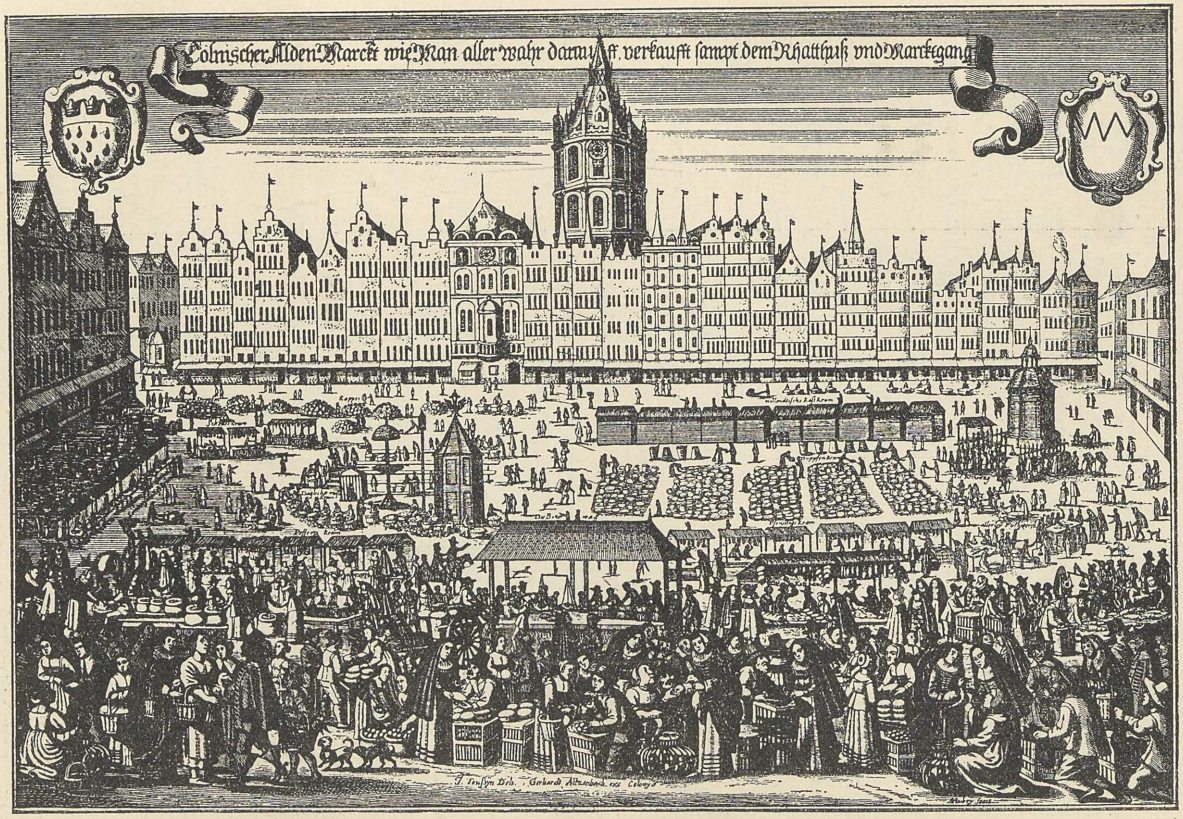

Fig. 91. Et Marked i Køln ved Aar 1655.

retninger har deres særlige Bygninger; medens man, hvor Forholdene er mindre, ofte nøjes med i den samme Børssal at have forskellige Hjørner eller Piller (Søjler) for de forskellige Forretninger.

De Børser eller Børsafdelinger, som særlig beskæftiger sig med Omsætning af Aktier og Obligationer, kaldes Effekt- eller Fondsbørser, medens Handelen om Varer foregaar paa Varebørser. I adskillige Børser eller store Børsafdelinger rundt om i Verden handles der kun om en enkelt Vare, og ofte er Forretningerne paa en enkelt saadan »Specialbørs« afgørende for den paagældende Vares Pris Verden over. Som Eksempel paa berømte og ledende Børser paa forskellige Omraader kan nævnes Sukkerbørsen i Magdeburg, Petroleumsbørserne i Bremen, London og New York, Kulbørsen i London, Bomuldsbørsen i Liverpool, Jernbørserne i Brüssel, Glasgow, London og New York o. s. v.

Navnet Børs bruges om den Bygning, hvori Handelen foregaar; men ogsaa om den Forsamling, der træffer sammen og handler. Forsamlingen bestaar af handlende eller disses Repræsentanter, der regelmæssig mødes paa aftalt Tid for at slutte Forretninger og fastsætte Priser paa Varer, der vel at mærke ikke er til Stede. Selve Ordet Børs skal stamme fra en Købmand van der Burse i Brügge, foran hvis Hus saadanne Forsamlinger skal have fundet Sted.

Antagelig maa Oprindelsen til Børserne føres tilbage til de gamle Markeder. Paa Markederne, der afholdtes til forskellige Steder og Tider af Købere og Sælgere, medførtes selve den Vare, der ønskedes solgt. Særlig i Middelalderen spillede disse store Stævner af Handelsfolk en meget betydelig Rolle og blev ofte afholdt i Forbindelse med store Kirkefester og Kirkemesser, hvoraf kommer Navnet Messe, der endnu bruges som Betegnelse for de store tyske Markeder.

Det var naturligvis en stor Fordel for en By at faa hele dette travle Liv trukket indenfor sine Mure. Ofte gav derfor Byerne og Fyrsterne forskellige Privilegier til dem, der deltog i et saadant Marked. Der blev givet Frihed for Told og andre Afgifter, Frihed for Lavstvang; der skaffedes Deltagerne sikkert Lejde; der indrettedes særlige Domstole til hurtig Paakendelse af forefaldende Tvistigheder o. s. v. Under Markedet lukkede Byens egne handlende deres Forretninger og opslog deres Boder paa Markedspladserne.

Efterhaanden har de store Markeder tabt deres Betydning, idet den egentlige store Vareomsætning nu dirigeres fra Børserne og under andre Former. I enkelte Lande spiller dog endnu visse Markeder en fremtrædende Rolle. Særlig bekendt er de store Messer i Leipzig; der afholdes her tre — ved Paasketid, Mikkelsdag og Nytaar —, der hver varer en 3—4 Uger. Der omsættes særlig Pelsværk og Manufakturvarer, men til Paaskemessen slutter der sig desuden en meget stor Boghandlermesse. Endnu den Dag i Dag er det Skik og Brug i Tyskland at udstede Veksler, der forfalder til Betaling under en Messe. En Messe, der endnu tildels har bevaret hele sit gammeldags og ejendommelige Præg med det brogede Virvar af Mennesker og Varer, er den store Aarsmesse i Nishnij-Novgorod, hvor Antallet af besøgende gaar op over de 100 000, og de omsatte Varers Værdi beløber sig til flere Hundrede Millioner Rubler.

Ogsaa i Danmark og Norge har Markederne efterhaanden tabt deres Betydning, naar for Danmarks Vedkommende undtages enkelte store Kreatur- og Hestemarkeder, der endnu spiller en betydelig Rolle, og for Norges Vedkommende de store Fiskemarkeder, hvor Opkøbere fra forskellige Lande træffer sammen.

Det er som sagt Børserne, der efterhaanden er blevet Knudepunktet for Storhandelen. Deres Eksistens lader sig paavise helt tilbage til den Tid, hvor Markederne endnu betød noget, men de var da nærmest Samlingsstedet for Omsætninger i Værdipapirer, Aktier i store Handelsselskaber eller Obligationer, udstedte af Staterne for Laan o. l.

Deres Antal er i de enkelte Lande stærkt begrænset. I Danmark findes kun én Børs, nemlig i København, medens Norge har Børser i Kristiania, Bergen, Trondhjem og Stavanger.

Hvem gaar paa Børsen? Børsernes Ordning og Indretning er yderst forskellig i de forskellige Lande. Udgifterne til Bygningen og Børsens almindelige Drift plejer i Reglen at dækkes ved Bidrag fra de faste Medlemmer, medens de nogle Steder afholdes af Stat og Kommune. Reglerne for Børsens Afholdelse, for Prisernes Fastsættelse og saa fremdeles er som oftest samlet i en B ø r s o r d e n, der ofte er fastslaaet ved Lov eller i hvert Tilfælde godkendt af Regeringen. En almindelig Regel er det, at Folk, der er insolvente, ikke kan faa Adgang til Børsen; men iøvrigt er Reglerne noget forskellige.

Til Københavns Børs vil i Almindelighed enhver ordentlig klædt Person faa Adgang. I Berlin maa den, der vil have sin Gang paa Børsen og kunne afslutte Handeler dèr, skaffe sig et Adgangskort, og dette kan kun opnaas efter Anbefaling af tre af Børsens Medlemmer. Endnu vanskeligere er Adgangen til Pariserbørsen, i ethvert Tilfælde til den egentlige Børs, »Parkettet«, idet Retten til at handle her fra ældgammel Tid er begrænset til et forholdsvis ringe Antal — 70 — Medlemmer, som maa købe denne Ret. Medens den tidligere kunde erhverves for nogle Tusind Frcs,. er det nu ikke ualmindeligt, at den betales med flere Millioner Frcs.

Københavns Børs holdes i Børsbygningen, der blev opført af Chr. IV og i 1857 overdroges af Staten til Grosserer-Societetet for 70 000 Rdl. med Forpligtelse til at vedligeholde Bygningen i dens oprindelige Skikkelse. Den styres og er under stadigt Tilsyn af Grosserer-Societetets Komité, der vælges af Grosserer-Societetets Medlemmer. Den sædvanlige Børstid er fra Kl. 2—3½. Efter Kl. $2_{,5}$ erlægges ved Indgangen en Afgift af 20 Øre. Ofte kan man ved dette Tidspunkt se Børsherrer komme løbende op ad Rampen for at undgaa at betale denne Bøde, skønt den ikke ved sin Størrelse synes at kunne anspore til saadanne Anstrængelser; men det anses for mindre fint og maaske »uheldbringende« at blive mulkteret.

De Folk, der regelmæssigt kommer paa Børsen, er i det væsentlige Grossererne og Aktieselskabsdirektørerne, altsaa de store Varehandlere, Vekselererne, der kunde betegnes som »Pengehandlerne«, og endelig Mæglerne, der indtager en ejendommelig officiel Særstilling. Mæglernes Hovedvirksomhed bestaar i som autoriserede, upartiske Mellemmænd at medvirke ved Afslutning af Handler i den Art Varer, hvortil de har særligt Kendskab. Deres Opgave er at finde en Sælger til en Køber og en Køber til en Sælger. De inddeles i Vare-, Fonds-, Skibs- og Assurancemæglere. I Henhold til en gammel Forordning af 1808 beskikker Magistraten i København saa mange Mæglere, som findes fornøden. Den, der ønsker at være Mægler, maa have ført en pletfri Vandel og overfor Grosserer-Societetets Komité ved en særlig Prøve godtgøre, at han sidder inde med de fornødne Kundskaber. Mægleren maa aflægge Ed paa at holde sig de givne Forskrifter efterrettelige. Det er hans Pligt at udøve sin Virksomhed personlig, og det er ham forbudt at drive Handel eller befatte sig med noget Købmandsskab for egen Regning. Han er altsaa udelukkende henvist til at optræde som Mellemmand. En Vekselmægler er saaledes noget

ganske andet end en Vekselerer, der veksler Penge og handler med Veksler, Fonds og Aktier, og som dertil faar Borgerskab ligesom andre handlende. Man vil imidlertid ofte se, at Vekselerere og Vekselmæglere er fælles om samme Forretning, saa at denne kommer til at omfatte baade Vekseler- og Mæglervirksomhed.

En Mægler maa for de Forretninger, han udfører, beregne sit Vederlag (Kurtagen) efter bestemte Regler, som er fastsatte i den før nævnte Forordning af 1808. Han skal hver Uge udarbejde en nøjagtig Fortegnelse over Varepriser, Vekselkurser, Diskonto, Fonds, Aktier m. m.

For alle de Folk, der har større Forretninger at gøre ved Køb eller Salg af Varer eller Værdipapirer, er Børsen det naturlige Samlingssted; men ikke alene for disse har Børserne deres store Betydning, ogsaa for en Mængde andre Mennesker, der aldrig har sat deres Fod paa Børsen, spiller den en Rolle ved de Meddelelser om Priser og Omsætninger, der udgaar derfra. Rundt omkring i Landet sidder en Mængde forretningsdrivende, der af Hensyn til Beregninger over fremtidige Arbejder og Leverancer eller Indkøb af Raamaterialier med største Interesse følger Prissvingningerne.

Børshandel og Kursnotering. Børsen har saaledes den dobbelte Opgave at give de mødende Lejlighed til at afslutte Handeler og at give Offentligheden Meddelelse om Priserne.

For at modarbejde Bedrageri og Svindel paa Basis af falske Beretninger om Verdensmarkedets Tilstand, har man de fleste Steder ved Love eller Reglementer fastslaaet, hvorledes de officielle Prisansættelser — eller som det kaldes, N o t e r i n g e r — skal tilvejebringes. Som oftest foregaar Noteringen gennem særlige Udvalg under Tilsyn af Børsens Bestyrelse og paa Grundlag af Mæglernes Opgivelser over de afsluttede Handeler.

I de mindre Lande, hvor Omsætningerne ikke er saa store, at der bliver Plads for forskellige Arter af Børser, foregaar alle Forretningerne i samme Børs og altsaa under samme Børsbestyrelses Ledelse. Men selvom der ikke findes nogen særlig Fondsbørs, vil det dog ofte gaa som i Danmark, at Fastsættelsen af Kurserne for Fonds og Aktier overlades til en mere begrænset Del af de handlende, saaledes at der paa en Maade dog dannes en lille særskilt Fondsbørs.

For en c. 40 Aar siden besluttede de københavnske Vekselerere og Vekselmæglere at nedsætte et særligt Udvalg eller Nævn

paa 7 Medlemmer (Kursnoteringsudvalget) til Ledelse af deres Forretninger. Dette Udvalg har udarbejdet de Regler og Vedtægter, der danner Grundlaget for Noteringen af Fonds og Aktier paa Københavns Børs. Kun Vekselerere og Vekselmæglere kommer til at deltage i selve den daglige Notering. I Begyndelsen tog man det ikke saa strængt med at give Adgang, naar blot Ansøgeren selv meddelte, at han var Vekselmægler eller Vekselerer; men senere forlangtes det, at Ansøgeren skulde drive Virksomhed som Vekselerer eller Vekselmægler som Hovederhverv.

Den Maade, paa hvilken Obligationernes og Aktiernes Kurs til daglig Brug fastsættes, er ret ejendommelig, idet den foregaar som en Slags Auktion. Naar Medlemmerne er samlede i Kursnoteringsværelset, hvoraf en Del er forbeholdt dem, der deltager i Kursnoteringen, medens Resten er tilgængelig for almindelige Børsbesøgende, opraaber Lederen af Noteringen efter Rækkefølge Navn og forrige Dags Slutningskurs for de Papirer, der er opført paa Kurslisten. Medlemmerne, der møder med Ordrer, nogle fra Købere, andre fra Sælgere, raaber nu de Kurser, til hvilke de er villige at købe eller sælge, og for saa vidt Køber og Sælger mødes i en fælles Pris, foregaar der en Omsætning, hvorefter den Pris, ved hvilken der fandt Omsætning Sted, anføres som »gjort til«. Lederen forbliver ved det enkelte Papir saalænge, der sker Omsætning deri, og de Bud, hvormed Køberen og Sælgeren slutter, anføres saa i Kurslisten som en Køberkurs og Sælgerkurs, hvorefter han gaar over til det næste Papir paa Listen. Saafremt Afstanden mellem Køber og Sælgerkurs er større end 2 p.Ct., noteres der overhovedet ingen Kurs. De fungerende Medlemmer af Kursnoteringsudvalget indfører nu Noteringerne i en Protokol samtidig med, at en Liste over dem opslaas i Børssalen.

Paa Børsen udfolder der sig ikke sjældent, efter at den offentlige Notering er sluttet og Kurslisten opslaaet, en livlig Omsætning. Ofte foregaar der da Køb og Salg til Priser over eller under de officielle Kurser, idet Rygter kan være sat i Omløb, Telegrammer ankomne eller Begivenheder indtraadte, der paa en eller anden Maade paavirker Gemytterne; Denne Efternotering har efterhaanden antaget et helt officielt Præg, idet Medlemmer af Kursnoteringsudvalget tager Ledelsen af denne Efterhandel i deres Hænder og foretager en officiel Notering ved at forhøre sig rundt om, til hvilke Priser der er handlet.

Naar et Papir ønskes optaget paa Kurslisten, maa det Selskab, der udsteder Papiret, det være sig en Aktie eller Obligation, ind-

give et Andragende derom til Kursnoteringsudvalget. Saafremt Udvalget kommer til det Resultat, at det vil være rigtigst at nægte et Papir Optagelse paa Børsen, og Grosserer-Societetets Komité, der ligeledes træffer Bestemmelse desangaaende, kommer til det samme Resultat, er Sagen dermed afgjort. Er de derimod ikke i Overensstemmelse med hinanden, vil Sagen kunne indbringes for Handelsministeren. Skulde Udvalget beslutte sig til at udslette et Papir af Kurslisten, gælder der lignende Regler.

Om Torsdagen finder der paa Københavns Børs den saakaldte ekstraordinære Notering Sted, der omfatter en hel Del Papirer, som af en eller anden Grund ikke anses for egnede til at optages paa den egentlige Kursliste.

Den der ønsker at købe eller sælge Fonds eller Aktier vil af de offentliggjorte Kurslister, der findes i de fleste Dagblade, kunne se de sidste Resultater. For saa vidt det drejer sig om en Handel i Obligationer, maa man imidlertid være klar over, at man i det Øjeblik Obligationen overtages ikke alene maa betale den efter dens Kurs , men tillige godtgøre den Rente, der er paaløbet fra den sidste Termin, hvilken ikke giver sig Udtryk i Kursen. Ved Renteberegninger regnes Aaret gerne til 360 Dage og hver Maaned til 30 Dage. For Aktiernes Vedkommende stiller Forholdet sig saaledes, at Kursen ikke blot angiver Prisen for selve Aktien, men ogsaa for det Renteudbytte, der beregnes at ville tilkomme Sælgeren for det forløbne Tidsrum. Naar Beregningen ikke sker paa samme Maade som for Obligationerne, ligger det deri, at man for Obligationens Vedkommende jo ganske nøje kan bestemme, hvor stort Rentebeløbet bliver for den forløbne Tid og derfor indregne det i Kursen, medens det i det Øjeblik man køber en Aktie, ikke vil kunne vides, hvor stort et Udbytte Aktien afkaster for det indeværende Regnskabsaar. Formodninger om Rentens Størrelse vil imidlertid paavirke Aktiens Kurs, der saaledes paa en Gang tager Hensyn baade til Aktiebeløbet og Renten. Følger man Kurslisten Aaret igennem, vil man hurtig opdage dette Forhold, idet Obligationernes Kurs holder sig indenfor meget snævre Grænser, medens Aktiernes stadig stiger henimod det Tidspunkt, hvor Renten udbetales, for umiddelbart derefter at falde.

Hvad nu V a r e h a n d e l e n paa Børsen angaar, da finder Forretningerne som tidligere sagt Sted, uden at de omsatte Varemængder er til Stede, ja, ofte foreligger der ikke en Gang Prøver deraf, idet man handler ud fra visse sædvanemæssige Regler om Kvaliteter. Naar der handles om Hvede i New York, tænker man

paa »red winter wheat No. 2« eller »hart spring wheat No. 1«. For Kaffe i Hamborg bruges som standard Kvalitet »Santos good awerage«, der da atter opfattes paa den Maade, at Kaffen skal indeholde $^2/_6$ superior, $^3/_6$ good og $^1/_6$ regular, hvilke Kvaliteter

Fig. 92. Fra Kornbørsen i London.

atter bliver at bestemme for hvert enkelt Aar. Ofte finder Handelen dog Sted i Kvaliteter, der afviger fra den gængse, og Prisen paa det leverede Produkt beregnes i saa Tilfælde med en passende Godtgørelse for Afvigelsen fra Normalkvaliteten.

Ved Handlerne regner man altid med visse bestemte Enheder. I Hvede handler man f. Eks. i New York med en Enhed af 8000

Bushels, for Kaffe er Enheden 500 Sække o. s. v. Varerne skal ofte leveres frit paa nærmere angivet Pakhus eller frit om Bord (free on bord), der som oftest bliver forkortet til »fob«, medens man ved Salg af Varer »cif« (cost, insurance and freight) forstaar, at Sælgeren skal besørge og bekoste Varernes Forsendelse til Bestemmelsesstedet og tegne sædvanemæssige Forsikringer. Tidspunktet for Handelens Opfyldelse kan være fastsat i Kontrakten eller det forudsættes, at Sælgeren uden videre Opfordring eller Meddelelse skal levere og afsende Varen; men ofte afsluttes Handelen til Levering paa et senere Tidspunkt (Termin), og for saa vidt det skal ske i Løbet af en bestemt Maaned, vil man herom ofte bruge Udtrykkene primo, medio eller ultimo, alt eftersom Levering skal finde Sted i Maanedens første, anden eller sidste Trediedel eller altsaa i Dagene fra den 1ste—10de, 11te—20de, 21de til den sidste Dag i Maaneden. Skal en Vare saaledes leveres primo Sept., vil det være tidsnok at levere den den 10. September.

Terminshandel og Børsspekulationer. Om alle de her nævnte Forretninger gælder det, at de er, hvad man kalder effektive Forretninger, d. v. s. de er bestemte til at afvikles ved virkelig Levering og Modtagelse af de solgte Varer (eller Papirer). Paa Børsen afsluttes imidlertid ogsaa en meget stor Mængde Forretninger, hvor Varens virkelige Modtagelse eller Aflevering bliver det underordnede, medens Spekulationen i Prissvingningen kommer frem i første Linie. Det kan naturligvis være vanskeligt nok at afgøre, hvorvidt en Forretning er baseret paa Spekulation eller ej, da man i al økonomisk Virksomhed maa tage det Spørgsmaal med i Betragtning, om Priserne kan antages at ville stige eller falde. En Kulhandler, der skal forsyne sig med Kul, maa overveje, om han helst skal gøre sit Indkøb saa tidligt som muligt eller afvente et Tidspunkt, da Priserne bliver lavere, og hvad han end bestemmer sig til, løber han den Risiko, at uventede Prissvingninger kuldkaster hans Beregninger. For den typiske Spekulationsforretning gælder det imidlertid, at den netop drives under den Forudsætning, at Priserne vil bevæge sig i den ene eller anden Retning. For den almindelige forretningsdrivende kommer Prisbevægelsen med i hans Beregning som en Mulighed, for Spekulanten er den en Nødvendighed.

Den simpleste Form for Spekulation er vel nok den, der bestaar i, at en Mand opkøber et Parti Varer og henlægger det,

indtil det kan sælges med en vis Avance. Denne Art af Spekulation kan selvfølgelig kun drives i Forventning om, at Priserne skal gaa op (»à la hausse«).

Mere risikabel bliver den Spekulation, der drives i Form af Terminshandel, d. v. s. Handel om Varer, der ikke er disponible i det Øjeblik, Handelen afsluttes, men først skal leveres paa et senere Tidspunkt (Terminen).

I mange Tilfælde vil ogsaa en saadan Terminshandel glide ind som nødvendige og selvfølgelige Led i den praktiske Forretningsmands Dispositioner. Hvad er rimeligere end, at den Møller, der om Efteraaret skal bruge et større Parti Varer, allerede om Foraaret sikrer sig, at han vil kunne faa dette til en bestemt Pris? Der vil ogsaa i mange Tilfælde være gode Grunde for, at den Levering, som var Forudsætning for Handelen, i Virkeligheden ikke bringes til Udførelse. En Mand, der har sikret sig et Parti Kaffe til senere Levering, ser maaske Priserne gaa ned, og af Frygt for, at Nedgangen skal fortsættes, afhænder han saa Partiet, inden han har modtaget det. Det kan ogsaa ske, at Køberen under saadanne Forhold, i Stedet for at afhænde Partiet til Tredjemand, aftaler med Sælgeren, at denne skal beholde Varerne og saa faar udbetalt en Sum, svarende til Differencen mellem den aftalte Købesum og Varens Pris paa Verdensmarkedet paa Leveringstidspunktet.

Vi kommer først fra den reelle Handel helt over i den rene Spekulation, naar det allerede ved Afslutningen af en Handel paa senere Levering, er en stiltiende eller udtalt Forudsætning, at Leveringen ikke skal udføres, men at man i Stedet skal holde sig til den fremkomne Prisdifference. Princippet for saadanne Differenceforretninger forstaas let af følgende skematiske Eksempel: Dersom A. sælger en Vare paa tre Maaneders Levering til B. for 10 Kr. pr. Enhed, og Prisen i Leveringsøjeblikket er steget til 12 Kr., maa A. betale 2 Kr. pr. Enhed til B.; thi dersom A. skulde opfylde Forretningen — købe for 12 og levere for 10 Kr. — vilde han alligevel tabe 2 Kr. pr. Enhed.

En af de store Farer ved denne Slags Spekulation ligger deri, at Spekulationens Omfang ikke begrænses ved Størrelsen af Forraad, Sælgeren har til Raadighed, eller ved den Varemængde, Køberen virkelig har Brug for.

En anden Fare udspringer fra den Omstændighed, at Handelerne kan afsluttes mellem Folk, som i Virkeligheden slet ikke driver Handel med de paagældende Varer og ganske savner Kend-

skab til det Omraade, de vover sig ind paa. Samvittighedsløse Agenter for mindre fine Vekselererforretninger saa vel som Folk, der optræder for egen Regning, lokker stadig under ganske fejlagtige Opgivelser mange Mennesker ind paa Børsspekulationer, hvorved det drejer sig om Køb og Salg af Varer, om hvis faktiske eller fremtidige Tilstedeværelse paa Markedet de ikke har den ringeste Anelse. Det bliver for dem det rene Hazard, og de Gevinster, hvorom de har hørt, og som de maaske en kortere Tid faar Lov at glæde sig over, forvandles hurtigt til store Tab. Forretningerne er ofte ikke for mere at regne end de Væddemaal, der en Gang fandt Sted i et Vekselererfirmas Lokale i New York; der var her opstillet et Ur, der ad elektrisk Vej stod i Forbindelse med Børsen, og som med en Viser angav, naar Kursen gik op, og naar den gik ned. »Forretningerne« bestod i, at man holdt paa, om Kurserne gik op eller ned — om Viseren gik til højre eller til venstre.

Den, der spekulerer paa Børsen, vil ofte ved Afslutningen af en Differencehandel, gennem en særlig Aftale, begrænse sit eventuelle Tab til et forud fastsat Beløb. Ved at betale dette Beløb — »Præmien« — kan han enten straks ved Handelens Indgaaelse eller paa en bestemt Dag (»Erklæringsdagen«) kort før Leveringstidspunktet (»Ultimo«) købe sig fri for at betale den Difference, der maatte fremkomme til Skade for ham.

Fra Agenter og Kommissionærer, der henvender sig til et godtroende Publikum i Handels-, Haandværker- eller Bondestanden, lyder det ofte — under passende indignerede Henvisninger til »alle de andre«, der paa en enkelt Dag kan tabe store Formuer paa Børsen, at disse P r æ m i e f o r r e t n i n g e r just egner sig for den forsigtige og betænksomme Spekulant (et Ord man dog under disse Omstændigheder sikkert søger at undgaa). Det hedder saa smukt, at det her drejer sig om Forretninger med »begrænset Risiko men ubegrænset Fordel«. Rigtigt er det naturligvis ogsaa, at Spekulanten kun taber Præmien, men denne taber han ogsaa under alle Omstændigheder, mens Fordelen endda kan være temmelig problematisk.

Hvad enten Spekulationerne drejer sig om Varer eller Papirer, og hvad enten Forretningerne er virkelige eller fingerede, kan man inddele Spekulanterne i »H a u s s i s t e r« og »B a i s s i s t e r«. De første regner med, at Priserne vil gaa i Vejret, at der vil indtræde en »Hausse«, som det kaldes; de køber derfor til en bestemt Pris og til senere Levering i det

Haab, at Kursen paa Leveringstidspunktet vil være højere end den, til hvilken de købte, saa at de enten kan sælge de indkøbte Varer eller Papirer med Fordel eller faa Differencen indbetalt. Baissisten gaar derimod ud fra, at Priserne vil være vigende eller med andre Ord, at der vil indtræde en »Baisse«; han sælger derfor til senere Levering, i det Haab, at han til den Tid vil kunne indkøbe det, han har solgt — »dække sig« —, til lavere Priser end dem, han faar ved Handelen. Baissespekulationen frembyder forsaavidt større Fare end Haussespekulationen, som det værste tænkelige Tilfælde for Haussespekulanten er en Nedgang af Priserne til Nul, medens der ikke er nogen absolut Grænse for Prisernes Stigning og dermed for Baissespekulantens Tab.

Vi har i det foregaaende kun talt om de Chancer og den Risiko, Børsspekulationerne frembyder for Spekulanterne selv. Var det nu kun dem, det hele kom ved, vilde Sagen kun have ringe Samfundsbetydning. Selv om det kan være yderst beklageligt, at ukyndige Folk lokkes ind i Spekulationer, der bringer dem store Tab eller endog ruinerer dem fuldstændig, saa er det dog deres egen Letsindighed og Uforstand, de har at takke derfor, og de maa tage Skade for Hjemgæld.

Men Sagen har tillige en Side, hvorved den kan faa Betydning for mangfoldige Mennesker, der aldrig vilde indlade sig paa Børsspekulationer, ja for det hele Samfund. Terminshandelen og den dertil knyttede Spekulation vil nemlig, saa snart den drives i større Omfang, kunne paavirke Priserne paa de Varer eller Papirer, der handles om; det er jo let at forstaa, at hvad enten Vareerne skal leveres straks eller først paa et senere Tidspunkt, vil deres Pris rette sig efter Udbud og Efterspørgsel; selv Handel om fingerede Varemængder vil have en lignende Indflydelse.

Man har ofte ganske fordømt Terminshandelen ud fra den Betragtning, at den som Spekulationsforretning virker til Skade for den sunde Omsætning; bl. a. har mange villet hævde, at Spekulationen trykkede Prisen paa Landbrugets Produkter. Det fremgaar jo imidlertid af det foregaaende, at Terminshandel meget godt kan være et Led af sund Handel, og at Grænserne mellem denne og Spekulationen er ret flydende. Og der kan næppe være Tvivl om, at Terminshandelen paa Børserne under mange Forhold endog er til virkelig Gavn for det økonomiske Liv.

Navnlig for Storindustrien, der efterhaanden har specialiseret sig indtil de mindste Detailler og er lagt an paa en Masseproduktion, for hvilken det enkelte Lands Befolkning langtfra er tilstræk-

kelig Aftager, er Børsen blevet det nødvendige Mellemled, hvorved Varerne, saa hurtigt det overhovedet er muligt, føres bort fra det Sted, hvor Priserne er lavest, hen til det Sted, hvor de er højest. Men ved Terminshandelen forudgribes saa at sige Begivenhedernes Gang. Ventes det, at Priserne gaar op, er der mange, der paa et Tidspunkt, hvor det maaske strængt taget ikke var nødvendigt, vil disponere med disse Forhold for Øje. Er der Ting, der tyder paa, at Høsten i store kornproducerende Lande i et enkelt Aar vil slaa fejl, hvad man ofte ret tidlig paa Aaret vil kunne danne sig en Mening om, vil Spekulanterne straks sætte sig i Bevægelse og med stigende Priser for Øje søge at sikre sig disponible Forraad, og disse Handeler vil bringe Priserne i Vejret tidligere, end det ellers vilde være sket. Men dette vil føre til, at man indskrænker unødvendigt Forbrug af Korn, f. Eks. derved, at man anvender Korn til Fodring af Kreaturer i mindre Omfang end før og saa fremdeles. Børsspekulationen kommer med andre Ord her til at virke udjævnende paa Prisstigningen, saa at den ikke kommer for brat, og regulerende paa Forbruget.

Dette kan dog kun gælde om den Spekulation, der er baseret paa kyndige og vidtskuende Folks Skøn om, hvilke Prisbevægelser, de naturlige Forhold vil medføre. Helt anderledes stiller Sagen sig, naar Spekulanterne ikke nøjes med at føle, hvad Vej Vinden blæser, og disponerer derefter, men derimod arbejder paa kunstigt at fremkalde en Bevægelse, der tjener deres Formaal.

Hertil anvendes i Hovedsagen to forskellige Midler.

Det ene er Udspredning af grundløse Rygter, og det lader sig desværre i Reglen let nok anvende, bl. a. fordi den Presse, Finansblade og Børstidender, der skulde være vejledende i disse Forhold og optræde advarende overfor usunde Spekulationer, paa de store Børspladser ofte er fuldstændig løgnagtig. I Paris findes der f. Eks. Hundreder af Blade, der beskæftiger sig med Finans- og Børsforhold, og som staar i Afhængighedsforhold til Finansmænd og Spekulanter.

Det andet Middel bestaar i forceret Opkøb eller Udbud af de Varer eller Papirer, hvis Pris man vil paavirke. Det kan lettest bringes i Anvendelse overfor Aktier, som er til Stede i ret begrænset Mængde, og navnlig de Manøvrer (Baissemanøvrer), hvorved Aktiernes Pris trykkes ned, kan ofte have meget alvorlige Følger for det paagældende Aktieselskab. Men Storkapitalister eller mægtige Ringe kan ogsaa ved lignende Manøvrer faa stor Indflydelse paa forskellige Varers Pris paa Verdensmarkedet, og

undertiden bringes paa denne Maade til Skade for det store Publikum Priserne paa en almindelig Livsfornødenhed eller Brugsgenstand til at stige ud over alle rimelige Grænser.

I mange Tilfælde vil Børsmanøvrerne forme sig som en Kamp mellem Baissister og Haussister.

Fra de forskellige Børser kan der nævnes talrige Eksempler paa, at der er dannet Ringe (Syndikater) af Finansmænd for at knuse Baissisterne, drive dem op i »*a corner*« (en Krog). Baissisten, der føler sig trængt og ser Priserne gaa op i Stedet for som af

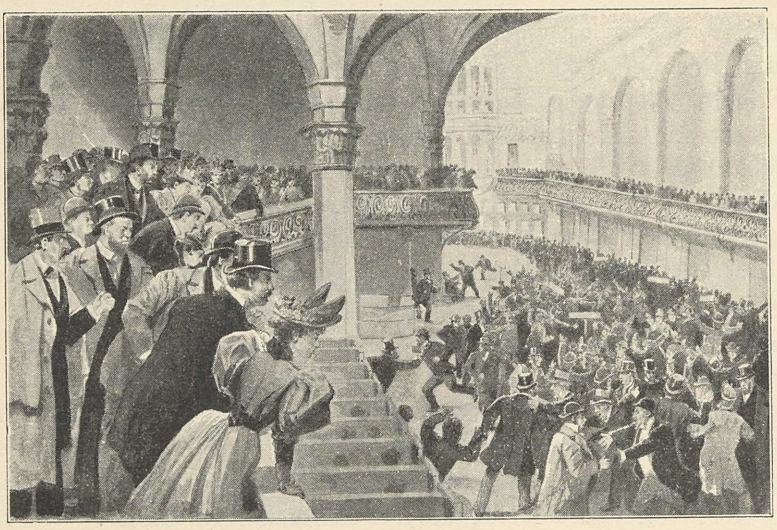

Fig. 93. Panik paa Børsen i New York.

ham beregnet at dale, vil, omend med Tab, skynde sig at købe ind — dække sig —, hvorved han jo iøvrigt bidrager til, at Prisen gaar yderligere i Vejret, eller han tilbyder maaske at afgøre Forretningerne ved at betale Differencen i Øjeblikket, hvad Haussisten ikke altid vil være tilbøjelig til. Fra Amerika har man interessante Eksempler paa, at Baissister i Hvede er blevet ødelagte ved deres Spekulation, ikke saa meget fordi de ikke var i Stand til overhovedet at fremskaffe Hvede, men fordi det var dem umuligt at faa Hveden leveret paa det Sted og den Tid, som deres Aftale lød paa. For at hindre det havde Haussisterne f. Eks. aftalt med Transportselskabet, der skulde føre Kornet til det paagældende Sted, at det ikke skulde modtage flere Bestillinger, eller de havde ligefrem lagt Beslag paa alt Transportmateriel;

ja undertiden havde de endogsaa lejet alle Pakhuse og Pakrum paa Leveringsstedet.

Særlig bekendt blev en »Kobberring« fra Slutningen af 80'erne. I denne deltog Rothschild og en Del andre af de største Millionhuse i Verden. De havde sat sig det Maal at opkøbe alt det Kobber, der eksisterede, for derefter at forlange de Priser, de ønskede. Men deres Plan mislykkedes, og de kom til at ligge inde med deres kolossale Forraad uden at faa dem afsat til de Priser, de havde ventet. Det lykkedes nemlig i andre Egne af Verdenen at faa produceret saa meget Kobber, at man ligefrem ved Hjælp af en Overproduktion i Kobber i Løbet af forholdsvis kort Tid kunde sprænge Ringen.

Enkelte Steder har Misstemningen mod Børserne og de her drevne Spekulationsforretninger været saa stærk, at der er truffet Indskrænkninger i Adgangen til at afslutte den Slags Forretninger. Saaledes har man dels søgt at forhindre Spekulation i visse bestemte Varer og Papirer, ligesom man ved særlige Bestemmelser har søgt at afholde det store Publikum fra at deltage i Terminsforretninger.

Den danske Lovgivning har ikke beskæftiget sig særlig med disse Forhold. Paa Børsen finder der Terminshandel Sted i Værdipapirer. Terminshandel i Varer sker derimod gennem Mellemmænd paa fremmede Børser. I den norske Straffelov af 1902 findes derimod en enkelt Bestemmelse, der kan finde Anvendelse paa den Art Forretninger. Her sættes nemlig Væddemaal, Terminsforretninger og Differencehandeler ved Siden af Lykkespil, naar det tydeligt fremgaar, at Hensigten med Handelens Afslutning kun har været at indvinde »Difference« og ikke en virkelig Levering, og man vil som Følge heraf efter Loven ikke kunne blive forpligtet til at opfylde saadanne Forretninger. Endelig er det strafbart at drive Terminsforretning som Bestilling, hvorimod Lovens Bestemmelser ikke rammer saadanne Termins- eller Differenceforretninger, der afsluttes i det Øjemed at undgaa eller begrænse eventuelle Tab.

PRISSVINGNINGER OG KAPITALOPSAMLING

Tilbud og Efterspørgsel. — Periodiske Prissvingninger. — Kriser. — Gode og daarlige Tider. — Hvorledes bestemmes Prisniveauet. — Pengefyrster og Kæmpeformuer.

Tilbud og Efterspørgsel. Selv for den, der aldrig har sat sin Fod i et Banklokale eller en Børssal, og som aldrig har set en Veksel eller en Check, kan Tilstedeværelsen af disse Omsætningsmidler ikke være ligegyldig, og han kan ikke lade haant om de Beslutninger og Aftaler, der træffes i Bankernes Direktionslokaler eller i Børsernes Vinduesfordybninger. Thi, hvad der foregaar i Pengeverdenen, vil ad forskellige, ofte skjulte og indviklede Veje give sig Udtryk i V a r e p r i s e r n e, og i dem er enhver interesseret.

— En Vares Pris er den Pengesum man maa give for den.

Som Svar paa det Spørgsmaal: Hvoraf afhænger Varernes Pris? faar man i Almindelighed den Forklaring, at Prisen afhænger af Tilbud og Efterspørgsel og stiger i samme Grad, som Efterspørgslen tiltager, men falder, naar Tilbudet eller Udbudet vokser. Som en ganske almindelig Forklaring af, hvorfor og i hvad Retning Priserne forandrer sig, kan denne Sætning ogsaa være god nok; men den kan rigtignok give Anledning til en hel Række af ny Spørgsmaal. Hvad forstaas der f. Eks. ved Udbudets Størrelse? Sigtes der herved til alle de Varer, som er producerede og ligger ophobede i Fabrikker og Lagerhuse, eller tænkes der kun paa de Varer, som er bestemt til Omsætning paa en enkelt Dag? Og nu Efterspørgslen? Skal den maales ved Trangens Størrelse og Ønskernes Mængde? Nej, det kan ikke være Tilfældet; thi var det Ønskerne, det kom an paa, vilde et købelystent, men ikke købedygtigt Publikum snart bringe Priserne til at stige blot ved en Vandring gennem Byens Gader. Aabenbart har den Pengemængde, der er til Raadighed til at købe for, Betydning ved Bestemmelsen af Priserne. Dersom Varemængden forbliver nogenlunde uforandret, medens Pengemængden vokser, vil der kunne bydes flere Pengeenheder for hver enkelt Vareenhed, flere Øre for hvert Pund; Priserne stiger med andre Ord. Omvendt vil Priserne synke, dersom Pengemængden holder sig uforandret, medens Vareudbudet vokser. Men Forholdet bliver særdeles indviklet, bl. a. fordi det gaar med Pengene ligesom med Varerne, at nogle er umiddelbart disponible for Omsætningen, medens andre er mindre let bevægelige, idet de ligger hengemt i Banker og Sparekasser

eller private Folks Pengekasser. En nærmere Fordybelse i disse Forhold vilde føre os langt ind i Nationaløkonomiens vanskeligste Problemer. Læseren maa derfor nøjes med de Antydninger, der findes paa de følgende Sider saa vel som hist og her i det foregaaende.

I Almindelighed vil Producenterne søge at faa saa høje Priser som muligt for deres Varer. I dette Øjemed vil man ofte formindske Udbudet enten ved Indskrænkning af Produktionen eller endog ved Ødelæggelse af forhaandenværende Vareforraad. Som et typisk Eksempel fra den nyeste Tid, paa denne sidste Fremgangsmaade, kan nævnes de store Ødelæggelser af Kaffeforraad i Brasilien.

Undertiden kan Producenterne slutte sig saa fast sammen, at de fuldstændig bliver Herrer over Udbudet og kan diktere Prisen, der da kaldes en Monopolpris. Selv under saadanne Forhold vil det dog langtfra altid være fordelagtigst at holde Prisen højt; thi den høje Pris kan formindske Efterspørgslen saa stærkt, at den samlede Avance paa det hele Salg bliver mindre end ved lavere Priser og dermed følgende større Salg.

Oftere holdes Priserne dog nede gennem den indbyrdes Konkurrence mellem forskellige Producenter, og undertiden kan Konkurrencen drive Priserne saa langt ned, at der saa godt som ingen Avance bliver til Producenterne; man er da naaet ned til det, der kaldes Nødpriser.

Det er navnlig i en gros Handelen, at Forandringerne i Udbud og Efterspørgsel hurtigt giver sig til Kende. I Detailhandelen møder Prisbevægelserne en betydelig større Gnidningsmodstand. Dette beror bl. a. paa, at Udgifter til Butiksleje, Belysning, Reklame, Betjening o. s. v. spiller en stor Rolle for Detailhandleren; ofte vil det ske, at samtidig med, at han kan købe Varen noget billigere, stiger nogle af disse Udgifter.

Periodiske Prissvingninger. Saa langt man kan følge det økonomiske Liv tilbage, træffer man paa Perioder, hvor Priserne pludselig gaar i Vejret, og Dyrtiden med alle dens skæbnesvangre Følger for de mindre bemidlede indtræder. Særlig i Middelalderen gav disse Prisbevægelser og Aarsagerne til dem Anledning til mangehaande Betragtninger. Snart ansaas Dyrtiden for et Vidnesbyrd om en Sammenrottelse af Købmændene, og Landsfyrsten optraadte ofte med stor Strænghed mod dem; i mange Tilfælde

søgte man at afværge deres Anslag ved at fastsætte Priserne ved Love og Forordninger. Snart udlagdes Prisernes Stigning som en Straf fra Himlen for Folkets Ugudelighed. Undertiden sattes en opdukkende Komet (f. Eks. Halleys), enten direkte eller som Tegn paa Himlens Vrede i Forbindelse med Dyrtiden. Morsomt nok har ogsaa i nyere Tid en berømt engelsk Nationaløkonom Jevons søgt til Himmellegemerne for at forklare de regelmæssige Prissvingninger, idet han fremsatte den Teori, at de skyldtes de i en otteaarig Periode af- og tiltagende Solpletter, der skulde have stor Indflydelse paa de klimatiske Forhold og derved paa det økonomiske Liv.

Naar man udrustet med Nutidens Viden vil søge Aarsagen til Fortidens Dyrtider, vil man særlig fæste Opmærksomheden ved den Sammenhæng, der som før omtalt findes mellem Varemængden, Pengemængden og Priserne. Prisstigningen kan hidrøre fra en pludselig Forøgelse af Pengemængden, f. Eks. fremkaldt ved, at plyndrede Skatkamres eller Templers Rigdomme for en Tid er blevet spredt ud; men den kan ogsaa bero paa, at Varemængden paa Grund af Misvækst eller hærgende Krige er blevet indskrænket og den tilstedeværende Pengemængde saaledes relativt større.

Efter Amerikas Opdagelse, ved hvilken Lejlighed store Mængder af ædle Metaller førtes over til det europæiske Fastland, begyndte der en særlig paafaldende Prisbevægelse, der ytrede sig som et Fald i Pengenes egen Værdi og en Fordyrelse af Varerne. Denne Bevægelse har om end i det store og hele fortsat sig lige op til vor Tid, og Pengenes Værdi i vore Dage kan kun regnes for en Ottendedel af, hvad de var værd for 400 Aar siden. Stigningen har dog ikke været jævn og stadig; Op- og Nedgangstider for Priserne har afløst hinanden, og i alt Fald for det sidste hundrede Aars Vedkommende kan det paavises, at disse Svingninger har haft en ret regelmæssig Karakter med en Periode af en halv Snes Aar.

Ogsaa for Nutidens Vedkommende er man tilbøjelig til at sætte Prissvingningerne i Forbindelse med Svingninger i Pengemængden. Men selv om man maa antage, at Opdagelsen af store og righoldige Guldlejer, der pludselig kunde give en stor Forøgelse af Verdens Guldbeholdning, ogsaa i vore Dage vilde tvinge Priserne i Vejret, er Forbindelsen mellem Varepriser og Produktionen af ædle Metaller dog næppe saa direkte som tidligere. For det første kommer den aarlig producerede Guldmængde til at be-

tyde mindre og mindre i Forhold til den hele tilstedeværende Verdensbeholdning, efterhaanden som denne vokser, og dernæst bliver selve den kontante Del af Omsætningsmidlerne mindre for hver Dag der gaar, idet de erstattes med Kreditmidler. Guldets Betydning maa dog ikke af den Grund underkendes; thi selv om det spiller en mindre Rolle i den daglige Omsætning, gaar en stor Del af de seddeludstedende Bankers Bestræbelser — saaledes som det foran er skildret — jo netop ud paa at sikre Banken en passende stor Guldbeholdning.

Det er ad denne Vej, at Guldet i vore Dage faar sin store Betydning, idet den Diskonto, som Seddelbankerne fastsætter for en stor Del bliver afhængig af, hvor rigelige deres egne Beholdninger er. Den lave Diskonto bliver imidlertid atter Signalet saavel til et Opsving i Forretningsverdenens Foretagsomhed, som til et stigende Prisniveau. Saa snart det meddeles, at Diskontoen er faldet, vil en Mængde Mennesker, der tidligere har afholdt sig fra at begynde nye Foretagender eller udvide bestaaende Forretninger, stille deres Beregninger op og finde Tidspunktet gunstigt. Som Følge af den lettere Adgang til at faa Kredit, dukker der nu paa Varemarkedet en Række Efterspørgere op. Nogle efterspørger Bygningsmaterialier, andre Raamaterialier til Brug i Industrien o. s. v. og Priserne gaa i Vejret. Alt eftersom Priserne stiger, synes der at aabne sig lysere og lysere Udsigter for de Producerende og Handlende. Man betænker sig ikke paa at optage nye Laan, og da det viser sig, at Laantagerne er i Stand til at indfri de Forpligtelser, de har paataget sig i Begyndelsen af Perioden, finder de kreditgivende Pengeinstitutter ikke Anledning til at holde igen.

Kriser. Naar en saadan Opgangsperiode har fortsat sig i nogen Tid, vil der imidlertid indtræde et Tilbageslag, som ofte kan faa en pludselig og voldsom Karakter. Man kalder et saadant Tilbageslag en K r i s e.

Det forstaas bedst, hvorledes Kriser kan opstaa, ved at betragte et Par Eksempler fra bestemte Omraader.

I en Periode, hvor Prisen paa Landbrugsprodukter er opadgaaende, vil Landmanden være tilbøjelig til at udvide sin Bedrift — bygge sin Gaard om, købe nye Maskiner og Redskaber, for med større Kraft at kaste sig ind i Produktionen. For at kunne gøre det, optager han nye Laan. Da Priserne er stigende,

bliver hans Aarsudbytte større, og vurderer han sin Gaard efter sit Aarsudbytte f. Eks. til det 25-dobbelte, vil denne Værdi være voksende, saa at han uden Betænkning optager de nødvendige Laan. Men en skønne Dag tager Priserne pludselig en anden Retning, end han har beregnet, der er maaske gode Høstaar i de Lande, hvis Produktion er afgørende for Verdenspriserne, eller nye store Samfærdselsveje er blevet aabnede til Lande, der ellers ikke har kunnet komme i Betragtning. Med de faldende Priser synker hans Aarsoverskud, Gaarden vurderes til en ringere Sum, den sidst optagne Prioritet naar nu maaske helt op over Skorstenen, og han kan ikke svare de Renter, han skal. Gaar det saaledes, ikke med en enkelt Landmand, men med mange, saa har vi en Landbrugskrise.

Eller det hænder, at Prisen paa Boliger, paa Grund af en stærk Tilvandring til Byerne, er i Stigning. Der udkastes Planer om at bygge, ikke enkelte Huse, men hele Karéer, og det vises med al ønskelig Sikkerhed paa Papiret, hvor glimrende en Forretning det vil være, naar alle disse nye Boliger lejes ud. Der kommer en Periode, hvor Bankerne villig laaner Øre til Bygherrens Ønsker om Penge, og da de første Foretagender virkelig synes at lykkes, er man ikke betænkelig ved stadig at strække sig videre i sin Kreditgivning. Tilstrømningen til Byerne holder imidlertid pludselig op. Man befinder sig i en Overflod af ledige Lejligheder, og det er ikke muligt at faa de Penge ind, der skal til for at forrente de optagne Laan. Bankerne er maaske allerede blevet ængstelige ved de mange Fordringer, der trækkes paa dem, og Diskontoen er gaaet i Vejret. Der tales fra alle Kanter om de pengeknappe Tider, og en og anden spørger maaske med Undren om, hvor Pengene er blevet af. Forklaringen synes at ligge nær nok, idet der svares, at man jo har bygget for dem; men hvorledes skal dette forstaas? Man har jo ikke muret Guldstykkerne ind i Væggene eller tapetseret disse med Tikronesedler. Nej, det har man ikke, men de er gaaet ud til Leverandører og Arbejdere, og en ikke helt ringe Del af de kontante Omsætningsmidler ligger ude hos dem og vender først efter nogen Tids Forløb tilbage. Og dog er det mindre Omsætningsmidlernes Mangel, der er det afgørende, end den Kendsgerning, at Banken ikke paa een Gang kan forstrække de mange Bygherrer med Kapitaler og samtidig laane ud til andre. Det er Bankens Evne til at give Kredit, der brister.

Ogsaa af andre Grunde bærer et saadant ensidigt Byggeri Spiren i sig til sin egen Ødelæggelse. Hvorfor holdt Tilstrømnin-

gen til Byen pludselig op? Ja maaske skyldes det netop det Forhold, at medens den enkelte Virksomhed — Byggeriet — erobrede de disponible Kapitaler og drev Renten i Vejret, var det ikke muligt for de andre Næringsveje — Industri og Haandværk — at foretage de paatænkte Udvidelser og binde den Arbejdskraft til sig, der netop skulde have taget de nye Boliger i Brug. I den almindelige Trang til at kaste sig over det enkelte Omraade, hvor der syntes at være Adgang til den største Profit, og den deraf følgende ensidige Beslaglæggelse af Kapitalerne, ligger altsaa Aarsagen til Tilbageslaget.

I det hele taget kan man sige, at Kriserne — naar de ikke fremkaldes ved Misvækst eller lignende ekstraordinære Forhold — skyldes den menneskelige Kortsynethed, den Sangvinitet, hvormed selv kyndige Forretningsfolk bygger paa Øjeblikkets gunstige Konjunkturer. Er først Nedgangsperioden indtraadt og Afviklingen af de overspændte Forhold begyndt, vil Rentefoden forholdsvis hurtig gaa ned. Foretagsomheden er nu lammet og ingen tør for en Tid tænke paa Nyudvidelser. Men har man først sundet sig en Stund, begynder Bankernes Beholdninger atter at svulme, Initiativet og Foretagsomheden stikker Hovedet frem, og man begynder maaske allerede at tænke paa Udvidelser her og der. Til dette vil en Opgang i Produktionen af ædelt Metal paa den foran skildrede Maade bidrage sin væsentlige Del.

At Kriser ikke er noget moderne Fænomen fremgaar med al Tydelighed af Beretninger om tidligere Tiders økonomiske Forhold. Ved den naturlige Prisstigning, der skyldtes Tilførsel af ædle Metaller fra Amerika i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede, havde en Mængde Købmænd tjent mægtige Formuer, og man søgte nu ogsaa at frembringe kunstige Værdistigninger i forskellige Varer. Der dannedes ligefrem Prisstigningsselskaber, hvori Folk kunde indskyde Penge, og der nævnes Eksempler paa, at man Aar igennem kunde oppebære indtil 50 p.Ct. af den indskudte Sum. En Vare, man i disse Selskaber ofte kastede sig over var Peber, og sandsynligvis havde den Art Selskaber en væsentlig Andel i den Spekulation, som førte til den berømte Tulipankrise i 1634—37. Spekulationen havde drevet Priserne paa Tulipanløg op i vanvittige Højder. Men saa faldt det hele sammen; det gik her som altid under lignende Forhold: en enkelt begyndte at realisere de Forraad, han laa inde med, og derved trykkedes pludselig Priserne. Der fortælles fra den Tid en Anekdote om, hvorledes en Matros, der kom ind i en Butik og blev beværtet med Sild og

Øl, tog et Løg, der laa paa Disken, og spiste dertil — et Løg, der af Købmanden kort forinden var købt for ikke mindre end 500 Gylden.

En Krise af langt mere vidtrækkende Betydning, var den, der i 1720 ramte Frankrig. En indvandret Skotte, John Law (S. 95), havde oprettet et stort Selskab i det Øjemed at kolonisere Egnene omkring Missisippi. Dette Selskabs Aktier blev Genstand for den vildeste Spekulation. Kursen for en Aktie paa 500 Livres naaede tilsidst op i 20 000 Livres; samtidig havde han faaet hele Ledelsen af Statsfinanserne i sin Haand og skabte ved Udstedelse af Banksedler i kort Tid uhyre Rigdomme, der dog kun eksisterede paa Papiret. Snart faldt hele den smukke Bygning til Jorden. Mange Mennesker var ruinerede; de søgte at storme den Bank, John Law havde oprettet, og han maatte flygte.

Medens Kriserne i tidligere Tider, da Samfærdselsforholdene var lidet udviklede i Reglen var begrænsede til det enkelte Land, har de i de sidste Hundrede Aar antaget en mere international Karakter og følger nu efter hinanden med Mellemrum af en halv Snes Aar som Tilbageslag efter Opgangstiderne.

Af størst Betydning var Krisen i 1857. Guldopdagelserne havde som før nævnt, sat Fart i Udviklingen. Store Jærnbane-, Dampskibs- og Telegrafselskaber oprettedes, og Banker, der skulde financiere disse Aktieselskaber, voksede frem. Men nu brød Krisen løs i Amerika. En stor Bank gik fallit og fremkaldte en Panik, der bredte sig over hele Unionen. Da de Fordringer, som engelske Købmænd havde paa Nordamerika, herved viste sig uerholdelige, faldt ogsaa adskillige engelske Selskaber sammen, og flere store Banker, en enkelt med over 100 Filialer, maatte standse deres Betalinger. Panikken standsede først efter at Bank of England havde sat Diskontoen op indtil 10 p.Ct. og faaet Tilladelse til at udstede Sedler ud over det hidtil tilladte Beløb.

Særlig i Hamborg ramte Krisen haardt. Dette blev for Danmark og Norge saa meget mere kritisk, som man indtil det Tidspunkt kun havde haft faa hjemlige Banker at støtte sig til og væsenligst havde levet paa den Kredit, man havde faaet i Hamborg. Da denne nu ikke kunde forlænges, saa det ud til, at en Mængde Huse baade i Norge og Danmark maatte falde sammen. I Kristiania og flere andre norske Byer stiftedes Foreninger for at komme de nødlidende Handelshuse til Hjælp, og Staten traadte til ved at optage Laan i Udlandet paa 4 Mill. Kr. Med den norske Kreditbank som Mellemmand, lykkedes det da efterhaanden

at faa Vekselgælden til Udlandet afviklet. I Danmark begyndte Fallitterne særlig i Slutningen af November 1857, og da det bekendte store hamborgske Hus Pontoppidan & Co. i December maatte standse sine Betalinger, stod man ligefrem over for en Nationalulykke. Den danske Stat traadte resolut til og ved at yde det paagældende Firma et Laan paa 1 Mill. Mark, lykkedes det at holde det oven Vande. I København oprettedes en midlertidig Laanekasse som Regeringen forstrakte med 5400000 Kr.

Næste Gang en større Krise brød løs over Europa var i 1873. Omkring 1870 var der paabegyndt en Række Foretagender, særlig i de Lande, hvor de lidte Tab efter Krigen 1870—71 skulde oprettes. Den franske Milliardudbetaling til Tyskland fremkaldte et stærkt Røre, og saa vel der som i Østrig kastede man sig over Byggeriet. Byggeselskaber opkøbte rundt omkring Byerne store Byggegrunde, der igen afsattes til svimlende Priser, — ofte til det tidobbelte af, hvad de virkelig var værd. Man befandt sig i den saakaldte Gründerperiode. Paa Børserne dreves en omfattende Spekulation, særlig i Jærnbaneaktier, og paa Børsen i Wien kunde paa en enkelt Dag omsættes for en hel Milliard Gylden i Papirer. Som allerede tidligere nævnt, oprettedes der i disse Aar rundt om en Mængde Banker, der næsten alle deltog i Spekulationen. I Maj 1873 brød saa Krisen løs i Wien og fremkaldte som altid den største Bestyrtelse. Da Krisen naaede til Amerika maatte man lukke Fondsbørsen i 10 Dage, hvad der var noget ganske uhørt.

Senere har Kriserne ikke været af en saa omfattende Karakter.

Gode og daarlige Tider. Meningerne om, hvad man skal kalde gode og daarlige Tider, vil altid være forskellige. »Det har aldrig været saa forbandet, som det nu er«, jamrer Godske Klokkers i Barselstuen, idet hun beretter om Oksekødet, der nu koster 5 Skilling Pundet, men i Moster Birtes Ungdom kunde faas for en halv Skilling. Just i disse Aar vil mangfoldige Husmødre være tilbøjelige til at istemme Gedskes Klage over de elendige Tider, hvor alting stiger, og ikke blot Husmødrene, men det store Flertal af Forbrugerne vil med Uvilje og Bekymring se Priserne gaa i Vejret. Paa den anden Side vil stigende Priser være til Fordel for Producenterne, der bliver i Stand til at sælge deres Varer til højere Priser end beregnet.

Da alle er Forbrugere, medens kun et begrænset Antal direkte tjener Penge ved Vareprisernes Stigning, kunde det synes rimeligst at kalde Tider med stigende Prisniveau daarlige Tider. Men

som før nævnt, vil Prisstigningen i Reglen ledsages af et Opsving i det økonomiske Liv, saaledes at der bliver Arbejde til mange, som tidligere maatte gaa helt eller delvis ledige, og tillige afgiver de »opgaaende Tider« Løftestangen for Lønforhøjelser og sociale Reformer.

Den stærke Stigning af Varepriserne, som fandt Sted i Perioden efter Amerikas Opdagelse, bidrog saaledes i høj Grad til at bringe Borgerstanden frem til Velstand og Anseelse, medens samtidig Adelen, der sad inde med Jordegodserne, efterhaanden mistede en stor Del af sin Magt og Betydning.

Og naar de store Landboreformer, som gennemførtes i Danmark i Slutningen af det 18. Aarhundrede lykkedes saa godt, beroede det sikkert for en stor Del paa, at man den Gang befandt sig i en opadgaaende Periode. Betydningen heraf ses maaske bedst deraf, at en Række ganske lignende Reformer, som indførtes i Prøjsen i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede under en Nedgangsperiode, blev næsten resultatløse.

I vore Dage, hvor Prisforandringerne ikke er saa store og voldsomme, og Perioderne har kortere Varighed, giver de vel ikke Anledning til store sociale Forskydninger, men de har stor Indflydelse paa Lønbevægelserne. For alle, der har faste Lønninger eller stadigt Arbejde, eller som lønnes efter et bestemt Regulativ, vil Varepriserne Stigning ganske vist føles som en Nedgang i Livsvilkaarene; men Mulighederne for at faa Lønforhøjelse er samtidig større. Det er saaledes netop under opadgaaende Konjunkturer med stigende Priser, at Arbejderne har Udsigt til at hæve deres sociale Niveau gennem Opsigelse af Kontrakter om Lønninger og Arbejdsvilkaar.

Det er derfor ikke uden Grund, at Betegnelsen gode Tider og opadgaaende Tider ofte bruges i Flæng om Tider, hvor Prisniveauet stiger, medens omvendt Tider med dalende Priser og dermed følgende Stilstand og Arbejdsløshed kaldes daarlige Tider.

Hvorledes bestemmes Prisniveauet? Det er overmaade vanskeligt at faa de dybere Aarsager til de gode og daarlige Tider klart udredet; ja allerede dette, at blive klar over om Priserne er gaaet i Vejret eller ej, er ikke saa let. En enkelt Vare gaar maaske op i Pris samtidig med at en anden gaar ned og det synes ofte umuligt at faa et Indtryk af, om det totale Prisniveau bevæger sig op eller ned.

For at naa til Klarhed derover søger man i Almindelighed at faa dannet et enkelt Tal, der for hvert Aar kan angive det Pris-

niveau, man befinder sig paa. Da der ikke vilde være megen Mening i at lægge Prisen paa en Tønde Kul sammen med Prisen paa et Pund Smør, en Pot Mælk o. s. v., gaar man i Reglen frem paa den Maade, at man for et enkelt Aar eller en bestemt Periode sætter Priserne for de Varer, man vil følge, til Hundrede og udtrykker Priserne for de andre Aar i Procenter af Periodens Priser. Ved Sammenlægning af Tallene for alle de valgte Varer, faar man et Standard-Pristal (Index-number), der bliver et Udtryk for Aarets Prisniveau.

Et almindeligt kendt Indextal er det, der allerede for mange Aar siden blev dannet af det engelske Blad »Economist«. Dette Blad valgte som Udgangspunkt Gennemsnittet for de 6 Aar 1845—1850, idet man vilde begynde med en Periode, der faldt forud for de store Guldopdagelser. Man udvalgte i denne Periode 22 Varesorter, der repræsenterede forskellige Varegrupper, Metaller, Korn o. s. v. Da Prisen for hver af Varerne blev sat til 100, blev det totale Pristal eller Index-number for dette Aar altsaa 2200. Hvis f. Eks. Gennemsnitsprisen paa en Vare i disse Aar var 88 og i et senere Aar gik ned til 44, vilde Varens Pristal, der jo for den første Periode blev ansat til 100, indgaa i det senere Aars Indextal som 50. I hosstaaende Tabel er Economists Indextal opgivet for de sidste 11 Aar.

1900	2145
1901	2126
1902	1948
1903	2003
1904	2197
1905	2136
1906	2342
1907	2499
1908	2316
1909	2197
1910	2373
1911	2503

Fig. 94. »Economist«s Indextal ved Begyndelsen af hvert af Aarene 1900—1911.

Man har indvendt, at 22 Varer er for lidt at regne med, og at det er nødvendigt for at skaffe et saa fuldkomment Billede som muligt, at tage langt flere Varer. For Danmarks Vedkommende udarbejdes der i Statens statistiske Bureau hvert Aar et Indextal paa Grundlag af Priserne for 38 forskellige Varer. Som Udgangspunkt har man taget Gennemsnitsprisen for 1891—1900, idet hver udregnet Gennemsnitspris naturligvis ogsaa her er sat lig med 100.

Det er som oftest en gros Priser, man holder sig til, da disse er mest følsomme overfor de store Konjunktursvingninger. Detailpriserne fastsættes, som allerede nævnt, ofte under Hensyn til andre Forhold, men da det just er disse, den enkelte Forbruger har størst Interesse af, vil han ikke altid ved at se paa de almindelige Indextal finde Svar paa Spørgsmaalet om, hvorvidt det er

blevet lettere eller vanskeligere for ham at komme ud af det med sine Indtægter.

Desuden er det herved ikke blot Priserne, det kommer an paa. Samtidig med at Priserne er nedadgaaende, stiger maaske Fordringerne til Livet saa meget, at det i Virkeligheden bliver vanskeligere for Folk at leve for den samme Sum. Det maa herved erindres, at Fordringernes Størrelse ikke blot beror paa den enkeltes større eller mindre Nøjsomhed, men tillige i høj Grad paa Omgivelser og Tidsforhold. Dette er let nok at se, naar man sammenligner Nutiden med en fjærnere Fortid. Afslag, der fører En tilbage til Tilstanden i saadanne Tider, da man fandt Belysningen fra et Tællelys tilfredsstillende, da Cyklen ikke eksisterede, da ingen forlangte Vandledninger i Huset o. s. v., vilde i vore Dage fremkalde en Følelse af trykkende Fattigdom og ofte næppe nok kunne realiseres. Det Spørgsmaal, hvor let eller vanskeligt det til forskellige Tider er for Folk at komme ud af det med en bestemt Indtægt, kræver derfor grundigere Undersøgelser end blot Sammenligninger mellem Varepriser.

Ud fra den Betragtning, at Prisniveauets Stigen og Dalen paa skadelig Maade forstyrrer Samfundets økonomiske Ligevægt, har man undertiden fremsat Forslag til en Prisregulering, hvorved Prissvingningerne i alt Fald til en vis Grad kunde undgaas. Et af disse Forslag gaar ud paa, at Staten skulde udføre Reguleringen ved Udstedelsen af uindløselige Papirspenge. Viste Indextallet, at Prisniveauet var i Nedgang, skulde Staten udstede saa mange Sedler, at Faldet standsedes; omvendt skulde Staten, naar Prisniveauet sank, bringe det ned til den normale Højde ved Inddragelse af Sedler.

Pengefyrster og Kæmpeformuer. Alt eftersom Kendskabet til og Brugen af Omsætnings- og Kreditmidlerne er steget, er samtlige Verdensrigdomme og Kapitaler blevet saa at sige bevægelige. Værdierne løftes ud af deres Leje og gaar i Løbet af kort Tid, ved let omsættelige Dokumenter, fra Haand til Haand.

Den, der i gamle Dage var rig, var det i Kraft af, at han sad inde med saa og saa stort et Landomraade — en sikker men ofte besværlig Form for Rigdom. Allerede noget mere flydende bliver Værdierne, hvor de anlægges i Vareforraad, der er bestemt til at omsættes indenfor et vist Tidsrum. I vore Dage bliver der ligefrem en Adskillelse mellem Genstandene og deres Værdi. Medens Jorden ligger stille, cirkulerer dens Værdi i Form af Kreditfor-

eningsobligationer ofte Hundrede af Mile borte fra den. Mangemillionæren i vore Dage gør ikke sin Rigdom op i Jord, i Gods eller Guld; men han har i sit Pengeskab liggende saa og saa mange Dokumenter, Obligationer eller Aktier, der gør ham til Ejer af Jord, han ikke kender, eller af Fabriker, i hvis Bygninger han aldrig kom.

I Europa skaffede Bankiervirksomheden som før nævnt tidlig flere Familier mægtige Formuer og saa stor Indflydelse, at man med god Grund kunde kalde deres ledende Medlemmer Pengefyrster. Her skal kun omtales den sidste af disse berømte Bankierfamilier, nemlig Familien Rothschild.

Fig. 95. Rothschild paa Børsen.

Den første Rothschild var Søn af en Antikvitetshandler, der i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede boede i Frankfurt i et Hus med Navnet »zum roten Schilde« (det røde Skjold). Sønnen omdannede og udvidede Faderens Forretning og gjorde den til en anset Bankierforretning; men han fik dog først ret fastslaaet sit Ry som Finansmand i 1806. I dette Aar maatte Landgreven af Hessen-Cassel flygte fra sit Land for Napoleons Hær og betroede ved den Lejlighed hele sin betydelige Formue til Rothschild, der flere Aar senere ikke alene kunde tilbagebetale den, men endogsaa give gode Renter. Da denne Rothschild døde efterlod han sig fem Sønner, der kom til at repræsentere det allerede da betydelige Finanshus i Evropas forskellige Lande. Selv om det nok var en Overdrivelse, at det blev Rothschilderne, der bestemte, om der skulde være Krig eller Fred i Evropa, kan der dog ikke være Tvivl om, at de fik en meget stor Indflydelse baade i Indenrigs- og Udenrigspolitik. Som Eksempel paa deres Magt indenfor den egentlige Pengeverden fortælles det, at da en af dem skulde give en Datter en Medgift og paa det Tidspunkt følte sig krænket af Bank of England, forlangte han Beløbet udbetalt i Guld, hvad der bevirkede, at Banken maatte sætte Diskontoen op, hvorved Renten gik op Verden over. Efter Midten af Aarhundredet tog Familiens Magt af, men ogsaa nu er dog flere af dens Medlemmer Ledere af store Finanshuse i forskellige Lande.

Det er nu i Amerika, at man maa søge de rigeste Mænd. Her vandt først »Jærnbanekongen« Vanderbilt (død 1877) og hans Slægt Berømmelse for deres store Rigdomme, men disse var dog for intet at regne imod de Formuer, der nu menes at være i mange af de amerikanske Milliardærers Besiddelse. De tre Navne, der i den sidste Menneskealder har været nævnt som de mest betydelige i den amerikanske Finansverden er Carnegie, Rockefeller og Morgan.

Carnegie, der blev født i 1837 i Skotland, kom 11 Aar senere med sine fattige Forældre over til Amerika. Han samlede sig i Løbet af nogle Aar en lille beskeden Sum, med hvilken han grundlagde en Fabrik til Fremstilling af Jern. Senere gik han over til Fremstillingen af Staal, og det lykkedes ham at knytte en Række fremragende Kræfter til sin Forretning, saaledes at denne Aar efter Aar steg og hermed hans Indtægter.

Allerede i 1878 kunde han regne med en Aarsindtægt af 1 Mill. Kr. Da han i Halvfemserne tænkte paa at trække sig ud af sin Forretninger, vovede ingen at overtage dem for den Pris, som han forlangte, over ½ Milliard Kroner. Den eneste, der kunde være Tale om, var John D. Rockefeller, der foruden sine Interesser i Petroleumsselskaber ogsaa var stærkt interesseret i Staalproduktion; men ikke heller han vilde købe Carnegie ud, og der førtes i nogle Aar en hidsig Konkurrence imellem dem. Om Omfanget af Carnegies Forretning faar man en Forestilling, naar man hører, at der fra hans Fabriker udgik 50 p.Ct. af hele Forbruget af Bygningsstaal, og at han i Arbejdslønning udbetalte henimod 60 Mill. Kroner aarlig. Da han endelig i 1901 afhændede sin Forretning til »The United States Steel Corporation«, kunde han forlange og faa ikke mindre end 1826 Mill. Kr. eller næsten 2 Milliarder Kr. Sin Interesse for andet end Fremstillingen af Staal har Carnegie vist ved en Række store Gaver til Universiteter og Biblioteker samt ved Oprettelsen af forskellige store Fond, hvoraf særlig kan nævnes Fondet for ædel Daad, til hvilket han alene har skænket ca. 18 Mill. Kr. og i hvilket ogsaa Danmark og Norge har Andel. Alt i alt skal han have bortgivet c. 450 Mill. Kr.

Rockefeller blev født i 1839 i Amerika. Han begyndte med tomme Hænder men svang sig hurtig i Vejret, da han havde Held med en lille Fabrik til Rafinering af Petroleum. Det lykkedes ham senere at slutte en Række spredte Rafinaderier sammen og oprettede til Slut det bekendte Standard Oil Company med 1 Mill. $ i Grundkapital. Ikke blot gennem dette, men ogsaa

ved forskellige Børsmanøvrer har han tjent mægtige Kapitaler, saaledes at han nu kan anslaas til at eje henimod 12—13 Milliarder Kr. Mere end nogen anden har han bidraget til at gennemføre Trusttanken, hvorved flere og flere Virksomheder smeltes sammen i en enkelt. Den amerikanske Lovgivningsmagt har ofte

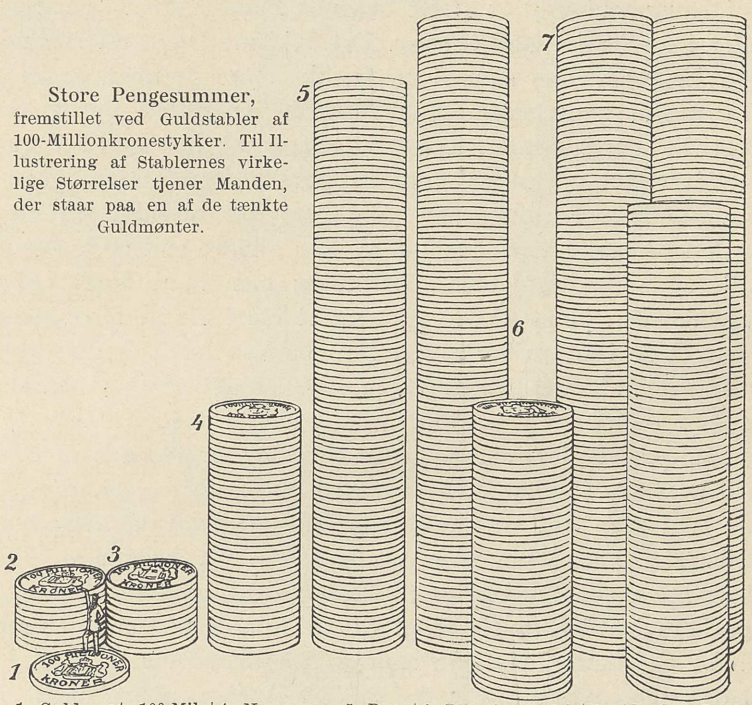

Store Pengesummer, fremstillet ved Guldstabler af 100-Millionkronestykker. Til Illustrering af Stablernes virkelige Størrelser tjener Manden, der staar paa en af de tænkte Guldmønter.

1. Guldmønt, 100 Millioner Kr. værd. 2. den norske og 3. den danske Nations Aarsindtægt (ca. 900 og ca. 1000 Millioner Kr.)

4. Norges og 5. Danmarks Nationalformuer. Anslaaede til henholdsvis 3—4 og op imod en halv Snes Milliarder.

6. Den største Privatformue i Verden. Amerikaneren Morgan antages at eje ca. 15 Milliarder Kr.

7. Alt det Guld, der findes paa Jorden i Mønt og Barrer, Antagelig ca. 27 Milliarder Kr.

Medens Tallene for en Nations Indtægt og Formue endnu maa tages skønsmæssigt, har man i de forskellige Statsregnskaber et paalideligt Udtryk for Staternes Gæld. Størst Gæld har Europas rigeste Land Frankrig, c. 25 Milliarder Kr. (en stor Del Sparekassemidler er anlagt heri); Rusland og Tyskland har henholdsvis 17 og 18 Milliarder, mens Storbritannien »kun« har 12,5 Milliard — Danmark og Norge har 336 og 319 Mill. Kr.

søgt at begrænse Trusternes Magt, og særlig har man søgt at komme Rockefellers Selskaber til Livs. Mod Standard Oil Company føres for Tiden en Proces, hvis Akter udgør ikke mindre end 20 Bind med 10 000 trykte Sider. Ogsaa Rockefeller optræder som Velgører i stor Stil, idet han hidtil regnes at have bortgivet over ½ Milliard Kroner.

Den sidste af de nævnte amerikanske Milliardærer John Pierpont Morgan er, i Modsætning til de andre, udgaaet

fra et velhavende Hjem, idet hans Fader var en fremragende Bankier med Kontorer baade i New York og London. Han er født i 1837 og tog, efter at have faaet en udmærket Uddannelse, tyve Aar senere en Doktorgrad i Göttingen. Nogle Aar efter grundlagde han en selvstændig Bankierforretning i New York, gik senere i Kompagni med et andet bekendt Bankierfirma og dannede Filialer i forskellige andre Byer. Det lykkedes ham efterhaanden at faa Ledelsen ikke alene i en Række store Jernbaneselskaber, men ogsaa at underlægge sig en Mængde Kulgruber, Jernværker, industrielle Foretagender, Dampskibslinier og har hertil i nyere Tid føjet ogsaa adskillige store Livsforsikringsselskaber, gennem hvis opsamlede Formuer han yderligere har udvidet sin Magt. Han skal personlig være Medlem af ikke mindre end 60 forskellige Trust's og andre Selskabers Bestyrelse; men hans Magt rækker i Virkeligheden langt videre gennem et stort Antal Medhjælpere der har Sæde i andre Selskaber. Han anslaas for Tiden til at eje over 15 Milliarder Kr., af hvilke han har anlagt en Del i sin kostbare Malerisamling og sit Bibliotek. I aller nyeste Tid har Morgans Indflydelse gjort sig gældende over for en Mængde af Nordamerikas større Banker, hvorved hans Magt atter er steget. Allerede i 1907 greb han med kraftig Haand ind imod den daværende amerikanske Bankkrise, hvis Omfang han fik begrænset. Da i 1910 endnu nogle Banker kom i Forlegenhed, greb han atter ved denne Lejlighed ind og fik bragt Ro til Veje, hvad der i den amerikanske Befolkning skaffede ham en vis Beundring.

I den aller nyeste Tid er der dukket Rygter op om, at Rockefellers og Morgans gamle Fjendskab ikke alene er bilagt, men at der endogsaa er begyndt et vist Samarbejde imellem dem, hvorved de synes at have til Hensigt at gøre en stor Del af de mest betydende Banker afhængige af sig, og man begynder med en vis Ret at ængstes for Følgerne af dette Kompagniskab, hvis Bestræbelser ikke længer synes at gaa ud paa at danne Selskaber i Staal, Petroleum, Whisky eller Kobber, men paa at skabe selve P e n g e t r u s t e n.

ALFABETISK ORDFORTEGNELSE

A.

Afregningssted 125.
Akcept 107.
Akkreditiv 129.
Aktie 151.
Aluminium 54.
Amortisering 221.
Arbitrage 114.
As 10.
Assignater 88.

B.

Baisse 235.
Bank 139.
Bankerot 155.
Bankhæftelse 163.
Bankier 155.
Bankinspektør 205.
Bankkrisen i 1908 186.
Bank de France 173.
Bank of England 173.
Barrer 36.
Bejdsning 48.
Bimetalisme 78.
Bokser 144.
Brakteat 56.
Børser, Effekt-Fonds-Vare 226.

C.

Centralbanken 189.
— i Norge 192.
Check 118.
Clearing house 125.
Crédit mobilier 196.
— Lyonnais 198.
Curantbanken 160.

D.

Daler 32.
Dareik 24, 55.
Denar 26.
Depot 144.
Depositokasse 163.
Detailhandlerbank 189.
Differenceforretning 234.
Diskonto 110, 148, 179.
Dobbeltmøntfod 78.
Domicil-Veksel 108.
Drachme 25.

E.

Elektron 23.
Emission 151.
Endossent 107.

F.

Falskmøntneri 52.
Floriner 55.
Finhed 22.
Folio-Konto 142.
Fonds 202.

G.

Giro 125.
Grundejerbank 189.
Guldmineaktier 67.
Guldproduktion 84.
Guldpræmie 182.
Guldpunkt 113, 183.
Gylden 39.

H.

Haltende Møntfod 85.
Hausse 235.
Hovedmønt 34.
Husmandskreditforening 222.
Hvid 39.
Hypotekbanker 223.
Hypotekforeninger 223.

I.

Indlaan 142.
Index-number 249.

J.

Justering 47.

K.

Karat 22.
Kauri 15.
Kaution 146.
Kasseobligation 216.
Klippinge 39.
Kontingentsystem 98.
Konto-Kurant 142.
Kontrabog 188.
Korn 43.
Konvertering 222.
Kreditbevis 91.
Kreditforening 215.
Kreditmidler 86.
Kriser 243.
Kronemønt 39
Kupons 219.
Kursliste 220, 231.
Kvotientsystem 99.
Kælderveksel 116.

L.

Laan 146, 216.
Lombardlaan 147.

M.

Mandater 88.
Maria-Theresiadaler 27.
Mark 29.
Marked 155.
Monopolpris 240.
Møntfod 41, 77.
Møntunion 83.
Mægler 228.

N.

Nationalbanken 166.
Norges Bank 170.
Nordamerikanske Banker 176.
Notering 123, 218, 229.
Nødpris 241.

O.

Obligation 216.
Orth 39.
Overkapitalisation 151.

P.

Panteobligation 216.
Papirspenge 86.
Postcheck 211.
Postkreditbrev 131.
Postsparekasse 211.
Prioritet 215.
Prisniveau 248.
Protest 109.
Prægning 23, 49.
Præmieforretninger 248.

R.

Rejseakkreditiv 119.
Remedie 46.
Remittent 106.
Rente, se Diskonto.
Rigsbank 163.
— tyske 176.
Rigsbankdaler 41, 164.
Rigsdaler 39.
Ryttertveksel 117.

S.

Schrott 43.
Seddelbank 159.
Serie 220.
Sigtveksel 108.
Skatkammerveksel 93.
Skillemønt 16, 35, 53.
Skilling 39.
Slagskat 44.
Sletmark 39.
Sletdaler 40.
Spademønt 58.
Sparebanker 211.
Sparekasser 206.
Speciebank 162.
Speciedaler 40.
Statsbankerot 41, 163.
Statsveksler 93.
Sterling 54.
Sølvproduktion 74, 84.

T.

Terminshandel 233, 239.
Trassat 106.
Trassent 106.
Travelers-Check 130.

U.

Udlaan 146.
Udmøntning 28, 46.
Udtrækning 221.

V.

Vandmærke 101.
Varepriser 240.
Veksel 104.
Vekselerer 104.
Vekselkurs 111.
Vekselobligation 150.
Verdenspenge 139.

W.

Wampum 15.